

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

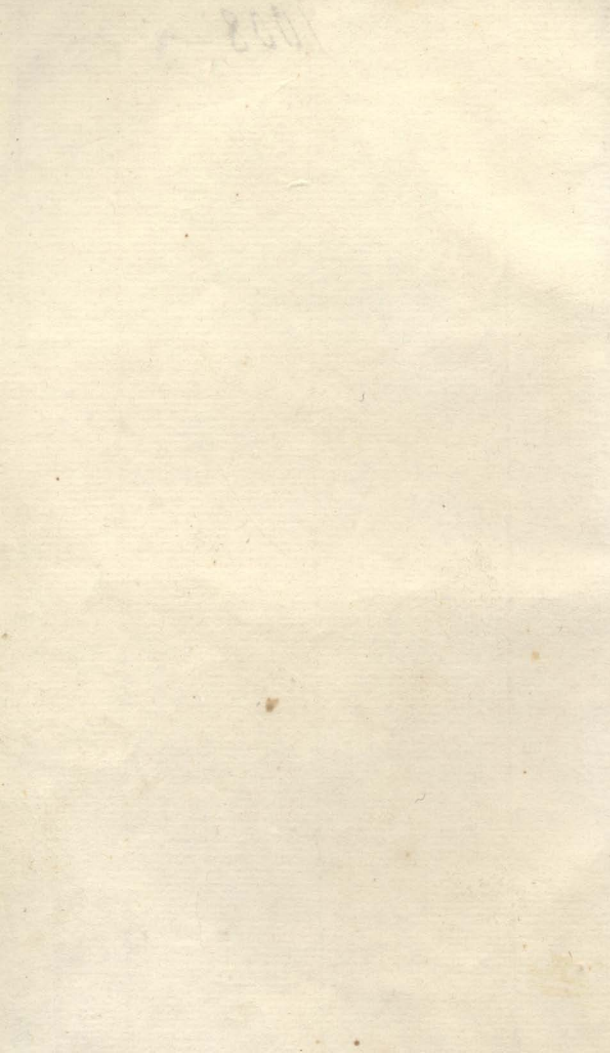
Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

N° 23 C. 1.

1008

389c.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ՌՈՊԷՆՍՈՆԻ
ՔՌԻՒԶՕԷ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՅ Ի ԳԱՂՂԻԱԿԱՆԷ

Հ. ՄԻՆԱՍՎ. ԲԺՇԿԵԱՆ

Ի ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԷՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ
Ի ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

1858

153

U. S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR

BUREAU OF LAND MANAGEMENT

WASHINGTON, D. C.

OFFICE OF THE ASSISTANT ATTORNEY GENERAL

UNITED STATES OF AMERICA

DEPARTMENT OF THE INTERIOR

BUREAU OF LAND MANAGEMENT

123

U. S. DEPARTMENT OF THE INTERIOR

BUREAU OF LAND MANAGEMENT

WASHINGTON, D. C.

Յ Ա Ռ Ա Զ Ա Բ Ա Ն

Փիլիսոփաներն ըսին թէ ամէն մարդ միակերպ տեսողծուած է • ամենուն հոգին և բնական կատարելութիւնն մէկ է • միայն կրթութիւնն ու քաղաքավարութիւնն է որ մարդ մարդէ և խելք խելքէ կորոչէ • որը շատ որը քիչ կատարեալ կընէ • որ ըսել է թէ մարդս կրթութեամբ ամէն կատարելութիւն կրնայ ստանալ • և առանց կրթութեան անքաղաքավար մնալով մարդկութենէն կելլէ , անասնոց կարգը կը մտնէ :

Ահա զայս ճշմարտութիւնը յայտնի կընէ Ռոսկեսոնին վարքը • որ անկիրթ մնալով ռուսկից ռուհասաւ , և Եւրոսլային մէջ մեծնալով ինչ կերպ թանձրամիտ և անհնազանդ մնաց : Իսկ անմարդաբնակ երկիրները այն խեղճ առանձնութեան մէջ զինքը կրթելով որչափ կատարելութիւն ստացաւ : Ահա մէկ հայլի մը եղաւ , որ ամէն վիճակի մէջ եղողները կրնան մէջը նայիլ : Ուստի այս պատմութիւնը դժմայն մարդկային մտաց ուժը , այլև բոլոր աշխարհքիս գիպուածները , և ողորմելի վիճակը , նաև յաջող և ձախորդ բաղքը կը նկարէ ամենուն առջին :

Ծերոց կը սորվեցրնէ աստուածապաշտութիւն
և անխառն երկայնամոռութիւն : Ծնողաց կը քարո-
զէ՝ չափով սիրել զաւանկին , երես չի տալ , և ջա-
նալ թէ բարի օրինակով և թէ կրթութեամբ առա-
քինի և ուսումնական ընել զանոնք քաղաքավար
մեծցրնելով : Երիտասարդաց կը սորվեցրնէ համբե-
րութիւն և համակերպութիւն , անանկ որ որչափ
մեծ թշուառութեանց մէջն իյնին՝ չի յուսահա-
տին . այլ միշտ Աստուծոյ ապաւինելով աշխատին
ջանան յաղթել ձախորդ բաղժին , մինչև որ յաջո-
ղութիւնը գտնեն :

Մանկանց կը խրատէ , որ ամենեւին ժամանակնին
սլարապ չանցընեն . գիշեր ցորեկ ջանան բան սոր-
վելու . նաև խելացի գիտուն մարդկանց քովէն չի
սլակսին . որպէս զի ատենն որ անցնի չի զլջան ան-
օգուտ : Իսկ տղոց կը պատուիրէ , որ ամենայն
կերպով ծնողաց հնազանդ ըլլան . միշտ բարի բա-
ներ սորվին , ու կրթութեամբ աղէկ մեծնան : Ա-
սոր համար եւրոպացի գիտունները այս գիրքը՝ ե-
րևելի խրատական գրքերուն կարգը դրին , և գրե-
թէ ամէն լեզուի մէջ թարգմանեցին . և զանազան
կերպով շարագրեցին մանկանց կրթութիւն տա-
լու համար : Որովհետև Ռոպէնսոն տասուերկու
տարի անբնակ կղզիին մէջ մնալով Ամերիկա , մար-
դուս ամէն պէտք եղած բաները հնարեց , և որպէս
կատարեալ աստուածապաշտ ձախորդ բաղժին տա-
նելով այն ողորմելի առանձնական կեանքը ան-
ցուց , անանկ զարմանալի եղանակաւ որ մէկ մար-
դուն բոլոր քաջածները այս գրքիս մէջ՝ կրնան ըլ-
լալ հայլի մը բովանդակ աշխարհ քիս փոփոխական
սպաստահմունքներուն :

Այս պատճառաւ երբոր այս գիրքը առջի անգամ անգղիերէն տպեցին տասը հազար օրինակ մէկէն ծախուեցաւ, անկէ ետեւ ամէն աշխարհք տարածուեցաւ: Բայց այն առջի գրուած պատմութեան ոճը ընդարձակ ըլլալով, 1779ին գերմանացի երևելի գիտուն մը ոճը փոխելով համառօտեց. և աւելորդ պարագաները ձգելով գեղեցկացուց պատմութիւնը: Ուստի առջի պատմութենէն որոշելու համար նոր Ռուսիայի անուանեց:

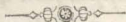
Առջի պատմիչը այսպէս կը վկայէ. « Այս պատմութիւնը, (կըսէ), թէպէտ շատ զարմանալի է, բայց շինծու ձևացուցած բան չէ. այլ ճշմարիտ պատմութիւն է, և բարոյական խրատ ամէն մարդու »: Առջի գրուած պատմութեան մէջ ընդարձակ կը դնէ Ռուսիայի օրագրութիւնը. որ ամէն օր գլխուն եկած բաները՝ իրեն ծառէ շինած օրացուցին վրայ կը նշանէ եղեր. ու ետքը գրիչ թուղթ որ գտաւ՝ բոլորը կարգի դրաւ գրեց ամէն պարագաներով:

Սակայն աւելի օգտակար և ախորժելի եկաւ մէկի այս համառօտը թարգմանել, բան թէ ընդարձակը. թէպէտ տեղ տեղ ծանօթութեան մէջ օրագրութենէն ալ պէտք եղած բաները նշանեցինք, և վերջն ալ յաւելուած ըրինք Ռուսիայի միացած վարքն ալ պատմելով. որպէս զի մեր մանկանց ախորժակը բանանք, որ աւելի ջանան բան սորվել, նաև Ռուսիայի վարքը իրենց խրատ ընելով առաքինի ըլլան:

Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ւ Ի Ն

Ռ Ո Պ Է Ն Ս Ո Ն Ի Ն

Ա . Դ Ի Պ Ո Ւ Ա Մ

Ամսուրի քաղաքը մարդ մը կար Ռոպէնսոն * անունով , որ իրեք որդի ունէր . ան դրանիկը զինուոր գրուեցաւ , և ետքը մեռաւ պատերազմի մէջ Վաղզիացւոյ դէմ ** : Երկրորդ որդին ուզեց ուսումնական կարգացող ըլլալ . բայց օր մը չատ խմելով՝ կուրծքի հիւանդութիւն եկաւ վրան . վերջապէս զուխը չազատեց մեռաւ : Մնաց պզտի որդին որ կըսուէր Քալազօկ Ռոպէն

* Ռոպէնսոնին առջի գրուած պատմութիւնը այսպէս կը սկըսի . Ես ծնած եմ յամի տեառն 1632 . հայրս էր Անգղիոյ Եօլք քաղքէն . վաճառականութեամբ եկաւ հոս մօրս հետ պսակուեցաւ . բայց մօրս ցեղին անունը Ռոպէնսոն ըլլալուն համար , մենք ալ կոչուեցանք , թէպէտ իմ անունս էր Քալազօկ :

** Ամսուրի է մեծ քաղաք ղեղեցիկ և հարուստ , 120 հազար բնակիչ ունի . Վերմանիոյ ծայրը էլ սպա գետին վրայ շինած է , որ մեծ ծովը կը թափի , և ամէն աշխարհքէն նաւ կուգայ այս քաղաքը :

սուն . հօրն ու մօրը յոյսը մնաց միայն այս
մէկ հատիկ տղուն վրայ , որ իրենց աչքի
լուսին պէս կը սիրէին . սակայն ասոնց սէ-
րը անկարգ ըլլալուն համար , թող տուեր
էին , որ իրենց սիրական զաւակը իր ամէն
կամքը կատարէ . ուստի աւելի կախորժէր
խաղալ , քան թէ աշխատիլ և բան սորվիլ .
դրեթէ բոլոր օրը խաղալով կանցընէր ա-
ռանց բան մը սորվելու :

Մեծցաւ այս Ռոպէնսոն , բայց ամենեին
իրեն պէտք եղած բաները չիյտէր . հայրը
կը փափաքէր որ տղան վաճառականու-
թիւն սորվի . իսկ տղան ամենեին կամք
չունէր բան մը սորվելու . վասն զի աւելի
կը սիրէր քաղքէ քաղաք պտըտիլ , և ամէն
օր նոր նոր բաներ լսել և նոր նոր տեղեր
տեսնել * : Սակայն այս պատանին խիստ
անմտութեամբ այս բանը կը մտածէր . յի-
րաւի եթէ առաջուց սկսած ըլլար բան սոր-
վելու , ճամբայ ընելը աղէկ կրնար ըլլալ ,
բայց այսպիսի խեղճ տղան որ բան չիյ-
տէր՝ ինչպէս պիտի աշխարհք տեսներ , և
ինչ շահ իրեն պիտի ըլլար : Արբոր հան-
դիպի քաղաք մը երթալ՝ պէտք է առաջ

* Ռոպէնսոն կըսէ թէ հայրս խելացի բարակ
մարդ ըլլալով շատ երևելի դպրատուններ դրաւ զիս
որ գիտութիւն և արուեստ սորվիմ , բայց ես խելքս
միտքս տուեր էի ժուռ գալու , ինձի ձանձրութիւն
կուգար : Շատ անգամ զիս խրատելով գլխուս գա-
լեքները՝ մարգարէի պէս առաջս կը դնէր , ու ես
մօտիկ չէի ընէր :

աշխարհադրութեան և վաճառականութեան
լաւ տեղեկութիւն ունենալ . բայց Ռոպէն-
սոն մինչեւ ան ատենը մտքէն ալ չէր ան-
ցուցած բան սորվիլ և տեղեկութիւն ունե-
նալ , որ արդէն տասներեօթը տարուան էր ,
և իր ժամանակին մեծ մասը ճամբաները
քալելով անցուցեր էր :

Ուրիշ բան չիյտէր՝ բայց եթէ ամէն օր
նեղութիւն կուտար հօրն որ իրեն հրաման
տայ ճամբորդութիւն ընելու . իսկ հայրը
պատասխան կուտար թէ ամենևին մտքէն
չանցընէ և իրեն չըսէ անանկ բան , վասն
զի չուզէր լսել ճամբորդութեան խօսքը :
Իսկ խեղճ մայրն ալ քանի որ կը լսէր այս
բանը՝ լալով կաղաղակէր . Որդեակ իմ,
նստէ՛ այս քաղքիս մէջն ու բան սորվէ :
Օր մը ինչպէս որ սովորութիւն ըրեր էր՝
դուրս ելաւ պարապ ժուռ կուգար , պա-
տահեցաւ ընկերներուն մէկին , որ նաւա-
պետի մը որդի ըլլալով նոյն օրը իր հօրը
հետ ճամբայ պիտի ելլէին դէպ ի Վոնտրա
երթալու : Ընկերը հարցուց իրեն , թէ
կուզե՞ս դուն ալ մեզի հետ գալ : Պատաս-
խան տուաւ Ռոպէնսոն , թէ Ո՛ր էր՝ խիստ
շատ կուզէի , բայց իմ ծնողքս չեն ուզեր :
Կրկնեց ընկերը , թէ Եկո՛ւ երթանք միա-
տեղ , շատ կուրախանաս , ինչպէս կար-
ծեմ՝ ահա իրեք շաբթուան մէջ կը դառ-
նանք կուգանք . իսկ հօրդ մօրդ կողմանէ
ուրիշ բան չես ըներ , բայց եթէ ուրիշի ձեռ-
քով կիմացընես երթալդ : — Հապա ես

Տոցս ստակ մը չունիմ, ըսաւ : — Հոգ չէ, ըսաւ ընկերը, ես քու տեղդ կը վճարեմ՝ բոլորը, մինչև որ դառնանք * :

Այս միջոցս Ռոպէնսոն քիչ մը ինքնիրեն մտածեց, ու մէկէն ընկերոջը խօսքին հետեւելով կանչեց. Լաւ ըսիր, ես քեզի հետ եմ. շուտով նաւն երթանք :

Յետոյ մէկ բարեկամին ապսպրեց որ երթայ հայրը գտնէ, ու պատմէ իրեն ճամբորդութիւնը, և ըսէ թէ միայն Անգղիա տեսնելու համար կերթայ, հոգ մ'ըներ, քիչ ատենէն պիտի դառնայ : Կէ այսպէս այս երկու բարեկամները գացին նաւը մը տան :

Նաւավարները նաւին երկաթը վերուցին և առաջաստները բացին, սկսաւ հովն առաջ տանիլ նաւը. նաւապետն ալ մնաք բարով ըսելով՝ տասն անգամ թնդանօթ արձակեց : Իսկ Ռոպէնսոն նաւին վրայ կեցեր ընկերոջը հետ կը դուարձանար ճամբայ երթալուն համար, որ նոր տեղեր պիտի տեսնէ : Ելած օրերնին խիստ դեղեցիկ էր օդը. հովն ալ այնչափ յաջող էր, որ շուտ մը աներևոյթ եղաւ Ամպուրկ քաղաքը, և հետեւեալ օրը հասան մինչև Ռիդէ-

* Ռոպէնսոն երկար կը պատմէ այս չար ընկերին խօսքերը, այնչափ որ կըսէ՝ խելքս դլխէս առաւ. առանց ծնողացս օրհնութիւնը առնելու, և առանց բանի մը նայելու խլճմտանքիս դէմ ըրի, որ դեռ ողջ էր, չէր մեռած խիլճս : Նաւը մտած օրս էր սեպտեմբերի մէկը 1651ին :

պութէլ . ուր տեղէն որ Էլսպա գետը կանցնի կը թափի մեծ ծովը . նոյն օրը մտան գերմանական ծովը * :

Ան ատենը երբոր Ռոպէնսոն բացաւ աչքը նայեցաւ՝ ուրիշ բան չի կրցաւ տեսնել , միայն երկինք ու ջուր կար աչքին առջև . վասն զի եղած երկիրները կամաց կամաց աներևոյթ եղան առջևէն : Անանկ որ այլ բան չէր տեսներ բաց ՚ի մեծ փարոսէն որ կը վառեն Հէյլիյնէլանտ կղզին . ան ալ շուտով աներևոյթ եղաւ . ուստի Ռոպէնսոն նայեցաւ որ վրան երկիրնքն է , և չորս դին ծով :

Երկու օր խիստ յաջող և լաւ էր հովը , բայց երրորդ օրը երկինքը ամպով զոցուեցաւ , օդը մթնցաւ և հովը սաստկացաւ : Մէյմը կը փայլատակէր՝ կարծես թէ բոլոր երկինքը կը վառի . մէյմը անանկ կը մթըննար , որ կերենար թէ խաւար գիշեր է . ետքը սկսաւ ամպը սաստիկ զոռալով որոտումընել , անանկ որ չի դադրեցաւ մինչև ետքը : Անձրեր գետի պէս կուգար , և փոթորիկը ահագին ալէկոծութիւն կընէր ծովուն մէջ . իսկ ալիքները լեռան պէս կել-

* Էլսպա գետը մեծ և շատ շահաբեր գետ է , որ Ամպուրկին բովէն կանցնի կերթայ գերմանական ծովը կը վազէ . որ է ահագին ովկիանոսին մէկ ծայրը Պալդէի ծովէն մօտ . այս տեղէն անցան մտան մեծ ծովը : Ռոպէնսոն կըսէ թէ առջի խեղճու թիւնս եղաւ , որ անսովոր բնաւով ծովը զիս բռնեց ու չարաչար կը նեղէի :

լէին կինջնէին : Տեսնելու բան էր նաւը ,
թէ ինչպէս ալիքներուն մէջ մէյմը վեր կեւ-
լէր , մէյմը վար կինջնէր . երբեմն մէկ ա-
լիքը կառնէր մինչև ամպը կը հանէր , և
երբեմն մինչև անդունդը կը ձգէր . երբեմն
մէկ կողմը կը պառկէր , երբեմն մէկալ
կողմը : Չուաններուն ձայնը և նաւին
աղաղակը կը լսուէր . ամէն մարդ մէյ-
մէկ բան բռներ կը զողային , որ վար չիյ-
նին :

Իսկ Ռոպէնսոն՝ որ բան մը ընելու կա-
րողութիւն չունէր , խեղքը դարձած ընկեր
էր հիւանդ , անանկ սիրտը կը խառնուէր ,
որ կերևնար թէ հոգին պիտի տայ . անդա-
դար խեղճ ընելով կաղաղակէր . Ո՛հ իմ
ծնողքս , իմ ողբալի ծնողքս , մէյմ՝ ալ զիս
պիտի չտեսնէք . ինչ անխելքութիւն էր որ
ես ըրի , ու ասանկ կը տանջուիմ :

Այս միջոցիս մէջ ձայն մը լսուեցաւ վե-
րէն . սկսաւ նորէն աղաղակել , երեսը
մեռելի դոյն , ձեռքերը իրար փաթթած կը
պոռար յուսահատութեամբ . Արդեօք եր-
կինք ողորմեցաւ մեզի . այս ինչ ձայն է ,
կը հարցընէր կիսամեռ վախուն : Ահա կո-
րանք կըսէր , կայծակը զարկաւ կտոր կը-
տոր ըրաւ կայմը . ահա մեծ կայմն ալ ա-
նանկ տկարացաւ , որ հիմա պիտի կտորի
ծովն իյնի :

Նորէն կաղաղակէր . Կորանք կորանք .
ահա նաւը ջուր առաւ չորս ոտքէն աւելի :
Ասանկ խօսելով պառկեր էր Ռոպէնսոն

տախտակին վրայ . նայիս զլորեցաւ ընկաւ ,
և բոլոր ճանաչմունքը կորսնցուց , և բան
չէր իմանար : Նաւին մէջ ամէնքը վազեցին
ջրհանին քով , որ հնարքով ջուրը սլարպեն
ազատին վտանդէն , ու չափէն աւելի կաշ-
խատէին :

Ան ատենը նաւավար մը եկաւ Ռոպէն-
սոնին քով , շարժեց զինքն ըսելով , թէ
Դոն մինակ ասանկ անշարժ ընկած պիտի
մնաս առանց աշխատելու . ահա բոլոր նա-
ւին մարդիկը չափազանց կաշխատին ,
դուն ինչո՞ւ չես աշխատիր : Ինչ և իցէ ճար-
ըրաւ վեր ելաւ , թէպէտ շատ տկար էր ,
զնաց ջրհանին քով աշխատողներուն օգ-
նութիւն ընելու :

Իսկ նաւապետը քանի մը անգամ թնդա-
նօթը նետեց , որ եթէ մօտ տեղեր նաւ
դտնուի , նշան տայ թէ վտանգի մէջ են ,
չի հեռանայ զայ իրենց օգնէ : Ռոպէնսոն
այս բանը չգիտնալով թէ ինչ կը նշանակէ ,
երբոր լսեց այս ձայները կարծեց թէ նա-
ւը կործանեցաւ . ուստի նորէն ինկաւ մա-
րեցաւ . մէկ նաւավար մը իր տեղն անցաւ ,
ու ոտքովը մէկգի հրեց զինքը , թողուց ա-
նանկ գետինը փռուած՝ կարծելով թէ մե-
ռած է :

Շարունակ կը քաշէին ջրհանը ամենայն
ջանքով . բայց ջուրը միշտ կը բարձրանար
նաւին զոգը . անանկ որ նաւն սկսաւ եր-
թալ ծովին տակը . ուստի թեթեւեղնելու
համար՝ ամէն բան ծովը նետեցին , թնդա-

նօթները , զնտակները , տակառները և այլն . սակայն ամենեկին շահ չըրաւ : Մէկ նաւ մը հեռուէն լսեց ասոնց տուած նշանը՝ մակոյկը խրկեց , որ զասոնք աղատէ . բայց այս մակոյկը չի կրցաւ մօտենալ նաւին , վասն զի ալիքները սաստիկ վեր կը վերցընէին . վերջապէս նաւին զլխուն զիէն մօտեցաւ , որ կարենայ չուան նետել նաւին մէջի եղողներուն . որպէս զի մակոյկը կարենան իրենց մօտեցընել : Եւ այս ճամբով կարողութիւն ունեցողները ցատքեցին մակոյկին մէջ : Իսկ որովհետեւ Ռոպէնսոն ոտքի վրայ չէր կրնար կենալ , մէկ բանի նաւավար խղճալով բռնեցին զինքը մակոյկը նետեցին : Հաղիւ թէ բաժնուեր էին նաւէն , մէկէն նաւը զնաց ծովին տակը : Նայիս ալէկոծութիւնն ալ սկսաւ քիչ քիչ զաղրիլ . ապա թէ ոչ , ալիքները կընկըղմէին մակոյկը , որուն մէջ այնչափ մարդիկ լեցուն էին : Այս վտանգներն անցնելէն ետեւ , զնացին հասան նաւին , և ամէնքը մտան հոն աղատեցան : Զորս օրէն ետեւ նաւը հասաւ Թամիզ գետին բերանը , և հինգերորդ օրը երկաթ նետեցին լոնտրա քաղաքին առջեւ :

Ան ատենը ամէնքը գետինն ընկած կուրախանային որ ասանկ մեծ վտանգէ աղատեցան . իսկ Ռոպէնսոն ամէն բանէն տառաջ աչքը վերցուց լոնտրա քաղաքին նայեցաւ . և այն կետին մէջ բոլոր քաջածներն ու գալիքները մոռցաւ : Յետոյ ստամբար

իրեն հասկըցուց , թէ անօթի է՝ պէտք է բան ուտել , և ապրուստ ճարել եթէ կուզէ ապրիլ այն մեծ քաղքին մէջ . գնաց որ իր նաւապետը գտնէ , որուն հետ միատեղ գացեր էր . և խնդրեց որ շնորհք ընէ իրեն սեղանն առնէ զինքը : Ան ալ բարերարութիւն ընելով սեղանն առաւ . կերակուրին ատենը հարցուց , թէ ինչ պատճառաւ լոնտրա եկեր էր և ո՞վ զինքը հոն խրկեց : Ռոպէնսոն շիտկէ շիտակ պատմեց անոր , թէ ուրիշ բանի համար չէր ըրած այս ճամբորդութիւնը , բայց եթէ զբօսանաց համար , և առանց ծնողացն հրամանին եկած էր . նաև չէր գիտեր թէ ինչ պիտի ըլլայ անկէ ետև :

Նաւապետը կանչեց բոլորովին զողալով , և դանակը ձեռքէն վար ձգելով . Առանց ծնողացդ հրամանին եկար : Տէր ատուած , ևս ինչո՞ւ համար առաջուց չգիտցայ . հաւատացիր անխոհեմ պատանի , թէ որ առաջուց գիտնայի Ամպուրի քաղաքին մէջ ո՞չ երբէք քեզ նաւս կառնէի , թէ պէտեւ բիւր հազար ոսկի վարձք տայիր : Ռոպէնսոն առջին նայելով ամօթն երեսը կարմրցուց , ամենեկին ձայն չէր հաներ . իսկ բարեպաշտ նաւապետը շարունակելով իր խօսքը՝ առաջարկեց իրեն ըսելով , թէ Դուն ամենեկին աղէկութիւն և հանդիստ պիտի չդառնես , մինչև որ խելքդ զուլսդ չի ժողվես , ու ծնողացդ օրհնենքը չառնես : Ռոպէնսոն սկսաւ լալ սաստիկ . Հապա ես

հիմա ինչ պիտի ընեմ, հարցուց : Ղիտեն
ինչ պիտի ընես՝ ըսաւ նաւապետը . դար-
ձիր շուտով ծնողացդ տունը . ոտքերնին
ընկիր , ու ճշմարիտ սրտով զղջա՛ , և ինչ-
պէս անառակ որդի մը թողութիւն խնդրէ
ըրա՞ծ անկարգութեանդ համար . ահա այս
է քու ընելու պարտքդ :

Խնդրեմ, ըսաց Ռոպէնսոն , կը տանին
զիս Ամպուրկ : Ե՛ս տանիմ, ըսաց նաւա-
պետը , ուրեմն մոռցա՛ր որ իմ նաւս ալե-
կոծութեամբ կորաւ . ես չեմ կրնար դառ-
նալ Ամպուրկ՝ մինչև որ ուրիշ նաւ մը չի
զնեմ . և այս բանս հարկաւ կուշանայ .
դուն չես կրնար այնչափ ժամանակ հոս
մնալ : Ահա առջի նաւն որ կերթայ Ամ-
պուրկ , մտիր մէջը զնա . մի ուշանար ,
նայէ օր մը առաջ հասնիս :

Բայց ես ստակ մը չունիմ, ըսաց Ռոպէն-
սոն : Պատասխանեց նաւապետը թէ Ես
քեզի քանի մը կինէ փոխ կուտամ *, որով
հետև հիմա ինծի շատ ստակ պէտք չէ . ու
նեցածս ինծի բաւական է : Ուրեմն զնա՛
շուտով նաւահանգիստը մէկ նաւ մը բռնէ,
մտիր մէջը , եթէ քու զղջումդ ճշմարիտ է ,
Աստուած քեզի հետ կըլլայ ճամբորդու-
թեանդ մէջ , և անանկ կը փառաւորէ քեզ որ

* Վինէն Անգղիոյ ոսկի է , և հոն գործածական
ստակն է , որ իբր երկու մաճառ ոսկիի արժողէք
ունի . Ռոպէնսոնը Ամերիկայէն դառնալէն ետև
այս փոխ առած ստակը տուաւ նաւապետին :

մարդու մտքէն չէ անցած : Զատոնք ըսելէն ետեւ ձեռքը բռնեց թոթովեց բարեկամաբար՝ երթան բարով ըսաց : Ռոպէնսոն ալ մնան բարով ըսելով զնաց :

Երբոր կերթար նաւահանգստին ճամբան՝ մտքին մէջ զանազան բաներ կը պտըտէր . կը մտմբտար թէ հիմա իմ ծնողքս ինչ պիտի ըսեն երբոր տուն դառնամ . յայտնի է թէ զիս չարաչար պիտի պատուհասեն ըրած բանիս համար , և ընկերներս ալ որչափ վրաս պիտի խնտան , որ ասանկ չուտով դարձայ . գրեթէ երկու իրեք ճամբայէն ՚ի դատ ուրիշ բան չի տեսայ Լոնտոնայի մէջ : Ասանկ մտմտութեամբ պաշարած էր , երբեմն կորոշէր որ չերթայ , երբեմն միտքը կը բերէր նաւապետին ըսած խօսքը , թէ մինչև որ ծնողացդ տունը չերթաս՝ աղէկութիւն չես գտներ :

Երկար ատեն չիյտէր թէ որն որոշէ . վերջապէս զնաց նաւահանգիստը , հարցուց հասկըցաւ , թէ չիտակ Ամպուրկ երթալու պատրաստական նաւ չիկայ : Այս լուրն իրեն տուող մարդը նաւապետ էր , որ պիտի երթար Ափրիկէի Կիւինէ քաղաքը , որ ծովուն մօտ ըլլալով հոն շատ վաճառակաւութիւն կըլլայ * : Այս նաւապետը կախոր

* Կիւինէ մեծ քաղաք է Ափրիկէի . ոսկի , շաքար և փղոսկր շատ կեղէն . ուստի Եւրոպացւոց մեծ վաճառականութեան տեղն է . բայց բնակիչներն են սև մոլի և կատաղի մարդիկ , որ 50 տարիէն աւելի

ժէր որ Ռոպէնսոնին հետ երկար խօսի . հրաւիրեց որ իրեն նաւն երթայ գաւաթ մը չայ խմէ . ան ալ հետեւելով դնաց նաւը :

Երբոր հասկըցաւ նաւապետը թէ Ռոպէնսոն կը փափաքի ճամբորդութիւն ընել և քաղաքներ տեսնել , նաև ահամայ Ամպուրկ պիտի երթայ , իրեն առաջարկեց որ Կիւինէ երթայ հետը : Ռոպէնսոն առջի բերանը սոսկաց այս խօսքիս վրայ , բայց նաւապետը հասկըցուց անոր թէ այս ճամբորդութիւնը խիստ դուարձալի զեղեցիկ պիտի ըլլայ . և իրեն հետ ընկեր ըլլալով ամենեկին բան չի վճարէր , և առանց կերակուրի կերթայ . մանաւանդ որ այս ճամբան ընելով կրնայ շատ բան վաստակիլ դացած տեղը :

Այս բաները լսելով մէկէնիմէկ սիրտը վառեցաւ և անանկ փափաքեցաւ այս ճամբորդութիւնն ընելու , որ չուտ մը մոռցաւ մէկալ բարեպաշտ նաւապետին իրեն տրւած խրատները . և ինչ որ քիչ մը առաջ մտքին մէջ դրեր էր , բոլորը թողուց * :

չէն ապրիր : Այս երկիրը շատ զանազան քաղաքներ ունի :

* Այսպէս կը գրէ Ռոպէնսոն . Կարծէի թէ քաղաքս որ դառնամ ամէնքը զիս ծաղը պիտի ընեն . մանաւանդ ծնողացս առջին խնայէս պիտի ելլեմ . որչափ որ շատ մտածելով ատեն անցաւ , քաշած նեղութիւններս ալ կամաց կամաց երեւակայութենէս ելան . ուստի աւելի հաւանեցայ որ ճամբայ երթամ :

Ռոպէնսոն քիչ մը մտմբտալէն ետեւ ըսաւ .
Խիստ լաւ . բայց ես իրեք կինէէն զատ
բան մը չունիմ . այսչափ ստակով ինչ պի-
տի ընեմ , և ի՞նչ բան պիտի գնեմ , որ զա-
յած տեղս վաստակ ընեմ : Պատասխան
տուաւ նաւապետը , թէ Ես. քեզի կուտամ ,
հող մ'ըներ , շատ բան պէտք չըլլար գնե-
լու . քիչ բանով շատ բան կրնանք վաստա-
կիլ հոն , եթէ բազդերնիս բաց է : Հարցուց
Ռոպէնսոն թէ ի՞նչ բան կը տանին հոն
ծախելու : Ան ալ ըսաց . Պէտք է տանել
տղոց խաղալիք ամէն տեսակէն , սուտ
մարդրիտ , մկրատ , կացին , հրացան ,
ժապաւէն , և այլն : Ասանկ բաները խիստ
շատ կը սիրեն սե ավերիկեցիք , որ հարիւր
անգամ աւելի կը վճարեն ասոնց տեղը ու-
կի , փղոսկր և ուրիշ բան : Ռոպէնսոնին
խելքը զլխէն գնաց , և մէկէն հանեց մըտ-
քէն ծնողքը՝ բարեկամները և հայրենիքն ,
ու սկսաւ ուրախանալով կանչել . Կուգամ
հետդ , պարոն նաւապետ : Ան ալ ըսաւ .
Խիստ բարի . ու ձեռք ձեռքի տալով որո-
շեցին որ միատեղ երթան : Խեղճ ողորմելին
չկատէ , թէ ծնողքին դէմ ընողը՝ Աստուծոյ
պատիժին կուգայ . ահա ամէն պատիժին
պատճառն ինքն եղաւ , որ զինքը ողորմելի
պիտի ընէ , մոլորած ոչխարի պէս չկատէ
թէ ի՞նչ պիտի գայ զլխուն . ասանկ զա-
ւակին վրայ պէտք է որ ամէնքնիս ալ
լանք : Ինչ և իցէ , Ռոպէնսոն ունեցած
ստրկովը գնաց նաւապետին ըսած վաճա-

ոելու բաները գնեց՝ բերաւ նաւը դրաւ ,
քանի մը օրէն ետեւ հովը յաջող ըլլալով
նաւապետը նաւին երկաթն առաւ , առա-
դաստը բացաւ , ճամբայ ելան * :

Բ . ԴԻՊՈԻԱԾ

Ռոպէնսոնին այս երկրորդ ճամբորդու-
թիւնն ալ խիստ յաջողութեամբ սկսաւ , որ
առանց մէկ պատահմունքի մը անցաւ կիր-
ճերը , և մտաւ Ատլանդեան ովկիանոսը :
Շատ օր անցնելէն ետեւ մէկ հակառակ հով
մը ունեցան , որ զիրենք միշտ դէպ 'ի Ամե-
րիկա կը հեռացընէր . որչափ որ նաւը կը
ջանար իր ճամբան ընէ առաջ երթայ , այն-
չափ կը ստիպէր հեռանալ հովին բռնու-
թենէն . վերջապէս չղիմացան թող տուն

* Այսպէս կը խօսի Ռոպէնսոն առջի գրած
սրտամութեան մէջ . Երանի թէ դառնայի ծնողացս
քով . որոնք լսելով մեր նաւին կորուստը՝ հարկաւ
պաշարուած էին տրտմութեամբ . արդար է Աս-
տուած որ զիս կը պատժէ . ասանկ անհնազանդ
զաւակին արժանի է : Ո՛հ , թէ որչափ պիտի ուրա-
խանար հայրս զիս որ տեսնէր . սուրբ աւետարա-
նին առակին պէս , տեսնելով անառակ որդին իրեն
դարձած՝ շատ մեծ ցնծութիւն պիտի ընէր : Ռո-
պէնսոնին այս խօսքերը երանի թէ գրուէին ամէն
տողոց սրտին վրայ , որ մեծերուն հնազանդ ըլլան ,
ծնողաց խօսքը մտիկ ընեն , ու օգտակար բաներու
հետ ըլլան , բան սորվին , որ ետքը պարտապ տեղը չի
լան . վասն զի ետքի զղումը օգուտ մը չունի :

որ հովն առաւ զիրենք դէպ 'ի Ամերիկա կը տանէր * :

Մէկ իրիկուն մը նաւապետը իմացուց՝ թէ հեռուն կրակ մը կը տեսնեմ, նաև քանի մը թնդանօթի ձայն կը լսեմ այն կողմէն . ամէնքը վեր վազեցին տեսան կրակը , և շատ թնդանօթի ձայն ալ առին . նաւապետը սկսաւ աշխարհացոյց թղթին վըրայ քննել նայիլ , հասկըցաւ որ այն կողմերը ցամաք չիկայ , հարիւրաւոր մղոն հեռու են ցամաքէն , ուստի ամէնքը միաբան դատեցին , թէ այն կրակը ուրիշ բան չէ , բայց եթէ մէկ նաւ մը կերի . և որոշեցին որ խեղճերուն երթան օգնութիւն հասնին . նաւը այն կողմը դարձուցին , շատ չանցաւ տեսան որ ըրած կարծիքնին իրաւ ելաւ . վասն զի յայտնի տեսան որ մեծ նաւ մը բռնկեր էր : Իսկ նաւապետը շուտով պատուիրեց որ հինգ թնդանօթ նետելով նշան տան անոնց թէ մօտ տեղ նաւ կայ , կը պատրաստուին իրենց օգնութիւն երթալու . բայց հազիւ թէ այս գործողութիւնն ըրին , նայիս ահագին ձայնով վառած նաւը մէկէն երկինքն ելաւ ու ինչաւ ծովուն տակը՝ կրակ

* Այս նաւը Լոնտրայէն ելաւ թամիզ դետն անցնելով հասաւ հիւսիսային ովկիանոս , անկէ դէպ 'ի արեւմուտք դառնալով , անցաւ կիրճերը մտաւ Ատլանտեան Ովկիանոսը . ուր շիտակ Գանարեան կղզիները անցնելով պիտի երթար Ափրիկէի ցամաքը . անկէ Կիւբնէ պիտի երթար . բայց հովը հեռացընելով Ամերիկայի դին ձգեց :

կը մարեցաւ : Այս բանէն յայտնի եղաւ թէ
կրակը հասեր էր վառօղին տեղը . բայց չի
հասկըցաւ թէ արգիօք նաւին մէջի եղողնե-
րուն բոլորը կորան , թէ չէ . վասն զի կա-
րելի էր որ նաւը վեր չելած ոմանք մակոյ-
կին մէջ մտեր փախեր էին : Այս պատճա-
ռաւ նաւապետը բոլոր զիշերը շարունակ
թնդանօթ կը նետէր . որպէս զի վտանգի
մէջ եղողները լսեն ու հասկընան թէ որ
կողմն ալ ըլլան՝ կուզեն ասոնք իրենց օգ-
նութիւն հասնիլ . նաև բոլոր կանթեղները
կախեցին , որ խեղճերը կարենան զիրենք
աղէկ մը տեսնել : Առաւօտանց որոշ տե-
սան զիտակով երկու մակոյկ լեցուն մարդ .
որոնք ալիքներու մէջ կելէին կինջէին .
նաև տեսան որ հովն իրենց հակառակ ըլ-
լալով շատ դժուարութիւն կը քաշէին թի-
քաշելով գէպ իրենց գալու : Նաւապետը
զրօշ մը դնել տուաւ , որ հասկընան թէ զի-
րենք տեսան , և պատրաստ են ընդունե-
լու : Ան ատենը բոլոր ուժով գէպ 'ի վրա-
նին դացին , և կէս ժամուն մէջ հոն հասան .
որոնք էին 60 անձինք , այր կին և տղայ .
որ ելան ասոնց նաւը ազատեցան :

Տեսնելու բան էր թէ ինչեր ըրին խեղ-
ճերը երբոր նաւը մտան . ոմանց ուրախու-
թենէն լեզունին կապուած էր . ոմանք ա-
նանկ կը պոռային , որպէս թէ վտանգը նոր
պիտի սկըսէր . ոմանք ասղին անդին կը
ցատքէին նաւին մէջ խելազարի պէս . ո-
մանց զոյնը փախած ձեռք ձեռքի վրայ

դրած կեցեր էին . ոմանք խենթի պէս կը ծիծաղէին , և պար խաղալով ուրախութեան ձայն կը հանէին , և ոմանք ալ վարընկած անկեղու և անզգայ մնացեր էին , մինչև խօսք մը չէին կրնար խօսիլ :

Երբեմն ոմանք ծնկան վրայ կելլէին , թևերնին երկինքը վերցուցած բարձր ձայնով Աստուծոյ շնորհակալ կըլլային , որ նախախնամելով զիրենք ազատեց այսպիսի հրաշքով . և երբեմն յանկարծ վեր կը ցատքէին տղու պէս կը խաղային , լաթերնին կը պատուէին . յետոյ լալով կիյնէին անշարժ , ու հազիւ կրնային վրայ զալ : Ո՛րչափ խստասիրտ մարդ ըլլար հոն , այս խեղճութիւնները տեսնելով չէր կրնար զինքը բռնել որ չկայ :

Այս խեղճերուն մէջ մէկ երիտասարդ եկեղեցական մը կար , որ ամենէն արժանաւոր և բարեպաշտ անձն էր : Երբոր նաւը մտաւ , մէկէնիմէկ անանկ երեսը գետինները քսելով փռուեցաւ , որ կարծէիր թէ մեռած է . նաւապետը մօտեցաւ իրեն որ զղաստացընէ՝ կարծելով թէ մարած է : Բայց քահանան հանգարտ կերպով շնորհակալ եղաւ նաւապետին , որ իրենց այս ողորմութիւնն ըրեր էր . Քիչ մը համբերէ , կըսէր , իմ երկնաւոր ստեղծողիս շնորհակալութիւն ընեմ մեր ազատութեանը համար . յետոյ դառնամ քեզ ալ պիտի ընեմ , որ իմանաս թէ ինչպէս սրտանց կը ճանչնամ ըրած բարեբարութիւնդ : Նաւապե-

տը այս խօսքերէն ամբշնալով ետ քաշուեցաւ :

Քահանան քիչ մը ատեն ալ մնաց անանկ խոնարհ երեսի վրայ ընկած . յետոյ ելաւ ուրախութեամբ գնաց նաւապետին , որ աւնոր ալ յայտնէ իր երախտագիտութիւնը : Վերջը դարձաւ իրեն ընկերներուն ըսաւ .
Իմ սիրելի բարեկամներս , քիչ մը սրտերնիդ թող հանդարտի . ամենաբարի արարիչը կամեցաւ իր հայրական ձեռքը մեր վրայ տարածել . պարտական էք որ մտքերնիդ իրեն դարձընէք . ինչո՞ւ կուշանաք շնորհակալութիւն ընելու , որ ձեր կորած կեանքը ձեզի բաշխեց :

Շատ մարդիկ մտիկ ընելով այս տուած խրատը կատարեցին : Անկէ ետեւ սկսաւ պատմել ինչ որ իրենց պատահեր էր : Կը պատմէր թէ այրած նաւը գաղղիացի վաճառականի մը մեծ նաւ էր որ Գիւպէք քաղաքը պիտի երթար * . կրակը պատահեցաւ նաւապետին խուցին մէջ , և անանկ արագ բռնկեցաւ , որ չի կրցանք ճար մը մտածել այս վտանգին , միայն մէկ քանի թնդանօթ նետելու ատենն ունեցանք . հաղիւ թէ մակոյկին մէջ կրցանք զմեզ ձգել ,

* Գիւպէք մեծ և գեղեցիկ քաղաք է Ամերիկայի , պատուական նաւահանգիստ ունի , և վաճառականութեան խիստ յարմար տեղ է : Ան ատենը Գաղղիացւոց ձեռքն էր , անոր համար հոն կերթար այս նաւը :

առանց զիտնալու թէ ինչ պիտի ըլլանք : Այս սոսկալի կէտիս մէջ խիստ զարհուրելի էր ակէկոծութիւնն , որ անդադար ալիքները մակոյկին վրայ գալով կը խռովէին : Թող որ անօթի ծարաւ կորսուէինք պիտի . վասն զի այրած նաւէն չի կրցանք պաշար առնել . միայն քանի մը օրուան համար հաց ու ջուր առինք : Այս խեղճութեան մէջ լսեցինք քանի մը թնդանօթի ձայն անզղիական նաւու , և մէկէն որոշելով հեռուէն տեսանք ճրագներ . ան ատենը յոյս մը ունեցանք . բայց վախին ու յոյսին մէջ մնացինք , բոլոր այն տրտմալի զիջերը ալիքները անդադար ետ կը հրէին մեզ , թէպէտ մենք ամէն ուժով կը ջանայինք առաջ դէպ 'ի ձեր նաւը դալ : Վերջապէս առաւօտը ծագեցաւ , որուն այնչափ կը փափաքէինք , բոլոր ըրած հոգերնիս վերջացաւ , եկանք հոս ազատեցանք : Իսկ Ռուպէնսոն բոլոր այս ատենս զարհուրելի մը տածմունքներով խռոված էր , մինչև ինքն իրեն սկսաւ ըսել . Յայտնի է թէ Աստուած ամենաբարին այսչափ մարդկանց մէջ շատ բարի հոգիներ ունեցաւ , որ այս ահագին վտանգէն ազատեց . ես ինչ յոյս պիտի ունենամ , որ ասանկ ապերախտութիւն ըրած եմ ծնողացս դէմ : Այս մտածմունքը անանկ սիրտը տրորեց , որ կարծէր թէ լեռ մը սրտին վրայ ինչաւ . չարագործի պէս մէկզի քաշուած անխօս և դեղնած , ձեռքերն իրար կապեր նստեր էր , ու չէր հա-

մարձակեր որ աղօթք ընէ . վասն զի յոյս
չունէր թէ Աստուած իրեն պիտի ողորմի :

Իսկ ազատողներն՝ որ հալած մաշած էին
աշխատանքով , հանգիստ առին զօրացան .
նայիս իրենց զլխաւորը քսակ մը լեցուն
ստակ մօտեցաւ նաւապետին ըսելով . Այս
ստակս բաժնէ անոնց որ եկան նաւով մեզ
ազատեցին . և աս մէկ պզտի նշան մը
թող ըլլայ երախտագիտութեանն , որ ա-
մէնքս պարտական ենք ձեզի մեր փրկու-
թեանը համար : Պատասխան տուաւ նա-
ւապետը , թէ Աստուծոյ դէմ կըլլայ , թէ
որ քու ընծադ ընդունիմ . վասն զի ես ու-
րիշ բան չըրի ձեզի , բայց ինչ որ մարդ-
կային բնական զութն ինձի ընել տուաւ :
Ստոյգ զիտեմ որ եթէ դուք մեր տեղն ըլ-
լայիք , ու մենք ալ ձեր վիճակին մէջ զըտ-
նուէինք՝ հարկաւ այս բանը կընէիք մեզի :

Երախտագէտ մարդը պարապ տեղը կը
ստիպէր որ առնէ ընծան . ամենեկին չըն-
դունեց նաւապետը , նաև աղաչեց որ այլ
չիխօսի : Անկէ ետեւ սկսան մտածել , թէ
այն ազատածները ուր պէտք էր տանիլ .
վասն զի Կիւինէ երթալ անոնց խիստ յար-
մար չէր երկու պատճառի համար . նախ՝
այս խեղճերը պիտի պարտաւորէին այն-
չափ երկայն ճամբայ ընելու , ուր տեղ մէկ
շահ մը չէին կրնար ընել : Երկրորդ՝ ճամ-
բու պաշարնին քիչ կուգար այնչափ մար-
դիկներուն այն երկայն ճամբորդութեան
մէջ : Վերջապէս քաջ նաւապետը որոշեց

որ այնչափ հարիւրաւոր մղոն պտոյտ ընելով շատ չաշխատի այն խեղճերուն համար . հապա տանի զիրենք նոր երկիրը Ամերիկայի մօտ . ուր տեղ շատ նաւեր կը գտնուին զաղղիացի վաճառականներու , որ ձուկ կառնեն անկէ , որոնց հետ զիւրաւ Գաղղիա կրնային դառնալ * :

Ուստի տարաւ հանեց զանոնք նոր երկիրը , ուր ձկանց առատութեան ատենն ըլլալով շատ նաւեր կային հոն , և որոնք ընդունեցան խեղճերն , որ Գաղղիա տանին : Ասոնց շնորհակալութիւնը և երախտագիտութիւնն որ ըրին նաւապետին չի պատմուիր :

Իսկ նաւապետը զանոնք զաղղիացի նաւերուն մէջ դրաւ , ու ինքը շուտով դարձաւ առջի ճամբան դէպ 'ի Կիւինէ քաղաքը յաջող հովով . նաւը անանկ կը ճղքէր ծովը կերթար , ինչպէս թռչունը օդը կը ճղքէ . ու քիչ ժամանակին մէջ հարիւրաւոր մղոն առաջ գնաց : Ահա այս էր Ռոպէնսոնին ուղածն , որ կը փափաքէր շուտով առաջ երթալ , վասն զի անհանդարտ էր սիրտը : Միշտ դէպ 'ի հարաւ կերթային , քանի մը օրէն ետեւ յանկարծ տեսան մէկ մեծ նաւ

* Նոր երկիրն է մեծ կղզի Ամերիկայի կողմը , 900 մղոն է բոլորովը . լեռնային ըլլալով մեծ բերքն է պտուղ և Բէլ-Վիճուկը . որուն համար Գաղղիացիք ու Անգղիացիք բնակութիւն ունին հոն , որ նաւեր կերթան կը բեռընեն կը բերեն Եւրոպա : Այս երկիրը գտաւ մէկ Վենետիկցի մը 1497ին :

մը , որ իրենց վրայ կուգար . քիչ մ'ալ ան-
ցաւ դիտեցին տեսան որ ալէկոծութիւն
քաշելով մէկ կայմը կոտորած էր . սկսան
իրենց նաւն ալ այն նաւին վրայ շտկել .
երբոր խիստ մօտեցան , որ կրնային խօ-
սիլ , մէկալ նաւին մէջիները ձեռքերնին
վերցուցած՝ խեղճ ընելով պոռացին այս-
պէս . Ո՛վ ողորմած մարդիկ , օգնեցէք այս
խեղճ նաւին , որ ողորմելի մարդիկներով
լեցուած է . եթէ չողորմիք մեզ , ամէնքնիս
պիտի կորսուինք : Ասոնք ալ հարցուցին ,
թէ ի՞նչ է ձեր խեղճութիւնը . ան ատենը
մէկը իրենցմէ այսպէս պատասխան տը-
ւաւ : Մենք Անգղիացի ենք . ճամբայ ելանք
որ Մարթինիկէ կղզին երթանք Պաղղիա-
ցոց . զացինք հոն որ նաւը խահուէ բեռը-
նենք . երբոր երթալու վրայ էինք , նաւա-
հանգստին մէջ , մեր նաւապետը և երկրոր-
դական նաւապետը միատեղ դուրս ելան ,
քաղաք զացին բան գնելու : Այս միջոցիս
մէջ նայիս յանկարծ փոթորիկ մը ելաւ . ա-
նանկ սաստիկ ալէկոծութիւն հանեց , որ
խարսխին չուանը կտրեցաւ . հովը մեզ նա-
ւահանգստէն դուրս նետեց մեծ ծովը ձգեց :
Այս սոսկալի հովն , որ ոռաւկան* կըսուի ,
իրեք օր իրեք գիշեր շարունակ փչեց կատա-

* Ոռաւկանն է հնդկաց բառ , ու կը նշանակէ
մեծ փոթորիկ . վասն զի այն ծովերուն մէջ շատ
հովեր իրար խառնուելով այս փոթորիկը կը պատ-
ճառեն . անանկ որ երկինք գետին իրար կանցնին :

դութեամբ , նախն կայմը կոտրեց , և հարիւրաւոր մզոն հեռացուց : Սոսկալի խեղճութիւններ ունեցանք , ու մէջերնիս մէկը նաւավարութիւն չիյտէր , որ նաւը կառավարէ . և ահա ինը շաբաթ է , որ ընկեր ենք ծովուն մէջ , մէկ զիէն մէկալ զին կերթանք . բոլոր կերակուրնիս հատաւ . շատը մեր մէջ կիսամեռ ընկած են անօթի :

Կտրիճ նաւապետը շուտ մը պատուիրեց որ մակոյկը ծովն ինջեցընեն . ուտելու բան ալ առաւ հետը մտաւ մակոյկին մէջ Ռոպէնսոնին հետ միատեղ զնաց խեղճերուն նաւը : Տեսան որ խիստ ողորմելի վիճակի մէջ են . ամէնքը անօթի ծարաւ մնացեր են . շատը հազիւ թէ ոտքի վրայ կրնային կենալ . սակայն երբոր վար ինջան նաւուն մէջ ինչ սոսկալի խեղճութիւններ տեսան հոն . մէկ կնիկ մը իր տղան և աղախինը երկնցած էին , կերննար թէ մեռած են անօթի . կինը բոլորովին անզգայ ընկած էր , երեսը նաւուն կողին տուած . իսկ աղախինը անոր քով փռուած էր ձեռքը տախտակին վրայ . տղան ալ ընկած էր վար՝ բերանը կաշիի կտոր մը կար , որ ձեռնոցի կտոր էր , կէսը կրծած :

Ասոնք պատուաւոր անձինք էին , որ Ամերիկայէն Անգղիա պիտի երթային . կընիկը այնչափ շատ կը սիրէր զաւակն , որ ամեննին բան չէր կերած , միայն տղուն կուտար որ ուտէ ու չի մեռնի . բարի տղան ալ չէր ուտեր մօրը կուտար , որ ասպրի . հաւա-

տարիմ աղախինն ալ ինքզինք մոռցեր էր բան չէր կերած , որ անոնք ողջ մնան :

Առջի բերանը կարծեցին թէ իրենք ալ մեռած են . բայց փորձելով հասկըցան որ դեռ հոգի կայ վրանին . վասն զի բերաննին քանի մը կաթիլ տաք ջուր լեցուցածնուն պէս , սկսան քիչ քիչ աչուրնին բանալ . բայց մայրը խիստ տկար ըլլալով բան չու տելովը՝ հազիւ նշան մը տուաւ զաւակը հոգալու . բայց շատ չանցաւ սկսաւ շունչ առնել : Տղան ու աղախինը որովհետեւ տաք իրենք քիչ էր , դեղերով վրայ եկան . որ նաւապետին մեծ հոգ ունենալովը հազիւ ապրեցան . սակայն երբոր տղան աչքը դարձուց մօրը , տեսաւ որ մեռածի պէս ընկած է , կսկծուն նորէն ընկաւ մարեցաւ . այնչափ աշխատեցան , շատ զժուարաւ խելքը վրան բերին . ինչ և իցէ յաջողեցաւ որ մէկալնոնց ալ խելքը զլուխնին եկաւ , և ամէնքն ալ աղատեցան :

Անկէ ետեւ նաւապետը հոգ տանելով նաւին վրայ որչափ կարելի էր բոլոր բաները նորոգեց իր նաւավարներուն ձեռքովը , և իրենց առաջն ընկաւ ճամբան սորվեցուց , որ դէպ 'ի մօտ երկիրը երթան ցամաքն ելլեն , որ Գանարեան կղզիներն էին . հոն որ հասան նորէն ճամբու պատրաստութիւններ տեսան * : Այս կղզիներուն մէ-

* Գանարեան կամ Երանեւեաց կղզիք են Ատլանդեան ովկիանոսին մէջ 120 մղոն հեռու Աֆ-

կը կըսուի Մատերա . ուր գանարին կու-
շուած թռչունները լեցուն են . անոնց հետ
հոս հասաւ իրենց նաւը՝ Ռոպէնսոն գուրս
ելաւ , երբոր երկրին գեղեցկութիւնը և
պարարտութիւնը տեսաւ՝ չէր կրնար կշտա-
նալ . նաև աչքը վերցընէր հեռուն որ կը
նայէր լեռներուն աղուորութեանը , որ խա-
ղողով ծածկած էին , բերնին ջրերը կը վա-
զէր տեսնելով պատուական խաղողի կու-
ղերը գեղեցիկ կախուած : Ի՛նչպէս կու-
րախանար երբ հրաման առաւ նաւապե-
տէն որ ուղածին չափ ուտէ : Հոն այգիներ-
բուն մէջ տեսան , որ գինի շինողները չէին
ճգմեր խաղողը ծանր բանի տակ , ինչպէս
ուրիշ քաղաքները կընեն . հապա խաղողը
կը լեցընեն մեծ տեղ մը և հոն ոտքով կը
կոխեն , և ձեռքով կը ճգմեն . ահա ասկէ
կըլլայ այն գերազանց գինին , որ կըսուի
Մատերնան գինի * :

Նաւապետը քիչ մը ժամանակ հոն

ըիկէէն , Մաղըրպին դիմացը կէյնին . որոնց տի-
րեցին Փորդուգալցիք ՚ի 1393 , ետքը անցաւ Սպա-
նիացոց ձեռքը . բոլորը 13 կողի են . գլխաւորն է
Երկաթի կողին ուր շատ երկրաշարժութիւն եղած
է , որուն շրջապատն է 72 մղոն :

* Մատերա կողին մեծ՝ հեռու է Վիզպոնա մայ-
րաքաղաքէն Փորդուգալաց 456 մղոն . ուր շատ
անտառ ըլլալով այսպէս կոչուեցաւ . անանկ աղէկ
է օգն որ հոն թուռաւոր կենդանի չըլլար , թէ որ
ուրիշ տեղաց տանին կը ստակի . այս տեղաց գինին
խիստ անուանի է :

մնայ , որ նաւը նորոգէ . որովհետեւ վնասուած էր . իսկ Ռոպէնսոն քանի մը օրէն ետեւ սկսաւ ձանձրանալ . վասն զի սիրաւը հանգիստ չէր , փոփոխութիւն կուղէր . առնանկ որ կը փափաքէր թե ունենալ թռչիլ . որպէս զի քիչ ժամանակին մէջ կարենայ բոլոր աշխարհը տեսնել , որ չուտով ամէն բանի տեղեակ ըլլայ :

Այս միջոցս հոն մէկ Փորգութէշի նաւ մը հասաւ , որ Լիզպոնայէն կուգար , Ամերիկա պիտի երթար Պրազիլի երկիրը . ուր տեղէն կելլէ շատ ոսկի և անդին գոհարներ : Ռոպէնսոն խելքն ու միտքը այս նոր նաւապետին տուաւ . երբոր լսեց ոսկին և գոհարները , կամք ըրաւ որ Պրազիլ երթայ , որպէս զի աղէկ մը հարստութեամբ լեցուի * :

Անոր համար ասանկ կը մտածէր՝ վասն զի մանկութեան ատենը ամենևին կրթուած չէր , որ իր ուղածը չընէ . այս պատճառաւ տեսաւ որ այս Փորթութէշ նաւապետը պատրաստ է զինքը Ամերիկա տանելու առանց ստրկի , նաեւ հասկըցաւ որ 15 օրէն աւելի պիտի մնայ հոն անգղիացի նաւապետը , ուստի չի կրնալով երկար մէկ տեղ մը

* Պրազիլ է մեծ աշխարհք Ամերիկայի . շատ ոսկի և պատուական ակունք կեղեն անկէ . շատ վաճառականութիւն կըլլայ . առաջ Փորգութէշ թագաւորին ձեռքն էր , բայց հիմայ առանձին իշխանութիւն է :

կենալ , ուղեց աւելի հեռուն երթալ : Յետոյ զնաց համարձակ յայտնեց իր առջի բարերար նաւապետին , թէ կուզէ իրմէն զատուիլ Պրազիլ երթալ :

Իսկ նաւապետը որովհետեւ լսեր էր որ Ռոպէնսոն ծնողացը կամքին դէմ ճամբայ ելեր է , և առանց հրամանի աշխարհք կը պտըտի , ուրախացաւ որ իրմէն պիտի հեռանայ , և Անգղիա իրեն տուած ստակն ալ բաշխեց , ու ամէն կերպ բարի խրատներ տալով ճամբեց : Ան ալ զնաց մտաւ Փորթուգալցի նաւին մէջ , և սկսան երթալ Պրազիլի ճամբան , անցնելով Թեներիֆա կղզիին քովէն . ուր տեղ է այն բարձր լեռն որ կըսուի Փիքօ * : Խիստ զարմանալի բան մը տեսան հոն իրիկունը . երբոր խաւար մութը կոխեց ծովուն վրայ արեւը մտնելէն ետեւ , այն լեռան գլուխը դեռ կերննար .

* Թեներիֆա է Գանարեան կղզիներուն մէկը . բայց աւելի մեծ և փարթամ . գինին խիստ ազնիւ է , և սպտուական բերք շատ ունի : Մանր լեռներ շատ կան մէջն , որ երկրաշարժութեամբ դուրս են ելած . բայց գլխաւոր լեռը կըսուի Փիքօ . որուն բարձրութիւնն է 17 հազար ոտնաչափ . հեռուէն գլուխը սրածայր կերննայ , թէպէտ վրան տափակ է . մէջ տեղը ունի հրաբուլխ բերան խոր . և միշտ ծծումբի բոց կելլէ անկէ : Այս անդունդին մէջ եւ թէ քար նետես ահագին ձայն կը լսուի . զոր Սպանիացիք սատանայի կաթսայ կանուանեն . իսկ հին բնակիչները կըսէին թէ հոն է գԺոխքը , ուր գէշ մարդիկ կը տանջուին :

վասն զի ամէն լեռներէն բարձր ըլլալուն համար , արեգակին ճառագայթը անանկ կը ցոլար վրան՝ որ կարծէիր թէ կրակ է :

Քանի մը օրէն ետե տեսան ծովուն վրայ ուրիշ տեսիլ մը խիստ զուարճալի . բազմութիւն ձկանց թռչելով ծովուն վրայէն կը բարձրանային , որ փայլուն ըլլալով արծաթի պէս կը ցոլային . անանկ որ լուսոյ ճառագայթին նման պայծառութիւն մը կը հանէին :

Ասոնց ճամբորդութիւնը շատ օր յաջող զնաց . բայց յանկարծակի սոսկալի փոթորիկ մը ելաւ հարաւային կողմէն . ալիքները մէկէն սկսան փրփրիլ , ու լեռան սլէսերկիւնքն ելլել , որ վեր վար կը նետէին նաւը : Այս սարսափելի ալէկոծութիւնը վեց օր քչեց շարունակ . և անանկ հեռուն ձգեց նաւն , որ նաւապետը չէր հասկընար թէ ուր են . վերջապէս իմացաւ , թէ Գարայիպ կղզիներէն շատ հեռու չեն :

Իսկ եօթներորդ օրը երբ սկսաւ արեւը ծագիլ , մէկ նաւավար մը սաստիկ ուրախութեամբ պոռաց յանկարծ . երկիր * : Նայիս ամէնքը վեր թափեցան որ երկիրը տեսնեն . և նաւը չիտակ հոն կերթար :

* Ասկէ տեսան Գարայիպ կղզիները . որ հարաւային Ամերիկայի մէջ այրեցած գօտիին տակն են , որ կըսուին Անդիլէան կղզիք . շատ մեծ ու պզտիկ կղզիներ կան հոն . ասոնցմէ մէկն է Ռոպէնսոնին կղզին : Ասոնց հին բնակիչներն էին Գարայիպները , որ վայրենի ըլլալով թշնամիները կուտէին :

Սակայն այն կէտին իրենց ուրախութիւնը փոխուեցաւ , և զարհուրելի վախի մը մէջ ընկան . վասն զի նաւը աւազի վրայ նստելով սարսեցաւ , և նաւին վրայի եղողներն ալ շարժ ելան ու կռնակի վրայ ընկան . իսկ նաւը անանկ խրեցաւ մնաց , որ կարծես թէ գամուեցաւ , ու փրփրած ալիքները նաւուն մէջ լեցուելով ամէնքը վար փախան տակը մտան , որ ալիքները զիրենք չի տանին : Ան ատենի եղած խեղճութիւնը՝ աղաղակը և գոռում գոչումը ապառաժներն ալ կտոր կտոր կընէր : Մէկը առ Աստուած կաղաղակէր . մէկը մազերը կը փետտէր . ոմանք ալ վախերնուն անշունչ ընկած էին մեռելի պէս : Ասոնց նման անշունչ ընկած էր Ռոպէնսոն , որ առաւել մեռած էր քան թէ կենդանի . նայիս յանկարծ աղաղակ մը ելաւ թէ ահա ընկղմեցանք :

Այս սոսկալի լուրը իրենց նորէն հոգի մը տուաւ , որ անանկ խեղճ չի կորսուին , հապա մէկէն վեր վազեցին նաւուն վրան . ու անհնարին արագութեամբ մակոյկը ծովն ինջեցուցին , և ամէնքը մէջը ցատքեցին : Բայց որովհետեւ չատուր էին նաւուն մէջ , երբոր ամէնքը հոն լեցուեցան , գրեթէ մակոյկը ջրին հաւասարեցաւ : Յամաքը չատ հեռուն էր , և ալէկոծութիւնը անանկ սաստիկ , որ ամէնքը կըսէին թէ անկարելի է որ ցամաքը հասնինք . սակայն որչափ կարելի էր հոգւով մարմնով թիերը կը քա-

չէին . հովն ալ ետեւէն ըլլալով՝ դիւրաւ դէպ
'ի ցամաքը կերթային :

Յանկարծ տեսան որ մէկ ալիք մը կու-
ղայ մակոյկին վրայ լեռան պէս : Այս սար-
սափելի ալիքն որ տեսան՝ թողուցին
թիւերն , ու ամէնքը անշարժ մնացին : Ո՛հ ,
ահա այս էր զարհուրելի բոպէն վերջին
վտանգին . ահա այս ահագին ալիքը մա-
կոյկին զարկածին պէս՝ տակն սուաւ դար-
ձուց . և ամէնքը խորուն գացին ծովուն
տակը * :

Գ . ԴԻՊՈՒԱԾ

Ռոպէնսոն բոլոր ընկերներովը գնաց ծո-
վուն տակը երբոր մակոյկը չրջեցաւ . բայց
այն ահագին ալիքն որ զատոնք տակն ա-
ռաւ , քչեց հետը տարաւ Ռոպէնսոնը և
սոսկալի ալէկոծելով վերուց նետեց ապա-

* Ահա անհնազանդութեան պտուղը . ահա նա-
ւապետին խօսքը ելաւ . որ ըսաց թէ մինչև որ ծնո-
ղացդ օրհնենքը չառնես՝ աղէկութիւն չես գտներ :
Խրաւ է որ անոնք անէծք չէին տուեր իրեն . բայց
թափած արցունքնին պէտք էր որ խեղճ ընէ զին-
քը : Խրատ ըլլայ անհնազանդ մանկանց , որ միայն
իրենց կամքը կուզեն կատարել . թող տեսնեն թէ
ինչ բաներ կուգայ գլուխնին . և քիչ մը կամքեր-
նին չի կտորելու համար՝ կամաց կամաց ինչպիսի
վտանգներու մէջ կիցնին . վասն զի ո՞վ որ աղէկ ա-
ռիլթը կը կորսնցընէ , արժանի կընէ զինքը ձախորդ
գիպուածներու . և ո՞վ որ աղէկ օրը չիճանչնար ,
գէշ օրերու կը հանգիստի :

ռաժ. քարերուն վրայ, ու անանկ սաստիկ ընկաւ որ ցաւէն թմրեցաւ մնաց հոն* : Երբ աչքը բացաւ ու տեսաւ թէ ցամաքին վրան է, որ ամենեին յոյս չունէր, վերջին ջանքն ընելով աշխատեցաւ որ վեր ելլէ ապառաժի մը վրայ : Շատ յոգնելով հազիւ թէ կրցաւ ելլել. բայց ուժը հատաւ հոն ընկաւ մնաց՝ երկար ատեն խելքը զուխը չէր. ետքը զնաց ցամաքը :

Քանի ողորմելի էր երբոր աչքը բացաւ չորս զին նայեցաւ, տեսաւ որ ոչ նաւ, ոչ մակոյկ կայ, և ոչ մէկ ընկերը մնացեր է. ամենեին բան մը չի կայ. բայց եթէ տախտակի կոտրուածք, որ ալիքները դէպ 'ի հոն կը բերէին : Միս մինակ մէկ հոգի մըն է, որ ազատեցաւ այն վտանգէն : Ուրախութիւնն ու տրամութիւնը իրար խառնուեցան. մինչև դողալով ծնկան վրայ եկաւ, թևերը երկինքը վերցուց՝ բարձր ձայնով աչքերն արտասուք լեցուն շնորհակալ եղաւ երկնի և երկրի ստեղծողին. որ այսպիսի մեծ հրաշքով զինքն ազատեց** :

* Ընդարձակ պատմութեան՝ այսինքն օրագրութեանը մէջ, կըսէ Ռուկէնսոն՝ թէ երբոր ոտքս ցամաքը կոխեցի սեպտեմբերի 30 էր : Արեգակը աշնանային գիշերահաւասարն ըլլալով՝ ճառագայթը շիտակ գլխուս վրայ կը ծագէր ու սաստիկ տաք կընէր. վասն զի կերկնար թէ այս կողմն Գ աստի՝ ճան ու կէս հիւսիսային լայնութեան տակն էր այրեցած գօտիին մէջ :

** Ռուկէնսոնին օրագրութեանը մէջ գրուած է՝

Ահա այսպէս իմաստութիւնն Աստուծոյ շատ լաւ գիտէ և կը ճանչնայ մեր ամէն օգուտը . իսկ խեղճ մահկանացու մարդիկ չի ճանչնալով իրենց ճշմարիտ շահը կը դարձմանան թէ ինչո՞ւ համար մինակ Ռոպէնսոն ազատեցաւ , ու բոլոր մէկալնոնք կորան : Վասն զի ստեղծողին իմաստութիւնն ու կառավարութիւնը խելքէ մտքէ դուրս ըլլալով թոյլ տուաւ որ մարդ մը չազատի , մինակ Ռոպէնսոն ազատի : Այս բանին մարդու խելք չի հասնիր . մեր միտքը այնչափ կը դօրէ , որչափ որ Աստուած դրեր է . անկէ աւելին չենք կրնար քննել ու գատել : Կարելի է որ Աստուած առաջ գիտնալով , թէ երկար կեանքը աւելի վնասակար է ոմանց՝ թող կուտայ որ կորսուին . որոնք կամ թշուառութեանց մէջ պիտի իյնէին , և կամ ախտաւոր մօլի պիտի ըլլային . անոր համար աշխարհքէն կը վերցընէ բարի վարքով , որ հանգչին երջանկութեամբ :

Իսկ Ռոպէնսոնը անոր համար պահեց , որ քաջած նեղութիւնները իրեն խրատ ըլլան ու զինքն իմաստուն ընեն . որովհետեւ Աստուած նախախնամող հայր ըլլալով՝ ճախորդութիւն կուտայ , որ մարդիկ խրա-

թէ ցամաքն որ ելայ մէկէն սիրտս ետ եկաւ . վասն զի ծովուն ջուրը բերանս էր գացեր . պառկեցայ որ քիչ մը հանգչիմ . վախուս ելայ ասդին անդին ընկայ : Եւ այսպէս անձար մինակ հոն մնալուս համար՝ այն կղզիին անունը դրի Կղզի Եռսուհապոն . եւ ուր ուր երկայնութիւնը 24 մղոն էր :

տուելով ուղղին՝ երբ բարութիւն տեսնելով
չեն շտկիր : Ուստի երբոր բան մը կըլլայ որ
խելքերնիս չի հասնիր , պէտք չէ յանդըգ-
նութեամբ դատաստան կտրել և շուտ մը
խելք բանեցընել . հապա ըսել՝ թէ Աս-
տուած ինչպէս որ կարգադրէ՝ միշտ մեզի
բարի է . ուրեմն ջանալու ենք մեր կամքը
համակերպել իրեն , որ հայրական օրհնու-
թեամբը վարձահատոյց ըլլայ :

Այս պատճառաւ Ռոպէնսոն ալ ճշմարիտ
սրտով զարձաւ առ Աստուած , երբոր տե-
սաւ թէ կեանքը անանկ վտանդի մէջ է , և
բոլոր աշխարհք իրմէ հեռացած է . սրտին
մէջէն կիմանար թէ իր բռնած ճամբան որ-
չափ անիրաւ էր , և խղճմտանքը կը վկայ-
էր որ Աստուծոյ դէմ էր ըրածը : Ահա ա-
սոր համար ճշմարիտ զղջումով ծնկան վը-
րայ ընկած կաղաղակէր Աստուծոյ , որ
մեղքերուն թողութիւն տայ , և յատուկ
դիտաւորութիւն դրաւ . որ անկէ ետեւ ուղ-
ղուի ու ամենեկին խղճմտանքի դէմ բան մը
չընէ :

Ռոպէնսոն այս դիտաւորութիւնը գնելէն
ետեւ վեր ելաւ , իր փրկութեանը վրայ ու-
րախանալով , յետոյ սկսաւ մտածել թէ
ինչ պիտի ընէ : Կը նայէր չորս գին որ ծա-
ռերէն անտառներէն ՚ի զատ բան չի կայ .
ամէն կողմը կը նայէր բան չէր տեսներ որ
անով կարինայ յոյս մը ունենալ , թէ մարդ
բնակեր է հոն . մարդու նշան մը չի կար :
Ասկէ աւելի խեղճութիւն չէր կրնար ըլ-

լալ, որ անանկ աշխարհքին ճոթը մինակ պիտի բնակէր. բոլոր մարմինը կը դողար երբոր կը պոռար, թէ Վայ գլխուս, ինչ պիտի ընեմ, թէ որ հոս լեռան մարդիկ և կատղած գաղաններ ըլլան ինչպէս պիտի ազատիմ: Այս վախը անանկ պաշարեց զինքը որ անշարժ մնաց և չէր համարձակեր առաջ երթալու. մէկ պզտի ձայն մը լսէր՝ դող կելլէր սիրտը. վասն զի վախուն՝ արիւնը պաղեր էր*:

Սակայն սաստիկ ծարաւը մէկէն իրեն սիրտ տուաւ զօրացուց տկարութենէն, մինչև չգիմացաւ անանկ մնալ. ինքն իրեն ուժ տալով ելաւ ասդին անդին ընկաւ որ ջուր կամ առու մը գտնէ: Բազդը բանեցաւ, երբոր քիչ մը հեռուն լաւ յստակ ջուր մը գտաւ՝ վազեց սկսաւ խմելով ծարաւն անցընել. քանի՜ դուարձալի բան է երբոր մարդ ծարաւ մարելու ջուր կը զրտնէ: Ուստի Ռոպէնսոն շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ՝ յուսալով թէ ուտելու բան ալ կուտայ. կըսէր թէ այն ստեղծողն որ թըռչունները օդին մէջ կը կերակրէ, թող կուտայ որ ես անօթի մեռնիմ:

* Երբոր սաստիկ կը վախնայ մարդ՝ բոլոր արիւնը դէպ 'ի սիրտը կը վազէ, անոր համար երեսը կը դեղնի, սիրտը կընետէ. երակները բոլոր խռոված ըլլալով քիչ մը բանով կը սարսափի: Ռոպէնսոն այնչափ խռոված էր վախուն, որ ներսի տաքութիւնը պաղեր էր՝ անանկ որ կը կարծէր թէ երկինքը վրան պիտի փլէի:

Այնչափ անօթութիւն չէր իմանար . որովհետեւ վախը և քաջած նեղութիւնը անանկ սիրտը այլայլեր էին որ ամենևին ախորժակ չունէր . ամէն բանէն աւելի կը ցանկար քիչ մը հանգչիլ . վասն զի անանկ վշտով չարչարուած էր որ հազիւ թէ ոտքի վրայ կրնար կենալ : Այս պատճառաւ մեծ հոգ ընելով կը մտածէր թէ զիչերը ուր պառկի . կը վախնար որ չըլլայ թէ գազանները և լեռան մարդիկ զինքն ուտեն : Ամէն զի կերթար կը նայէր ո՛չ տուն կար , ո՛չ խրճիթ և ո՛չ քարանձաւ . ուստի կոպար կը հառաչէր անմխիթար , չիյտէր թէ ինչ ընէ :

Վերջապէս իրիկուն եղաւ , այլ ճարը հատաւ , մտածեց որ թռչուններուն նմանի , և անոնց պէս ծառերուն վրայ բնակարան չինէ . յանկարծ մէկ ծառ մը տեսաւ , որուն ճիւղերը խիստ չատ էին , և անանկ խիտ որ զիւրին կրնար վրան նըստիլ բնակիլ . ուստի փաթթուեցաւ ծառն ելաւ , ու սրտանց Աստուծոյ աղօթք ընելով նստաւ ծառին վրայ մէկէն սկսաւ բնանալ :

Բայց երևակայութիւնը խռոված ըլլալուն՝ բոլոր զլխուն եկածները երազն եկան . և չատ մեծ նեղութիւն ունէր երազին մէջ . կը տեսնուէր ալիքներուն որոտումը՝ նաւին փարատիլը , ընկերներուն և նաւավարներուն աղաղակով խղզուիլը : Անկէ ետեւ կը տեսնէր իր ծնողքը , որոնք տըրտ-

մութեամբ և դառնութեամբ լեցուած կը
վշտանային իրեն կարօտուն . հառաչան-
քով կուլային ու թևերնին վեր վերցուցած
կաղաղակէին , որ Աստուած իրենց մխի-
թարութիւն տայ : Երբոր զասոնք ասանկ
տեսաւ երազին մէջ , բոլոր մարմինը ջուր
կտրեցաւ պաղ քրտինքով մը . մինչև բարձր
ձայնով կանչեց , թէ Ահա ես ահա ես , հոս
եմ սիրելի ծնողք իմ : Այսպէս պոռալով
քունին մէջ թևերը բացաւ որ ծնողացը
փաթթուի : Այս շարժմունքով նայիս ծա-
ռին վրայէն վար ընկաւ * :

Աստուած ողորմեցաւ որ շատ բարձր չէր
ծառին վրայ . և ընկած տեղը շատ խոտ ըլ-
լալով մէկ տեղը չի կոտրեցաւ . միայն ըն-
կած դին ցաւեցաւ . բայց երազին մէջ այն-
չափ նեղութիւն քաշեր էր՝ որ այս ցաւը
բան չերեցաւ : Ուստի նորէն ծառը ճան-
կելով վրան ելաւ , մինչև առաւօտ հոն
մնաց : Առաւօտուն սկսաւ մտմբտալ թէ
ի՞նչ պիտի ուտէ , և ի՞նչպէս պիտի ապրի .
վասն զի վերի մեր աշխարհքն եղած բանե-
րուն մէկը չի վար հոն , ո՛չ հաց կար ո՛չ միս

* Երազը կը պատճառի երբոր մտքին մէջի եղած
բաներով հոգին կը գործէ , որովհետեւ հոգին չի
քնանար՝ զգայութիւնները կապուած ըլլալով ա-
ռաջուան ունեցած գաղափարներով զանազան բա-
նէր կը տեսնէ . մանաւանդ ինչ բանի փափաք որ
ունի՝ հասարակօրէն զայն կերազէ : Ռոպէնսոն ա-
մէն բանէն աւելի ծնողաց վրայ փափաք ունէր .
անոր համար զանոնք տեսաւ երազին մէջ :

կար , ոչ հունտեղէն և ոչ կաթ : Թէպէտ ըլլար ալ նէ , ոչ կրակ կար՝ ոչ պտուկ՝ և ոչ բան կար որ եփէր . ծառերէն ՚ի զատ ուրիշ բան չի տեսաւ հոն . անոնք ալ բոլոր անպտուղ էին , տերեւէն ՚ի զատ բան մը չունէին , որ կըսուին գամբէշ * :

Ասանկ տարակուսով ծառէն վար ինջաւ . որովհետեւ առջի օրը բան մը չէր կերած , անօթութիւնը սկսաւ սաստիկ նեղութիւն տալ իրեն . մէկ զին մէկալ զին վազելով շատ տեղ դնաց՝ բան չի գտաւ ուտելու . ա՛մէն տեղ լեցուն անպտուղ ծառեր կային : Խեղճ ողորմելին ալ անօթի փրփրած՝ աչքը վեր վերցուց սկսաւ աղաղակել , թէ Ահա այն կէտին եմ հասեր , որ անօթի պիտի մեռնիմ : Ի վերայ այսր ամենայնի՝ անօթութեան հարկը ստիպելով սիրտ տըւաւ , որ անանկ չի մնայ . ուժ առաւ , ելաւ վազեց զանազան ճամբաներ . մեծ փափաքանօք կը փնտռէր որ ուտելու բան մը ճարէ : Բայց պարապ տեղը յոգնեցաւ . ամէն զի գամբէշ ծառին անտառներն էին , նաև Հնդկաստանի ուռի , խոտ ու աւաղ կային

* Այս կղզին կաւոտ ըլլալով խիստ անբեր էր և լեռնային , լեցուն ծառեր կային , այլ շատը անպտուղ էին . սաստիկ տաքը և խոնաւութիւնը անանկ աւրեր էր օգն որ ամէն բան շուտով կապականէր . կենդանին մեռածին պէս կը հոտէր : Գամբէշ ծառ շատ կար հոն . որուն փայտը ջուրն որ ձգես կարմիր ներկ կըլլայ , այս փայտէն շատ կը բերեն Եւրոպա :

և ուրիշ բան մը չի կար : Այնչափ որ Ռուսներն ստիպուած լինելով կ'իսաւմեռ ընկաւ անօթի , բոլոր զօրութիւնը հատաւ . ուստի երեսը հողին քսելով աղբիւրի պէս աչքէն արտասուք կը վազէր . Շատ աղէկ էր որ , կըսէր , ծովը խղղուած ըլլայի , քան թէ ասանկ խեղճ անօթի մեռնէի* : Այսպէս

* Այսպիսի դիպուածներ երբեմն երբեմն կը պատահի Հնդկաստանու կողմերը և անապատ աչքիւ հարհքները , ինչպէս պատահեցաւ Յովհաննէս Ե. պիսկոպոսին Տրապիզոնցւոյ . որ իբր 100 տարի առաջ Պարսկաստանէն Հնդկաստան երթալու ատենը սոսկալի ալէկոծութեան կը հանդիպի ովկիանոսին մէջ . վերջապէս նաւը կընկղմի , մարդիկ կիյնին անմարդաբնակ տեղ մը : Անկէ ելան գէպ 'ի ցամաք կերթային մարդ գտնելու համար , անօթի ծարաւ . գիշերանց գաղանները և առիւծները մէկիկ մէկիկ իրենցմէ կը տանէին կուտէին՝ հազիւ թէ մէկ քանի հոգի ողջ մնացին նորէն դարձան ծովուն քով սոսկալի տառապանքով . և հոն մահույի մը հանդիպեցաւ զիրենք ազատեց : Այսպէս պատահեցաւ և Ջուղայեցի Պետրոս Ղուկասին իբր 60 տարի առաջ . որ Հնդկաստանու ծովին մէջ ալէկոծութեամբ ընկաւ Մալապարին կողմերը . անօթի ծարաւ անապատին մէջէն կերթային որ մարդ գտնեն . ընկերները անօթութեան չղիմացան յուսահատութեամբ մեռան . ինքը մինակ մոլորեալ անկոխ անապատին մէջ շարունակ կերթար սիրտ տալով իրեն , որ առաջ երթալով ջուր գտնէ . և անով քիչ մը ուժ առնէ . ետքը կերթայ սև Հնդիկներուն ձեռքը կիյնի , ու մեծ բաներ անոնց խոստանալով զինքը կը բերեն Մասկադ քաղաքը կազատեն : Ահանատեսը կը պատմէ թէ այս մարդը

յուսահատած երբոր կը սպասէր այն սոսկալի բողբոյն , որ անօթի մեռնի . յանկարծ տեսաւ մէկ ծովի թռչուն մը , որ ձուկ մը բռնեց կուտէր . մէկէն միտքն ընկաւ այս երգն որ սղտիկութեան ատենը սորված էր :

Կերակրէ ստեղծողն զազաւուց երամ,
Զխորդ անխնամ թողցէ զազգ մարդկան .
Թէ 'ի խուն ճ'նճղիկ՝ իւր արուեստք պանծան ,
Քանի՛ աւելի 'ի մարդ բանական :

Ան ատենը Ռոպէնսոնին խելքը վրան գալով սկսաւ մեղադրել զինքն՝ որ աստուածային նախախնամութեան վրայ յուսահատեր էր . ուստի մէկէն վեր ցատքեց ելաւ բան փնտուելու , միտքը զրաւ որ կարողութենէն աւելի առաջ երթայ մինչև որ Աստուած իրեն կերակուր մը տայ . և որչափ որ կերթար՝ միշտ ասդիս անդին կը նայէր , որ ուտելու բան գտնէ : Վերջապէս աւազին վրայ տեսաւ ոստրէի աման , ուրախութեամբ վազեց . մտածելով թէ կարելի է որ ողջ ոստրէներ ալ գտնէ հոն . և երբոր առաջ երթալով գտաւ քանի մը ոստրէ՝ ուրախութենէն չիյտէր ինչ ընէ * :

քունին մէջ սարսափելի աղաղակներ կը հանէր ակռաները կըճըտելով , և զարհուրելի տազնապնէրով , որ գլխուն եկած բաներէն մնացեր էր վրան :

* Այս ոստրէները որովհետև ծովուն մէջ շատ անգամ իրար փակչելով մեծ կտոր կըլլան , ծովուն

Չանոնք ուտելէն ետև մեծ գուարճութիւն մը չեկաւ իրեն . վասն զի քանի մը հատ ոստրէն ինչ շահ պիտի ընէր այնպիսի չափազանց անօթութեանը : Այն գտածները չի կրցան զինքը կշտացընել . բայց ինքը գոհ եղաւ որ չի մեռնելու չափ բան մը զըտաւ ուտելու :

Անկէ ետև սկսաւ աւելի հոգալ բնակարան տեղ մը ճարելու համար , որ զազաններու և լեռան մարդկանց վախ մը չունենայ . վասն զի ծառին վրայի բնակարանը անանկ անհանգիստ էր , որ մարդու միտքն որ դայ՝ կը սոսկայ . բոլոր զիշերները այն ծառին վրայ խեղճութեամբ կանցընէր : Մէկ գործիք մը բան մը չունէր , որ բնակարան մը շինէ . թէ որ ծառին ճիւղերէն խրճիթ մը շինէր , իրաւ օձերէն կազատէր , բայց կատղած զազաններէն չէր կրնար ապահով ըլլալ . եթէ ունենար հրացան՝ զիրին կըլլար զինքը պաշտպանել . բայց խեղճը երկու ձեռքէն ՚ի դատ բան մը չունէր :

ալլեքները մակընթացութեամբ կը բերեն ծովուն քով . և երբ ծովը կը քաշուի՝ աւաղին վրայ կը մընան ոստրէները : Իսկ մակընթացութիւն կըլլար հոն օրը երկու անգամ երբոր վեց վեց ժամ ովկիանոսը կը բարձրանար . և երբ վեց վեց ժամ ծովը կը քաշուէր տեղատուութիւն կըլլար . ուրեմն 24 ժամին մէջ երկու անգամ ծովը կը բարձրանայ լուսնին շարժմունքովը մակընթացութիւն կըլլայ . և երկու անգամ ալ քաշուելով տեղատուութիւն կըլլայ :

Հատ բան մտմտաց , որ զին դարձաւ ճար
մը չի գտաւ որ բնակարան չինէ , ուստի
նորէն յուսահատեցաւ : Ի՞նչ օգուտ եղաւ ,
կըսէր , մինչև հիմա ողջ մնալս , որ այս զի-
շեր կրնայ ըլլալ թէ գազանները զիս պատ-
ռեն : Այս մտմտութիւնով անանկ սիրտը
խռովեցաւ , որ երեակայութիւնը դարձաւ ,
ու աչքին մէկ կատղած գազան մը երեցաւ ,
բերանը բացած կը պատրաստուէր զինքն
յափշտակելու . այսպէս երեակայելով ի-
րեն եկաւ , թէ գազանը վրան ընկաւ զին-
քը կը փարատէ . ուստի ահագին ձայնով
աղաղակ մը հանեց . Ո՛վ խեղճ ծնողքս ո՛ր
էք ըսելով մէկէն գետինն ընկաւ կիսա-
մեռ : Քիչ մը ատեն ասանկ ընկած մնաց .
յետոյ սրտին խռովութիւնն ու յուսահա-
տութիւնը մէկզի նետեց , մէկ երգ մը
միտքն ընկաւ , որ մօրմէն սորված էր . եր-
բոր նեղութիւն մը կունենար մայրը կերգէ
եղեր այսպէս .

Ո՞վ լըխպեսցի յաչաց տեսողին
Մնալ անխնամ 'ի տես արարչին .
Ստուեր բարձրելոյն վայր է անքընին ,
Ապաւէն պաշտպան՝ կորստականին :
Արարիչ իմ տէր՝ յոյս իմ և կեանք իմ ,
Ես յուամբ երկեայց ընդ ակամբ նորին .
Ահա անձն իմ կեանք՝ 'ի հզօր ձեռին ,
Գոն աներկեան 'ի յաւիտենին :

Ասով անամկ զօրացաւ որ երկու իրեք

անգամ ցած ձայնով ըսաւ ջերմեռանդութեամբ , յետոյ բարձր ձայնով ալ սկսաւ երգել այս գեղեցիկ երգս , մինչև սիրտ առաւ ելաւ գնաց պտըտեցաւ , որ գէթ այր մը դտնէ , ու ապահով կարենայ բնակիլ մէջը : Սակայն մինչև ան ատենը չէր գիտեր թէ Սմերիկային ո՞ր կողմն է . ի՞նչ աշխարհքի մէջ և ի՞նչ տեղ է . կղզիի մէջ է թէ ցամաք երկրի վրայ է : Նայիս հեռուն մէկ լեռ մը տեսաւ , մէկէն գէպ 'ի լեռը վազեց . ճամբան երթալու ատենը չորս զին կը նայէր , ամէն տեղ անպտուղ ծառեր խոտեր բուսած կը տեսնէր : Եւ այս անապատ տեղերս ալ նորէն վշտացուցին խեղճին սիրտը : Իսկ լեռը չափաւոր բարձր էր . ինչ և իցէ ճանկելով աշխատեցաւ վրան ելաւ . ուսկից չորս զին կերենար շատ մղոններով հեռու : Տեսաւ որ ամէն կողմը ծով ըլլալով կղզիի մէջ է . որչափ որ հեռուն նայեցաւ , ամենեկին ցամաք մը չի տեսաւ , բաց 'ի երկու իրեք մանր կղզիներէն որ աս զին անդին ծովուն մէջ կերենային : Ուստի բոլորովին սիրտը կոտրած՝ թեւերն երկինքը վերցուց խեղճ ընելով կաղաղակէր . Ո՛վ թշուառութեանս , ահա յայտնի եղաւ որ ես ամէն մարդիկներէն զրկուած եմ եղեր . ուրեմն յոյս չիկայ ամենեկին թէ ես այս տրտմալի անապատէն դուրս պիտի ելլեմ . ո՛հ ցաւալի ծնողքս , ուրեմն այլ ձեզ պիտի չտեսնեմ . պիտի ձեզմէ ներում չխնդրեմ՝ բրած պակասութեանս համար . ուրեմն

պիտի չառնեմ մէկ բարեկամիս անոյշ ձայնը . մարդու հետ ալ պիտի չխօսիմ : Արժանապէս ինձի այս բանն եղաւ , ես ձեռքովս ըրի . ո՞վ ստեղծող Աստուած , արդար է քու դատաստանդ . ինչ որ քաշեմ՝ իմս է յանցանքը . ես չիկամեցայ որ իմ վիճակս աղէկ ըլլար :

Անանկ տրտմութեամբ պաշարուած մընաց և այն տեղէն չիշարժեցաւ . միակերպ աչքը չորս զին էր որ ցամաք տեսնէ : Այս էր աւելի սրտին կրակը՝ թէ Աստուծմէ ալ զրկուեցայ մարդիկներէն ալ : Այս միջոցս յանկարծ միտքն ընկաւ իր մխիթարական ոտանաւորն որ սորված էր :

Արդ քոյդ խնդրանաց իմ պատասխանին ,

Մտաց լբեւոյ ողորմութիւնն իմ .

Մերձ եմ 'ի փրկել տառապեալ գերին ,

Վերջ է դառնալէտ աւուրց խաւարին :

Բացաւ գթութեանց աղբիւր լուսածին ,

Բերկրանաց աւուրջ ոչ անագանին :

Տիրական նպաստք 'ի բարձանց ծագին ,

Մխիթար սրտի բազմավիշտ անձին :

Այսպէս լալազին երգելէն ետե ծնկան վրայ եկաւ Աստուծոյ առջին սրտանց առաջադրեց , որ անկէ ետե որչափ վիշտ որ քաշէ , համբերէ Աստուծոյ յանձնելով զինքը . և խնդրեց որ Աստուած ալ իրեն ուժ տայ որ սիրով քաշէ ինչ որ զլխուն գայ :

Հոս տեղ աղէկ իմացաւ թէ Աստուած է

ամէն մարդու ամենաբարի հայրը՝ զթած և ամենակարող տէրը , որ ամէն տեղ ներկայ գտուելով կը մխիթարէ : Եթէ Ռոպէնսոն լաւ չիմտածէր այս քաղցր ճամարտութիւնը՝ հոն յուսահատութենէն զինքը պիտի կորսնցնէր : Ահա ստեղծողին այս բարութիւնը նոր հոգի մը տալով կը մխիթարէր՝ երբոր իրեն տրտմութիւն կու գար : Ուրեմն մարդս որչափ աւելի ճանչնայ աստուածային բարութիւնը՝ այնչափ աւելի պարտական է ջանալ որ բարի ըլլայ . և ասով միշտ աղէկութեան մէջ առաջ կերթայ : Ռոպէնսոն այս բաները մտածելով բոլորովին տրտմութենէն թեթեցաւ . և ներսէն անանկ զօրութիւն մը իմացաւ , որ մէկէն ելաւ լեռանը չորս զին շրջեցաւ . շատ քալեց յողնեցաւ , որ բնակելու տեղ մը գտնէ , բայց անօգուտ եղաւ աշխատանքը :

Վերջապէս դնաց պղտի լեռ մը գտաւ , որուն երեսը անանկ շիտակ բարձրացած էր , որ կարծէիր թէ առաջը պատ է քաշած : Այս կողմերս աւելի ուշադրութեամբ նայելով մէկ տեղ մը գտաւ , որ դէպ ի ներս խորունկցած էր բերանը բաւական նեղ : Եթէ ունենար քարակոփի կռան՝ դիրին կրնար իրեն բնակարան չինել . բայց ամենեին բան մը չունէր որ ճար ընէ այն տեղը կատարելագործէ :

Երկար ատեն զուխը վերցուց դէպ ի վեր նայեցաւ , յետոյ սկսաւ ինքիւրեն խօսիլ

այսպէս . Հոս տեղի եղած ծառերը կերև-
նան թէ մեր աշխարհքին ուռիներուն նման
են , որ դիւրին կը բուսնին . ուրեմն կրնամ
ձեռքովս այս ծառերէն հանել , և հոս ծա-
կին առջին տնկել սլաքի միջոցի մը մէջ մէկ-
մէկու մօտ , անանկ որ պատի տեղ բռնեն .
և երբոր աճին հաստընան , կրնամ պառ-
կիլ այս փակ միջոցիս մէջ այնպէս ապա-
հով ինչպէս տան մը մէջ . որովհետեւ ետեի
կողմէն ապառաժը պատի պէս դէմ է , դի-
մացէն ալ այս ծառերն որ իրարու վրայ
բուսնին՝ կրնամ ապահով կենալ մէջը :

Այս յաջող դիւտին վրայ խիստ շատ ու-
րախացաւ ու մէկէն սկսաւ շինել . իր ուրա-
խութիւնը աւելի մեծ եղաւ երբոր տեսաւ
հոն մէկ պայծառ անոյշ ջուր մը , որ լեռ-
նէն կը վազէր . գնաց լաւ մը խմեց . վասն
դի արեգակին մէջ այնչափ պտըտելով տա-
քէն խիստ էր ծարւրցած * :

Ուտի սկսաւ ձեռքովը հանել գետնէն
քանի մը մանր ծառեր մեծ աշխատանքով ,
և տարաւ այն տեղն որ տնկէ . հոն ձեռքո-
վը փորեց գետինը փոս ըրաւ ու ծառերը
տնկեց . և որովհետեւ քիչ աշխատանքով
չէր ըլլար՝ հազիւ թէ հինգ վեց ծառ կրցաւ

* Այս կողմի տաքը երևելի է ոչ միայն արեգա-
կը վրայէն անցնելուն համար , որ առտուն կըսկը-
սի մինչև իրիկուն կերթայ , այլ և արեւմտեան հո-
վը տաք տեղերէն յաճախ փչելով՝ խիստ կը նեղէ
տաքութեամբ . անոր համար ծարաւով կը տան-
ջուէր Ռոպէնտոն :

տնկել՝ իրիկուն եղաւ : Բայց խեղճին անօթութիւնը ստիպեց որ նորէն դառնայ ծովուն քովն որ քանի մը ոստրէ գտնէ ուտէ . զնաց բան չի գտաւ . վասն զի մակընթացութեան ատենն ըլլալով ծովը բարձրացած էր . մինչև հարկ եղաւ որ անօթի պառկի այս անգամ այն իր ծառին վրայ . իբր զի քանի որ ապահով տեղ մը չունէր՝ բնակարանը ծառին վրայ էր * :

Եւ որովհետեւ առջի զիշերները շատ նեղութենով կը քնանար ծառին վրայ , խելք ըրաւ՝ ու իր զուլպային կապերը քակեց և ոտքերը ծառին կապեց , և անանկ հաստատ ճիւղերուն կոթնցուց կռնակն , որ անկողինի պէս եղաւ իրեն . յետոյ զինքը ստեղծողին յանձնելով հանգիստ քնացաւ :

Ահա այս պատճառաւ կըսուի , թէ հարկն է ծնող արուեստից և խելաց . որ խիստ աղէկ կը սորվեցընէ մեզի ամենայն բանն որ առանց անոնց չենք կրնար ըլլալ : Ասոր համար բարերարն Աստուած անանկ կարգաւորեր է այս աշխարհքս ու մարդիկ՝ որ ունենանք պէսպէս հարկաւորութիւններ , և չի կրնանք բաւական ըլլալ , բայց եթէ զանազան զիւտերով և խելք բանեցընելով :

* Ռոպէնտոն օրագրութեան մէջ կըսէ՝ թէ հոկտեմբերի մէկին ելայ տեսայ որ ծովը բարձրացած ըլլալով , նաւը վեր էր ելած . նորէն ընկերներս միաքս ընկան , ու բոլոր նոյն օրը արամութեամբ անցուցի :

Եթէ ստանանք աղէկ խելք և խոհեմ իմացողութիւն, պէտք է որ մեր հարկաւոր գործքերուն համար գործածենք. վասն զի եթէ բոլոր թռչունները եփած թափած զային բերաննիս մտնէին, և եթէ տուն անկողին զգեստ կերակուր և այլ ամէն բան որ հարկաւոր են մեր կեանքը պահելու, եթէ ասոնք անանկ պատրաստուած զետնէն ելլէին, ճշմարիտ է թէ ուրիշ բան չէր մնար մեզի ընելու, բայց եթէ ուտել խմել քնանալ, և մինչև 'ի մահ անասունի պէս կը մնայինք յիմար և անխելք:

Ուստի աս ալ Աստուծոյ մեծ բարութիւնն է որ մարդուս ամէն պէտք եղած բաները կատարեալ պատրաստած չէ ստեղծեր: Եւ այս աստուածային իմաստութիւնն ու բարութիւնը չէ որ միշտ կը փայլի աշխարհքիս կարգին վրայ: Այս ամենայն կը յայտնեն երկնային աստղերն որ ստեղծեր է Աստուած զեղեցիկ փայլուն. մենք ալ տեսնելով և վայելելով այս բարիքները շնորհակալ ըլլանք բարերարին:

Դ. ԴԻՊՈԻԱԾ

Ուպէնսոն այն զիչեր հանգիստ քնացաւ մինչև առաւօտ. առաւօտանց վաղեց ծովուն քով քանի մը ոստրէ ժողվեց դարձաւ իր գործքը, բայց այս անգամ ուրիշ ճամբէ գալով ճամբուն վրայ մէկ նոր ծառ մը տեսաւ. շատ ուրախացաւ, որ ծառին վը-

բայ խոշոր պտուղներ կային , թէպէտ չէր
դիտեր ինչ ըլլալը , բայց կը յուսար թէ
կարենայ ուտել :

Վերջապէս մէկ հատ մը ծառին վրայէն
ձգեց , նայեցաւ որ եռանկիւն ձևով ընկոյզ
էր՝ պզտի տղու մը գլխու մեծութեամբ .
վրայի կեղևն էր թելերով փաթթած կանե-
փի թելի պէս . երկրորդ կեղևը ասոր հա-
կառակն էր անանկ կարծր՝ ինչպէս կրիայ-
ին վրայի կեղևը , որ կրնար իրեն ծառայել
ափսէի տեղ : Այս կեղևը այնչափ ընդար-
ձակ էր , որ Ամերիկայի մանր կապիկներն՝
որ Սակուէն կըսուին , կրնան մէջը բնակիլ
իրենց երկան պոչովը . մէջի ընկոյզը կամ
միսն էր պարարտ հիւթ մը , որուն համն էր
նման քաղցր նուշի , իսկ մէջի պարապ
տեղն էր լեցուն պատուական համեղ կաթ :

Ահա աս ալ եղաւ մէկ լաւ կերակուր մը
քաղցած Ռոպէնսոնին , բայց իր անօթու-
թիւնը չանցաւ մէկ ընկուզով . մէկ ուրիշ
մըն ալ ձգեց , ան ալ կերաւ նոյն ախորժա-
կով : Ռարխութենէն աչքերն արտասունք
լեցուեցան , ու դէպ 'ի վեր նայելով շնոր-
հակալ եղաւ Աստուծոյ : Այս ծառը բաւա-
կան բարձր էր , վրան լեցուն պտուղ .
բայց մեղք որ անկէ 'ի դատ այլ չիկար այն
կողմերը * : Ռոպէնսոն թէպէտ աղէկ մը

* Այս ծառը օօօբիէ կըսուի , որ Հնդկաստան
ալ կը գտնուի , բայց Ամերիկա աւելի շատ կայ : Ռո-
պէնսոն միայն մէկ ծառ մը գտաւ հոն , թէպէտ
ետքէն պատուաստ ընելով շատցուց :

կշտացաւ , բայց ետ չիկեցաւ , զնաց ծովուն քով ոստրէ գտնելու . նոյն օրուան համար քանի մը հատ գտաւ որ իրեն կերակուր ընէ :

Ասով մեծ պարտաւորութիւն ունեցաւ Աստուծոյ բարիքը ճանչնալու , որ նոյն օրը իրեն ուրիշ կերակուր ալ պարգևեց և իրեն վրայ այնչափ զթացաւ : Առաւ գտած ոստրէները՝ բերաւ իրիկուան ուտելու համար , և զուարճանալով սկսաւ իր գործքը շինել : Ծովին քով մէկ մեծ խեցի մը գտաւ , որ կը ծառայէր բրիչի տեղ , անով շատ զիւրին եղաւ իր գործքը :

Քիչ մը անցաւ ուրիշ ծառ մը տեսաւ վերան լեցուն կեղևներ կախուած կանեփի թելերու նման . ուրիշ անգամ ալ տեսեր էր , բայց խելք չէր բանեցըներ ասանկ բանի վրայ . անկէ ետեւ ամէն բան կը քննէր և ուշադրութեամբ կը նայէր որ օգուտ մը հանէ ու գործածէ որչափ կարելի է : Ուստի փորձելու համար , թէ արդեօք կրնան կանեփի պէս գործքի դալ , ծառին վրայէն այն թել թել կճեպներէն շատ փրցուց , կը տոր կտոր իրար կապեց ջուրը դրաւ որ կալըղնան . նայեցաւ քանի մը օրէն ետեւ լաւ կակղցեր են , հանեց ջրէն արևը դրաւ , տաքի կակղցաւ . չորնալէն ետեւ փայտով սկսաւ ոլորել կանեփի պէս . ուղածէն ալ դէկ եղաւ : Անկէ ետեւ այս կեղևները ժողովեց ասանկ ոլորելով չուաններ շինեց . այս չուանները թէպէտ լաւ չէին ոլորուիլ ,

վասն զի ոչ գործիք ունէր և ոչ օգնական , բայց լաւ ամուր ըլլալով իր գտած մեծ խեղին կապեց դաւազանին ծայրը և բրաւ իրեն պիտուական գործիք մը՝ պարտէզպաններուն փետատին նման :

Ան ատենը նորէն սկսաւ իր գործքն ընել ծառ ծառի քով տնկելով . որով մէկ պզտի միջոց մը՝ բոլոր չորս զին գոցուելով բնակութիւն եղաւ իրեն : Սակայն միակարգ ըլլալով տնկած մատղաշ ծառերը՝ բաւական չխեղեց , թէ կրնան պատի նման զինքը պաշտպանել . ուստի առանց աշխատանքը նայելու , նորէն կարգ մը ծառ ալ տնկեց առաջիններուն քովը : Եւ այսպէս պատի նման հաստատուեցաւ , որ բաւական ուժի դէմ կրնար դնել : Ամէն իրիկուն առտու ջուր կուտար ծառերուն՝ մօտն եղած ջրէն , որ կը լեցընէր գտած պտուղին կճեպներուն մէջ և կը բերէր կուտար . անանկ որ քիչ ատենի մէջ սկսան ծառերը կանանչիլ և աճիլ , որ խիստ գեղեցիկ կերևնային :

Այս ամէն բանը կատարելէն ետեւ օր մը բոլոր աշխատեցաւ հաստ չուաններ շինեց , իրար կապելով ձեացուց մէկ սանդուղ մը ելլելու ինջնելու համար . որովհետեւ կը մտածէր որ չինած բնակարանին գուռ չի չինէ . և այն բաց տեղն ալ , ուսկից կելլէր կը մտնէր՝ ծառեր տնկել գոցել կուգէր : Ասանկ ըլլալով չուանէ սանդուղը իրեն դրան տեղ պիտի ծառայէր : Իբր զի չինած բնակարանին վերը պզտի լեռ մը կար , ա-

սոր վրայի ծառին կապեց սանդուղը , որ մինչև վար կը հասներ . յետոյ փորձեց տեսաւ որ հանդիստ կելլէ կինջնի . ասով բաղձանքին հասաւ : Այս ամէնը լմնցնելէն ետե կը մտածէր թէ այն պզտի այրը ինչ պէս մեծցրնէ լեռը փորելով որ կարենայ մէջը բնակիլ . նայեցաւ որ միայն երկու ձեռքը չէին կրնար չինել . պէտք եղաւ զործիք մը գտնել որ իրեն օգնէ : Ասանկ մտածելով տեղ մը գնաց , ուր տեղ չատ քարի կոտրտուք կային :

Երբոր շատ մտադրութեամբ կը փնտռէր , մէկ սուր քար մը տեսաւ , և այնչափ ուրախացաւ որ չէր գիտեր ինչ ընէ . վասն զի այս քարին ձևը նման էր կացինի , բերանը սուր , և ծակ ալ ունէր , որուն մէջը կոթ կրնար անցնիլ : Ռոպէնստն ձեռքն առածին պէս հասկըցաւ թէ կրնայ կացինի տեղ զործածել , նաև այրին դուռը անով մեծցընել , և շատ աշխատանքով սկսաւ ուրիշ քարով մը զարնել՝ մինչև կատարեց . յետոյ հաստ փայտ մը անցուց կոթ չինեց կացինին , և չինած չուանովն ալ անանկ հաստատ կապեց , որ կարծէիր թէ դամած է* :

Շուտով փորձել ուզեց կացինը . երբոր

* Այս քարն էր հրահանի (չախմախի) քարի տեսակ , անանկ կարծր ու սուր՝ որ ինչ ըլլար կը կտրէր . վասն զի կերակնայ թէ ջուրը լեռներէն այս սուր քարերը քշեր հոն էր բերեր . որոնց մէջ դանակի ձևով սուր քարեր ալ կային . մէկն էր կացիցինի ձևով որ ծակ ունէր :

ծառին դարկաւ կտրեց վար ճգեց՝ ուրախութենէն վեր կը ցաթկէր . անանկ մեծ բան կերենար իրեն , որ բիւր հազար ոսկի տային չէր տար : Անկէ ետքը նորէն սկըսաւ քարերուն մէջ փնտռել . երկու քար ալ գտաւ , որ իրեն բանին կը ծառայէին . մէկը նման էր ուրազի , մէկալ քարը կարճ ու հաստ՝ ծայրը սուր՝ նման էր սեպի (քեսկիի) . Ռոպէնսոն տաւ երկուքն ալ ուրախութեամբ տարաւ իր բնակարանն որ ետքը դործածէ : Ասոնք չատ լաւ իրեն բանին եկան . վասն զի սրածայր քարովը բնակարանին քարերը կոտրելով մէկ դիէն կը մեծցընէր . ուրազով ալ վրայէն զարնելով կը փշրէր . քանի մը օր ասանկ շարունակելով տեսաւ որ բնակարանը բաւական մեծցաւ , որուն մէջ հանգիստ կրնար պառկիլ * :

Առաջուց չատ խոտ ժողվեր արեգակը դրեր էր որ չորնայ . տեսաւ թէ լաւ չորցած է , տարաւ բնակարանը փռեց՝ իրեն կալուղ տեղ մը շինեց պառկելու : Անկէ ետեայլ արգելք վախ չի մնաց Ռոպէնսոնին , որ սովորական մարդու պէս չի կարենայ պառկիլ . որն որ խեղճութեամբ պարտաւորեցաւ ութը դիշեր ծառին վրայ թառիլ անբան թռչունի նման . երբոր ելաւ սան-

* Անդրեայեք տեսան որ Զեւանտա կղզիին բնակիչները կը գործածէին դանակ կացին , որ շինէր էին սև քարէ մը՝ որ խիտ կարծր էր , բրնձին փայտէ էր և մկրասնին մարդու ոսկորէ շինէր էին :

դուռովը մտաւ իր բնակարանը , ո՛հ թէ ինչ
հանգստութիւն իմացաւ , և ինչ բերկրու-
թիւն՝ երբ ուղածին պէս երկնցուց ստեբրը ,
ու աշխատած յողնած խոտին վրայ պառ-
կեցաւ քնացաւ :

Աստուծոյ փառք տալով կաղաղակէր ,
Ո՛հ թէ որ իմ քաղաքի ընկերներս կարե-
նային չատ գիշեր շարունակ նստելով
կարծր ծառին վրայ քնանալ , որպէս ես
նստայ , ի՛նչպէս անոյշ պիտի քնանային
հանգիստ անկողինի մէջ՝ այնչափ խեղճու-
թիւն քաշելէն ետեւ . անտարակոյս մէկ օր
մը չէին անցըներ առանց մեծապէս շնոր-
հակալ ըլլալու աստուածային ողորմու-
թեանն , որ այն բարիքը և այն զուարճու-
թիւնը պարգևեր է իրենց կեանքին :

Հետեւեալ կիրակի օրն Ռոպէնսոն չաշ-
խատեցաւ , աղօթքով և մտածականով
սուրբ պահեց օրը . երկար ատեն ծնկան
վրայ չորած անցուց , աչքերը թաց դէպ ՚ի
երկինք աղօթք կընէր որ իր մեղքերուն թո-
ղութիւն տայ Աստուած , և իւր ողորմու-
թեամբը մխիթարէ խեղճ ծնողքը : Յետոյ
ուրախական արտասուք թափելով շնորհա-
կալ եղաւ ստեղծողին սքանչելի մարդասի-
րութեանն , որ անանկ վիճակի մը մէջ ու-
ղորմեցաւ իրեն , երբ բոլոր աշխարհքէն
որք էր մնացեր . նաև հաստատ առաջա-
դրեց որ միշտ բարի ըլլայ և հաւատարիմ
մնայ որդիական հնազանդութեան մէջ :

Ահա այսպէս Ռոպէնսոն առաջուանէն

չատ աղէկ և հոգևոր եղաւ : Իբր զի բարե-
րարը նախատես ըլլալով խեղճութեան մէջ
կը ձգէ մարդն որ համբերութեամբ առաքի-
նի ըլլայ : Այս պատճառաւ խեղճութիւն
կուտայ մարդու . ուրեմն ինչ որ ընէ մեր
երկնաւոր հայրը՝ միշտ մեզի համար բարի
է . որչափ մեզ չարիք խրկէ , բարկութե-
նէն չէ՝ հապա ողորմութենէն . վասն զի
զիտէ թէ կարօտ ենք բարի ըլլալու . և այն
իր բարերար ձեռքին դեղն է մեր օգտին
համար : Իսկ Ռոպէնսոն օրերուն կարգը
չի մոռնալու համար , և մասնաւորապէս
կիրակին որոշելու համար կը մտածէր որ
օրացոյց մը շինէ , բայց չէ թէ մեր գործա-
ծած օրացուցին պէս , որովհետեւ ոչ թուղթ
կար և ոչ գրիչ . հապա չորս ծառ որոշեց ,
որ մէկ մէկու քով տնկած ըլլալով իրարու
միացած էին : Աւելի հաստ ծառին վրայ ա-
մէն իրիկուն մէյմէկ գիծ կը քաշէր սուր
քարով մը . նշան էր , թէ օր մը անցաւ .
երբոր եօթը գիծ կըլլար , որ շաբաթը կը
լմըննար , ան ատենը քովի ծառին վրայ
մէկ գիծ մը կը քաշէր , որ կը նշանակէր
շաբաթ : Այս երկրորդ ծառին վրայ երբոր
չորս գիծ կըլլար՝ երրորդ ծառին վրայ գիծ
մը կը քաշէր , որ ամիս կը նշանակէր . և
երբ այս գծերը լման տասուերկու կըլ-
լային՝ չորրորդ ծառին վրայ կը նշանէր , որ
մէկ տարին կը լմըննար :

Եւ որովհետեւ ամէն ամիս մէկ չէ , որը
երեսուն օր է , որը երեսունըմէկ , սկսաւ

ձեռքին վրայ համրելով զտնել այս կերպովս . նախ ձեռքը զոցեց , ու մէկալ ձեռքին մատովը սկսաւ համրել զոց ձեռքին յօղուածներն ու փոս տեղերը մէյմէկ ամսու վրայ՝ յունուարէն սկսելով . այն ամիսներն որ յօղուածին վրայ կուղային երեսունըմէկ էին . անոնք որ փոսին վրայ՝ երեսուն օր : Բայց ՚ի փետրուարէն որ քսանըեօթը օր է , և չորս տարին հեղմը քսանըինն օր : Բայց ցուցական մատին յօղուածէն սկսելով քովի փոսը կըլլայ փետրուար . որով բոլոր ամիսները յայտնի կըլլան : Ռոպէնսոն անոր համար հոգ տարաւ այս բանին , որ ժամանակը զիտնայ , կիրակիներն որոշէ ու քրիստոնէաբար օրը կատարէ , կիրակիները տօները պահելով :

Բայց արդէն քոքոյ պտուղներուն մեծ մասը կերեր լմնցուցեր էր , և ծովին քով այնչափ քիչ ոստրէ կը գտնէր , որ իրեն չէր բաւեր ապրելու . ուստի նորէն սկսաւ այս բանիս վրայ հոգալ : Անանկ ալ վախկոտ էր , որ միշտ չորս դին կը նայէր , և չէր համարձակեր իր տեղէն հեռուն երթալ , գաղաններուն և լեռան մարդկանց վախը զինքը կարգիլեր . իրաւ թէ որ այն կողմերը գտուէին , շատ վախնալու բան էր : Սակայն հարկը զինքն ստիպեց՝ որ վախը մէկդի դնէ , ու կղզիին հեռու տեղերն ալ երթայ ժուռ զայ նոր ապրուստ գտնելու համար : Ասանկ միտքը որոշեց որ միւս օրը երթայ զաշտերը պտըտի , տեսնէ Աստուած

ինչ կուտայ : Բայց արեղակին տաքութենէն ազատելու համար՝ իրիկունը մէկ հովանոց մը շինեց . թէպէտ ոչ լաթ կար քովը , ոչ դանակ , ոչ մկրատ , ոչ ասեղ և ոչ թել , հապա ինչպէս շինեց : Առիի ճիւղերն առաւ իրարու հետ հիւսեց բոլորակ մը շինեց . մէջ տեղը մէկ փայտ մը հաստատեց բարակ չուանով . յետոյ իր քոքոյ ծառին լայն տերեւները ժողվեց ձկան փուշերով հաստատեց բոլորակին վրայ որ հիւսեր էր :

Պէտք է գիտնալ , թէ երբեմն ծովը կը բերէ մեռած ձկներ կը նետէ աւազին վրայ , որոնք կը փտտին և թռչունները միսը կուտեն և փուշերը կը մնան . Ռոպէնսոն բարակ փուշերը ժողվելով՝ ասեղի տեղ կը դործածէր : Այս կերպով շինեց հովանոցը անանկ հաստատ որ ամենեւին արև չէր անցըներ : Որչափ անգամ կը յաջողէր Ռոպէնսոնին նոր բան մը շինելու , սովոր էր ինքն իրեն ըսել . Ափսո՛ս որ մանկութեան տառնա յիմար մնացի . մեղք որ չառ ժամանակս պարապ անցուցի , ո՛ր էր թէ Եւրոպա ըլլայի հիմա և գործիքներ ունենայի իմ պիտուական բաներս շինելու , ինչեր չէի ըներ գիւրութեամբ : Ո՛րչափ ուրախութիւն կըլլար ինձի եթէ պէտք եղած բաներս և գործիքներս ունենայի :

Այս միջոցս մէկ միտք մը եկաւ իրեն , թէ կարելի ըլլար մէկ տօպրակ մը շինելու՝ որ գտած բաները մէջը դնէ . և նոր ուտելու բան մը թէ որ գտներ մէջը պահէ , որ

չատ հարկաւոր էր իրեն : Քիչ մը ատեն աւսոր վրայ մտածեց , յետոյ ճամբայ մը դրտաւ շինեց չուանէ տօպրակ մը կերակուր պահելու համար այսպէս . նախ երկու ծառի վրայ չուաններ կապեց իրարու մօտ , և շատ թելեր մէկ մէկու հետ հինեց , նման հինած կտաւի . յետոյ վերէն վար հիւսելով թել թելի հետ՝ վար ինչած թելով ամմէն թել կը կապէր , ինչպէս կընեն թօւր : Այս թելերն որ կինջնէին՝ թեզան կը ձեանար . և այսպէս քիչ ժամանակին մէջ գործելով լմնցուց տօպրակը , որ նման էր ձկնորսներուն պզտի ուռկանին : Յետոյ ծայրերը վերցուց ծառերուն վրայէն՝ իրար կապեց՝ վերի ծայրը բաց թողուց՝ բերան ըրաւ : Ահա այս հնարքով կատարեց տօպրակը , և բերանը հաստ չուան մը կապեց ու վզէն անցուց : Այս բանին յաջողութիւնը շատ մեծ ուրախութիւն պատճառեց իրեն . առնակ որ ինդալուն գրեթէ բոլոր գիշերը չիքնացաւ :

Ե . ԴԻՊՈՒԱԾ

Հետեւեալ օրը Ռոպէնսոն կանուխ լոյս չիծաղած շուտմը ելաւ պատրաստուեցաւ որ ճամբայ ելլէ . տօպրակը վիզն անցուց և մէջքը չուան մը կապեց , կաշիներ մէջքը խօթեց թուրի տեղ . հովանոցն ալ վրան առաւ սկսաւ կտրիճի պէս երթալ . նախ

և առաջ իր ծառին քով գնաց , մէկ երկու
ընկոյզ փրցուց տօպրակը դրաւ իրեն կերա-
կուր պատրաստեց . անկէ գնաց ծովուն
քով մէկ քանի ոստրէ դտաւ ամանը դրաւ .
երկու տեսակ կերակուր պահեց հարկաւո-
րութեան համար . ջրին քով նստաւ նախա-
ճաշիկն ըրաւ . այն վաղած ջրէն ալ աղէկ
ջուր մը խմեց ու գնաց :

Այն առաւօտը շատ ուրախ անցուց .
վասն զի երբոր արեգակը ծագեց իր ճա-
ռագայթը ծովին եզերքէն՝ ծառերուն ծայ-
րը ոսկիի պէս փայլեցան : Նայիս բիւրա-
ւոր թռչուններ դանադան մեծութեամբ և
զարմանալի գուներով սկսան իրենց առա-
ւօտեան երգերն երգել , որոնք կուրախա-
նային արեւին ելլելուն վրայ : Օգն ալ ա-
նանկ պարզ մաքուր էր որ կարծէիր թէ
այն կէտին ստեղծեր է Աստուած ամէն
բան . ծառերուն և ծաղիկներուն անոյշ հո-
տերն որ կը բուրէր շատ սքանչելի էր :

Ռոպէնսոն զասոնք տեսնելով անանկ
սիրտը ուրախութեամբ լեցունցաւ , որ չէր
դիմանար՝ սկսաւ անդադար Աստուած փա-
ռաւորել : Ահա ճշմարտապէս հոս են Աս-
տուծոյ սքանչելի գործքերը . ահա այս
տեղս է կըսէր ստեղծողին բարի արարած-
ները : Եւ իրեն ձայնն ալ թռչուններուն
ձայնին յարմարցընելով՝ սկսաւ երգել այս
առաւօտեան երգս :

Ի՛ մամենազօր տիրող բոլորին ,
Կարգեա զիմ գնացս՝ ըստ ուղիղ կարգին .
Դու միայն ուղղիչ իմ կրից ներքին ,
Կենաց և մահու աւուրց իմ վերջին :
Քեզ զքոյս նուէր՝ ընծայէ սիրտ իմ
Ձայս ճաճանչագեղ՝ զայս լոյս արեգին .
Շնորհա առ ՚ի .քէն որ յիս վերբերին ,
Անդրէն ընծայեմ .քեզ տիրականին :
Ահն ամենառատ կեանք մահականին ,
Տուր ինձ տեսանել զարարչիդ բարին .
Ձեռք ամենակալ՝ ցածուսցէ հեշտին
Պատիժ պատուհաս ստեղծականին :
Ո՛վ տէր ողորմած՝ ո՛ւր նսրաստ ձեռին ,
Կանգնիչ անկեւոյն՝ ցրիչ խաւարին :
Ինձ այսուհետեւ դու միայն բաժին ,
Ի սայլծաք շաւղաց՝ հեռի ընթացք իմ :
Ո՛հ տկարանայ բազուկ հզօրին
Հոգալ զպիտոյս՝ իմ մարմնականին .
Եւ ո՛ւր զացաւ գուժ երկնաւորին
Բաշխել էակաց բարիս պիտանին :
Ահա իմ վաստակ հոգ տրտմականին ,
Ի խորոց սրտէ առ .քեզ վերբերին :
Կեանք իմ աւուրք իմ՝ առ սէր իմ փրկչին
Ըստ շաւղաց սրբոց չքնաղ սրբեսցին :

Ո՞րպէնստոնին սրտին մէջ դեռ զազաննե-
րու վախ ըլլալով՝ չէր կրնար շատ առաջ
երթալ . զիմացն ելած խիտ թուփերը և ան-
տառները կոտորտելով իրեն ճամբայ կը բա-
նար ուր որ կերթար . բայց այս տեղերս և
դա՞ծ ծառերը բոլոր անպտուղ էին : Երբոր

բաւական ճամբայ քալեց ու ամենեւին պիտուական բան մը չի տեսաւ , սիրտը նեղացաւ որ քաշած աշխատանքը փութ եղաւ * :

Ետքը տեսաւ հեռուն բազմութիւն բոյսերու ծառի պէս բարձրացած , ուղեց որ մօտանց լաւ մը քննէ : Ասոնք անանկ խիտ մէկզմէկու վրայ բուսած էին , որ կերկնար թէ անտառ է . նայեցաւ որ ոմանց վրայ կարմրագոյն ծաղիկ կայ , ոմանց վրան ալ ճերմակ ծաղիկ . ոմանց ալ ծաղիկին մանր խնձորներ կային կանանչ՝ կաղինի մեծութեամբ : Մէկ հատ մը փրցուց խածաւ , տեսաւ որ չուտուիր . բարկանալով քաշեց հանեց բոյսերը՝ կուգէր անդին նետել . բայց զարմանալով տեսաւ արմատներուն վրայ զանազան ձևով գունտեր կախուած , մէկէն հասկըցաւ , թէ այն գունտերն էին այն բոյսին պտուղները և սկսաւ քննութիւն ընել . սակայն երբ խածաւ՝ ակուան չի կըտորեց , խիստ կարծր և անհամ էր : Ռոպէնսոն չուտմը պիտի ձգէր երթար , բայց մտածեց , որ մէկ բանին օգուտը մէկէն չի հասկընալով պէտք չէ բացարձակ անպիտան դատել : Ասոր համար քանի մը հատ

* Այս կղզիները անմարդաբնակ ըլլալով անանկ ծառերը անտառ էին դարձեր , որ երթալու ճամբայ չիկար . շատ կերպ կերպ ծառեր կային . ինչպէս է երկաթի ծառն որ խիստ կարծր ըլլալով երկաթ չի բանիր , և երկաթի տեղ կը գործածուի . մէկ տեսակ ծառ մըն ալ կար՝ որ փայտը քար կը կտրէր : Թող զանազան բոյսերը :

անոնցմէ տօպրակը դրաւ , ու սկսաւ ճամբան երթալ :

Այս պտուղներն էին գետնիխնձոր , որ արմատին վրայ աճելով գունտ կըլլան : Եւ այս բոյսին բուն տեղն է Ամերիկա . որ մէկ Փաղղիսացի մը բերաւ վերի աշխարհքը աճեցուց . ուստի Ռոպէնսոն ոչ տեսած էր , և ոչ կը ճանչնար գետնիխնձորը , վասն զի մինչև ան ատենը դեռ Քերմանիա չէր եկած այս բոյսը , և Ամպուրի քաղաքը չէր տրնկուած . որովհետեւ խիստ շատ ատեն մը չէ որ սովորութիւն եղաւ Քերմանիա ուտելու , իսկ Ռոպէնսոնին դիպուածը անկէց շատ աւելի առաջ է :

Ռոպէնսոն միշտ առաջ կերթար իր ճամբան , բայց վախճալով կամաց զգուշութեամբ կը քալէր . հովին ձայնէն՝ ծառերուն շարժելէն զոգ կելլէր սիրտը , և մէկէն ձեռքը կացիներն կը տանէր՝ գալու վտանգէն պաշտպանելու համար , և միշտ կուրախանար որ քաշած վախը պարապ կելլէր : Վերջապէս ջրի մը գլուխ հասաւ , ուղեց որ հոն ցորեկուան հացն ուտէ , մէկ մեծ ծառի մը տակ նստաւ . երբոր զուարճանալով կը հանդէր , նայիս յանկարծ հեռուէն ձայն մը լսեց՝ նորէն խռովեցաւ սոսկաց . մէկէն զոգալով չորս դին նայեցաւ , և տեսաւ որ շատ մը կենդանիներ միատեղ կուգային : Ասոնք դադան չէին , հապա վայրի անասուններ էին ոչխարի նման . որոնց կռնակին վրայ բարձր ըլլալով ուղտի կը

նմանէին . բայց ոչխարի մեծութիւն ու
նէին * :

Ռոպէնսոն տեսաւ որ այս կենդանիները
իրեն կը մօտենան . շատ փափաքեցաւ որ
կարելի ըլլար մէկը զարնել և խորված միւս
մը ուտել . որովհետեւ երկար ատեն էր որ
բերանը միւս չէր դրած , անոր համար շատ
ջանաց անոնց մէկը զարնելու : Ուստի մը-
տաւ ծառին տակը պահուեցաւ քարէ կա-
ցինը ձեռքը՝ յուսալով թէ մէկը անկէ մօտ
կանցնի ու կացինով կը մեռցընէ : Կենդա-
նիները մարդ տեսած չըլլալով՝ ծառին քո-
վէն կանցնէին առանց վախի՝ կերթային
ջուր խմելու . նայիս մէկ պզտի լամա մը
մօտեցաւ ծառին քսուեցաւ . Ռոպէնսոն
կացինով անանկ ուժով զարկաւ վզին , որ
մէկէն գետինն ընկաւ :

Թէպէտ առանց հարկաւորութեան անա-
սուն մեռցընելն է նշան խստասրտու-
թեան , որ զուրկ ունեցող մարդը չընէր ,
բայց սնունդ գտնելու համար պէտք է մեռ-
ցընել : Ահա այս խորհրդով Ռոպէնսոն
զարկաւ լաման , սակայն սկսաւ մտմրտալ
թէ ինչպէս եփէ ուտէ . որովհետեւ ամենե-

* Այս կենդանին լամա կըսուի . որուն երկայնու-
թիւնն է 5 ոտնաչափ և բարձրութիւնը 4 . հասարա-
կօրէն 2 ձագ կը ձկնի : Բերու աշխարհքը շատ կըլ-
լայ . Սպանիացիք հոն չի դացած Բերուացիք ըն-
տանեցուցեր էին լաման . վրան համէտ գնելով ի-
շու կամ կովի պէս կը գործածէին բեռ կրելու .
բուրդն ալ կը մանեին լաթ կը շինէին :

վին բան մը չունէր ոչ աման և ոչ կրակ , ոչ հրահան (չախմախ) կար՝ ոչ քար և ոչ խաւ . որ ճար ընէ վառէ : Վերջապէս մը տաճեց որ երկու չոր փայտ իրարու քսելով և շփելով տաքցընէ ու կրակ հանէ՝ ինչպէս լսած էր թէ լեռան մարդիկ կընեն . և այս խորհրդով Ռոպէնսոն շալկեց լաման կը տանէր իր բնակարանը :

Համբուն վրայ եօթը ութը լեմոնի ծառեր տեսաւ որոնց տակը լեցուն հասած լեմոններ թափած էին * . շատ ուրախանալով մէկիկ մէկիկ ժողովեց . այն տեղին նշան դրաւ որ չի կորսնցնէ . և զուարճանալով գնաց իր տեղը : Նախ և առաջ քերթեց լաման սուր քարով մը , որ դանակի տեղ կը գործածէր . և մորթը զգուշութեամբ փռեց արեգակին մէջ , որ չորնայ . վասն զի գիտէր որ իրեն շատ պիտուական պիտի ըլլայ . որովհետեւ կօշիկները և գուլպաները սկսեր էին մաշիլ , կը մտածէր որ երբոր պատուին , այս կաշիէն իրեն ոտքի աման չինէ ու բոպիկ չի քալէ . նաև կը վախնար որ ձմեռուան մէջ չի մսի : Այս պատճառաւ շատ կուրախանար որ մորթը հագնելով կը տաքնայ ու ցրտէն չի մեռնիր . թէպէտ պէտք չէր այնչափ հոգ ընել ուր տեղ

* Ամերիկայի տաք երկիրները շատ տեղ լեմոնի ծառեր գտան , որ բնական բուսած էին . անոր համար Ռոպէնսոն երբոր հոն ալ գտաւ՝ շատ ուրախացաւ . վասն զի այն խեղճութեան մէջ իրեն խիստ հարկաւոր էր լեմոնը :

այնչափ ձմեռ չըլլար այրեցած դօտիին տակն ըլլալուն համար . միայն երկու իրեք ամիս շարունակ անձրև կուգայ : Ռոպէնսոն այս բաներուն անտեղեակ ըլլալով կը հողար . վասն զի մանկութեան ատենը ոչ աշխարհագրութիւն կուզէր սորվիլ , և ոչ պատմութիւն * :

Լամային կաշին քերթելէն ետև կտոր մը կտրեց խորվելու համար . նախ շամփուր մը պատրաստելու համար մէկ պղտի ծառ մը կտրեց կեղևները վրայէն հանեց՝ ծայրը բարկըցուց . յետոյ ծառին ճիւղերէն երկու փայտ կտրեց նեցուկ շինեց որ շամփուրը վրան դնէ : Ասոնց ալ ծայրը բարկըցուց գետինը խոթեց դիմացէ դիմաց . նմանա-

* Այրեցած դօտիին տակն են այն աշխարհքները ուր արեգակը շիտակ վրայէն անցնելով և շառաւիղը շիտակ ձգելով սաստիկ տաք կընէ : Նաև մէկ տարուան մէջ արեւը երկու անգամ՝ ուղիղ դագաթէն կանցնի . ասոր համար հոն տարին երկու ամառ կըլլայ , և մէկ ձմեռ , սն ալ խիստ թեթև : Այսպէս էր Ռոպէնսոնին կղզին . թէպէտ Ամերիկայի շատ տեղեր կան որ միշտ ձիւնով ծածկած են , բայց այն տեղերը լեռնոտ ըլլալուն սաստիկ ցուրտ կըլլայ . ինչպէս են Բիք լեռը և Քիլիի լեռները . նաև արևելեան Հնդկաստանի կողմերը : Այս աշխարհքները տեղ ալ կայ որ տասը միլոն անդին ձմեռ է , ասդին ամառ է . կամ լեռան մը մէկ կողմը տաք ամառ է , և մէկալ կողմը կերթաս ձմեռ է պատճառաւ լեռներուն . ինչպէս է Սէյլան կղզին . և Ռոպէնսոնին կղզին լեռնոտ կողմերն ալ այսպէս էին :

պէս կտրած միտն ալ շամփուրն անցուց
դրաւ նեցուկներուն վրայ : Բայց սիրտը չի
հանգչեցաւ . վասն զի թէպէտ ամէն բան
եղաւ , բայց կրակ չկար որ ամէնէն հար-
կաւորն էր . ուստի չորցած ծառէ մը եր-
կու փայտ կտրեց , որ իրար քսելով կրակ
հանէ . անանկ ուժով շփելով կը քսէր , որ
քրտինքը ջրի պէս կը վազէր , բայց չի կըր-
ցաւ կրակ հանել : Այսին զի երբ փայտը
կը տաքնար՝ որ ծուխ պիտի ելլէր , ինքը
չարաչար յոգնելով կը հարկադրէր՝ քանի
մը բռնալէ կենալ որ ոյժ առնէ . ասով փայ-
տը կը պաղէր , և քաշած աշխատանքը պա-
րապէս կեցէր * :

Այս պարագայիս մէջ խիստ լաւ հասկը-
ցաւ , թէ որչափ օգնականութենէ զրկուած
էր առանձնական կենաց մէջ . և որչափ
մեծ բան է որ մարդկային ընկերութիւնը
իրարու օգնական գրուած է : Յայտնի է որ
եթէ Ռոպէնսոն մինակ չըլլար և շարունա-
կուէր շփուիլը , հարկաւ կը վառէր փայտը .
սակայն այս միջահատութիւնը՝ որ չէր կըր-
նար չըլլալ՝ անկարելի ըրաւ դորձքը :

Թէպէտ և լեռան մարդիկ մինակ ալ

* Չէլանտա կղզիին բնակիչները փայտ մը կառ-
նէին ու չոր տախտակի մը վրայ ուժով կը կոխէին ,
երբոր արագ արագ կը դարձնէին ձեռքով , մէկէն
կրակ կեցէր . վասն զի այս վայրենի ազգերը գիւ-
րին կրակ հանելու կերպը գիտէն . բայց Ռոպէնսոն
անտեղեակ ըլլալով չէր կրնար :

կրնան կրակ հանել, բայց անոնց ուժը խիստ սաստիկ է քան եւրոպայի մարդիկներուն, նաև կերպը առեր են ընելու. որոնք երկու կտոր փայտ կառնեն զանազան տեսակէ, մէկն է կակուղ փայտ, մէկալը կարծր. կարծր փայտը կակուղին վրայ սաստիկ արագութեամբ քսելով կը բռնկի. նաև երբեմն խորունկցընելով փայտը ծակ կընեն, ուրիշ փայտ մըն ալ մէջը կանցընեն՝ շարունակ ձեռքով շուտ շուտ դարձընելով կը սկսի բռնկիլ: Այս բաներուն աւանանին տեղեակ չըլլալով Ռոպէնսոն չի կրցաւ կրակ հանել:

Ուստի տրտմելով վերցուց նետեց փայտերը նստաւ իր խոտէ տեղին վրայ՝ սաստիկ նեղութենէն զուլսը թնին կռթնցուց, և սրտանց հառաչելով շատ անգամ կը նայէր խորվելու մսին վրայ, որ հում ըլլալով չէր կրնար ուտել: Այն միջոցին ձմեռն ալ միտքն ընկաւ որ մօտ էր, կը հոգար թէ առանց կրակի ինչ պիտի ընէ. սրտին կըսկըծուն չդիմացաւ վեր ցատքեց ելաւ, որ ժուռ գայ. քիչ մը սիրտը բացուի, վասն զի տրտմութենէն արիւնը դարձեր էր. գնաց ջրին զուլսն՝ որ քոքոյին ամանովը պաղ ջուր մը խմէ. ջրին մէջ քիչ մը լեմոնի ջուր սխմեց, որ իրեն լաւ դեղ մը եղաւ արիւնը պաղեցընելու, որուն շատ կարօտ էր այս հոգեւրուն մէջ:

Բայց սակայն փափաքն որ ունէր կտոր մը խորված միս ուտելու, Ռոպէնսոնին ջրերը

կը վազցընէր . ուստի միտքը եկաւ , լսեր էր՝ թէ Թաթար ազգն , երբոր միս կուզեն ուտել , կը դնեն միսը իրենց ձիերուն թամբին մէջ , ու ձին սաստիկ վազցընելով միւր կը տաքցընեն կեփեն * :

Նմանապէս կը մտածէր թէ արդեօք ինքն ալ կրնայ մէկ հնարք մը գտնէ փորձելով : Գնաց շուտով լայն քար մը փնտռեց գտաւ կացինին քարէն . ուրիշ քար մըն ալ աւնոր նման յարմարցուց . յետոյ կտոր մը միս դրաւ այս երկու քարին մէջ , ու սկսաւ զարնել անդադար իր քարէ գործիքովը . վեց բոպէ չի քշեց վրայի քարը տաքցաւ . և այնպէս զարնելով կէս ժամ չանցաւ թէ քարին տաքութենէն և թէ շարունակ զարնելէն անանկ կակղցաւ միսն որ կրնար ուտուիլ :

Յայտնի է թէ խորվածի պէս համով չէր , բայց Ռոպէնսոնին առջին շատ գերազանց կերակուր էր , որ այնչափ ատեն միս չէր կերած , ուստի հառաչելով սկսաւ կանչել . Ո՛ւր էք իմ որկրամուր ընկերներս . շատ անգամ համով եփած կերակուրները ձեզի ախորժելի չեն ըլլար , և ապականած

* Թաթար ազգը մինչև հիմա միսը լաւ չեփած կուտէ . ուստի ձիուն քրտինքով և տաքութենով կակղցած միսը կուտեն , որ արիւնը վրան ըլլալով համով կուգայ իրենց : Այսպէս են և հապէշները , որոնք շատ անգամ հում կուտեն միսը : Վայրենի մարդիկ երբոր իրար կը զարնեն՝ կան որ հում կուտեն իրենց միսը :

ձեր ախորժակին չի յարմարելով անհամ-
կուզան պատուական կերակուրները . թէ որ
ուրիշ օր միայն իմ տեղս ըլլայիք , շուտով
գոհ կըլլայիք ինչ որ Աստուած ձեզի տալու
ըլլար . շատ պիտի զգուշանայիք տրտունջ
ընելու որ և իցէ կերակուրի համար՝ ապե-
րախտ երենալով ձեր ամենաբարի ստեղ-
ծողին , որ բոլոր աշխարհք կը կերակրէ :

Այս իրեն կերակուրը աւելի համով ըլլա-
լու համար քիչ մը լեմոնի ջուր լեցուց մսին
վրան . շատ ժամանակ էր անանկ համեղ
կերակուր չէր կերած . բոլոր սրտով շնոր-
հակալ ըլլալով Աստուծոյ տուած բարիքին՝
անանկ կուտէր :

Կերակուրէն ետև սկսաւ մտածելով հը-
նարք գտնել իրեն հարկաւորութեանը հա-
մար . որովհետև ձմեռը մօտ էր՝ ինչպէս որ
կը զգար , ձմեռուան վախը միտքը ձգեց՝
որ մէկ քանի լամա գարնէ ու մորթովը
տաքնայ . վասն զի այս կենդանին տկար
ըլլալով դիրին էր մեռցընել և առանց աշ-
խատանաց իրեն հարկաւորութիւնը հոգալ :
Այս յուսով զնաց տեղը մտաւ պառկե-
ցաւ , և անոյշ քնով բոլոր աւուր քաշած
աշխատանքները մոռցաւ :

Զ. ԴԻՊՈՒԱԾ

Նոյն գիշեր Ռոպէնսոն աղէկ մը քնա-
ցաւ մինչև ՚ի լոյս , երբոր աչքը բացաւ տե-
սաւ թէ լոյս է՝ գարհուրեցաւ . մէկէն վեր

ելաւ դաշտը պիտի երթար լամա գարնելու համար, բայց արդելուեցաւ մնաց անձրեի պատճառաւ. վասն զի անանկ սաստիկ տարափ կուգար, որ ամենեին միջոց մը չունեցաւ դուրս ելլելու: Ուստի որոշեց որ անձրեն անցնի՝ ետքը դուրս ելլէ, սակայն անձրեք չի վերջացաւ, մանաւանդ թէ աւելի սաստկացաւ հանդերձ կայծակով, մինչ զի իր տեղն որ առաջ մութ էր՝ լուսով լեցուեցաւ. ետքը որոտում ալ սկսաւ այնպէս ահագին որ չէր լսուած*: Երկիրը սոսկալի կը շարժէր, և լեռներուն արձագանգը շատ անգամ կրկնելով ահագին կը լսուէր, և այս որոտումը չի զադրեցաւ՝ միշտ կը գոռար երկիրքը:

Որովհետեւ Ռոպէնսոն անհմուտ ըլլալով բան չէր տեսած, չիյտէր թէ բնական բաներ են ասոնք, որով խիստ շատ կը դողար: Ամենեին խելքէն չէր անցներ թէ ասանկ փոթորիկներն ալ Աստուծոյ բարիքն են, որ օղը կը մաքրեն, բոյսերը լաւ կաճին դաշտերու և պարտէզներու մէջ. և թէ որչափ ոյժ կուտան ծառերուն կենդանիներուն և մարդկանց՝ չիյտէր: Անանկ վախի մէջ էր որ այրին մութ տեղը նստեր էր ձեռքերն իրար կապած կիսամեռ կը դողար: Սա-

* Ռոպէնսոն օրագրութեան մէջ կըսէ՝ որ հոկտեմբերի 25ին սկսաւ այս անձրեք գալ. իբր զի այն երկիրները ժամանակ ունի՝ ամէն տարի միակերպ ատեն ատեն սաստիկ անձրեք կուգայ, և երբեմն սաստիկ փոթորիկներ կ'ելլեն:

կայն անձրեւը անդադար կուգար , փայլակը կը ցոլար , և որոտումը կը զոռար սոսկալի . կէսօր եղաւ ամենեւին փոթորիկը չի դադրեցաւ * :

Այս վախերը Ռոպէնսոնին ախորժակը զոյցեր էին բնաւ անօթութիւն չէր զգար . նաև սիրտը մեծ նեղութեան մէջ էր , միտքը ահազին զգուար մտածմունքներով լեցուն էր . կը մտածէր թէ ատենն եկաւ՝ ահա Աստուած մեղքս երեսս պիտի դարնէ , ահա իր ամենագութ հայրական ձեռքը վերայէս վերցուց . ես ասանկ խեղճ պիտի կորսուիմ առանց տեսնելու իմ ծնողացս երեսը : Երբոր ասանկ նստեր էր հոն անհանգիստ և տրտում , տեսաւ որ փոթորիկը կը դադրի , անձրեւն ու որոտումն ալ մեղ-

* Այսպիսի մշտէորական փոփոխութիւնները օգին մէջ կը պատճառին ծծմբային և բորակային նիւթերէն . վասն զի երբոր այս նիւթերը վառելով ելեքտրական շոգին թանձր ամպերէն դուրս կելէ՝ որոտում կը լայ . երբոր գետնին տակը բռնկելով տեղ չեն գտներ այն շոգին և նիւթը դուրս ելլելու՝ գետինը դողալով երկրաշարժութիւն կը լայ . և երբ այն շոգին բռնութեամբ ամպին մէջէն կելէ վառելով և տեղ մը կը զարնէ՝ կը պատճառի փայլակ և կայծակ . որ երբեմն ոսկին քսակին մէջ գինին տակառին մէջ կը խռովէ , և ամանին բան չըլլար . վասն զի այն շոգին միայն անանկ նիւթի կը վազէ : Ռոպէնսոն չէր գիտեր թէ ծծմբային բորակային և ձիւթային նիւթերը խմորելով կը վառին ու զասոնք կը պատճառեն . կարծէր թէ անմիջապէս վերէն Աստուած խրկելով կուզէ պատժել զինքը :

մացաւ , կամաց կամաց հողի առաւ , յուսահատութիւնը սրտէն ելաւ , միտքը դրաւ թէ ատենն է դուրս ելլելու . երբոր կացինը և տօպրակը առաւ պատրաստուեցաւ որ երթայ , նայիս յանկարծ երեսի վրայ ընկաւ խռոված խեղճ չի կար զլուխը , վասն զի այն կէտին սարսափելի փայլակ մը փայլատակեց՝ երկիրը սաստիկ շարժելով . նաև ահագին կայծակ մը զարկաւ այրին վրայի ծառին , և անանկ որոտումով Զարդուբուրդ ըրաւ ծառն որ խեղճ Ռոպէնսոն խեղճը կորսնցուց , ու մեռելի պէս ընկաւ մնաց գետնին վրայ երկաթատեն : Վերջապէս խեղճը վրան եկաւ հասկըցաւ թէ ողջ է , վեր ելաւ . նախ տեսաւ որ ծառին մէկ կտորը այրին առաջն ընկած էր . որ կայծակը կտորէր հօն էր ձգեր . աս ալ նոր խեղճութիւն մը պատճառեց Ռոպէնսոնին , որ միտքը դրաւ թէ հարկաւ բոլոր ծառը կտոր կտոր եղած է , ես իմ չուանէ սանդուղս ուր պիտի հաստատեմ :

Այս միջոցս անձրեւը բոլորովին կտրեցաւ , որոտումն ալ դադրեցաւ . երբոր պատրաստուելով դուրս ելաւ ի՞նչ տեսաւ արդեօք դուրսը , և ի՞նչպէս երկինքը նայելով Աստուած բերաւ միտքը , և Աստուծոյ իրենն ըրած բարութիւնները և սէրը աչքին առաջը դալով խիստ շատ ամէցաւ , որ քիչ մը առաջ այնպէս յուսահատեր էր աստուածային ողորմութեանը վրայ : Իբր գի դուրս ելաւ նայեցաւ որ կայծակը զարկած ծառին

արմատը կը վառէ . յանկարծ կրակն որ տեսաւ Ռոպէնսոնն խելքը զլխէն թռուց , որն որ իրեն այնչափ հարկաւոր կը ճանչնար : Ահա այսպէս աստուածային նախատեսութիւնը մեծապէս դիները հոգալով այս մեծ շնորհքն ալ ըրաւ իրեն , և անանկ ատեն՝ որ յուսահատելով կարծէր թէ Աստուծոյ ողորմութիւնը իրմէ հեռացած է : Ուստի անպատմելի ուրախութեամբ և երախտագիտութեամբ թևերն երկինք վերցուց բարձր ձայնով շնորհակալ եղաւ երկնաւորին մարդասիրութեանը , և քաղցր արտասուօք կը զարմանար նախախնամութեանը վրայ , որ զարհուրելի դիպուածնէրու մէջ ալ՝ միշտ հրաշալի կը գործածէ իւր անհուն և սքանչելի իմաստութիւնը . անդադար հիանալով կաղաղակէր . Ո՛վ ինչ է մարդ . ողորմելի որդ երկրի , քանի՜ կարճա՛միտ է . ո՛վ է մարդն որ կը համարձակի տրանջալ Աստուծոյ դէմ , որուն ոչ խելք կը հասնի ոչ միտք :

Ի՛նչ ցնծութիւն եղաւ Ռոպէնսոնին երբոր առաւ վառեց կրակը , և ի՛նչ բերկրութիւն երբ սկսաւ գործածել . իրաւունք ունէր որ այնչափ հոգ կը քաշէր այս նիւթիս համար ասանկ անապատ կղզիի մէջ : Նոյն օրը թողուց իրեն որսը , վասն զի կամեցաւ որ շուտով կրակ վառէ ու եփէ իր խորվելու միսն որ տակաւին շամփուրին վրայ էր առջի օրուրնէ :

Բայց այս կայծակին կրակը դեռ բոլոր

ծառը չէր երած . վարի դին կը վառէր , ուր տեղէն որ կախած էր չուանէ սանդուղը . ուստի զգուշութեամբ սանդուղէն վեր ելաւ կրակոտ փայտ մը կոտրեց առաւ , մէկալ կողմէն վար ինջաւ պատէն , և իր պատ-
րաստած մսին առաջը լաւ կրակ մը վառեց . ետքը վեր ելաւ կրակը մարեց , որ մնացած ծառին արմատը չի վառի չհատնի :

Ասոնք ընելէն ետեւ սկսաւ խոհարարութիւն ընելով շամփուրը դարձնել և միտք խորովել ուշադրութեամբ : Կրակին վրայ քանի որ կը նայէր՝ անանկ ուրախանալով կը զարմանար , որ իրեն անգին գանձ մը կերենար և պարզեւ Աստուծոյ . և երբ կը մտածէր կրակին օգուտները՝ աչքերը երկինք վերցընելով շնորհակալ կըլլար : Ան ատենէն ետեւ որչափ որ կրակ կը տեսնէր կամ կրակը միտքը կուգար միշտ այսպէս կըսէր . Աստուած ինծի պարգևեց կրակը * :

* Կրակին պիտանաւորութեանը և ազնուական նիւթին նայելով հին ատենը՝ Աստուծոյ պատկեր ըսին , և ամէն տարերքէն վեր դրին . փոխանակ ըսելու թէ կրակն է Աստուծոյ մէկ մասնաւոր բարեքը ինչպէս օդը ջուրը հողը : Ասոր համար կուտաւորութեան ժամանակը հռովմայեցիք իրենց կուտուռը դրին կրակը պաշտեցին : Աթենացիք Աթենաս կուռքին տաճարը դրին : Բայց Պարսիկները այնպիսի ջերմեռանդութեամբ կը պաշտէին կրակն որ ոչ երբէք կը մարէին , կերէին կը մրկէին կրակին ծառայութիւն ընելու համար . սոսկալի պատերազմեր ըրին հայոց հետ , որ կրակապաշտ ընեն : Սահակ եպիսկոպոսը կրակ մարելուն համար կտոր կտոր ըրին՝ ըսելով թէ կրակ սպաննեցիր :

Անցեալ օրն որ Ռոպէնսոն քարով ծեծած միսը կերաւ թէպէտ չի դժուարեցաւ աղ չըլլալուն համար յուսալով թէ ժամանակով կրնամ գտնել այս կղզիին մէջ, սակայն հիմա այս խորվածին համար զնաց ծովու ջուր բերաւ քոքոյին ամանովը . ամէն դիէն լեցուց խորվածին վրայ . և այնպէս աղեց միսը ըստ կարելութեան, ան ատենը միսն ալ եփեցաւ . բայց Ռոպէնսոն երբ ձեռքով փրցուց կտոր մը եփած մսէն բերանը դրաւ՝ չի պատմուիր թէ ի՞նչ բերկրութիւն և ինչ համ զգաց, վասն զի չորսշաբաթ էր եփած կերակուր մը չէր կերած, և ամենեկին յոյս չունէր որ ասանկ կերակուր ուտէ : Անկէ ետքը մնաց միայն մտմտալ թէ ինչպէս ընէ որ կրակը չի մարի . թէպէտ ցորեկը կրնար փայտ դնելով վառ պահել, բայց մեծ հոգ ունէր թէ զիշերը քնացած ատենը անձրև որ գայ ինչ ընէ . իրեն բնակարանը այնչափ ընդարձակ չէր որ կրակը հոն վառէ, մուխն ալ մէկ դիէն զինքը պիտի տանջէր :

Եւ այսպէս Ռոպէնսոն նորէն պաշարուեցաւ մնաց, որովհետեւ մարդուս բոլոր եղած բաները հազար ձեռքի կարօտ են, ինքը միայն երկու ձեռք ունէր ամէն բանի տեղ . մէկ գործիք մը չունէր որ բան մը չինէ և զիւրութեամբ պիտանի գործք մը ընէ : Այս պատճառաւ տրտմութեամբ կը հոգար որ սիրական կրակը չի մարելուն ճարը գտնէ . երբեմն մտածելով ճակատը

կը շփէր . իբր թէ՛ կը ջանար բռնութեամբ նոր խելք մը դուրս հանել ըղեղէն . և երբեմն ձեռքերը վար ձգած ասդին անդին կերթար բնակարանին քովերը կիյնէր վար . չիյտէր թէ ինչ պէտք է ընել :

Հուսկ յետոյ յանկարծ դէպ 'ի ապառաժ լեռը նայեցաւ տեսաւ որ մէկ պղտի լեռ մը կայ՝ մէկ քովը կրնայ կրակ վառել , այն կէտին միտքը վրան եկաւ պէտք եղած բաները մտածեց գտաւ : Վասն զի այն ապառաժին վրայ դէպ 'ի դուրս մեծ քար մը ելած էր հաստ լայն և երկայն՝ զետնէն բարձր մարդու հասակաւ . այս քարին տակը միշտ ցամաք էր մնացեր՝ իբր թէ տանիք չինած էր վրան : Ռոպէնսոն տեսաւ թէ այն ապառաժին տակը ապահով կրակ վառելու տեղ կրնայ ըլլալ և զիւրին կերպով վառարան մը ձևանալ , միտքը դրաւ որ աշխատելով լաւ մը չինէ : Սկսաւ իրեն բրիչովը այն քարին տակը փորել , կուղէր որ երկու քովէն ալ պատեր չինէ այն մեծ քարին բարձրութեամբը այս կերպովս . որովհետեւ ուր որ երթար Ռոպէնսոն և ինչ որ տեսնէր՝ ուշադրութեամբ նայելով ինքն իրեն կըսէր , թէ արդեօք կրնայ պիտուական ըլլալ այս բանը : Առաջուց կղզիին մէկ քանի կողմերը տեսած էր կառու հողեր . տեսած ատենը մտածեր էր թէ ազիւ չինէ , անով ալ պատ չինէ երբոր պէտք ըլլայ : Քարին տակը փորելէն ետեւ այս բանը միտքն ընկաւ . ուստի առաւ

բրիչն ու դանակը դնաց կաւոտ տեղը սկը-
սաւ փորել : Սատտիկ անձրեր կակղցու-
ցեր էր հողը , անոր համար հեշտ եղաւ հա-
նել կաւը և դանակովը քառակուսի ձեացը-
նել : Այսպէս լաւ մը պատրաստելէն ետեւ
կարգաւ շարեց աղիւսները արեգակին մէջ
որ չորնան . միտքը դրաւ մէկալ օրն ալ եր-
թայ աշխատի . յետոյ դարձաւ իր բնակա-
րանը մնացած խորվածն ուտելու համար .
բայց բոլոր օրը աշխատանքի մէջ ըլլալով
անանկ անօթեցեր էր որ չի կրնար ըլլալ :
Նոյն օրը ինքն իրեն ուզեց պատիւ ընել ա-
ւելի կերակուրով . սեղանը դրաւ մէկ քոքոյ
ընկոյզ մը , որ դեռ մնացեր էր քովը քանի
մը հատ :

Այս անգամի կերակուրը փառաւոր ե-
ղաւ . սակայն ա՛հ կըսէր Ռոպէնսոն սրտանց
հաւաչելով , կէս մը ուրախ՝ կէս մը տըր-
տում . ա՛հ յիրաւի ճշմարիտ երջանիկ կըլ-
լայի թէ որ մէկ բարեկամ մը ունենայի հոս .
միայն մէկ մարդ մը գտնէի՝ մեծ էր ինծի ,
թէ և ողորմելի մուրացկան ալ ըլլար , միայն
թէ ընկերութիւն ընէր ինծի , մինակ մէկ
հողի մը ըլլար՝ որ հետը խօսէի , և ըսածիս
սլատասխան տար ինչպէս պէտք է : Գէթ
մէկ անասուն մը մէկ շուն մը և մէկ կատու
մը ունենայի մեծ բաղդ կը սեպէի ինծի , ո-
րոնց վրայ նայելով ուրախանայի . և սա-
կայն այսպէս խեղճ մինակ ըլլալովս ամէ-
նէն ալ զրկուած եմ , իբրեւ թէ միս մինակ
ստեղծուած ըլլայի աշխարհքիս վրայ : Այս-
պէս խօսելով շատ լացաւ :

Այս միջոցիս միտքն եկաւ առջի ժամանակն որ ուրախանալով կը խաղար իր եղբայրներուն և ընկերներուն հետ, երբոր հետերնին վիճաբանութիւն և խօսակցութիւն կընէր երբեմն։ Ահա այս քաղցր ընկերութիւնը միտքը դալով դառն տրտմութեամբ լեցուեցաւ։ Ո՛հ կըսէր հիմա ամէն բան ինծի դէշ կերննայ, ուր մէկ բարեկամ մը կը խնդրեմ չեմ կրնար գտնել, որչափ քիչ սիրով կը վարուէի ուրիշներուն հետ։ Հիմա հասկըցայ որ մարդուս երջանկութիւնը բազմութեամբ ապրիլն է ընկերութեան մէջ։ Ո՛հ եթէ հիմա կարենայի նորէն մանուկ ըլլալ՝ որպիսի սիրով, ինչպիսի ուրախութեամբ և քաղցրութեամբ ընկերութիւն պիտի ընէի իմ եղբայրներուս և ուրիշներուն հետ։ քանի՜ սիրով պիտի համբերէի անոնց ըրած պակասութեանցը, իմ սէրս և գութս ամէն մարդկանց պիտի յայտնէի, ամէնքը պիտի պատուէի, ամէնուն ալ ծառայ պիտի ըլլայի։ Ո՛վ տէր՝ ես ինչո՞ւ համար չգիտցայ յարգել բարեկամութեան մեծութիւնը, որ այսպէս հեռացաւ ինծմէ այս երանութիւնը։ աւա՛ղ որ այն երջանիկ օրերը ձեռքէս թռուցի։

Ասանկ տրտմութեամբ աչքը վերցուց դէպ ՚ի դուրս նայեցաւ։ տեսաւ որ մամուկ մը բնակարանին դռանը մէկ կողմը ոստայն կամ բոյն էր շիներ, սկսաւ ուրախանալ թէ դո՞նէ կենդանի մը կայ քովս, և ամէն տեսակ կենդանիներէն բոլորովին զրկուած

չեմ : Միտքը դրաւ որ ամէն օր ճանճ բըռնէ մամուլին տայ , ու բարեկամութիւն ընելով դրացի երկնայ իրեն , որ իրմէ վախ մը չունենայ , և զիտնայ թէ իրեն բարեկամն է . և որչափ կարելի էր ընտանի և զաւ հետը :

Երբոր առաւօտ եղաւ , օդը անձրեւէն զովացած ըլլալով չատ զուարճալի էր ամէն բան : Ռոպէնսոն չուզեց մնալ սլառկած , չըլլայ թէ ժամանակը կորսնցընելով օգտակար բանի հետ չըլլայ , առաւ բրիչը աղիւս շինելու գնաց . բայց բրիչը գետնին որ դարկաւ՝ կարծր բանի մը եկաւ՝ քիչ մնաց կը կոտրէր : Երբոր փորեց գետնին մէջէն հանեց՝ դարմացաւ մնաց . տեսաւ որ մեծ կըտոր մը զուտ ոսկի է : Այնչափ մեծ էր որ եթէ կտրուէր հազարաւոր ոսկի կըլլար . թէպէտ հարստացաւ Ռոպէնսոն , բայց ինչ շահ որ բանի մը չէր կրնար դալ հոն . չէր կրնար իրեն պէտք եղած բաները հոգալ , ոչ կրնար տուն շինել , ոչ կառք և ձիեր գնել , ոչ ծառաներ ունենալ , ոչ կենդանի և ոչ կապիկ մը կրնար գնել . ուստի անանկ տեղ մը գտաւ ոսկին որ մարդ մը չիկար որ ցուցընէ անոր :

Եւ այս սլառճառաւ Ռոպէնսոն ուրախանալու տեղը այս գանձին վրայ , իբր ոչ ինչ բան մը նեղանալով վերուց նետեց . գնա՛ հողին տակը մտիր ողորմելի հանք կը օէր , որ քեզի համար այնչափ մարդիկ զոհ կըլլան , քեզի ցանկանալով կը Զարդուին

անարգութեամբ և չարչարանօք : Ինչուս
պէտք ես , ո՛հ թէ որ քու տեղդ կտոր մը
երկաթ գտնէի շատ լաւ էր , որով կարելի
էր թէ դանակ մը չինէի . երանի՛ թէ ինձի
պիտուական ուրիշ բան ըլլայիր : Եթէ քա-
նի մը գամ , և մէկ գործիք մը տային ինձի ,
շատ սիրով կուտայի այս ոսկին : Անանկ
թողուց այն բոլոր ոսկին հողին մէջ ու մէյմ
ալ չի նայեցաւ վրան որչափ որ անկէ ան-
ցաւ :

Ռոպէնսոն նմանեցաւ Եզորոսին աքա-
ղաղին , որ մարգրիտ գտաւ ու մէկ զի նե-
տեց ըսելով թէ ալ աղէկ էր հատ մը դարի
գտնէի քան այս մարգրիտը . ուստի ձգեց
ոսկին դարձաւ իր բնակարանը . բայց ա-
րեգակը ծովին մօտենալով մարը կը մտնէր .
լուսինն ալ անանկ աղւոր ծագեր էր ծո-
վուն վրայ , որ Ռոպէնսոն զմայլելով գե-
ղեցկութեանը՝ չէր կրնար ձգել երթալ ,
երկար ատեն կեցեր կը դուարձանար և նոյն
գիշերը չէր ուզեր քնանալ : Յետոյ կրակը
նայեցաւ թէ լաւ կը վառի . քիչ մըն ալ
փայտ դրաւ որ չի մարի , գնաց պառկե-
ցաւ * :

* Եւրոպացիք քանի որ Ամերիկա չէին գտներ՝
այնչափ առատ էր հօն ոսկին և անարգ , որ շատ
տեղ գետնի երեսը ոսկիի կտորուանք կային , ու
մարդ վրան չէր նայեր : Ամերիկացիք երբոր տեսան
թէ Սպանիացիք այնպիսի ցանկութեամբ կը փող-
վէն ոսկին՝ կը զարմանային , կարծէին թէ ոսկին
Եւրոպացւոց կուռքն է անոր համար այնչափ կը

Է. ԴԻՊՈՒԱԾ

Որովհետև այս կղզին սաստիկ տաք կըլլար պէտք էր որ Ռոպէնսոն կանուխ ելլէ գործքի հետ ըլլայ առտու իրիկուն . անոր համար արեգակը չելած զիշերանց ելաւ նորէն փայտ դրաւ կրակին վրայ . և կէս քոքոյ ընկոյզ կերաւ , որ առջի օրէն մնացեր էր . ետքը ուղեց լամային մսէն շամփուրն անցընել խորովել , բայց միտը սաստիկ տաքէն հոտած ըլլալով նետեց , և նոյն օրը առանց մսի անցուց :

Անկէ ետքը պատրաստուեցաւ որ կաշին եղած տեղն երթայ . առաւ տօպրակը ձեռքը , տեսաւ թէ քանի մը գետնի խնձոր մնացեր է տակը , մտածեց որ տաք մոխիրին մէջ թաղէ՝ հասկընայ թէ եփելէն ետե ինչպէս բան կըլլայ . թողուց անանկ՝ ինքը դնաց : Մինչև կէսօր չատ աշխատանք

սիրեն : Երբեմն հայնայ գետին քով մէկ գերի մը նստէր բան կուտէր , գիպուածով գաւազանը գետինը խոթեց . տեսաւ որ կարծր բանի մը դպաւ , հողը ետ ըրաւ՝ որ տակը մեծ կտոր մը ոսկի կայ սեղանի չափ . գերին ուրախութենէն սկսաւ պռուշ . եկան Սպանիացիք թափեցան հոն հանեցին ոսկին , ու խող մը խորովեցին ոսկի սեղանին վրան գրին կերան . բայց Ամերիկայէն Սպանիացի թագաւորին բերելու ատենը՝ նաւը ալէկոծութեամբ ընկղմեցաւ , ոսկին ալ ծովը գնած . որ 100 հոսայ կուգար կըսեն :

քով հոն պատրաստեց աղիւսը պէտք եղա-
ծին չափ վառարանին պատին համար : Յե-
տոյ գնաց ծովուն քով ոստրէ ժողվելու ,
թէպէտ խիստ քիչ գտաւ . բայց ուրիշ ու-
տելու բան մը գտաւ ուրախութեամբ՝ որ
ոստրէէն շատ պատուական էր , վասն զի
ծովուն քով գտաւ մէկ մեծ սոսկալի կրիայ
մը , որ քառասուն հոխայ կուգար . թէպէտ
այս կենդանիին միսը չէր կերած , բայց
լսեր էր թէ խիստ համով առողջարար է * :

Ռոպէնսոն կերպով մը բռնեց կրիան
շալկեց՝ կամաց կամաց տարաւ իր բնակա-
րանը , և կացինով քանի մը անգամ զար-
կաւ մեռցուց . ետքը հանեց միսը ամանին
մէջէն կտոր մը կտրեց խորվելու համար
շամփուրը զարկաւ կրակը դրաւ որ եփի .
յոգնելէն ախորժակն ալ խիստ բացուեր
էր , բայց համբերեց որ միսը խորվի :

Երբոր շամփուրը կը գառնար սկսաւ մը-
տածել թէ մնացած միսը ինչ ընէ որ չա-
պականի , որովհետեւ ոչ աղ ունէր ոչ ա-
ման , և զիտէր որ այն փափուկ միսը միւս
օրը պիտի հոտի , որ ութը օր իրեն բաւա-

* Ովկիանոսին մէջ անանկ մեծամեծ կրիաներ
կըլլան , որ վրայի ամանը նաւի տեղ կը գործածեն ,
մէջը կը մտնեն ասդին անդին կերթան : Ճամբորդ-
ները տեսան մեծ կրիայ մը իրեք հարիւր լիւրէ
ծանրութեամբ : Մեր Մշեցի Հ . Պօղոս վարդապե-
տը տեսաւ Հնդկաստանու ծովուն մէջ կրիայ մը
անանկ անձոռնի մեծութեամբ , որ աջքերը միայն
սեղանի չափ մեծ կը փայլէին սոսկալի :

կան էր : Յանկարծ միտքն ընկաւ թէ կը-
րիային վրայի ամանը կրնայ իրեն ծառայել
տաշտի տեղ . ես որչափ յիմար եմ եղեր
կըսէր , չի կրցայ խելք ընել , թէ այս ամա-
նին մէջ ծովու ջուր լեցընեմ , միսը մէջն
որ դնեմ կրնայ պահուիլ ապականութե-
նէն : Այս գիտին վրայ մեծապէս ուրա-
խանալով կը զարճընէր խորվածը , մինչև
որ լաւ մը եփեցաւ : Երբոր Ռոպէնսոն կը-
տոր մը փափաքելով բերանը դրաւ կերաւ .
ա՛հ ըսելով կը հառաչէր , ո՛ր էր թէ կտոր
մը հաց ունենայի ու այս մսին հետ ուտէի :
Ո՛րչափ անխելք էի մանկութեան ատենս
որ չէի ճանչնար թէ կտոր մը չոր հացը
Աստուծոյ մեծ պարգևն է : Մինակ հացով
չէի ուզեր ըլլալ՝ երբեմն պանիր կարագ
կուղէի որ միատեղ ուտեմ . ո՛վ յիմարու-
թեանս , հիմա կտոր մը սև հաց ալ չեմ
կրնար գտնել , որ մեր պահապան շանը
համար կը շինէինք . թէ որ կտոր մը այն
հացէն գտնէի երանելի էի :

Երբոր ասանկ մտածելով կը մաշէր սիր-
տը՝ միտքն ընկաւ մոխիրին մէջ թա-
ղած գետնի խնձորները , տեսնամ կըսէր
ինչ եղան . բացաւ մոխիրն որ՝ այն քարի
պէս պտուղները կակղցեր էին անոյշ հո-
տով , ի՛նչպէս ուրախացաւ երբ բերանը
դրաւ խնձորի պէս կերաւ . զարմանալի
համով և ախորժելի եկաւ իրեն՝ որ ասոր
նման համով բան չի կայ կըսէր : Վասն զի
առանց հացի մնալուն համար խիստ աղէկ

եկաւ իրեն . որոշեց որ անկէ ետքը հացի տեղ գետնիխնձորը գործածէ :

Կերակուրը ուտելէն ետեւ քիչ մը պառկեցաւ իր տեղին վրայ , և խոհեմութեամբ կը մտածէր թէ ի՞նչ բանի ետեւէ պիտի ըլլայ , քանի որ տաքը չէր կոխած պէտք էր աշխատիլ . վասն զի՝ ցորեկը խիստ տաք կընէր հոն : Արդեօք հիմա ի՞նչ ընեմ՝ կըսէր , մինչև որ աղիւսները լաւ մը չի չորնան արեւին մէջ՝ պատը չեմ կրնար շինել . ուրեմն աղէկ կըլլայ երթամ որսորդութիւն ընեմ , մէկ քանի լամա գարնեմ . բայց այնչափ միտը ի՞նչ պիտի ընեմ՝ կըսէր . թէ որ վառարանս լաւ շինեմ , կրնամ շատ բան չորցնելով պահել :

Այս խորհրդով ցատքեց ելաւ պառկած տեղէն գնաց կրակին քով , մտածեց որ անանկ կերպով շինէ խոհարանն որ ուղած բաներն ընէ : Տեսաւ թէ մտքին բաները կրնան կատարուիլ , կըսէր թէ երկու ծակ պէտք է պատին երկու կողմը շինել , որ մէջը փայտ մը անցընեմ միտը կախելու համար որ չորնայ . ուրիշ տեղ մըն ալ շինելու է ապուխտ ընելու համար : Այս մտածմունքներով խիստ շատ զուարճացաւ սիրտը . երբ պիտի ըլլայ կըսէր որ աղիւսները չորնան , որ շուտով գործքս կատարեմ , պէտք է սպասել որ արեւ լաւ մը չորցընէ . հապա հիմա կերակուրէն ետեւ ի՞նչ բանի հետ ըլլամ : Երբոր այսպէս կը մտածէր ուրիշ խելք մը եկաւ իրեն , որ ամէն մտա-

ծածններէն շատ գերազանց էր . մինչև կը
զարմանար թէ իրեն ազէտ միտքը ինչպէս
կրցաւ հնարել այս գիտոս : Իբր զի՝ միտք
ըրաւ թէ մէկ քանի ողջ անասուն բռնէ
զարմանէ , ու իրեն ընկեր ընելով սնուցա-
նէ և ընտանեցընէ :

Բայց որովհետեւ մինչև ան ատենը լա-
մայէն 'ի զատ այլ կենդանի չէր տեսած
հոն , Զանք ըրաւ որ մէկ քանի լամա ողջ
բռնէ պահէ . վասն զի հեզահոգի կենդանի
ըլլալով զիւրին էր ողջ բռնել , թէպէտ ան-
կար Ռոպէնսոնին շատ դժուար էր այս բա-
նը , բայց երբոր մարդ քանի մը վրայ յող-
նի աշխատի՝ հարկաւ զլուխ կը հանէ , ան-
կարելի բան մը չի կայ . ամէն բանին հը-
նարքը դրեր է Աստուած մարդկային կա-
րողութեան մէջ :

Միշտ կըսէր թէ ես այսպիսի բաներու
փորձ ըլլալով ամէնուն խրատ կրնամ տալ ,
թէ որչափ մեծ աշխատանքի և անհնարին
բանի մէջ ըլլայ մարդ , ամենեկին պէտք չէ
յուսահատիլ թէ չիյաջողի , միայն զիտա-
ւորութիւնը հաստատ պահելով անդադար
ջանալու է մինչև որ Աստուած յաջողէ ,
որով ամէն բան կը կատարի երբոր բարի
է վախճանը : Շատ անգամ մէկ դժուար
գործք մը՝ մէկ խելքէ դուրս տարակուսա-
կան մտմբտուք մը՝ յաջողութեամբ կըլլայ
զլուխ կելլէ որ առաջ անկարելի կերևնար :
Ուրեմն զէշ է դժուար բանի մէջ յուսա-
հատիլ երբոր ծանր տարակուսանք սուսը

կելլէ , հապա միշտ մտածելու է , թէ որչափ աւելի ջանանք դժուար դործք մը կատարելու համար , այնչափ աւելի ուրախութիւն կըլլայ երբ կը լմըննայ :

Այսպէս Ռոպէնսոն մտածելով կը ջանար հնարք գտնել , յանկարծ Աստուած միտքը բացաւ զիւտ մը գտաւ , որ անով կրնար մէկ քանի լամա ողջ բռնել . վասն զի մտածեց՝ որ չուան մը ոլըրէ ու հանկուրց ընելով որոգայթ շինէ , և լամաներուն անցած տեղը ծառին տակը սլահուի , եթէ անոնցմէ մէկը մօտենայ հոն՝ չուանը վրան նետէ զլուխն անցընէ : Ուստի հաստատ չուան մը շինեց , քիչ ատենին մէջ լմընցուց որոգայթը , փորձեց տեսաւ որ ուղածէն աղէկ է :

Բայց որովհետեւ լամաներուն անցած տեղը , ուսկից կերթային ջուր խմելու՝ հեռու էր , և չէր գիտեր թէ անասունները իրիկուան կանցնին , կէսօրն ալ մօտ ըլլալով միտքը դրաւ թէ մէկալ օրը երթայ , և նոյն օրը սկսաւ ճամբու սլաշարը պատրաստել . նախ զնաց գետնի խնճոր բուսած տեղը , ժողվեց տօպրակը լեցուց բերաւ քանի մը հատ տաք մոխիրին մէջ թաղեց որ եփին . մնացածը հոն պահեց հետեւեալ օրուան համար : Ետքը կտրեց մեծկակ կտոր մը կըրիային մսէն՝ իրիկուան և առտուան համար , ծովու ջրով ալ լուաց , որ քովը պահեր էր : Յետոյ փոս մը փորեց՝ բան պահելու տեղ շինեց , և հոն պահեց աղած կը-

րիային միսը . նաև խորված մսին կէսն ալ
հոն դրաւ իրիկուան ուտելու համար , փո-
սին վրան ալ ճիւղերով լաւ մը զոցեց :

Կերակուրէն ետև հանգիստ կեցաւ ա-
ռանց աշխատանայ . բայց զբօսանք ընե-
լու համար ելաւ ծովուն քով գնաց ժուռ
դալու , ուր պաղուկ անոյշ հով մը կը փչէր
որ քիչ մը արեգակին տաքը կը կտրէր : Ռո-
պէնսոն ահագին ովկիանոսին վրայ նայե-
լով կը զուարճանար , որ ծովին երեսը մէկ-
մէկու ետևէն գալով մանր ալիքները աղւոր
կերևնային :

Յանկարծ աչքը դարձուց ծովուն այն
կողմը ցաւազին նայեցաւ ուր իր հայրենի-
քը կիյնի . անանկ սուր երևակայելով միտքն
ընկան սիրական ծնողքն , որ ծունկերը
դողալով սկսաւ լալ դառն արտասուօք :
Արդեօք հիմա ինչ կընեն՝ կըսէր իմ խեղճ
ծնողքս . արդեօք կապրին վշտով և ցաւով
որ ես իրենց պատճառեցի . ահ ո՛վ գիտէ
ինչ դառնութեամբ իրենց օրը կանցընեն .
քանի՜ խեղճ կը հառաչեն կողբան որ զա-
ւակ մը չունին . ի՛նչ կսկիծ է որ սիրական
պզտի որդին մատնիչ եղաւ իրենց՝ ու ձգեց
զիրենք անդառնալի հեռացաւ : Ո՛վ բարի
քաղցր հայրիկ , և սիրելի զթած մայրիկ ,
ահ ներեցէք ինձի կաղաչեմ , թողութիւնը
րէք ձեր անբաղդ ողորմելի զաւկին , որ
այսչափ ձեզ վշտացուցի :

Դուն ալ ներէ ինձի հայր երկնաւոր ,
միայն տէրս և թաղաւորս , թողութիւն

տուր մեղացս՝ իմ մինակ պաշտպան և ապաւէնս : Նորէն ընկաւ երեսի վրայ՝ թնե-
րը վեր վերցուցած կաղաղակէր . ո՛վ ստեղ-
ծող թագաւոր . թափէ վրաս երկնային
օրհնութիւնդ , շնորհէ ծնողացս այն մխի-
թարութիւնն որ սահմաններ էիր ինձի հա-
մար՝ որուն ես զիս արժանի չըրի . վառն
զի մեծապէս դառնացուցի սիրական ծնող-
քս և չարաչար վշտացուցի : Ո՛հ ասկէ ե-
տե բոլորով սրտով կընդունիմ ինչ պատիժ
և նեղութիւն ինձի խրկէ անհուն իմաստու-
թիւնդ իմ փրկութեանս համար . միայն թէ
անմեղ ծնողքս բարի և երջանիկ ըլլան :
Քիչ մը ատեն ալ ծնկան վրայ կեցաւ լուռ ,
աչքերը արտասուալից խեղճութեամբ եր-
կինքը վերցուցած : Ետքը ելաւ անկէ գնաց
ծառի մը կեղեկին վրայ փորեց քարէ դա-
նակովը հօրն ու մօրը անունները . և վրան
ալ գրեց այս խօսքս . Աստուած ձեզ օրհնէ .
տակն ալ այսպէս գրեց , ներեցէք ձեր կ'ո-
րած որդոյն . յետոյ ջնոմեռանդ սրտով պա-
գաւ ծնողացն անունը , արտասուօքն ալ
թրջեց :

Անկէ ետե կղզիին զանազան տեղեր շատ
ծառերու վրայ փորելով գրեց այս սիրա-
կան անունները . այն ծառին վրան ալ գրեց
ուր շատ անգամ կերթար աղօթք ընելու ,
որպէս զի յաճախ տեսնելով զիրը՝ չի մոռ-
նայ ծնողքը * :

* Ռուպէնասն այս գործքս՝ ոչ միայն սրտին կըս-

Ահա աստուածային նախախնամութիւնը առաջուց գիտնալով գալիքները լաւ կը ճանչնայ ամէն մարդու օգուտը, ամէն բան կը կարգաւորէ. ուստի այս խեղճ պարագաները տես ինչպէս կակղցուցին Ռոպէնսոնին սիրտն որ աստուածապաշտ ըլլայ և առաքինի, կարելի էր որ ուրիշ պարագաները սիրտը պաղեցընէին, հիմա որ այս կղզիին մէջ ասանկ հոգևոր է, ո՛վ գիտէ թէ հօրը տունն որ մնար՝ չար օրինակներ տեսնելով պիտի չապականէր: Ուրեմն ճշմարիտ են այս խօսքերս. ով որ բարձր է՝ պէտք է զգուշանալ որ չխնի. ինչ որ կը խրկէ Աստուած բարի է:

Երբոր Ռոպէնսոն ծովուն քով մէկ դիէն մէկալ դին ժուռ կուգար, մտածեց որ ծովը մտնէ լուացուի, լաթերն որ հանեց տե-

կիծուն կընէր, հասա բնութիւնը իրեն ընել կուտար. վասն զի Աստուած ամէն մարդու սրտին մէջ դրեր է բնական օրէնք, թէ Աստուծոյ էտե պէտք է ծնողքը սիրել և պատուել. ո՛վ որ ասոր դէմ կընէ՝ մարդ չէ, և մարդկութեան դէմ կընէ. ուրեմն բարի ըլլալու համար պարտական է ամէն զաւակ ծնողացն օրհնութիւնը առնել: Ահա յայտնի եղաւ թէ ամէն քաջածնեբէն ծանր եղաւ Ռոպէնսոնին ծնողաց կակիծը և անոնց համար ունեցած խղճմտանքը: Վասն զի ծնողքին քաղցրութիւնը որչափ մեծ ըլլալը՝ կորսընցնելէն ետե կիմացուի, բայց ինչ օգուտ. թող Ռոպէնսոն իրենց ուսուցիչ ըլլայ, որ ծնողաց յարգութիւնը գիտնան քանի որ ձեռքերնին է, աղէկ պատուեն և օրհնութիւննին առնեն, թէ չէ՝ ետքի զըջումը օգուտ չունի:

սառ թէ միայն շապիկը մնացեր է , խիստ շատ տրտմելով խռովեցաւ . վասն զի երկար ատեն միշտ հաղած էր լաթերը այնպիսի տաք տեղ , մինչև մաշելով թափեցան վրայէն . շապիկն ալ անանկ եղեր էր , որ սեցած աղտոտ քուռչ էր դարձեր : Ուստի ծովը չիմտած շապիկը լուաց ծառին վրայ փռեց , ու ցատքեց ծովը մտաւ :

Որովհետև մանկութեան ատենը լողալ սորվեր էր , հոս ալ լողալով կը գուարճանար : Անդին ցամաք լեզու մը կար դէպ ՚ի ծովն երկնցած՝ գնաց հոն ելաւ որ չէր տեսած , սակայն շատ լաւ եղաւ հոն երթալը , վասն զի մակընթացութեան ատենը ծովը կը կոխէ այս ցամաք լեզուն . երբոր ջուրը կը քաշուի՝ կը մնան հոն շատ կրիաներ՝ ոստրէներ՝ խեցի և այլն : Ռոպէնսոն թէպէտ ան ատենը շատ կարօտութիւն չունէր ասանկ բաներու , վասն զի բաւական ուտելու բան ճարեր էր , սակայն շատ ուրախացաւ այս նոր գտած բաներուն վրան ալ :

Այս լողացած տեղը խիստ առատ էին ձկները , անանկ շատ որ կրնար ձեռքով ալ բռնել , թէ որ թօռ մը ունենար հաղարաւոր կը բռնէր : Իրաւի գործիք չունէր , բայց որովհետև ինչ բան որ ջանաց չինել՝ յաջողեցաւ , անոր համար միտքը դրաւ՝ թէ ժամանակով ձուկ բռնելու թօռ չինէ՝ որսորդութիւն ալ ընէ : Այսպէս գուարճանալով ժամ մը մնաց ջրին մէջ ետ,

քը ցամաքն ելաւ : Արեւին տաքութիւնը չորցուցեր էր շապիկը . շատ ուրախացաւ թէ մէկ անգամ ալ ճերմակ կտաւէ շապիկ հագայ : Բայց վասն զի սովորութիւն ունէր որ ամէն բան մտածէ , երբոր մտմտաց թէ մէկ շապիկ մը ունիմ , պէտք է միշտ այն հագնիմ , ոչ հնարք կայ ուրիշ ունենալու , և ոչ յոյս նորոգելու , այս մտմտութիւնով սիրտը կոտրեցաւ , ուրախութիւնը բոլորովին տրամուլթիւն փոխուեցաւ : Սակայն սիրտ առնելով լաթերը հագաւ . դարձաւ իր բնական արանք երգելով . Օրհնեաւ անձն իմ զտէր յամենայն ժամ . և այլն : Յետոյ իրիկուան կերակուրը կերաւ պառկեցաւ :

Ը . ԴԻՊՈԻԱԾ

Առաւօտուն կանուխ ելաւ Ռոպէնսոն պատրաստուեցաւ որսի երթալ , դրաւ տօպրակին մէջ քանի մը եփած գետնի խընձոր , կտոր մը խորված միս , որ փաթթեր էր տերեւներուն մէջ . յետոյ կացինը մէջքը խոթեց , շինած չուանն ալ մէջքը փաթթեց՝ որ լամա բռնելու համար որոգայթ պիտի ընէր , հովանոցը ձեռքն առաւ սկսաւ երթալ : Բայց խիստ կանուխ ըլլալուն ուղեց այս անգամ քիչ մը պտըտելով կղզիին մէկալ զին ալ տեսնէ հասկընայ : Տեսաւ որ բոլոր ծառերուն մէջ լեցուն թռչուններ էին զանազան զունով . տեսաւ

զարմանալի գեղեցիկ թութակներ : Շատ փափաքեցաւ որ ասոնցմէ բռնէ ընտանեցընէ որ իրեն ընկեր ըլլան , բայց հնարքը չիկրցաւ գտնել . նաեւ բոյն մը չիգտաւ որ ձագերովը վերցընէր տանէր . ուստի հարկ եղաւ որ այս փափաքը ուրիշ ատենի ձգէ :

Ասոր տեղը ուրիշ զարմանալի բան մը գտաւ որ թութակէն շատ հարկաւոր էր . վասն զի ելաւ մէկ բլուրի մը վրայ ծովուն մօտ , վար նայեցաւ որ տակը խոռոչ փոս մը կար . հոն աչքին բան մը դպաւ՝ մէկէն ձեռքով ոտքով ձար ըրաւ հոն ինջաւ , տեսաւ որ աղ կայ՝ ահա անպատմելի ուրախութեամբ լեցուեցաւ , որ ոչ մարդրիտի հետ կը փոխէր և ոչ զոհարի : Թէպէտ մինչև ան ատենը ծովուն ջուրը աղի տեղ կը գործածէր , բայց լեղի ըլլալուն համար դառն էր խիստ , և այս ջրով երկար չէր կրնար պահուիլ միսը . վասն զի երբ ծովուն ջուրը անշարժ տեղ մը կը կենայ շուտով կապականի : Ասոր համար շատ մեծ բան եղաւ Ռոպէնսոնին աղը գտնելը , որ մէկէն լեցուց երկու ծոցը իր բնակարանը տանելու համար * :

* Աղը որչափ աւելի հարկաւոր է մարդուս՝ այնչափ աւելի զարմանալի է աստուածային նախախնամութիւնն , որ այսչափ առատ ամէն տեղ ստեղծեր է . ոչ միայն լեռներէն քարի պէս կելլէ շատ տեղ , այլ ծովու ջրէն ալ կը շինեն Վենետիկ , Յունաստան և այլն : Այսպէս եղեր էր Ռոպէնսոնին կղզիին մէջ . վասն զի ալիքներուն ջուրը այն խո-

Ռոպէնսոն դնաց հասաւ լամաներուն անցնելու տեղը՝ նայեցաւ որ բան չի կայ . դեռ կէսօր չէր եղած , նստաւ ծառի մը տակ կը սպասէր . հանեց տօպրակէն սալ շարը՝ խորված միան ու զետնի խնձորը . երբոր աղը թաթխելով կուտէր ինչ սքանչելի համ կառնէր . կերակուրէն ետեւ լամաներն երեցան հեռուէն , որ խաղալով ցատքելով կուգային ջուր խմելու : Ռոպէնսոն մէկէնխմէկ ծառին ետեւն անցաւ՝ որդգայթը ձեռքը սլատրառաւ կը սպասէր՝ որ մէկը անոնցմէ հոն մօտենայ : Շատը եկան անցան առանց մօտենալու . ետքէն մէկն եկաւ երբոր հոն մօտեցաւ՝ յանկարծ նետեց որդգայթը լամային վրան , չուանը վիզն անցաւ բռնուեցաւ կենդանին . Ռոպէնսոն լաւ մը կապեց ու խօթեց բոյսերուն մէջ՝ որ մէկալնոնք չի տեսնեն ու փախչին , և ձայնը առնելով չվախնան :

Այս բռնած լաման էզ ըլլալով երկու պղտի ձաղ ունէր , որ իրենց մօրմէն չի դատուեցան ետեէն գացին . Ռոպէնսոն տեսաւ որ իրմէն չէին փախչեր՝ շատ կուրախանար և սիրելով զիրկը կառնէր , ձագերն ալ մօրերնուն սիրուն կը լզէին ձեռքը . իբր թէ կը խնդրէին որ թող տայ զիրենք մօրերնուն քով կենալ : Ռոպէնսոնին ուրախութիւնը անպատմելի եղաւ՝ որ բաղձան

ոռչներուն մէջ լեցուելով՝ արեւակին տաքութեամբ ջուրը կը քաշուի աղը կը մնայ :

քին հասաւ . ուստի ամենայն զգուշութեամբ բռնեց լաման կը տանէր . թէպէտ կենդանին վեր վեր կը ցատքէր չէր ուղեր երթալ՝ բայց քաշեց տարսու կարճ ճամբայով իր բնակարանը , ձագերն ալ ետեէն դաշին :

Հիմա դժուարութիւնը մնաց թէ ինչպէս պիտի լաման պատէն անցընէ բնակարանը խոթէ , որ ամէն կողմէն ամուր զոցած էր . եթէ վերէն ժայռին վրայէն չուանով ինջեցընէր՝ կը վախնար որ չի խզողի կենդանին : Վերջապէս բնակարանին քով ծառին կապեց լաման , և մտածեց թէ չորս դին բաներ տնկէ ախոռ չինէ , մինչև որ յարմար եղանակ մը գտնէ ներս առնելու : Այս գործքիս համար շատ ճիւղեր կտրեց և մանր ծառեր հանեց չորս դին տնկեց , և իրար կապելով պատ ձևացուց . լաման անոր մէջ մնաց ձագերովը , որոնք չիյտէին թէ բռնուած են . մօրերնուն կաթն ուտելով գեղեցիկ կը զուարճանային :

Անանկ սքանչելի ազուր կերենային Պոպէնսոնին , որ անդադար կը կենար ձագերուն վրայ կը զմայլէր , ու ամէն բանէն մեծ կը դնէր անոնց ընկերութիւնը . իրեն կերենար թէ՛ այլ մինակութեան խեղճութենէն ազատեցաւ . նաև սրտին մէջի ցնծութիւնը անանկ ոյժ և դօրութիւն տուաւ իրեն՝ որ քիչ ատենին մէջ ախոռը չինեց լմնցուց , դուռն ճիւղերով լաւ մը զոցեց . ի՛նչ զուարճութիւն եղաւ իրեն ան ատենը՝ չի պատմուիր .

անկէ ետքը իբրեւ տանուտէր քաջ և խոհեմ կը կառավարէր զանոնք : Անտարբեր լամաներուն հետ ընկերութիւն կընէր , իբր թէ մարդ ըլլային , որ իրեն առջին այնպիսի անդին դանձ կերենային՝ մինչև միտքը դրեր էր՝ թէ շատ մեծ օգուտներ կրնայ հանել անոնցմէ : Եւ իրաւունք ունէր ասոնք մտածելու , վասն զի ժամանակով կրնար անոնց բուրդէն հագուստ չինել , և կաթովը կրնար կողի պանիր չինել : Թէպէտ չիյտէր թէ ինչ կերպով այս տեսակ գործքերը կը կատարուին , բայց փորձելով տեղեակ եղեր էր , թէ յուսահատութիւնը անդէկ չէ , պէտք է միշտ ջանալ . ինչ բան որ միտքը կը զնէր՝ անձանձրոյթ ետեէն ըլլալով կը կատարէր :

Ռոպէնսոնին հիմա մէկ բան մը պակաս մնաց որ սրտին փափաքը կատարուի . վասն զի կը ցանկար որ լամաները իր բնակարանին մէջն ըլլան , որ սիրունները միշտ աչքին առաջն ըլլալով զուարճանայ անոնց հետ , և իրենց ընկերութիւն ընել սորվեցընէ : Երկար կը հոգար թէ ինչպէս կարենայ այս փափաքին հասնիլ :

Վերջապէս գիտ մը գտաւ՝ որոշեց որ իր բնակարանին մէկ կողմը բանայ , ու քովէն ուրիշ ծառէ պատ մըն ալ չինէ որ աւելի մեծնայ , լամաներուն ալ բնակարան ըլլայ : Եւ որպէս զի ապահով կարենայ բնակիլ , մինչև որ չի լմնցուց այս նոր շրջապատը՝ չի բացաւ առաջուան պատն որ վնաս

մը չի գայ իրեն : Զարմանալի եղաւ Ռոպէնսոնին աշխատանքը . որ առանց յոգնելու քանի մը աւուր մէջ կատարեց գործքը : Երբոր դրաւ հոն լամաները՝ իրեք ընկերով տուն մը եղաւ . սրտին ուրախութենէն չիյտէր թէ ինչ ընէ : Բայց չի ձգեց իր առջի ընկերն ալ որ մամուկն էր . միշտ կը նայէր , ամէն օր ճանճ կը բռնէր կուտար իրեն . մամուկն ալ տեսնելով թէ բարեկամութիւն կընէ հետը՝ Ռոպէնսոն քովը մօտեցածին պէս կը վազէր կուգար բերնովը կառնէր ձեռքէն ճանճը : Նմանապէս լաման իր ձագերովը շուտով ընտանի եղաւ Ռոպէնսոնին . անանկ որ երբ կը զգային թէ պիտի գայ բնակարանը՝ ցատքելով դէմը կելլէին ու հատուրտալով կը նայէին թէ իրենց բան մը բերա՞ւ : Ամէն անգամ՝ որ խոտ կամ տերեւ կուտար իրենց՝ ձեռքը լըզելով իբր թէ շնորհակալ կըլլային :

Անկէ ետքը իրիկուն առտու ձագերը մօրմէն զատելով կը կթէր լաման , քոքոյին ամաններուն մէջ կը լեցընէր և իրեն առանձնութեանը պէտք եղածին չափ՝ կէս մը անանկ կուտէր՝ կէս մըն ալ մածուն կը շինէր : Եւ որովհետեւ քոքոյ ծառը այնչափ պիտուական էր իրեն և մէկ հատ մը էր՝ կուղէր շատցընել , բայց չիյտէր թէ ինչ պէս ընէ : Լսեր էր թէ պատուաստ կընեն ծառերը , սակայն չիյտէր ընելու կերպը , անոր համար սիրտը անհանդիստ կը հոգար : Բիւր անգամ կըսէր հառաչելով . Հաղաք

ափսոս իմ մանկութեանս զեղեցիկ օրերուն որ բան մը չեմ սորված, մեղք այն առիթներուն որ զիս չի կրթելով կորսնցուցի: Ահ եթէ գիտնայի իմ շահս, փուճ բաներու ետեւ ըլլալով չէի կորսընցներ ժամանակս: Եթէ խելքս օգտակար զիտութեանց ետեւէն ընէի՝ բան սորվիլ ջանայի, հիմա ունեցած խելքս ինձի լոյս կուտար. ո՛հ երանի՛ թէ նորէն մանուկ ըլլայի, ու խելացի բաներու ետեւէն ըլլալով իմաստուն մարդիկներէն բան սորվէի: Արուեստ չէր մնար որ չի սորվէի, արուեստաւոր մարդկանց ետեւէն կիյնէի որ բանի տեղեակ ըլլամ:

Սակայն ասանկ պարապ տրտունջները ինչ օգուտ կրնային ընել Ռոպէնսոնին՝ որ ժամանակը անցուցեր էր, այս պակասութեան զեղը հատեր էր: Աւելի հարկաւոր էր ջանք ընելով զիւտ հնարել կարօտը լեցընել՝ որ բան չգիտնալուն համար կը տանջուէր, բայց ջանալով ասոր ալ ճարը հնարեց: Վասն զի անդէտ ըլլալով խելք բանեցուց, կտրեց մէկ երկու մատղաշ ծառերուն ծայրերէն, և մէջ տեղը բարակ ճրղքեց՝ ու մէկ ճիւղ մը քոքոյէն պատուաստ ըրաւ. ետքը փաթթեց բարակ տերևով պատուաստած տեղը. միշտ կը զիտէր թէ երբ կը ծլի: Շատ չանցաւ ճիւղերն սկսան ծլիլ անանկ որ պատուաստները քիչ ատենի մէջ աճելով քոքոյ ծառի անտառ ձևացան: Ահա նոր տրախութիւն Ռոպէնսոնին, և

նոր առիթ աւելի ջերմեռանդ ըլլալու, նաև շնորհակալութիւն ընելու աստուածային բարութեանն՝ որ այն դարմանալի դորութիւնը և աճողական յատկութիւնը տուեր է բոյսերուն, որպէս զի կենդանի արարածք պակասութիւն մը չունենան պահուելու և հանգիստ վիճակ ունենալու :

Իսկ լամաները մեծ ու պզտիկ անանկ ընտանի եղան՝ ինչպէս որ հոս չունն ու կատուն ընտանի են : Սկսաւ նաև դործածել լաման հանգստութեան համար վրան բեռ բարձրնելով, որովհետեւ իրեն շատ դժուար էր բեռը շալկել բերել : Երբոր կերթար բան բերելու՝ լամային կը բեռցընէր : Բայց այս նոր շինած պատին քով շատ մանր ծառեր կային, հոն ծակ մը թողուց դուռ շինեց՝ որ հազիւ մէկ լամա մը կրնար անցնիլ : Այս դուռը դրսէն չէր երևնար, ներսէն ալ լաւ մը հիւսելով գոցեց :

Ահա գեղեցիկ տեսարան մը. երբ Ռոպէնսոն կը դառնար բնակարանը՝ լաման տիրոջմէն առաջ կը վազէր, վասն զի խիստ աղէկ սորվեցաւ ճամբան, և երբ կը մօտենար դռանը՝ կը կենար որ բեռը վրայէն ետ առնէ, յետոյ ցածնալով դռնէն ներս կը մտնէր, Ռոպէնսոն ալ ետեւէն կը մտնէր : Ան ատենը տեսնէիր, թէ ինչ ուրախութիւն կըլլար ձագերուն՝ մօրերնուն հօտն որ կ'առնէին, որոնք իրենց դուարճութիւնը յայտնելով վեր վար կը ցատքէին կը խաղային, մէյմը մօրերնուն քով կը վազէին :

ուրախանալով , մէյմը Ռոպէնսոնին վրան
կերթային քսուելով կը սիրէին : Ան ալ մե-
ծապէս կը զուարճանար անոնց ուրախու-
թեանը վրայ և կը գրկէր , ինչպէս հայր մը
երկար ժամանակ հեռանալէն ետև դաւ-
կըններն որ տեսնէ՝ գիրկը կառնէ սիրելով
կուրախանայ անոնց զուարճութեամբը * :

* Ըստ բնաբանից անասունները մէկ անկատար
ճանաչում մը ունին , որ երբ մէկէն երախտիք մը
կը տեսնեն՝ չեն մոռնար կը սիրեն . ինչպէս որ շատ
զարմանալի օրինակներ կան . զոր օրինակ՝ հին ա-
տենը Անտրոկղէս անուանով մէկ ծառայ մը Ափրի-
կէ առիւծի մը կը սպասահի , որուն ոտքը եղէգի
կտոր մը մտած չարաչար վիրաւորեր էր : Այս
մարդը առիւծին խեղճ ձայնին չգիմանալով գնաց
քովը հանեց փուշը , վերքն ալ կապեց լաւցուց :
Ատեն անցաւ այս առիւծը բռնեցին ընծայ տարին
հռովմ : Մարդն ալ հռովմ գնաց , ու յանցանքով
մը երբոր բռնեցին հրապարակին մէջ առիւծին ա-
ռաջը ձգեցին որ պատուէ , նայիս առիւծը ճանչցաւ
գնաց քովն սկսաւ լզելով սիրել իր բարերարը :
Զարմացան ամէնքը . բայց թագաւորը երբ պատ-
ճառն իմացաւ՝ ազատեց մարդը , առիւծն ալ զար-
գարեցին : Այսպէս ալ մէկ շուն մը ազատեց իր
տէրը , որ Ալպեան լեւներուն վրայ ձիւնով պա-
տած ըլլալով երբոր կերթար , քիչ մնաց սոսկալի
բարձր տեղէ մը վար պիտի խնար , շունը խածաւ
լաթերէն թող չի տուաւ որ առաջ երթայ . մարդը
հասկըցաւ վտանգն , ու ետ կեցաւ ազատեցաւ :
Հատ մեծ բան էր և այն երախտագէտ շանը գործ-
քը , երբ իր տէրը կամեցաւ գետը մոտնիլ լուս-
ցուիլ , չիյտէր թէ ջրին մէջ կոկորդիլոս գաղան
կայ . բայց շունը զգաց , ու շատ անգամ տիրոջը

Իսկ Ռոպէնսոն տեսաւ թէ շինած աղիւսները լաւ չորցած են , և կրնար վառարանին պատը շինուիլ , ուզեց արեւին տաքը անցնելէն ետեւ ընել . ուստի նախ շինեց տափակ քարէ ծեփիչ մը , կանալ ալ շաղուեց պատրաստեց . նաեւ հաւառարաջափ կանոն մը շինեց՝ որ պատը շիտակ ելլէ : Եւ այսպէս պատ շինելու ամէն հարկաւոր պատրաստութիւնները լմնցնելէն ետքը՝ աղիւսները բեռցուց լամային՝ բերաւ կրակ վառած տեղը . բայց թէ ինչ կերպով բեռցուց՝ չատ զարմանալի բան է : Իբր զի միշտ կը մտածէր որ կողով շինելը խիստ հարկաւոր է իրեն . բայց մանկութեան ատենը առանկ անհոգ էր որ ամենեւին մէկ բանի մը ուշ չէր դրած թէ ինչպէս կը շինեն , որ թէպէտ մեծ բան մը չէր , սակայն ինքը անհոգ ըլլալով կերպը չիյտէր՝ որ այս հարկաւոր բանը կատարէ : Եւ որովհետեւ հովանոցն որ շինեց՝ մտմըտալով յաջողեցաւ , ան ատենէն ետեւ միշտ բանի մը հետ ըլլալով ժամանակը պարտապ չէր անցըներ . ուստի սկսաւ մտածել կողով շինելուն վերայ , մինչև փորձելով Զանալով կերպը զրտաւ , հաստատ կողով մը շինեց . ետքը

լաթերէն խածաւ կը հաչէր գետին վրան , թող չէր տար որ գետը մտնէ . երբ տեսաւ թէ տէրը լաթերը հանեց պիտի ջուրը նետուէր՝ շուներ նախ ցառքեց ջուրը , մէկէն գաղանը զինքն յափըշտակեց , տէրն որ տեսաւ զարմանալով շանը գործքին վրայ՝ շուտով փախաւ անկէ :

մէյմըն ալ չինեց՝ երկուս ըրաւ , իրար կապեց չուանով լամային վրայ դրաւ , որ երկու կողմէն կը կախուէին :

Ահա այս կերպով բոլոր աղիւսները կը րեց բերաւ հոն , և սկսաւ վառարանին պատը շինել . առաջ մէկ կողմը շինեց մէկալն ալ սկսաւ բարձրացընել . բայց նոյն զիշերը դիպտած մը պատահեցաւ իրեն որ խելքը զլխէն տարաւ : Վասն զի ցորեկը աշխատանքէն յոգնած ըլլալով իրիկունը գնաց տեղը հանգիստ պառկեցաւ , լամաներն ալ ոտքին տակը պառկած էին , լուսինը գեղեցիկ պայծառ ծագեր էր , օդը մաքուր պարզ , հով բան չըլլալով ձայն ձուն չի կար : Ռոպէնսոն անոյշ կը քնանար :

Թ . Դ Ի Պ Ո Ի Ա Ն

Ռոպէնսոն անոյշ քունին մէջ սիրական ծնուէքը կը տեսնէր , օդը պարզ աղւոր էր , լուսինը պայծառ , յանկարծ գետնաշարժութիւն մը պատահեցաւ անանկ ահեղ սոսկալի՝ որ չէ լսուած . նախ ահազին ուրոտում մը եղաւ կարգէ դուրս , դարհուրելի դարմանալի փոթորիկներ զոչումներ մէկէն լսուեցան , երկինքը կրակի պէս փայլատակելով կայծակ կը հանէր : Ռոպէնսոն զողալով արթնցաւ վեր ցատքեց՝ չէր գիտեր թէ ինչ եղաւ և ինչ պիտի ըլլայ : Նոյն կէտին մէջ գետինը սոսկալի կը շարժէր . ահռելի որոտում մը գետնին տակէն

լսուեցաւ , իսկ դարհուրեւիլի փոթորիկն որ
ելաւ ծառերը և ժայռերը շրջեց , մինչև ծո-
վուն անգունդին տակէն ալ գոռալու ձայ-
ներ կելլէր աշխարհք կը գողացընէր , կար-
ծէիր թէ բոլոր տարերքը իրարու հետ կը
սիւ կընէին . և կերենար թէ ամէն բան
պիտի կործանի * :

Ռոպէնսոն յանկարծակի զասոնք լսելով
կիսամեռ դուրս ցատքեց բնակարանէն
սկսաւ խենդի պէս փախչիլ . լամաներն ալ
վախերնուն ետեէն կը փախչէին : Հազիւ
թէ անկէ դուրս էին ելեր , լեռան մէկ կտո-
րը փրթաւ ընկաւ Ռոպէնսոնին պառկած
տեղը . որ սաստիկ վախուն թռչունի պէս
կը վազէր : Իրեն առջի մտածմունքն եղաւ
վազել ելլել մօտ եղած լեռանը վրայ , ո-
րուն վրայ դուր դաշտավայր էր լեցուն ծա-
ռերով : Երբոր կը վազէր խիստ վախնալու
բան մը տեսաւ . լեռան մէկ զին բերան մը
բացուած էր մէջէն կելլէր մուխ՝ բոց՝ մո-
խիւր՝ քար : Նաեւ կրակի նման հալած նիւթ
մը կը վազէր , որ կըսուի լավա ** :

* Ռոպէնսոն օրագրութեանը մէջ կըսէ թէ ծո-
վուն խռովիլը ցամաքէն աւելի էր . անանկ գոռա-
լու ձայներով կերերար ահագին ով՛ խոնոսն՝ որ վա-
խէս լեզուս կապուեցաւ . միայն այսչափ աղօթք
կրնայի ընել , թէ Տէր ողորմէ ինձի :

** Երկու երեւելի հրաբուլիւի լեռներ կան Իտա-
լիա , մէկը Նաբուլի Ալեսուպ անունով , մէկալը Նո-
նա Սիկիլիա կղզին . որ հին աստեղէն 'ի վեր միշտ
Թանձր մուխ և բոց կելլէ բերաններէն . վասն զի

Ճորով կրցաւ փախչիլ հեռանալ անկէ , որովհետեւ լաւա նիւթը բորբոքած գետի նման կը վազէր , և մեծամեծ քարեր մէկ զին մէկալ զին կարկուտի պէս կը նետուէին : Նրբոր միւս կողմը կը փախչէր ուրիշ նոր վտանգ մը առաջն ելաւ՝ որ էր սարսափելի փոթորիկ մը , որ ամէն կողմանէ փչելով պաշարեց խեղճը : Այս փոթորիկը բոլոր ամպերն իրար բերաւ ժողովեց , մինչև ծանրանալով սկսաւ անանկ մէկ ջրհեղեղ անձրեւ մը , որ քիչ ատենի մէջ բոլոր կըղզին ջուրը կոխեց լիճ մը եղաւ : Ռօպէնսոն ելաւ ծառին վրան շատ նեղութիւն քաշելով աղատեցաւ վտանգէն , և խեղճ լամաները անձրեւը քշեց տարաւ . երբոր խեղճու-

մէջի նիւթերը կը վառին երբեմն անանկ սաստիկ որ գետի պէս բերնէն կելլեն կը վազեն : 1693ին Նոնա լեռը սոսկալի բռնկեցաւ , անանկ մեծ երկրաշարժութիւն ըրաւ , որ 90 հազար մարդ մեռցուց Սի կիլիայի մէջ : Նմանապէս Վեսուպ լեռն ալ երբեմն բռնկելով շատ փրաս կուտայ Նաբոլին . երբեմն սաստիկ բռնկելով մէջի նիւթը՝ ահագին ձայներ կը լսուին բերնէն , և երբեմն մինչև 200 հոխայ ծանրութեամբ քարեր կը նետէ դուրս հեռուն : Նաև հրեղէն գետ կը վազէ , ինչպէս եղաւ 1794ին , որ մինչև ծովը վազեց գնաց : Այս նիւթը փորձեցին Քիմիականները տեսան՝ որ պողլեղէ ու արջասպէ բաղադրած է : 1707ին Սանդուրին կղզին քով նոր կղզի մը ծովուն մէջ դուրս ելաւ , գիշերը բոց կերնար՝ ցորեկը մութ . ջուրը երբեմն կանանչ կերնար , երբեմն կարմիր , ուր 40 օրուան մէջ մէկ ժայռ մը աճեցաւ , ու նորէն հալեցաւ կորաւ :

թեամբ կը կանչէին Ռոպէնսոնին սիրար
կը հալէր : Շատ ջանաց որ դանոնք ալ ա-
զատէ , բայց դետի նման ջուրերը առին
տարին :

Գետնաշարժութիւնը քիչ մը ատեն ալ
շարունակեց , անկէ ետեւ մէկէն դադրեցաւ
բոլորովին , անձրեր և փոթորիկը անցան .
հրաբուլխին բերնէն ելած նիւթը կտրեցաւ
բան չէր վազեր . ետքը երկինքն ալ բացուե-
ցաւ , բոլոր ջրերը քաշուեցան կէս ժամին
մէջ * :

Ռոպէնսոն նոյն դիչերը ծառին վրայ կը
դողար վախուն . առտուան դէմ ծառէն

* Գետնին տակը մեծ խողովներ ծակեր կան լե-
ցուն օգով և գոլորշեղով , ուր կը դիզուին դիւրա-
վառ նիւթեր , այս ինքն ծծումբ , բորակ , ձիւթ ,
և այլն : Այս նիւթերը խոնաւութեամբ խմորե-
լով կը տաքնան կը բռնկին . ինչպէս երած քարին
վրայ ջուր լեցնես կը բռնկի կիր կըլլայ , մուկ կը
հանէ . այսպէս կըլլայ երբոր ջուրը հողէն անցնե-
լով այս նիւթերը կը տաքցընէ . որոնք տաքնալով
կը բռնկին՝ գոլորշի կը հանեն . նաեւ այն ծակերուն
մէջի եղած օդն ալ տարածուելով տաքէն կը շատ
նայ՝ անանկ սաստիկ որ տեղ կուզէ դուրս ելլելու ,
ասով վեր վար կը շարժէ գետինը՝ գետնաշարժու-
թիւն կըլլայ . մինչև որ մէկ կողմէն պատռէ դուրս
կեղծ գոլորշին կամ բռնկած նիւթը . որ երբեմն
այնչափ կը դիզուին որ լեռան պէս կըլլան , և քա-
րի տեղ կը դործածուին : Թէ որ խոնաւ տեղ մը
փորելով փոս շինես , ու մէջը ծծումբ և երկաթի
խառտոց լեցընես . այս նիւթը կը սկսի խմորելով
տաքնալ և ինքնիրեն բռնկիլ :

վար ինչաւ խռոված յուսահատած այս
թշուառութեանց վրայ՝ որ զլխէն անցան ,
այնչափ որ չէր կրնար միտքը վրան ժողվել
և շնորհակալութիւն ընել այս նոր ազատու-
թեանը համար , որ այսչափ մեծ վտանգնե-
րէն կեանքն ապատեցաւ : Իբր զի միտքը
դրեր էր թէ զեանաշարժութիւնը արեր
կործաներ է իր բնակարանը ամէն բանով ,
և սիրական լամաներն ալ ջրերուն մէջ
խողրուած են . ուստի անպատմելի ցաւով
կը կսկծար , որ բոլոր բաները կորան և
մտքին մէջ դրած բաներն ալ անցան դացին :

Մութ տեղը նայեցաւ՝ որ հրաբույխին
բոցը ցածցեր էր . միայն սև մուխ մը կելլէր
բերնէն . անկէ ետքը այս լեռը հրաբույխ
եղաւ : Ռոպէնսոն զասոնք տեսնելով ի՛նչ
պէս տարակուսանաց մէջ էր . սոսկալով
կը դողար թէ նորէն զեանաշարժութիւն
չըլլայ . սրտին հոգն ու տրտմութիւնը աւել-
ի ծանրացան , միշտ աչքին առաջն էին
այն սասանութիւնները , անմխիթար սըր-
տով չէր ուղեր վեր նայելու , այլ թողուց
իր մի միայն ապաւէն ստեղծողը , հանա-
պաղ միտքը հաստատներ էր դալու չարիքնե-
րուն վրայ , վասն զի կարծէր թէ միշտ պի-
տի ըլլան անսպական * :

* Ջրհեղեղէն ետեւ մարդիկ միշտ դողել մէջ էին
Ռոպէնսոնին նման . քանի որ անձրեւ կուգար դող
կեղէին՝ չըլլայ թէ ջրհեղեղ ըլլայ . անոր համար
Աստուած նշան դրաւ ծիրանի դօտին , որ տեսնե-
լով հասկընան թէ պիտի դաղրի անձրեւը :

Հալեցաւ մաշեցաւ ողորմելին անհաւ-
դիստ տաղնապելով . և այն ծառին կռթը-
նած կը հառաչէր կողբար տառապանքով :
Այսպէս անմխիթար մնաց հոն բոլոր այն
ղիշերը , մինչև արշալոյսը բացուելով լոյս
ծաղեց : Առաւօտուն արեգակը զեղեցիկ
ծաղեր էր չորս զին . երբոր ամէն բան աղ-
ւոր երենալով կը ծիծաղէր , խեղճ Ռոպէն-
սոն խաւար տրամութեան մէջ ծառին կըռ-
թընած կեցեր էր : Ամենեկն աչքը քուն
չէր մտած . անանկ խռոված էր , որ հա-
ղար անգամ ցաւաղին սրտով կը հառաչէր ,
թէ ո՛հ ինչ եղաւ ինծի :

Հուսկ յետոյ սկսաւ առաջ երթալ զլորտը
կելով , որպէս թէ երազի մէջ ըլլար . բայց
զէպ 'ի բնակարանն երթալու ատենը երբոր
տեսաւ սիրական լամաները որ ողջ առողջ
գիմացն ելան , ուրախութենէն խելքը զը-
խէն գնաց :

Մէկէն չի հաւատաց աչքին տեսութեա-
նը , կարծէր թէ սուտ է , բայց շուտով վը-
րայ եկաւ : Լամաներն ալ զինքն որ տեսան
վազեցին վրան սկսան ձեռքը լղել , և
հանդարտ ցատքելով կուրախանային իրենց
տիրոջը հետ :

Ռոպէնսոնին սիրան որ մինչև ան ատենը
տրամութեամբ քար կտրեր էր՝ մէկէն իմէկ
տրթնցաւ . լամաներուն վրան որ նայեցաւ ,
աչքը վեր վերցուց երկինքը , ուրախութե-
նէն սկսաւ լալ . նաև աստուածային բարի-
քը միտքը բերելով զգջացաւ ըրած յուսա-

Հատութեանցը համար : Երկար ատեն ար-
ցունքն երեսն 'ի վար կը վազէին : Անկէ
ետքը լամաները սիրելով առաւ հետը զը-
նաց՝ նայելու թէ ինչ եղաւ բնակարանը :

Կերենայ թէ ջուրն առաւ լամաները քը-
շեց՝ մէկ բլուրի մը վրայ հանեց . ուր քիչ
ջուր ըլլալով ցամաքը մնացին կենդա-
նինները ազատեցան . ետքը փոթորիկն որ
անցաւ դարձան եկան սորված տեղերնին :
Ռոպէնսոն զնաց բնակարանին առջին .
դարմանալով տեսաւ թէ ինչպէս ինքը կը
կարծէր՝ անանկ չարաչար չէր կործանած .
իրաւ բնակարանին վրայի քարը վար էր
ընկած , ու քովի հողերը մէջն էին լեցուած ,
բայց անկարելի չէր այն աւերակները գուրս
հանել , ու նորոգել այս կործանումը . մա-
նաւանդ որ ան ատենը աւելի կը մեծնար
բնակարանը և առաջուանէն աղէկ բնակե-
լու տեղ կըլլար :

Այս բաներուն վրայ լաւ մտածելով Ռո-
պէնսոն հասկըցաւ թէ աստուածային նա-
խախնամութիւնը զինքը սիրելուն համար
խրկեց այդ զիպուածները՝ չէ թէ պատու
հասելու համար : Իբր զի մօտէն քննեց
նայեցաւ , որ բնակարանին վրայի այն մեծ
քարը չորս զիէն փտտած հող էր դար-
ձեր , հարկ էր որ օր մը ինքն իրեն վար
իյնի Ռոպէնսոնին վրայ : Ահա ամենաբա-
րին իւր անհուն ողորմութեամբը խնայելով
Ռոպէնսոնին , որ չըլլայ թէ գիշեր ատեն
այն քարին տակը մնայ չարաչար մեռնի ու
դորմելին՝ այս զիպուածը տուաւ :

Ուրեմն յայտնի է թէ իմաստութիւնն Աստուծոյ առաջուց կարգաւորեր էր որ այս մարդս երկար ապրի . և աշխարհքս ստեղծած ատենը այնպէս բարեկարգեց՝ որ այս ժամանակիս պահուի այս բանը և այս երկրաշարժութիւնը : Գետնին տակէն ելած որոտումին ձայնը , նաև գետնին երերալը՝ իբր թէ ձայն տալով Ռոպէնսոնին խռովեցին որ փախչի ազատի . թէ որ առանց ձայնի ըլլար գետնաշարժութիւնը՝ յայտնի է թէ չէր կրնար արթննալ Ռոպէնսոն , անտարակոյս քարը վրան փլչելով չարաչար կը մեռցընէր :

Ահա տես թէ Աստուած ինչպէս կը հոգայ մարդը՝ նաև անանկ ատեն որ կարծէր թէ ողորմութիւնը հեռացեր է իրմէն . քանի՜ դարմանալի կերպով ազատեցաւ Ռոպէնսոն , իբր թէ մասնաւորապէս խրկեց Աստուած այս դիպումածն որ Ռոպէնսոն առաջուց իմանալով այն մեծ վտանգէն ազատի : Ուստի այս բանէս ամէն մարդ օրինակ առնելով՝ ամէն առթի մէջ պէտք է միշտ արթուն ըլլայ աստուածային ձայնին որ այսպիսի դիպումածներով կը խրատէ մարդը՝ զգոյշ կենալ . և որչափ տրտմական պատահմունք ըլլան , պէտք է գիտնալ նախ թէ միշտ մարդուս մեծ կերևնայ չեկած թշուառութիւնը քան իրօք պատահածը . երկրորդ թէ ամէն չարիքն ու պատուհասներն՝ որ Աստուած կը խրկէ , բարի վախճանաւ մեղի յօգուտ կը կարգին , և միշտ

մեղի աղէկութիւն մը դալու համար կը պատահին :

Ժ . ԴԻՊՈԻԱՅ

Ռոպէնսոն սովորութիւն ունէր որ ամէն բանին ետեէն աղօթք ընէ . ուստի մէկէն ծնկան վրայ եկած՝ սկսաւ շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ այս նոր ազատութեանը համար : Անկէ ետե սկսաւ աշխատիլ , որ իր բնակարանին արածները շինէ . թէպէտ քիչ աշխատանքով հողերն ու փլածները վերցուց , բայց այն մեծ քարը չի կրցաւ վերցընել , որ երկու կտոր էր եղած . մէկ մարդուն ոյժը բաւական չէր որ կոտորուելով փշրէ :

Շատ ջանաց որ դէթ պղտի կտորը հրելով դուրս ձգէ՝ բայց չի կրցաւ . վասն զի իր կարողութենէն շատ վեր էր գործքը : Այս անյաջող ջանքը նորէն խեղճին սիրտը կոտրեց , միշտ կը մտմտար թէ ինչպէս պիտի ըլլայ ետքը : Շատ հոգ ընելէն ետե յանկարծ միտքն ընկաւ լծակ գործիքը . որով ծանր բաները կը շարժեն աշխատաւոր մարդիկ . որովհետե մանկութեան ատենը տեսեր էր՝ թէ բանուորները երբ ծանր բան մը կուգէին շարժել՝ մեծ փայտ մը տակն աւելցնելով բանի մը վրայ կը դնէին՝ ծայրէն կոխածնուն պէս կը շարժէր , ինքն ալ մեծ փայտ մը կտրեց լծակ շինեց քարին տակը խոթեց , պղտի քար մըն ալ քովը

դրաւ , վրան կռթնցուց լծակը . ետքը փայտին ճոթէն կոխածին պէս՝ քարը շարժեցաւ տեղէն : Եւ այսպէս կէս ժամին մէջ յաջողութեամբ զորելով երկու քարն ալ դուրս ձգեց անկէ , որ չորս մարդ չէին կրնար տեղէն շարժել : Աւտի մեծապէս ուրախացաւ տեսնելով թէ ոչ միայն առաջուանէն ընդարձակ եղաւ բնակարանը , այլ և տելի ապահով եղաւ ամէն կողմէն . վասն զի թէ պատերն ըլլան և թէ առիքը՝ միակտուր մէկ քար էր եղեր , ոչ փտտած քար մը կար և ոչ ճեղք մը :

Ելաւ զնաց հրաբուլխ տեղը , տեսաւ որ մէկ սև մուխ մը կելլէր . շատ դարմացաւ դուրս ելած նիւթին վրայ , որ ամէն դի կը վազէր կերթար . և երկար ատեն տաք մնալով՝ մինչև հեռուն կը վազէր : Այս դարհուրելի երեւոյթը հեռուէն կը դիտէր . այնչափ սոսկալի էր հրաբուլխ բերանն որ վախուն չի կրցաւ առաջ երթալ : Յետոյ տեսաւ թէ այն հրեղէն նիւթը դէպ ՚ի գետնի խնձորին տեղը վազեր էր , վախցաւ որ չըլլայ թէ այն բոյսերը ապականին . չի կրցաւ հանդիստ ըլլալ՝ մինչև որ չի զնաց հոն . որոնց վնաս մը չէր եղած : Այս բանին վրայ՝ միտքը դրաւ թէ ամէն դի գետնի խնձոր տնկէ շատցընէ , որ չըլլայ թէ օր մը առանկ դարհուրելի դիպուածով մը բոլորովին կորսուին : Ասկայն ձմեռը խիստ մօտ ըլլալով տարակուսեցաւ թէ չեն բռներ . ով դիտէ կըսէր , կրնայ ըլլալ որ աս ալ այն

տեսակ բոյսերէն ըլլայ , որոնք ձմեռն ալ
կը դիմանան . ուստի այս խորհրդով սկսաւ
գետինը փորել : Բայց զարմանալին այն ե-
ղաւ , որ այս սոսկալի դիպուածը՝ ուրիշ մեծ
աղէկութիւն մը պատճառեց . վասն զի հրա-
բուղխին բերնէն շատ բան դուրս ցատքելէն
'ի գատ շատ երած քարեր ալ դուրս եկան ,
որ կիր էին եղեր . թէպէտ հասարակօրէն
փռան մէջ երելով քարը կիր կը դառնայ՝
բայց այն լեռը՝ փռան նման մէջի քարերը
երելով կիր ըրաւ ու դուրս նետեց :

Ռոպէնսոն գետինը փորելով փոս մը չի-
նեց երած քարերը ժողովեց մէջը լեցուց ,
վրան ալ ջուր թափելով կիրը մարեց , ինչ-
պէս որմնադիրները կընեն . ետքը քիչ մը
աւազ բերաւ միատեղ չաղուեց , ու յաջո-
ղութեամբ ուզած բանը շինեց անով : Իսկ
հրաբուղխին մուխը դադրելէն ետեւ՝ Ռո-
պէնսոն մօտեցաւ բերնին քով տեսաւ թէ
լաւա նիւթը անանկ պաղեր էր մէջն որ ա-
մենեին մուխ չէր ելլեր . հասկըցաւ որ տա-
կի կրակը բոլորովին մարած է , և վախնա-
լու բան չէ մնացեր : Ասկէ սիրտ առաւ ու
ձմեռուան պէտք եղած բաները սկսաւ հո-
ղալ : Ուստի նախ զնաց լամա որսալու ,
մինչև ութը հատ բռնեց առաջուան կերպո-
վը . մէկ արու լամա մը պահեց՝ որ ընկեր
ըլլայ իրեն լամաներուն , մէկալները բոլոր
մորթեց , միսը չորցուց ապուխտ շինեց .
նախ քանի մը օր աղը պատկեցուց , ետքը
հանեց վառարանին մէջ մուխը կախեց որ

չորնան . ինչպէս որ տեսեր էր իր մօրմէն
պզտիկութեան ատենը :

Թէպէտ Ռոպէնսոն իրեն պէտք եղածին
չափ պաշար ճարեր էր , բայց վախնալով
որ չբլլայ թէ ձմեռը սաստիկ և երկար ըլ-
լայ՝ կուզէր աւելի բան ունենալ : Միտքը
դրաւ որ մէկ քանի լամաներ ալ բռնէ ,
բայց չի յաջողեցաւ . ինչու որ կենդանիներ
ըը զգացին իրենց վտանգը , կը զգուշա-
նային ծառին մօտենալու :

Ուստի պէտք եղաւ որ ուրիշ նոր եղա-
նակ մը գտնէ զանոնք բռնելու . հարկը ի-
րեն յաջողեց՝ ասոր ալ հնարքը գտնել : Կը
դիտէր որ որչափ անգամ լամաները ջրին
քով կը մօտենային՝ վախ մը կուգար իրենց
խրտելով արագ կը փախչէին ծառին քովէն
պզտի լեռան վրայ : Այս լեռան մէկալ
կողմը պատած էր մանր ծառերով . քովէն
ապառաժ մը վեր ելած էր շիտակ սլափ
պէս՝ բարձր երկու զրկաչափ . դիտեց որ
լամաները սաստիկ կը ցատքէին վերէն
վար ան ժայռերուն մէջ : Այս դիտողու-
թիւնը կատարելէն ետե՝ փորեց այն տեղը
խորունկցուց , անանկ որ լամաները երբ
ցատքէին՝ փոսին մէջ կիչնէին : Ուստի օր
ու կէս աշխատելով փոսը լմնցուց ու վրան
գոցեց : Միւս օրը տեսաւ որ լամաները
ցատքելով երկու լամա բռնուեցան , չատ
ուրախացաւ :

Ասոնց միան ալ չորնալու դնելէն ետե
այսչափ ապրուստին վրայ նայելով զուար-

ճանալու տեղը՝ նորէն սկսաւ հոգ ընել , որ ուրիշ տեղ մը ճարէ զանոնք զնելու ձմեռը . որպէս զի եթէ դժբաղդութեամբ երկրաշարժութիւն ըլլայ՝ տեղ մը ունենայ : Ասանկ մտածելով կը դիտէր , տեսաւ որ բընակարանին քով լեռան մէկ կտորը ելած էր՝ տեղը երկու զրկաչափ խորունկցած ըլլալով այր մը ձևացած էր , որ բաւական լայն ըլլալով պատ չինեց՝ ուրիշ բնակարան մը եղաւ մէկալին քով այնչափ լաւ՝ որչափ որ կրնար հնարել արուեստը :

Հիմա մնաց Ռոպէնսոնին ընելու իրեր բան , որով կարենայ բոլորովին նախատես ըլլալ ձմեռուան ամէն բանին : Պէտք էր նախ և առաջ խոտ ճարել լամաներուն համար . երկրորդ՝ փայտ ժողովել վառելու համար . երրորդ՝ գետնի խնձոր հանել նոր բնակարանին մէջը պահելու համար : Շատ խոտ քաղեց բերաւ իրարու վրայ զիգեց կարգով՝ ինչպէս գեղացիները կը շարեն ծառի պէս . խիստ ուժով կը կոխէր իրարու վրայ , որ անձրև չէր կրնար մէջն անցնիլ . սակայն անփորձ ըլլալով քաշած աշխատանքը փուճ եղաւ : Որովհետև հոգ չըրաւ նախ խոտերը լաւ չորցընելու , որով երբոր այնպէս թաց իրարու վրան կոխեց , սկսաւ խոտը տաքնալ մուխ ելլել՝ մինչև սկսաւ երիլ : Ռոպէնսոն ասանկ բան լսած չըլլալով խիստ շատ զարմացաւ , վասն զի գեղացիներուն վերաբերեալ բան է : Ուստի ան ատենը լաւ հասկըցաւ թէ որչափ օգտա-

կար է ամէն բանի տեղեակ ըլլալ . և որչափ կարելի է՝ ամէն բան ղիտնալ մանկութեան ատեն . վասն զի չիյտէ թէ որ բանին կարօտ պիտի ըլլայ ժամանակով և ինչ բաներ պիտի ընէր :

Այս պատճառաւ սոսկաց երբոր տեսաւ թէ խոտերուն մէջէն մուխ կելլէ : Նաև աւելի մեծ եղաւ դարմանքը երբոր ձեռքն որ խոթեց խոտին մէջ, նայեցաւ որ կերէր խոտը : Միտքը չէր հասներ թէ այս կրակը ինչպէս պատճառեցաւ, և ուսկից կրակը այն խոտերուն մէջ մտաւ : Ուստի սկսաւ խոտերը ետ առնել . կը նայէր որ տեղ մը կրակ չի կայ ու սաստիկ տաք և թաց է, դարմանքով պաշարուեցաւ : Վերջապէս միտքը դրաւ թէ միայն թացութիւնն է տար պատճառը . բայց չէր կրնար ղիտնալ թէ ինչպէս կըլլայ :

Վասն զի այս բանը կը պատճառի ֆիզիզական խմորմանէ . որ ներքին ողիքը՝ խոտին թացութեամբ արթննալով՝ կը տաքցընեն նիւթը . ինչպէս կըլլայ խմորը, նաև զինին՝ երբ ներքին մասունքը կամ ողիքը շարժելով կը պծալըճան :

Ռոպէնսոն հարկադրեցաւ որ այն խոտերը վերցընէ լաւ մը չորցընէ . աղէկ չորնալէն ետև նորէն դէզ չինեց՝ վրան ալ անանկ լաւ դոցեց որ մեր տանիքներուն պէս ոչ անձրև կանցներ և ոչ հով : Հետևեալ օրը այնչափ չոր փայտ ժողվեց, որչափ որ հարկաւոր էր իրեն . ետքը գետնի խնձորներն

ալ հողէն հանեց բերաւ համբարանոցը , ու
րով բաւական կերակուր պատրաստեց ի-
րեն ձմեռուան համար : Անկէ ետեւ սիրտը
հանդէսեցաւ , այլ հող չէր ըներ թէ ծանր ձը-
մեռ ըլլայ նէ ինչ պիտի ընեմ :

Գրեթէ հոկտեմբեր ամիսը լմացեր էր՝
բան մը չեղաւ , թէպէտ ինքը շատ կը հո-
գար՝ թէ ձմեռը կոխելու վրայ է : Տուրտին
տեղը անձրեւ բերաւ եղանակը , և այնչափ
շատ կուգար՝ որ կարծէիր թէ օդը ջուր փո-
խուած է . չիյտէր թէ ինչ ընէ . վասն զի
տասնըհինգ օր բնակարանէն չելաւ՝ դուրս
ոտք չի կոխեց , որ երթար համբարանոցը
նայէր , նաև ջուր խոտ բերէ լամաներուն .
մինչև հարկադրեցաւ որ այն միջոցին մէջ
իրը բանտարգեալ հոն մնայ * :

Ո՛հ թէ ինչպէս ծանր և երկար եկաւ ի-
րեն այն եղանակը . գործք մը չունէր որ
բան մը ընէր . շատ մեծ նեղութիւն կը քա-
չէր միս մինակ և անգործ . թէ որ կարելի
ըլլար իրեն զիրք մը տալ , կամ քիչ մը
թուղթ և կաղամար , անկէ մեծ բան չէր
կրնար ըլլալ : Շատ անգամ հառաչելով կը-
սէր ու կուլար , թէ ո՛րչափ մեծ յիմարու-
թիւն ըրած եմ մանկութեան ատենս որ ան-
հող եղայ , չի սորվեցայ ուսումնականու-

* Այս կղզիներուն մէջ հարաւային և հիւսի-
սային հովերը յաճախ և սաստիկ փչելով ոչ միայն
միշտ օդը կը խռովի , այլ և շատ անգամ անձրեւներ
կըլլան անանկ սաստիկ որ ջուր կը կոխէ մանաւանդ
հոկտեմբերին և նոյեմբերին :

թիւն և օգտակար բաներ . միայն դատար-
կութեան ետեէն եղայ զուարճալի բանի մը
պէս . ո՛հ հիմա ինչ գիրք որ ըլլայ՝ ինձի
անգին գանձի տեղ կանցնի . մէկ թերթ
թուղթն ու գրիչը հիմա իմ առջիւ թաղաւո-
րութիւն մը կարժէ :

Այս ճանճրացուցիչ ժամանակիս մէջ
հարկը ստիպեց զինքն որ աշխատանքի ե-
տեէ ըլլայ բան չինէ , որ մինչև ան ատենը
չէր մտածեր . ուստի միտքը գրաւ որ կաւէ
ամաններ չինէ իրեն գործածութեան հա-
մար , և անով հանգիստ վիճակ ունենայ :
Թէպէտ անձրերը միշտ կուգար՝ բայց մտիկ
չըրաւ . զնաց վաղելով կաւ բերաւ ու սկը-
ռաւ բրուտի պէս աշխատելով պտուկ և ու-
րիշ ամաններ չինել : Այս գործքը մէկէն
լաւ չի յաջողեցաւ . չինած ամաններուն շա-
տը անպիտան եղան . բայց ուրիշ գործք
մը չունենալուն համար , զուարճութեան
պատճառաւ կաշխատէր . շատ անգամ կը-
նէր կաւրէր պակասաւոր ըլլալուն համար :
Այսպէս քանի մը օր անցուց այս զուար-
ճալի աշխատանքով մինչև ճամբան գտաւ՝
ուզած ամանները չինեց կատարեց խիստ
գեղեցիկ . ետքը շարեց զանոնք վառարա-
նին մէջ կրակէն հեռու՝ որ քիչ քիչ չոր-
նան : Անկէ ետե զանազան ձևով և մեծու-
թեամբ պտուկներ ամաններ չինեց , և որ-
չափ որ շատ բան չինեց՝ այնչափ լաւ սոր-
վեցաւ չինել : Անձրերը անդադար կը շարու-
նակէր . Ռոպէնսոն հարկադրեցաւ ուրիշ

գործք մը մտածել՝ որ սրտին նեղութիւնը անցնի : Ուստի սկսաւ ձկնորսի թօր շինել , որ խիստ օգտակար էր իրեն ձուկ բռնելու համար : Այս գործքս ալ աղէկ յաջողութեամբ կատարեցաւ : Ա՛սան զի շատ աշխատելով՝ շատ անգամ փորձելով վերջապէս կերպը սորվեցաւ թելերը իրար կապելու , և այնչափ յաջողութեամբ կուրրէր կը հիւսէր թելերը փայտէ գործիքով մը , որ քարէ դանակով շիներ էր , մինչև գեղեցիկ կատարեց թօրը՝ ձկնորսներուն նման , որով ձուկ կը բռնեն : Ան ատենը միտքն ընկաւ որ փորձելով շինէ մէկ աղեղ մը . յիրաւի երկար ատեն ասոր վրայ մտածելով շատ սիրտ մաշեցուց . բայց զիտէր թէ շատ հարկաւոր էր իրեն , կրնար անով լամաներ ալ դարնել թռչուններ ալ . նաև կրնար զինքը պաշտպանել , թէ որ լեռան մարդիկ վրան հասնէին օր մը : Ասոր համար սիրտը կը հալէր որ չուտով կատարէ : Ուստի անհամբերութեամբ անձրեկին մէջէն վազեց զընաց յարմար փայտ գտնելու : Այնչափ փայտերուն մէջէն ուզած փայտը չի գտաւ աղեղ շինելու համար . իբր զի՝ անանկ փայտ կուգէր որ ըլլայ ամուր և կակուղ . մինչև կարենայ ծռիլ և դառնալ առջի վիճակը առաձգութեամբ : Բայց հուսկ յետոյ գտաւ ուզած փայտը՝ սկսաւ շինել . ափսո՛ս որ շնորքով դանակ մը չունէր , որ ուզածին պէս շինէ . քսան անգամ դարնելով չէր կրնար կտրել : Այս գործքիս վրայ շատ աշ

խատելով չարչարուեցաւ մինչև իրիկուն . բայց ամենեին չի յուսահատեցաւ , ութ օր լման յոգնեցաւ . անանկ զարմանալի էր համբերութիւնն՝ որ չէ տեսնուած : Սակայն իններորդ օրը լմնցաւ աղեղը ուղածին պէս , և շատ ուրախացաւ :

Հիմա մնաց իրեն մէկ լար մը և նետ մը ճարել : Թէ որ լամաները մորթած ատենը միտքն եկած ըլլար , կառնէր աղիքները կուրէր լար կը շինէր , ինչպէս հոս ոչխարինը կընեն : Որովհետև չի կար՝ չուան մը ուրրեց կապեց աղեղին լմնցուց : Մնաց սուր երկաթ մը գտնել մախաթի նման՝ որ նետին ծայրը անցընէ . թէ որ մէկը տար իրեն , ինչ որ ուզէր կուտար . բայց ո՛ւր պիտի գտնէր . ուստի այրին դրանը քով կեցեր կը մտմտար , թէ ինչ բան կրնայ ըլլալ՝ որ երկրթին տեղը բռնէ : Երբոր անդին գնաց մէկէն աչքին զպաւ այն գտած ոսկին , որ անպիտան բանի մը պէս մէկ դի ձգած էր . իրեն դժուարը եկաւ , սկսաւ բարկութեամբ պոռալ . գնա՛ կորիր աչքիս առջևէն՝ զարչելի հանք , գնա՛ կորիր , շատ աղէկ էր որ երկաթ ըլլայիր . աշխարհք քեզ մեծ բանի տեղ դրեր է , բայց իմ առջիս անանկ ոչինչ ես , որ և ոչ արժանի կը սեպեմ քեզի նայելու : Ահա ասանկ Ռոպէնսոն շատ բան մտածելով ասոր ալ հնարքը գտաւ . վասն զի յանկարծ միտքն ընկաւ , լսեր էր՝ թէ լեռան մարդիկ ձկան փշով կը շինեն իրենց նետը , և երբեմն սուր քարերով , որոնց ծայրը ան-

ցընելով՝ երկըթի տեղ կը բռնէ : Ասանկ մտածելէն ետե ուզեց որ տէգ մը չինէ :

Վազեց ծովուն քով դնաց , և հոն գտաւ մեծամեծ ձկան փշեր , ինչպէս կը փափաքէր . և զնաց սուր քարեր ալ գտաւ . ետքը կտրեց երկայն և շիտակ ձող մը տէգին համար . անկէ ետե դարձաւ տեղը , վասն զի անձրեր մինչև ոսկորներն անցաւ :

Քիչ ատենին մէջ աղեղն ալ կատարուեցաւ՝ տէգն ալ . տէգին ծայրը մէկ սուր երկայն քար մը անցուց , և նետին ծայրը՝ ձկան մեծ փուշ մը անցուց . մէկալ ծայրն ալ քանի մը փետուր խոթեց՝ որ աղէկ երթայ :

Երբոր փորձեց աղեղը և տեսաւ որ յաջող է՝ շատ ուրախացաւ . թէպէտ երկաթ չըլլալուն համար պակասաւոր էր , բայց յաջողութեամբ զարկաւ անով թռչուն և ուրիշ մանր կենդանիներ : Զէր տարակուսեր , թէ կրնայ զարնել նաեւ լեռան մարդիկ թէ որ իրեն մօտենային . ուստի տէգին վրայ ալ շատ ուրախանալով զոհ եղաւ :

Ռոպէնսոն տեսաւ թէ շինած ամանները բաւական չորցած են , ուզեց զործածել . նախ դրաւ պտուկին մէջ լամային փորէն ելած եղերը հալեցընելու համար : որ ճրագու ընէ ու մոմի տեղ վառէ : Բայց շատ սիրտը կտտրեցաւ՝ տեսնելով թէ եղը հալածին պէս ամանէն անցաւ կաթ կաթ կը վազէր , անանկ որ ամանին մէջ բան չի մնաց , հասկըցաւ որ ոչ եղը բանի պիտի

դայ և ոչ ամանը . նորէն սկսաւ խռովելով տրտմիլ :

Տրտմութեամբ պաշարուեցաւ Ռոպէնսոն , որ քիչ մը առաջ մեծ ուրախութեան մէջ էր թէ այն իրիկուն ճրագ պիտի վառէ ու լուսով կերակուր պիտի ուտէ : Այս ուրախալի յոյսը չուտով ոչնչացաւ . աղէկ որ սորվեր էր համբերութիւն ընել , որ չի յուսահատեցաւ . մանաւանդ փորձով ալ դիտէր թէ մէկ բանը անկատար ձգելն աղէկ չէ , այլ որչափ կարելի է՝ պէտք է կատարել : Ուստի նստաւ բնակարանին մէկ կողմը սկսաւ մտմտալ . որ սովորաբար բան մտածած ատենը հոն կը նստէր , ու ճակատը կը չփէր : Ի՞նչ են , կըսէր , Եւրոպա շինած ամանները , ուրիշ բան չեն բայց և թէ կաւ . ինչու այնչափ կարծր են , որ չեն ծծեր մէջինը : Իրաւ այն կը պատճառի ապակի (սըռէն) որ զանազան նիւթերով խառնած ըլլալով կրակին մէջ կը թրծի . ուրեմն ես ալ որ կրակը դնեմ թրծեմ՝ կըրնայ այնպէս կարծրանալ : Զայս ըսելով վառարանին մէջ մեծ կրակ մը վառեց շուտով . երբոր լաւ մը բոցն ելաւ՝ դրաւ ամանը բոցին մէջ . դրածին պէս ձայն մը ելաւ ճաթեցաւ ամանը :

Ռոպէնսոն երբոր լսեց այս ձայնը՝ տարակուսելով ըսաց , չըլլայ թէ ճաթի ամանը . ինչպէս կը պատահէր ձմեռուան մէջ՝ երբոր շուշայով պաղ ջուր կը դնէինք կրակին վրայ՝ որ մէկէն կը ճաթէր : Արդեօք

ասանկ եղաւ . կարծեմ թէ այսպէս ըլլալով ճաթեցաւ . ուրեմն պէտք է նախ լաւ մը չորցընել ամանը , անկէ ետքը կրակին մէջ դնել :

Այսպիսի մտածմունքներով կուրախանար ու կըսէր . ո՛հ ինչ մեծ բան է մարդկային մտաց ոյժն որ ամէն պիտուական բան կը սորվեցընէ : Ասանկ նոր փորձեր ընելով առանց ճաթելու թրծեց՝ ամանը կատարեց : Ինքնիրեն կըսէր թէ կրակը շատ է՝ վախնամ թէ չըլլար . պէտք էր փուռ մը շինել , վասն զի բոց շատ ելլելով կը ճաթեցընէր ամանը : Այս խորհրդով ելաւ փուռ մը շինեց . բայց շատ մեծ աշխատանք քաշեց , և քիչ ատենին մէջ չեղաւ : Անձրեն ալ միշտ կը շարունակէր , երկու ամիս անցաւ ետքը երկինքը բացուեցաւ :

Ան ատենը մտածեց Ռոպէնսոն թէ ահա ձմեռն եկաւ . բայց կը նայէր որ ձմեռն անցեր է և գարունը մօտեցեր . իբր զի՝ հոկտեմբերի վերջն ըլլալով ձմեռուան սկիզբն էր . բայց կը տեսնէր որ գարնան պէս բոյսերը և խոտերը ծաղկած են . ծառերը ըսկըսեր են ծլիլ կանանչիլ : Այս բանին յիշատի խելքը չէր հասներ , բայց աչքով կը տեսնէր : Ուրեմն այս ինծի մէկ կտակ մը թող ըլլայ կըսէր . այն բանն որ չէ եղած ու չեմ կրնար իմանալ , պէտք չէ որ մէկէն ուրանամ և դատաստան կտրեմ թէ չի կրնար ըլլալ * :

* Ռոպէնսոն Եւրոպայի վրայ երթալով կարծէր

ԺԱ. ԴԻՊՈՒԱՄ

Գրեթէ Ռոպէնսոնին ամէն բանը լման էր , գետնի խնձոր ունէր որ հացի տեղ կը բռնէր . շինած թօրովը ձուկ կը բռնէր . աղ՝ լեւոն ունէր . լամայի միս և կրիայի միս ունէր . նաև ոստրէ ալ կը ժողվէր . լամաներէն կաթ մածուն կը պատրաստէր . ետքը կարագ պանիր ալ շինեց կաթէն : Ահա այս բաները վայելով շնորհակալ կըլլար Աստուծոյ . սակայն կէս կեանքը կուտար թէ որ նաւ մը գտնուէր ու զինքը տանէր իր քաղցր հայրենիքը : Վասն զի ամենեւին բան մը չէր երևնար աչքին՝ երբոր կը մտա-

թէ հոկտեմբերին վերջը ձմեռ կըսկսի . չէր գիտեր թէ այն կղզին անանկ աստիճանի տաք էր՝ որ գրեթէ երկու ամիս ձմեռ կընէ թեթև , այսինքն հոկտեմբերին ու նոյեմբերին , անկէ ետև դարուն կուգայ . ինչպէս շատ տեղ ալ կայ , որ երբ հոս ձմեռ է հոն ամառ է , երբ հոս ամառ է հոն ձմեռ է . հոս գիշեր է հոն ցորեկ է , հոս ցորեկ է հոն գիշեր . վասն զի աշխարհքիս տակն ըլլալով ամէն բան հակառակ կըլլայ . թէպէտ մեր գլուխն ալ երկինքը կը նայի՝ անոնց գլուխն ալ , բայց մեզի նայելով անոնք գլխավար կը քալեն , անոնց նայելով մենք գլխիվար կը քալենք : Այս աշխարհագրական ծանօթութեանց աղէկ տեղեակ չըլլալով Ռոպէնսոն կը զարմանար չի տեսած բաներուն վրան . և ինք զինքը կը խրատէր , թէ այն բանն որ չէ եղած իրեն , մէկէն դատաստան չի կտրէ , թէ չի կրնար ըլլալ . հապա ամէն բանին ետքը դիտելով տեղեակ ըլլայ :

ծէր թէ զրկուած է մարդկային ընկերութե-
նէ և բարեկամներէն , որով միայն երջանիկ
կրնայ ըլլալ մարդ իրարու հետ կենակցե-
լով* :

Սիրական ծնողացմէ և ազգականներէն
հեռու ըլլալով այնչափ տրտում էր , որ
յուսահատեր էր թէ այլ պիտի չտեսնէ զա-
նոնք . անանկ պիտի կորսուի զուրկ ամե-
նայն մարդիկներէն և հեռու ամէն աշ-
խարհքէն : Ո՛հ քանի՜ ողբալի էր խեղճին
վիճակը . ի՛նչ ուրախութիւն կրնար պատ-
ճառել այն առատութիւնն որ ունէր . ի՛նչ
օգուտ կրնար ընել իրեն այն վիճակին մէջ
թէ և աշխարհքին մեծութիւնն ունենար .
թէ որ միայն մէկ օր մը մինակ մնայ մարդ
առանց ընկերութեան՝ լաւ կրնայ հասկը-
նալ Ռոպէնսոնին խեղճութիւնը : Ո՛ր թո-
ղունք ուրիշ կարօտութիւնները . վասն զի
լաթերը կամաց կամաց մաշելով բոլոր կը-
տորտեցան , որ չէր կրնար հագնիլ , և հը-
նարբ չի կար զանոնք նորոգելու :

* Այնչափ մեծ է հայրենասիրութիւնն ու ազ-
գասիրութիւնն , որ մինչև որոշեցին թէ ամէն մարդ
պարտական է իր կեանքը տալու իրեն ազգին և
հայրենեացը համար . հին ատենը ով որ իր ազգին
և հայրենեացը երախտիք մը բան մը թէ որ ըրած
չըլլար՝ մարդ չէին սեպեր և քաղաքացիի կարգ
չէին դնէր . անոր համար իրենց ազգը միշտ կը
մեծնար և աղէկ բաներով կը ծաղկէր . երանի՜ թէ
այս բանս մեր ազգին մէջ ալ ըլլար , ու ասոր հա-
կառակը չըլլար :

Թէպէտ այն կղզին շատ ցուրտ չըլլալով այնչափ հազուադէպ կարօտ չէր, սակայն զանազան կենդանիներ ճճիներ ճանճեր ըլլալուն համար՝ առանց լաթի չէր կրնար ըլլալ : Մանաւանդ տեսակ մը ճանճ կար հոն խիստ շատ, որ մեղուի նման խայթ ունէր անանկ չարաչար կը խայթէր ողորմելին որ ցաւը սիրտը կը զարնէր : Երեսն ու ձեռքերը բոլոր վիրաւորած էին . լաթերն որ առանկ մաշած էին ինչ պիտի ըներ այն ճանճերուն ձեռքէն * :

Այս տարակուսանքն ալ աւելցաւ իր կարօտանացը վրայ, որով միշտ սիրտը կը հալէր ծնողացը տեսութեան համար և մարդկային ընկերութեան համար . ուստի բոլոր սրտով կը հառաչէր որչափ որ ծովուն քով կը մօտենար . և երբ լալազին աչքով կը նայէր ահազին ովկիանոսին վրան, ուրիշ բան չէր տեսներ, բայց միայն ջուր ու երկինք :

Նաև շատ անգամ սուտ յուսով սիրտը դող կը հանէր . վասն զի ծովուն եզերքին վրայ հեռուէն երբոր մանր ամպեր կը տեսնէր, երևակայութեամբ կարծէր թէ նա է որ լեցուն հովով կուգայ . երկար ատեն ըսպասելով կը նայէր, բայց յոյսը փուճ կըլ-

* Ռուպէնսոն օրագրութեան մէջ կը պատմէ թէ գէկտեմբերին մէջ տաքը կոխեց, և յունուարին սկիզբը տաքէն չէի կրնար դուրս ելլել . ուստի անձրեւէն ետեւ այս տաքն որ կոխեց՝ այն ճանճերը առանկ կատուեցան որ չարաչար կը խայթէին :

լար . ո՛հ ի՛նչ ողբ , և ի՛նչ արտասուք կը
թափէր աչքէն . ապա վերջին յուսահա-
տութեամբ կուգար կը փակուէր բնակարա-
նին մէջ տրտում : Գիշեր ցորեկ աղօթք կը-
նէր որ նաւ մը խրկէ Աստուած գինքն ա-
զատէ . բայց անդադար աս ալ կըսէր . Տէր
չէ իմ կամքս , հապա միշտ քու կամքդ ըլ-
լայ : Իբր գի լաւ հասկըցեր էր թէ Աս-
տուած ամենաբարին մեզմէ աղէկ գիտէ
մեր բարին ու անանկ կը տնօրինէ . թէ որ
իմ երկնաւոր հօրս կամքն է կըսէր՝ որ զիս
հոս ասանկ թողու , արդար է իր դատաս-
տանը որուն չի հասնիր միտքս , ուրեմն ին-
ձի կը վայլէ որ աղօթք ընեմ ազատութեանս
համար , թէ որ ինձի յօգուտ կարգեր է աս-
տուածային իմաստութիւնը :

Սակայն կը վախնար որ չըլլայ թէ անկէ
նաւ անցած ատենը ինքը ծովուն քով չի
գտնուի . կամ թէ անանկ ատեն նաւ զայ
կղզիին քով երկաթ նետէ , որ ինքը հեռուն
դացած ըլլայ . ասոր համար կը մտածէր որ
նշան մը գնէ այն ցամաք լեզուին վրայ .
անանկ որ որչափ նաւ անցնի՝ հասկընայ
թէ հոն մարդ կայ : Ուստի երկայն փայտ
մը տնկեց , վրան ալ կախեց իր մաշած շա-
պիկը , որ այլ չէր հագնուեր : Անկէ ետքը
կամեցաւ որ տնկած փայտին վրայ մակա-
ղրութիւն ընելով իմացընէ զլիսուն եկածը .
և որովհետեւ ուրիշ հնարք չունէր , քարէ
գանակով փորելով գրեց . բայց մտածեց
թէ կընայ ըլլալ որ ուրիշ ազգեր չի հասկը-

նան անգղիերէն և գաղղիերէն . անոր համար լատիներէն բանի մը խօսք որ միտքը կար , գրեց փայտին վրայ . որովհետեւ լատին լեզուն ընդհանուր ըլլալով ամէն ազգ կը հասկընար : Ռոպէնսոն կը յուսար որ ամէն նաւի մէջ կրնայ լատին լեզուն հասկըցող գտնուիլ , զրաժ բանը միայն այս իրեր խօսքս էր . Օգնեցե՛ք ինձ Ռոպէնսոնին :

Ամէնէն մեծ նեղութիւնն այն էր՝ որ ոչ գուլպա ունէր և ոչ ոտքի աման , վասն զի մաշեր կտոր կտոր էին եղեր . ճանճերն ալ չարաչար խայթելով կը տանջէին խեղճը որ ցաւէն չիյտէր թէ ուր երթայ : Անանկ ուսած էին խայթուածով երեսները ձեռքերն ու ոտքերը , մանաւանդ այն անձրեններէն ետեւ մծեղները շատնալով՝ մինչև բնական տեսքը աւրուած էր : Շատ անգամ մէկդի նստեր կը մտածէր որ ճար գտնէ բոլոր մարմինը գոցելու . հնարք չէր կրնար գտնել . վասն զի գործիքի պակասութիւն ունենալով և հարկաւոր բաներուն անգէտ ըլլալով՝ միշտ կարօտութեան մէջ էր :

Առաջուց կարծէր թէ լամաներուն մորթով կրնայ զիւրին կերպով հագուստ չինել հագնիլ . սակայն լամային կաշին հաստ և կարծր էր . նաև չիյտէր թէ կաշի չինողները ինչպէս կը կակղցնեն , ոչ թել ունէր՝ ոչ դերձան . ուստի պաշարուեցաւ մնաց , թէ ինչպէս հագուստ չինէ իրեն : Սակայն հարկը խիստ բռնադատեց զինքը . այնպիսի մեծ նեղութիւն ունէր որ ոչ ցորեկը կը

հանդէր և ոչ զիշերը քուն կըլլար ճանճե-
րուն ձեռքէն , որ չարաչար կը խայթէին
խեղճը * . ուստի հարկադրեցաւ որ խելք
բանեցընելով ճամբայ գտնէ , ու անանկ
խեղճութեամբ չի տանջուի :

Արջապէս Ռոպէնտոն չղիմացաւ լա-
մային կաշին առաւ դանակովը ձեեց՝ կտոր
մը հանեց հողաթափի համար . և ուրիշ կը-
տոր մը հանեց դուլպա շինելու համար , թէ-
պէտ չի կրցաւ կարել , միայն չուանով
փաթթեց՝ լաւ մը կապեց ոտքին վրայ .
որ բուրդը ներս ըլլալով սաստիկ տաքու-
թեամբ ոտքը կերէր . նաև քալելու ատենը
չարաչար կը նեղէր . սակայն այս նեղու-
թիւնը աւելի սիրով կը քաշէր քան ճանճե-
րուն վերքը :

Արիշ կտոր մըն ալ կտրեց կաշիէն , որ
քիչ մը փոս և կարծր ըլլալով երեսին ա-

* Յիմար մարդիկ կը զարմանան թէ ասանկ վը-
նասակար կենդանիները ինչո՞ւ համար Աստուած
ստեղծեր է : Չկտեն թէ նախ՝ ամէն բան վախճան
ունի . որ անեղերիս մէջ խիստ հարկաւոր են դեղի
համար , կամ ուրիշ վախճանաւ որ չկտենք . երկ-
րորդ՝ Աստուած իւր բարութեամբը անանկ ստեղ-
ծեց արարածներն որ իրար սնուցանեն . և թէ այս
կարգը չըլլար , ստեղծած կենդանիներուն կէսը
չէին մնար . և խոտեղէններն ալ խիստ քիչ պիտի
ըլլային՝ այն քիչ կենդանիներուն համար : Ահա այս
սլառաւորաւ բոլոր երկիր լեցուն է կենդանիներով ,
գետինը ջուրն ու օդը , որ կայտառլով աճին և
ստեղծողին մեծութիւնը յայտնեն :

ման շինեց . երկու ծակ բացաւ աչքերուն համար . մէկ ծակ մըն ալ բացաւ բերնին համար : Ետքը շատ աշխատանքով մէկալ լաթերն ալ ձեց լմնցուց : Իրաւ շատ աշխատանք կը քաշէր այս բաներն ընելու , սակայն համբերութեամբ շարունակելով ամէն բան գլուխ կը տանէր : Եւ այս կերպով Ռոպէնսոն ուղած բաները շինեց լմնցուց ուրախութեամբ . հանեց վրայի վերարկուն , որ մաշեր կէսն էր մնացեր , հագաւ կաշիէ լաթերը . բայց այն հին վերարկուն պահեց որ մեծ օրերը և ծնողաց տօնին օրերը հագնի , վասն զի ծնողաց անունին օրը հանդիսաւոր տօնի պէս կը տօնէր * :

Ռոպէնսոն այն լաթերը հագնելով խիստ ահաւոր կերևնար , վասն զի ոտքէն մինչև գլուխը մորթ էր հագած , անանկ մազոտ որ ողնի կը նմանէր . գլուխն ալ դրեր էր մորթէ շինած երկայն գլխանոց մը , քարէ կացինը մէջքն էր զարկած , տօպրակն ու ազնղը կռնակը . աջ ձեռքը երկայն տէղը , ձախ ձեռքը հովանոցը՝ որ տերևներով շինած էր :

Մտմտա թէ ինչ այլակերպ կերևնար .

* Ռոպէնսոն կը պատմէ թէ երբոր հետևեալ տարուան սեպտեմբերի 31) եղաւ , որովհետև նոյն օրը ոտքս ցամաքը կոխեցի , ասոր համար նոյն օրը տարեգլուխ ըլլալով ինձի՝ ծով կեցայ և բոլոր աղօթքով անցուցի օրս . խոստովանեցայ մեղքերս առաջի Աստուծոյ , և այսպէս ամէն տարի այն օրը սուրբ կը սկսէի :

Եթէ մէկը տեսնէր զայն անանկ հագուստով՝ անհնարին էր թէ մարդ կարծէր . ուստի երբոր ջրին մէջ նայելով տեսաւ Ռոպէնսոն իր այլատարազ պատկերքը՝ ծիծաղելէն կը մարէր : Այս բաներն անցնելէն ետեւ նորէն սկսաւ ամաններ շինել . շինած փուռը ուղածին պէս կատարեց , մէջը կրակ վառեց տաքցուց , ու փորձեր կը նէր , որ վէռնիճ կամ (սըռ) տայ . շինած ամանները դրաւ փուռը , կամաց կամաց կրակը շատցուց , անանկ որ փռանը ամէն դին կրակ դարձաւ : Այն սոսկալի կրակը մինչեւ իրիկուն քչեց . անկէ ետեւ կամաց մը կրակը քիչցուց : Ետքը պտուկ մը դուրս հանեց փռնէն՝ նայեցաւ որ ուղածին պէս չէ եղած տրտմեցաւ . մէկալնոնք ալ հանեց տեսաւ որ լաւ չեն ելած :

Անոնց մէջէն աման մը ձեռքն առաւ զի տեց որ քար դարձեր էր՝ զարմանալով ուրախացաւ , և իրեն մեծ տարակուսանք եղաւ , ինքն իրեն կըսէր թէ ինչ պատճառ կրնայ ըլլալ որ մինակ այս մէկ ամանը այսպէս ըլլայ ու մէկալնոնք չըլլան . որովհետեւ ամէնն ալ մէկ հողէ շինեցի և մէկ փռան մէջ եփեցան : Խիստ շատ մտածեց այս բանիս վրայ , բայց չի կրցաւ պատճառ մը գտնել : Ետքը մտմտալով միտքն ընկաւ թէ այն ամանին մէջ քիչ մը աղ կար երբոր փուռը դրաւ . սիրտը հանգչեցաւ որ այս աղէն ասանկ ապակիացաւ (սըռ) եղաւ ամանին մէջ :

Իրաւ Ռոպէնսոն զիպուածով գտաւ այս բանս , բայց Եւրոպա շատոնց է որ աղը կը դործածեն ապակի կամ վէռնիճ տալու համար . շատ բան կայ որ մէջը աղ խառնելով ապակի կը դառնայ : Ուրեմն պէտք էր աղի ջրով ամանները լուալ և քիչ մը աղ ձգել մէջը , ահա զիւրին ապակի կը դառնային ամանները : Ուստի հետեւեալ օրը փորձ մը բրաւ այսպէս . երբոր սաստիկ կը վառէր փուռը քանի մը աման աղի ջրով շինց , ուրիշ ամաններուն մէջ ալ աղ դրաւ . այս երկու փորձով զանոնք փուռը դրաւ : Այս աշխատանքին մէջ խեղճ Ռոպէնսոնին վրայ հիւանդութիւն մը եկաւ , զլուխն ու սիրտը կը ցաւէին՝ բոլոր մարմինը թուլցաւ , անանկ որ իմացաւ թէ զէշ տրամադրութեան մէջ է՝ շատ պիտի ծանրընայ : Ո՛վ երկնի և երկրի ստեղծող՝ կըսէր , ինչ պիտի ըլլայ իմ վերջս . ինչպէս պիտի ընեմ երբոր չի կրնամ տեղէս շարժիլ . չունիմ օգնական որ հոգայ զիս , օգնէ տկարութեանս . չի կայ բարեկամ որ մահուան քրտինքս սըրբէ ու կաթ մը ջուր տայ բերանս . ո՛հ Աստուած իմ Աստուած , ես ինչ պիտի ըլլամ : Ասանկ ոտքի վրայ կեցած երբ կը խօսէր , նայիս մէկէն ընկաւ գետինը , մարելիք եկաւ վրան : Այս միջոցիս մէջ անանկ ջերմեռանդութիւն անանկ տաքութիւն եկաւ սրտին որ չի պատմուիր . հաստատ յուսով և որդիական սիրով Աստուծոյ ապաւինեցաւ . երկնաւոր հօրն ողորմութեանը վրայ

դրաւ յոյսն որ ամէն տեղ ներկայ է և բարերար :

Բոլոր մարդկային օգնականութենէն զըրկուած ըլլալով՝ նաև աշխարհքէն զրկուիլը բաւական չեղաւ խեղճին՝ իր բնական ուժէն ալ զրկուեցաւ , որ մինչև ան ատենը ունէր . ուստի անկէ ետև մնաց իրեն օգնական և մխիթարիչ Աստուած միայն , ուրիշ տեղէ ճար մը չունէր բոլոր աշխարհքիս մէջ : Գետնին վրայ ընկած զարհուրելի մը տաժմունքներով կը տանջուէր . ձեռքերն իրար կապած՝ ոչ կրնար խօսիլ , և ոչ մխիթարական բան մը մտածել . հապա աչքերը միայն երկինք տեսած՝ այսչափ կրնար երբեմն զուրցել . Աստուած Աստուած ողորմած , սրտանց հառաչելով * :

Սակայն սրտին տաղնապը թող չի տուաւ որ ասանկ մնայ հոն , այլ ստիպեց որ ելաւ բոլոր պէտք ըլլալու բաները ժողովեց բերաւ պառկած տեղին քով շարեց որչափ կարելի էր , որպէս զի մէկէն կարօտութեան մէջ չիյնի երբոր հիւանդութիւնը բոլորովին ուժէ ձգէ զինքը : Հազիւ թէ կրցաւ քո-

* Ռուպէնսոն օրագրութեանը մէջ երկար կը պատմէ այս ողորմելի վիճակը . որ յունիսի ամսուն պատահեցաւ կրսէ , յունիսի ԱՅին սկսաւ մինչև 27 օրը քէնց անտանելի նեղութեամբ . նաև տաքութեան մէջ զարհուրելի բաներ կը տեսնէի կրսէ , որ չի պատմուիր . թէպէտ սաստիկ տաքութիւնը շատ օր չի քէնց : Կերևոյ թէ այս հիւանդութիւնը օգին տաքութենէն պատահեցաւ :

քոյ ընկուղին ամանովը քիչ մը ջուր բերել՝
ընկաւ յողնութիւն առաւ . ետքը ելաւ քա-
նի մը գետնի խնձոր բերաւ քովը , և չորս
հատ լեմոն՝ որ պահեր էր . անկէ ետեւ այլ
ոյժը հատաւ ընկաւ այն տրտմալի անկողի-
նին վրան մնաց :

Եթէ Աստուծոյ կամքն ըլլար յանկարծ
հոգին առնել , մեծ ուրախութեամբ կու-
տար կեանքը . բայց չէր համարձակեր այս
բանը խնդրել ստեղծողէն . կը վախնար որ
Աստուծոյ գէմ կըլլայ : Միթէ ես Աստու-
ծոյ ստեղծած ծառան չեմ կըսէր . միթէ այն
չէ՞ իմ սիրական հայրս , իմ ամենակարող և
իմաստուն տէրս . հապա ի՞նչպէս յանդրդ-
նիմ առաջարկել իրեն այն բանն որ ինձի
պիտի ընէ իր բարի կամօքը : Այո՛ այո՛ ինքը
ամէնէն աղէկ գիտէ ինձի պէտք եղած բա-
նը . լաւ գիտնալով իմ շահս՝ աղէկ կընէ ա-
մենակարող Աստուածս , բարի ստեղծողս :
Ո՛վ հոգիս մի խռովիր , հանգիստ եղիր .
դարձիր առ Աստուած այս ողբալի վիճա-
կիդ մէջ . դարձիր առ Աստուած փրկիչն
աշխարհի . այն քեզ կը հասնի թէ ողջու-
թեանդ մէջ և թէ մահուանդ :

Այս խօսքերէս ետեւ հոգի առաւ , ելաւ
ծնկան վրայ բոլորով սրտով Աստուծոյ ա-
ղաղակ ըրաւ այսպէս . Քեզի յանձներ եմ
ո՛վ հայր իմ երկնաւոր , միայն քու հայրա-
կան ղթութեանդ յանձներ եմ զիս . ինչպէս
որ կամքդ է , այնպէս ըրէ ինձի . ինչ որ ինձի
խրկես՝ ջերմեռանդ սրտով կը քաշեմ , միայն

թէ կարողութիւն տուր որ քաշեմ: Ո՛հ հայր սիրելի, շնորհէ ինձի խնդիրքս, տուր համբերութիւն այս խեղճութեանս մէջ, հաստատուն յոյս մը տուր որ ողորմութեանդ ապաւինիմ: Լուր աղաչանացս, լսէ մինակ այս խնդիրքը քու ողորմելի ծառայիդ՝ որ այսպէս կը տառապիմ, լուր ինձ վասն սիրոյ ողորմութեան քո: Այս միջոցիս մէջ մտելով սոսկալի դող մը եկաւ վրան, որ թէպէտ ծածկուեցաւ լամային մորթովը, բայց ամենեւին չի տաքցաւ. այս պաղուծիւնը լման երկու ժամ քշեց. անկէ ետեւ տաքութիւն սկսաւ, անանկ տաքութիւն՝ որ կարծէիր թէ կը բռնկի, որ բոլոր երակներուն մէջ տարածուեցաւ, մինչև Ռոպէնսոնին սիրտը կելլէր կինջնէր ներսի սաստիկ տաքութենէն. ինչպէս որ կըլլայ շատ վազող մարդկանց: Այս ողորմելի վիճակին մէջ այնչափ տկարացաւ, որ հազիւ թէ քոքոյին ամանը կրնար բերանը տանիլ, որ կաթ մը ջուր խմէ, և լեզուին կրակը մարէ:

Հուսկ յետոյ սկսաւ քրտնիլ անանկ շատ որ ջուր կտրեցաւ, այս քրտինքը մէկ ժամէն աւելի քշեց. բայց իրեն շատ օգուտ ըրաւ և ոյժ մը բերաւ: Այն միջոցին մէջ միտքն ընկաւ իր վառարանին կրակը. զիտէր որ պիտի մարի թէ որ փայտ չի դնէ. ուստի սիրտը չղիմացաւ ելաւ չորս ոտքով քանի մը կտոր փայտ մէջը ձգեց որ մինչև միւս օրը երթայ, որովհետեւ իրիկուն էր եղեր:

Ամենէն առաւել տրտմալին այն զիշերն եղաւ Ռոպէնսոնին . վասն զի մինչև ՚ի լոյս տաքն ու պաղը ետեէ ետե շարունակեց . մէյմը կը դողար, մէյմը կը բռնկէր . նաև սոսկալի զլխու ցաւ մը ունեցաւ որ աչքը չի կըրցաւ զոցել : Ասով խիստ շատ տկարացաւ այն զիշերը , անանկ որ հազիւ կը շարժէր : Առաւօտուն քիչ մը վրայ եկաւ . զետինը քսուելով ճորով կըրցաւ քանի մը փայտ կրակը ձգել՝ որ չի մարի :

Իսկիրիկուան գէմհիւանդութիւնը նորէն սաստկացաւ . ուզեց որ երթայ կրակը հոգայ՝ չի կըրցաւ . ուստի հարկադրեցաւ որ ամէն բան թողու՝ մեռնելու պատրաստութիւն տեսնէ : Թէպէտ այն զիշեր առջի զիշերուան պէս շատ չի տազնապեցաւ , բայց հասկըցաւ թէ վառարանին կրակը մարեցաւ . տեսաւ որ քովի ջուրն ալ հոտեցաւ . հոգով տրտմութեամբ խռովելով ողորմելին՝ հիւանդութիւնը կատղեցաւ , անանկ որ Ռոպէնսոն պառկած տեղն ալ չէր կրնար շարժիլ . ուստի միտքը դրաւ թէ այլ մահը մօտ է իրեն , պիտի մեռնի ազատի : Այս ուրախութիւնը միայն շատ զինքը զօրացուց , որ պատրաստութիւն տեսնէ այս անդառնալի ճամբորդութեանն , ու ջերմեռանդ աղօթքներով երթայ աշխարհքէս ազատի :

Արտանց լաւ զգջում ընելով նախ մեղքերուն թողութիւն խնդրեց . ետքը շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ տուած բարութեանցը համար , որ անանկ անարժանին շնորհեր

էր : Բայց մասնաւորապէս շնորհակալ եղաւ
տառած նեղութեանցը վրայ . որով զինքը
կուգէր հոգևորապէս շտկել , լաւ գիտնա-
լով թէ որչափ իրեն օգտակար էին այն նե-
ղութիւնները :

Յետոյ աղօթք ըրաւ ծնողացը համար ,
որ բարութիւն գտնեն , ու մխիթարուին
Աստուծով . և ապա իր անմահ հոգին յանձ-
նեց երկնաւոր հօրը ողորմած ձեռքը : Ան-
կէ ետեւ երկնցաւ կը սպասէր մահուան
հանդերձ մխիթարանքով . իրեն անանկ
կուգար որ մահը մօտեցեր է . վասն զի
տագնապը խիստ եւելցաւ . կուրծքը խժա-
լով կելլէր կիջնէր և շնչառութիւնը քիչ
քիչ դժուարացաւ : Ո՛հ , կըսէր , ահա հա-
սաւ ետքի բոպէն կեանքիս , որուն միշտ
կը սպասէի : Նայիս յանկարծ այլայլութիւն
մը սիրտը մտաւ որ չէր տեսած կենացը
մէջ . մէկէն շունչը բռնուեցաւ , գլուխը
ծռեց անշնչացաւ մնաց անզգայ :

ԺԲ. ԴԻՊՈՒԱԾ

Ինչպէս ըսինք՝ Ռոպէնսոնին վրայ այն
մեծ այլայլութիւնն որ եկաւ՝ գլուխը կա-
խեց անցաւ առանց շարժելու . մինչ զի ա-
ւելի մօտ էր մահուան՝ քան թէ կենաց :
Սակայն շատ չանցաւ այս թմրութենէն
մէկէնիմէկ արթնցաւ . նորէն խելքը զը-
լուխն եկաւ , ու ներսէն խորունկ հառա-
չանքով մը շունչ առաւ : Աչքը բացաւ չորս

դին կը նայէր որ հասկընայ թէ ուր է : Վը-
րայ դալով սկսաւ տարակուսիլ թէ ինչպէս
ողջ պիտի մնայ այն աստիճան խեղճու-
թեան մէջ , բայց մէկէն այս տարակուսան-
քը մտքէն հանեց ու սկսաւ քաջածները
մտածելով տրտմիլ , որուն մեռնիլը ապրե-
լէն անոյշ կուգար :

Թէպէտ խիստ մեծ տկարութեան մէջ
էր , սակայն մասնաւոր սաստիկ ցաւ մը
չունէր : Այն սարսափելի տաքութեան մէջ
աղէկ քրտինք մը եկաւ վրան , որ շատ ա-
ռողջարար էր . անոր համար աղէկ ծած-
կուեցաւ լամաներուն մորթով . կէս ժամ
անցնելէն ետեւ քրտինքը դադրեցաւ , ինքն
ալ շատ հանգստացաւ : Բայց ծարաւ կը
պապակէր՝ ջուր չէր մնացեր քովը , նայե-
ցաւ որ քանի մը լեմոն կար , մէկ հատը
բերանն առաւ մեծ դժուարութեամբ կճեպը
փրցուց՝ ջուրը ծծելով ծարաւն անցուց սիր-
տը պաղշտկեցաւ , և ետքը անոյշ քուն մը
եկաւ վրան , մինչև 'ի լոյս աղէկ քնացաւ .
ու մարմինէն անդադար արտաշնչութիւն
կելլար * :

* Մարդու մարմինէն ելած շոգիները՝ արտա-
շնչութիւն կըսուի . որով մարմինը իր ծակափքնե-
րէն իբր շունչ առնելով առողջ կը պահուի . որով
հետեւ մարդու կաշին անհամար ծակեր ունի . եր-
բոր այս ծակափքը կը գոցուին՝ հարկաւ հիւանդու-
թիւն կը պատճառի , և հիւանդը վտանգի մէջ կկ-
նի : Ասոր համար որչափ որ աւելի արտաշնչու-
թիւն կեղէր Ռուպէնտոնին մարմինէն , այնչափ շատ
առողջութիւն գտաւ :

Երբոր քունէն արթնցաւ Ռոպէնսոն , շատ սիրտը հանդարտ ըլլալով մեծապէս ուրախացաւ առջի օրուան քաջածները մը տածելով : Վասն զի հիւանդութիւնը կատարելապէս դադրած էր . տկարութենէն 'ի դատ բան մը չունէր : Շատ չանցաւ ախորժակն ալ բացուեցաւ . առաւ եփած խնձոր մը լեմոնին ջուրը վրան սխմեց որ սիրտը գովացընէ՝ քիչ մը կերաւ :

Երկու օր լամաները անանկ մնացեր էին անտէր , ոտքին տակը պառկած խեղճ կը նայէին իրեն , և կերենար թէ կուզէին հասկընալ արդեօք պիտի ըռընտնայ իրենց տէրը : Այս կենդանիները ուղտի նման ըլլալով՝ երկար ատեն առանց ջուր խմելու կը դիմանան . թէ որ ասանկ չըլլային՝ շատոնց մեռած էին առանց ջրի :

Իսկ Ռոպէնսոն աւելի տկար ըլլալով՝ ճար չունէր որ ելլէ զանոնք նայի ջուր խըմցընէ . վասն զի ասոնք ընելու ատեն կուզէր : Սակայն առջի բռնած լաման որ դրանք մօտ կը կենար՝ տիրոջը քով մօտեցաւ . ան ալ տկար ուժովը ամանը կը դնէր քիչ մը կաթ կը կթէր լամայէն : Այս կաթը շատ օգտակար ըլլալով որչափ որ կը խմէր աւելի առողջութիւն կը գտնէր :

Նոյն օրը հանգիստ քնացաւ լաւ մը , մինչև որ արեւ մարը չի մտաւ չարթնցաւ : Երբոր արթնցաւ՝ ախորժակը խիստ բաց էր , ուտելու բան կուզէր . ուստի քանի մը եփած դետնի խնձոր առաւ լեմոնի ջրով

կերսու , բաւական եղաւ իրեն . նորէն քընացաւ :

Այս քունը որչափ որ շատ քշեց՝ այնչափ ալ աւելի հանգիստ առաւ Ռոպէնսոն , և առողջութիւն գտնելով անանկ ոյժ եկաւ վրան , որ միւս օրը կրցաւ վեր ելլել . և սկսաւ փորձ ընելով քանի մը քայլ առնել զորելով : Հազիւ կրցաւ երթալ մինչև բակը . և հոն աչքը վերցուց երկինքը տեսաւ որ արեգակին ճառագայթը ծառին տերևներէն անցնելով երեսին զարկաւ . ահա անոր անոյշ տաքութենէն հոգի առաւ . կարծեց թէ նորէն աշխարհք եկաւ . ուստի սկսաւ պռռալ . Ո՛վ աղբիւր յաւիտենական կենաց Աստուած իմ և կեանք . փառք քեզ անվախճան , որ զիս այս անգամ ալ արժանի բրիւր որ արեգական լոյս տեսնեմ , որ սքանչելի լուսովը աշխարհք կը լուսաւորէ : Շընորհակալ եմ որ զիս չի ձգեցիր , ուր բոլոր աշխարհք զիս ձգեր է . փառք քեզ , որ իմ կեանքս նորէն ինձի շնորհեցիր : Յիրաւի պարտական եմ որ բոլոր կեանքս քեզի նուիրեմ իմ ուղղութեանս համար . և կենացս մէջ ըրպէ մը չիթողում որ անցնի առանց շնորհակալ ըլլալու . որպէս զի ամենայն ժամ պատրաստ ըլլամ թեաւորիլ թռչիլ յաւիտենականութեան մէջ , ուր ամէն մարդ պիտի առնէ իր վարձքը , և ամէն գործոց հատուցում պիտի ըլլայ թէ բարի և թէ չար :

Այսպէս Ռոպէնսոն ջերմեռանդ մտաւ

ծականներ ընելէն ետե՛ սկսաւ բնական
ստեղծուած բաներուն վրան ալ դարմա-
նալ . երբեմն աչքը կը վերցընէր երկնից
անչափ տարածութիւնը կը դիտէր . երբեմն
նոր կանանչցած ծառերուն , և աղւոր աղ-
ւոր ծաղկած թուփերուն վրայ կը նայէր .
և երբեմն սիրական լամաներուն վրայ նայե-
լով կը խնամէր . որոնք բոլորտիքը շարուած
իր թէ կուրախանային իրեն առողջութեա-
նը վրայ : Առաջնստն ասոնք դիտելով խիստ
չատ սիրտը շարժեցաւ . քաղցրութեամբ . ինչ-
պէս որ ճամբորդ մը երկար ատեն հեռա-
նալէն ետե կուգայ իր ընտանեաց քով կը
հանդչի՝ որչափ մեծ ուրախութիւն կունե-
նայ . նմանապէս ինքն ալ աղէկ ճանչնալով
այս մեծ բարիքները և զմայլելով՝ սկսաւ
քաղցր զուարթութեամբ արտասուել : Ար-
չափ անդամ որ դուրս ելլալով օդ կառնէր ,
և կաթն ու ջուրը իրար խառնելով կը խը-
մէր , այնչափ աւելի սիրտը կը բացուէր և
առողջութիւն կը գտնէր : Շատ չանցաւ
առջի ոյժը գտաւ . մինչև սկսաւ իր առա-
ջուան դորձքերն ընել : Նախ և առաջ զը-
նաց նոր շինած ամանները նայելու թէ ինչ
եղան փռանը մէջ . երբոր փուռը բացաւ՝
չատ մեծ ուրախութիւն եղաւ իրեն , վասն զի
տեսաւ որ բոլոր ամանները անանկ լաւ թըր-
ծելով քարացեր էին՝ որ վարպետ բրուտ
մը անկէ աղէկ չէր կրնար ընել . բոլորովին
զուարճանալով այս յաջողութեանը վրայ՝
մոռցաւ նայելու թէ վառարանին կրակը
ինչ եղաւ :

Յետոյ ելաւ զնայ վառարանին քով . երբոր տեսաւ թէ կրակը մարած է՝ մեծապէս տրտմեցաւ . հառաչելով զլուխը ծռած մէյմը ամաններուն վրան կը նայէր , մէյմը փռանը վրան : Սակայն զինքը բռնելով չափաւորեց տրտմութիւնը , և այսպէս խօսելով կը մխիթարուէր . Նոյն աստուածային նախախնամութիւնն որ զիս հոգալով առաջայն կրակը տուաւ ինձի , երբ որ ուզենայ իր ձեռքն է կրնայ նորէն տալ . եթէ ինքը պատշաճ դատի , ես զուրկ չեմ մնար :

Ռոպէնսոն փորձած էր և հոն ձմեռ չըլլալուն համար ցրտէն վախ չունէր , առանց կրակի կրնար ըլլալ : Եւ թէպէտ մանկութենէն ՚ի վեր սորված էր եփած կերակուր և միս ուտելու , բայց նայեցաւ որ կրնայ միս և եփած բան չուտել առանց մեծ զբոսարութեան , միայն կաթ և պտուղ ուտելով կրնար ապրիլ : Անկէ ետեւ միտքը դրաւ որ շինած ամաններուն մէջ կաթ լեցընէ , կարագ շինէ ու դետնի խնձորի հետ միատեղ ուտէ որ համով ըլլայ : Տեսաւ որ փայտէ աման չինել անկարելի էր , փորձեց թէ արդեօք հողէ չինած մեծ ամանին մէջ կըրնայ չինել . ուստի որչափ որ պէտք էր կաթը լեցուց մէջը . նաև չինեց տափակ փայտ մը , սկսաւ ասով զարնել կաթը . և այնչափ անդադար վեր վար շարժեց , որ մինչև եղբ վրան ելաւ՝ թանը դատուեցաւ . ետքը ժողվեց եղբ քիչ մը աղով խառնեց :

Այսպէս ահա այս ուղած բանն ալկա-
տարութեամբ . բայց երբոր այս դտած ճար-
տարութեանն վրայ պիտի ուրախանար ,
միտքն ընկաւ թէ կրակ չըլլալով գետնի
խնձոր չէր կրնար եփել՝ որ եղով ուտէ .
առանց կրակի անհնարին էր որ ճարը զըտ-
նէր : Աւտի կարագ եղը առանց հացի և
ուրիշ բանի ինչո՞ւ պէտք էր : Այս պատ-
ճառաւ սրտին նեղութենէն մէկ զի նետեց
կարագն ու սկսաւ նորէն տրտմիլ խեղճու-
թեամբ : Ահա դարձեալ կարօտութեան
մէջ զինքը կը տեսնէր ինչպէս որ առաջ
էր : Յիրաւի ոտարէները՝ կաթը՝ քոքոյ ըն-
կոյզը և չորցուցած միսը կրնային ծառայ-
ել իրեն կերակուրի տեղ . սակայն կը մտա-
ծէր որ զիպուածով մը կրնան ասոնք ալ
ձեռքէն երթալ : Ռոպէնսոն այսպէս խռո-
վելով գէշ եղաւ անանկ՝ որ չէր կրնար բան
մտածելով հնարք մը գտնել , և իւր տրտմա-
լի վիճակը բարեկարգել :

Աւտի յուսահատելով կըսէր թէ հիմա
ի՞նչ ընելու է . թէպէտ առանց գործիքի
միայն երկու ձեռքով այնչափ բաներ ըրեր
էր , սակայն սիրտը կտորելով իրեն կուգար
որ ուրիշ բան պէտք չէ ընել՝ հապա դա-
տարկութեամբ և քնանալով մնացած կեան-
քըն անցընէ : Քան զայս ողորմելի վիճակ
չէր կրնար ըլլալ Ռոպէնսոնին , որ ամէն
բանէ սիրտը կտրեցաւ . վասն զի արդէն ա-
նանկ սորված էր աշխատելու , որ չէր կըր-
նար դատարկ կենալ առանց օգտակար աշ-

խատանաց : Աս ալ կը մտմտար յաճախ ,
թէ մեծ յանցանք է պարապ ժամանակ ան-
ցընել այն առանձնութեան մէջ զուրկ ա-
մենայն օգնականութենէ , որ ջանալով
կրնար բոլոր հարկաւորութիւնը կատարել .
մանաւանդ կըսէր , որ շարունակ աշխա-
տանքն է մայր ամենայն առաքինութեանց ,
և սովորական ծուլութիւնն է աղբիւր ամէն
ախտից : Շատ աղէկ կը մտածէր զասոնք .
վասն զի դատարկութիւնը զինքն այս խեղ-
ճութեանց մէջ ձգեր էր . արդարեւ խիստ հար-
կաւոր է որ մանկութեան ատենը կրթուին
տղաք և սորված ըլլան միշտ աշխատելու ,
որ ամէն բանէն աւելի հարկաւոր է . վասն
զի դատարկութիւնը որոգայթ է մանկանց
որ գէշ կըլլան , և անզգամներուն ձեռքն
իյնելով կը կորսուին :

Անբաղդ Ռոպէնսոն այսպէս մտածելով
սկսաւ մէկ զին մէկալ զին երթալ կղզիին
մէջ , որպէս զի կարենայ բան մը գտնել
աշխատելու՝ որ ազատի դատարկութենէ :

Ուստի ամէն բան ձգեց սկսաւ գիշեր ցո-
րեկ մտմտալ թէ ինչպէս կրնայ պզտի նաւ
մը շինել . վասն զի խիստ մեծ նեղութիւն
կը քաշէր մինակութենէն , մանաւանդ կրա-
կը մարելէն ետեւ : Անդադար հոգալով կը
ջանար , որ այս ճամբայով կարենայ ազա-
տիլ խեղճութենէ . և կը յուսար որ Ամե-
րիկայի ցամաք երկիրը մօտ է հոն . թէ որ
պզտի նաւ մը շինելու ըլլայ , կարելի է որ
ասդին անդին ծովին մէջ չըջնելով ցամաք

գտնէ մարդ տեսնէ : Բոլոր այս մտածմունքներով պաշարուած էր . ասանկ մտմտութիւնով մը ելաւ գնաց յարմար ծառ մը փնտռելու , որ կարենայ մէջը փորելով նաւակ շինել :

Կղզիին մէջ ասդին անդին շրջելով չի տեսած տեղերն ալ գնաց , շատ նոր ծառեր տեսաւ , որոնց վրայ պտուղ ալ կար . կը փորձէր թէ կրնայ ուտել : Գտաւ հոն բոյսեր , որ ցորենի գլուխ կապած էին անանկ աղէկ՝ որ ամէն մէկին վրայ երկու հարիւր հատ ցորեն կար , զեղեցիկ շարուած իրարու քով բուստի նման : Զարմանալով կուրախանար որ հաց չինէ . բայց ինչպէս պիտի ալիւր ընէր ու եփէր առանց կրակի : Սակայն քանի մը հասկ փրցուց բերաւ որ բնակարանին քով ցանէ : Ի՞նչ գիտնամ կըսէր ինքնիրեն , կրնայ ըլլալ որ ետքը կարենամ ճար մը գտնելով օգուտ հանել :

Քիչ մը առաջ գնաց նոր ծառ մը տեսաւ , որուն վրայ կախուած էին խոշոր պըճեղներով պտուղներ . մէկ հատը բացաւ մէջը գտաւ վաթսուն հատ նուշ մասնաւոր տեսակով . որ թէպէտ իրեն ակտորժելի չեկաւ համը , սակայն քանի մը հատ տօպրակին մէջ դրաւ աւելի հասածներէն . որ էին քաքառոյի պտուղ , որով կը շինեն չիքուլաթ * :

* Չիքուլաթ խմելեքը այս պտուղով կը շինեն , որ մանր նուշի նման կըլլայ : Այս պտուղները Եւրո-

Հուսկ յետոյ հասաւ մեծ ծառի մը քով , որ ամենեկին չէր ճանչնար . պտուղները քաքառոյէն խոշոր էին , բայց կճեպ չունէր , բոլորը միա էր խիստ համով : Այս ծառը շատ նման էր վերինին , որ միակերպ վարէն վեր բարձրացած էր , ու ծայրը միայն քանի մը տերեւներ բուսած էին պսակի ձևով , որ հացի ծառ կըսուի եղեր , ինչպէս ետքէն հասկըցաւ . վասն զի այս պտուղներէն հացի պէս կը շինեն ու կուտեն * :

Ռոպէնսոն նայեցաւ որ ծառին արմատէն վեր քիչ մը փորած փոս էր՝ մէկէն միտքն ընկաւ թէ իր մտածած նաւին համար խիստ յարմար էր , եթէ կտրէր վար ձգէր ու մէջը բաւական փորէր : Սակայն այսպիսի ահազին ծառը կտրել , և այս օգտակար բանը շինել սոսկալի աշխատանք կուզէր . մեծ տարակուսանաց մէջ ընկաւ : Շատ երկար մտածելէն ետեւ առանց որոշե-

պա բերին , շաքարով շինեցին չիքոլաթը որ Եւրոպացիք խիստ կը սիրեն : Ռոպէնսոն չի հասկըցաւ ինչ ըլլալը , վասն զի կրակ չունէր որ բոհէր ու եփէր . կտրելի էր թէ համէն հասկընար ինչ ըլլալը :

* Ամերիկացիք այս ծառին պտուղը կը ժողկէին ջրով կէփէին . ու պաղելէն ետեւ կտոր կտոր կուտէին , որ հացի տեղ կը բռնէր : Այս ծառը արմատէն վեր միակերպ երկայն ըլլալով՝ շատ յարմար էր նաւ շինելու . որ կերեւոյ թէ հին ատենն ալ առանկ մէջը փորելով կը շինէին նաւը :

լու դարձաւ իր տեղը . միայն նշան դնելով լաւ դիտեց տեղն որ չի կորսնցնէ :

Գալու ատենը ճամբան գտաւ իր շատոն, ցուան փափաքած թութակ թռչունին բոյնը . վասն զի տեսաւ ծառի մը վրայ բոյնը՝ մէջը ձագերով . կամաց մը ելաւ ձեռքն երկընցուց բունին մէջ ու բռնեց . բայց մեծցած և թևերնին եկած ըլլալով թռան . մէկը միայն ամէնէն տկար ըլլալով կրցաւ բռնել . այնչափ ուրախացաւ վրան որ իբր թէ գանձ մը գտաւ : Վասն զի կը յուսար թէ այս թութակին խօսիլ սորվեցընէ , ու գէթ անկէ մարդու ձայն առնէ և խօսք մը լսէ : Եւ այսպէս հետը կենակցելով և խաղալով կուրախանար :

Յիրաւի այս բանը մեզի թեթեւ տղայութիւն մը կուղայ , որ թութակին խառնակ խօսքը իրեն այնչափ մեծ կերենար . սակայն թէ որ մենք Ռոպէնսոնին տեղն ըլլայինք , ան ատենը լաւ կը հասկընայինք թէ ի՞նչ մեծ խեղճութիւն է զուրկ ըլլալ մարդկային ընկերութենէն . և ի՞նչ մեծ բան է մարդկային ընկերութիւնն՝ որ կը վայելենք ու չիյտենք մեծութիւնը . նաև ո՞րչափ մեծ բերկրութիւն կըլլար մեզի թութակին ընկերութիւնը :

Վերջապէս Ռոպէնսոն հասաւ իր բնակարանը , շուտով մէկ վանդակ մը շինեց թութակին ու մէջը դրաւ կախեց իր սլառ կած տեղին քով . և մեծապէս ուրախանալով սլառկեցաւ , որպէս թէ նոր բարեկամ մը եկեր է իրեն այն իրիկունը :

ԺԳ. ԴԻՊՈՒԱՄ

Բոլոր նոյն գիշեր Ռոպէնսոնին մտքին մէջ շինելու նաւը կը դառնար, անանկ որ չի կրցաւ աչքը գոցել: Միշտ կը մտածէր թէ արդեօք ծառը կտրէ՞ թէ չէ. վասն զի տարակուսած էր որ չի կրնար նաւը շինել: Մէյ մը կը մտածէր ծառը կտրէ աշխատի, մէյ մըն ալ կը մտածէր որ զանց առնէ սլարապ տեղը չաշխատի ու չըլլալու բանին ձեռք չի դարնէ: Եւ որովհետեւ ծառին վրայ պտուղներ կային՝ կախսոսար կտրելու. բայց նաւին օգուտը մտածելով աւելի կուղէր կտրել, որ անով միայն կրնար երթալ մարդ գտնել, ու այն անապատ մինակութենէ ազատիլ: Թէպէտ այնչափ մեծ ծառը կտրել ու մէջը փորելով նաւ շինելը սոսկալի դժուար և հեռու բան էր իբր անկարելի, որ քարէ կացինէն ՚ի գատ բան մը չունէր, սակայն շարունակ աշխատելով համբերութեամբ կը յուսար որ զլուխ տանի գործքը:

Ռոպէնսոն բոլոր գիշերը այսպէս մտած մունքով անցուց. ամէն ընելու բաները աչքին առաջը բերաւ մտածեց. որովհետեւ որոշեր էր որ մէկ բանը մինչև որ առաջ լաւ չի մտածէ ամենեւին չսկսի: Հուսկ յետոյ բանը բերաւ այս պատճառին վրայ կապեց, թէ անխելքութիւն է քիչ և ստոյգ չահը ձգել մեծ և անստոյգ չահին համար:

Ան ատենը միտքն ընկաւ շանը առակը , որ լողալով երբ կանցնէր գետէն կտոր մը միս բերանը՝ ջրին մէջ տեսնելով շուքը՝ ձգեց բերնին միսը : Դարձեալ միտքը բերաւ երկրագործներուն գործքը . որոնք կը ցանեն այն ցորենն որ ուտելու էին . բայց բերանուն կը կտրեն որ ցանեն ու աւելի շահին և շատ ցորեն ունենան : Յիրաւի կըսէր շանը գործքն էր յիմարական , որ շուքին ետեւէն վազեց պարապ ելաւ . սակայն երկրագործներուն ըրած գործքն է խոհեմութիւն և յոյսն է բանաւոր , և շատ անգամ ալ աւելի կը շահին , թէպէտ կրնայ ըլլալ որ դիպուածով կորսուի երբեմն և վնաս գայ :

Ուրեմն պէտք է որ ես այս երկրորդ դիպուածին հետեւիմ շարունակ համբերութեամբ ջանամ աշխատիմ . որ կարենամ յուսալ թէ վերջապէս կը շինեմ այս ծառէն մէկ նաւ մը : Այս բանը յաջողելէն ետեւ յոյս մեծ ունիմ թէ անապատ կղզիէս ալ կելլեմ կաղատիմ , և ասով կարելի է որ մարդ ալ գտնեմ :

Այս փափաքելի դատմունքը անտանկ Ռուպէնսոնին սիրտը շարժելով միտքը դարձուց , որ մէկէնիմէկ պառկած տեղէն վեր ցատքեց՝ կացինն առաւ ծառին վրայ վազեց սկսաւ կտրել : Այնպիսի սոսկալի աշխատանաց ձեռք դարկաւ , ու չարաչար կը տանջուէր դիմանալով , որ ուրիշն ըլլար՝ հազար անգամ յուսահատեր էր . մինչ զի առջի անգամ դարնելուն՝ կացինը ձեռքէն

կը նետէր . վասն զի որչափ համբերող մարդ ըլլար՝ այս աշխատանքը ոչ միայն անխելքութիւն կը դատէր այլ և անկարելի * :

Բայց Ռոպէնսոն փորձ եղած իրենն անփութութիւն օրէնք մը հաստատուեալ էր , որ միտքը դրած բանը շուտով չի ձգէ՝ եթէ մեծ զբոսարութիւն ալ առաջն ելլէ , ինչպէս որ այս գործքին մէջ յայտնի ըրաւ : Թէպէտ կրկին անգամ առելի դժուար ըլլար այս աշխատանքը , ամենեւին պիտի չթուլնար սիրտը : Ուստի առտուանց մինչև կէս օր շարունակ կաշխատէր . և բիւր անգամ կացինը կը զարնէր՝ հազիւ թէ կտոր մը տեղ կը կտրէր : Ասկէ կը մակաբերէր թէ որչափ մեծ աշխատանք և շատ ժամանակ կուզէր այն ահագին ծառը կտրելու և ետքը նաւ շինելու :

Հասկըցաւ որ այս գործը շատ տարիններու կարօտ էր . հարկաւոր երեցաւ իրենն որ ժամանակը կարգի դնէ , ու անանկ բաժնէ տեսնն որ չի յուսահատի : Այսպէս զի փորձը սորվեցուցեր էր իրենն , թէ աշխատաւոր կեանքին խիստ հարկաւոր է կարգը , որ

* Այս ծառը Ամերիկայի մէջ շատ տեղ կը գտնուի . որ մինչև յիսուն ոտնաչափ կը բարձրանայ՝ հաստութիւնը հինգ ոտնաչափ , ասկէ Ամերիկացիք կը շինէին Բաւոյ ըսած նաւակը , որովասոզին անոգին կերթային : Սակայն այս կողմին կաւոտ ըլլալով ծառերը կարծր էին . անոր համար Ռոպէնսոն շատ կը տանջուէր այս ծառն կտրելու :

միակերպ ատենի մէջ ամէն բան ընելով
գործքը առաջ կերթայ շարունակ :

Ահա Ռոպէնսոն առանկ բաժներ էր ժա-
մանակը . առտուանց կանուխ տեղէն կել-
լէր չիտակ աղբիւրը կերթար երեսը ձեռքն
ու ոտքը կը լուար . սրբուելու բան մը չու-
նենալուն համար քիչ մը կը կենար որ ցամ-
քի , ետքը կուգար լաթերը կը հագնէր .
կելլէր բնակարանին վրայի լեռան վրայ ,
ու աչքը ուրիշ տեղ չիտարած զմայլելով կը
նայէր միակերպ հորիզոնին աղւորութեա-
նը վրայ :

Այս բնութեան սքանչելի տեսարանը ա-
նանկ սիրտը կը բորբոքէր որ երեսը հողին
տալով երկրպագութիւն կընէր ստեղծողին
մեծաւ խոնարհութեամբ . և շնորհակալու-
թիւն ընելով փառք կուտար Աստուծոյ զա-
սոնք ստեղծելուն համար . նաև ծնողացն
համար ալ աղօթք կընէր , օգնութիւն կը
կը խնդրէր , որոնք թէպէտ ձգեր էր՝ բայց
ամենեկին չէր մոռցած : Աղօթքը կատարե-
լէն ետև կուգար լամաները կը կթէր կը
նայէր որոնք քիչ քիչ շատցած էին . կթած
կաթէն քիչ մը կուտէր նախաճաշիկ կընէր ,
մնացածը կը պահէր : Ահա օրուան առջի
ժամը ասանկ կանցընէր : Անկէ ետև կեր-
թար ծովուն քով ոստրէ կը ժողվէր՝ թէ որ
ջուրը քաշուած ըլլար , որպէս զի ցորե-
կուան կերակուր ճարէ իրեն . թէ չէ՝ բոլոր
պէտք եղած բաները կառնէր չիտակ կեր-
թար ծառին քով կաշխատէր որ կտրէ նաւ

չինէ . լամաներն ալ հետը կերթային ծառին քովերը խոտ կարածէին :

Չորս ժամ անցնելէն ետեւ , որ չափազանց տաքը կը կոխէր . պէտք էր որ դորձքը ձգէ ու նորէն ծովուն քով երթայ ոստրէ ժողվէ , թէ որ առտուանց չէր ժողված : Նաեւ ծով կը մտնէր կը լուացուէր օրը երկու անգամ . ետքը լամաները կառնէր կը քաշուէր բնակարանին մէջ : Երկրորդ անգամ կը կթէր ու պանիր չինելու պատրաստութիւն կը տեսնէր . որով իրեն չափաւոր կերակուր կունենար . որ էր պանիր հանդերձ կաթով՝ ոստրէ և քոքոյ : Ասոնք ուտելով գոհ կըլլար . իբր զի տաք երկիր ըլլալով շատ բան չէր կրնար ուտել . ցուրտ երկիր ըլլար անոր կրկինը պէտք էր ուտել որ կշտանայ : Թէպէտ մանկութենէն սորված ըլլալով միտ ուտելու փափաք ունէր , բայց մահացուցանելով զինքը ասանկ կանցընէր : Սեղանին վրայ կը խաղար թութակին հետ . բան կերցընելով հետը կը խօսէր . շատ անգամ մէկ խօսքը կը կրկնէր որ սորվի ու խօսի :

Ռոպէնսոն կերակուրէն ետեւ ժամ մը կը հանդչէր ծառերուն շուրջ , լամաներն ու թութակն ալ իրեն քով . որոնց հետ խաղալով խօսելով կը զուարճանար . ինչպէս մէկը տղոց հետ կը խօսի կարծելով թէ կը հասկընան . երբեմն հարկաւոր կըլլար որ ուրիշին բան հարցընէ , ան ատենը անասուններուն հետ խօսելով կը հարցընէր ,

որոնք չորս դին շարուած էին . միտքը վերան չըլլալով իրեն կուգար թէ կենդանիները բան կը հասկընան :

Օր մը թուրքահլը Փօլ բառը արտաբերեց . երբոր Ռոպէնսոն լսեց ուրախութենէն չփոթեցաւ . մարդու ձայն կարծելով չիյտէր թէ ինչ ընէ . մինչև մոռցաւ կղզին լաման և թուրքահլը , մտքովը յափշտակեցաւ կարծէր թէ մարդկանց մէջ է : Վերջապէս միտքը վրան եկաւ տեսաւ որ տակաւին այն տըրտմալի մինակութեան մէջ է՝ սկսաւ հառաչելով լալ և խեղճ ընելով ըսել . Ողորմելի Ռոպէնսոն : Նայեցաւ արեգակին դառնալը դիտեց որ կէս օրէն երկու ժամ անցեր էր դարձաւ ծառին քով սկսաւ աշխատիլ : Միշտ երկու ժամ անդադար կաշխատէր . ետքը կերթար ծովուն քով իրիկուան դէմ կը լուացուէր , և ոստրէ կը ժողովէր : Մնացած ժամանակն ալ կանցընէր պարտէզը փորելով և բան տնկելով . երբեմն մաիզը սուած ցորենը կը ցանէր , և երբեմն գետնի խնձոր . յուսալով թէ օր մը կրակ կը ճարէ ու զանոնք կեփէ : Երբեմն պատուաստ կընէր հացի ծառէն . և երբեմն մանր ծառերուն ջուր կուտար . երբեմն ցանկ կը շինէր պարտէզին , և երբեմն ճիւղերը կտրելով կը խնամէր տնկած բաները . նաև բակին չորս դին մանր ծառեր տնկեր կը նայէր որ ճիւղերն երկննայ ու իրար բերէ կապէ՝ կամուրի պէս շինէ վրան :

Այս բաներն ընելէն ետև եթէ ժամանակ

ունենար կրթութիւն կընէր, աղեղով նշան
կառնէր նետ կը նետէր. որ եթէ գազան մը
տեսնէ չի վախնալով զինքը պաշտպանէ :
Ասանկ կրթութիւն ընելով՝ այնպէս լաւ նը-
շան կառնէր՝ որ հեռուէն ալ շիտակ կը
զարնէր :

Իրիկուան կերթար նորէն լամաները կը
կթէր, ու ետքը կերակուր կը պատրաս-
տէր. իրիկունը կերակուր կուտէր լուսինին
կամաստղերուն լուսովը : Վերջը իրիկուան
աղօթքն ընելով մտածական մը կընէր իրեն
վրայ. և երբեմն բնակարանին վրայ կել-
լէր՝ աստղերուն գեղեցկութեանն վրայ կը
զմայլէր, ու աստուածային մեծութիւնը կը
մտածէր. երբեմն ալ ծովուն քով կերթար
ժուռ կուզար որ իրիկուան հովը առնելով
զովանայ :

Պառկելու չի դացած ինքն իրեն կը հար-
ցընէր, թէ այսօր ինչպէս անցուցիր. ըս-
տեղծողին այսչափ որ բարիքը վայելցիր՝
արդեօք միտքդ բերիր բարերար պարգևո-
ղը, արդեօք սիրտդ շարժեցա՞ւ սիրել և չը-
նորհակալ ըլլալ ողորմածին : Աշխատան-
քիդ և նեղութեանդ մէջ յոյսդ բոլորովին
տուիր Աստուծոյ, զուարճութեանդ մէջ մոռ-
ցար Աստուած : Նաև չար խորհուրդները
մտքէդ հեռացուցիր, որ սատանան միտքդ
կը բերէր : Անկարգ ցանկութեանց հետևե-
ցար, որ կը շարժէին սիրտդ : Արդեօք
ինչ բարի գործք ըրիր այսօր : Ռոպէն-
սոն այս մտածականներն ընելով երբոր

խղճմտանք մը ամենեին չէր ունենար՝ ա-
նանկ հոգին կը քաղցրանար, որ մէկէն կը
սկսէր ջերմեռանդ երգեր երգել, և փառա-
ւորել զՍ.ստուած, որ զինքը առաքինու-
թեան ճամբան է դրեր կատարեալ: Ըլլալու
Եւ ընդհակառակն երբոր կը տեսնէր որ բա-
րութիւն մը չէ ըրած, և նոյն օրն աղէկ չէ
անցուցեր, խիստ չատ կը վշտանար որ օրը
կորսնցուցեր է. ինչպէս պէտք է՝ բարի դի-
տաւորութիւնները չէ կատարած, ու աղէկ
աստուածապաշտութիւն չէ ըրած: Ինչպէս
առաջ պատմեցինք թէ ծառերուն վրայ օ-
րացուցի պէս օր ամիս կը նշանէր, թէ որ
պակասութիւն ընէր՝ խաչ մը կը զրէր նոյն
օրուան ծառին վրայ, որ էր նշան ըրած
պակասութեանը, որպէս զի ամէն օր աչ-
քին առաջն ըլլալով մէյ մըն ալ չընէ: Ահա
այսպէս Ռոպէնսոն կը ջանար զինքն ուղ-
ղել և օրէ օր աղէկ ըլլալ, որ ամէն մար-
դու բարի օրինակ կրնայ ըլլալ. և ասոր
վարքին նայելով պարտական են մարդիկ ա-
ղէկ մտածական ընելով առաքինի ըլլալ և
աստուածապաշտ. անդադար աշխատելով
զանձը մահացուցանել. օրէ օր հոգևոր և
ջերմեռանդ ըլլալ՝ մինչև որ հոգին քաղցրա-
նայ երջանկութեամբ. ինչպէս որ քաղցրա-
ցեր էր մաքուր խղճմտանքով Ռոպէնսոնին
հոգին:

ԺԴ. ԴԻՊՈՒԱԾ

Առջի դիպուածին մէջ տեղնիտեղը պատմեցինք Ռոպէնսոնին վարքը, թէ ինչ կարգով ժամանակը կանցընէր աշխատանքի մէջ: Ահա իրեք տարի միակերպ այս կարգով զնաց առանց փոփոխելու: Ասանկ շարունակ աշխատելով արդեօք չինած նաւը որչափ առաջ տարաւ այնչափ ատենին մէջ. ողորմելին չի կրցաւ ծառին կէսը կըտրել. իրեն կերանար թէ գէթ չորս տարի ալ պէտք էր որ միայն ծառը կտրէ վարձգէ՝ այսպէս շարունակ աշխատելով: Սակայն սքանչելի երկայնամտութեամբ ամենին չի յուսահատեցաւ, մէկ օր մը ետ չի կեցաւ աշխատանքէն. ոչ երբէք կուզէր և ոչ կրնար պարապ կենալ:

Օր մը սկսաւ մտմտալ, թէ այսչափ տարի է ես այս կղզին կը բնակիմ, մինչև հիմա խիստ քիչ տեղը տեսեր եմ, ինչ ամօթ բան է ըսելով ինքն իրեն երեսը կը զարնէր վատասիրտ վախկոտութիւնն՝ որ մէկ ծայրէն մէկալ ծայրը չէր կրնար երթալ ժուռ գալ. թէ որ վախկոտ չըլլայի՝ կըսէր, կարելի էր թէ շատ օգտակար բաներ ալ կըրնայի գտնել ժուռ գալովս *:

* Այս կղզին բաւական մեծ ըլլալով քիչ տեղը տեսած էր Ռոպէնսոն. կը վախնար ներսերը երթալու, միայն մօտ տեղերը գացած էր: Սակայն կղզիին երկայնութիւնը 24 մղոն էր, իսկ շրջապատ բոլորը 70 մղոն:

Այս մտածմունքս այնչափ զօրացաւ, որ մտքին մէջ որոշեց թէ ամենեւին չուշանայ, առաւօտանց կանուխ ճամբայ ելլէ: Նոյն օրը Ռոպէնսոն ճամբուն ամէն պատրաստութիւնը տեսաւ. հետեւեալ օրը ուտելութեանը լամային վրայ բեռցուց, որ իրեք օրուան պաշար էր. զէնքերն ալ վրան առնելէն ետեւ աստուածային նախախնամութեան զինքն յանձնեց կտրճութեամբ ճամբայ ելաւ: Անանկ էր միտքն որ միշտ ծովուն քովերէն երթայ. և որչափ կարելի է՝ անտառներուն մէջ չի մտնէ, որ չըլլայ թէ կատղած զազաններու պատահի:

Առջի օրը մէկ երևելի պատահմունք մը չի տեսաւ: Գրեթէ տասներութը մղոն առաջ զացեր էր, տեսաւ որ ամէն տեղ զեղեցիկ և բարեբեր էր իր տեղէն շատ աղէկ. ամէնէն անբերը իր տեղն էր, վասն զի շատ տեղ զանազան ծառեր գտաւ. թէպէտ շատը չէր ճանչնար՝ բայց պտուղներով լեցուն էին, որ առողջարար և պատուական սընունդ իրեն կրնային ըլլալ. ինչպէս որ ետքէն փորձեց հասկըցաւ: Այս ծառերուն մէջն էր թղթաբեր ծառը, որուն կեղեր լաւ թուղթ կը շինեն, և օգտիղք ամառուան լաթ կը շինեն*:

* Օգտիղք են բնակիչք Դաիդի կղզիին արևելեան կողմը ովկիանոսին. այս Ժողովուրդքը թէպէտ վայրենի են, բայց դիտեն բարակ բաներ գործել զանազան ծառերէն. որ կըսուին թթենի չինաց, հացի ծառ և այլն: Պատմիչը կըսէ՝ թէ ասանկ գոր-

Ռոպէնսոն առջի զիշերը ծառի մը վրայ
անցուց , որպէս զի գազաններէն ապահով
ըլլայ , և առաւօտանց կանուխ ճամբայ ե-
լաւ : Քիչ մը առաջ երթալէն ետեւ տեսաւ
որ աւելի հարաւային կողմն է կղզին ու եր-
կիրը բոլոր աւազ էր : Հոն ցամաքը լեզուի
պէս դէպ 'ի ծովն երկնցած էր . երբոր զը-
նաց հոն մէկէն զարհուրելով երեսին գոյ-
նը փոխուեցաւ . գողալով սկսաւ չորս դին
նայիլ՝ վերջապէս վախուն պաղեցաւ մնաց ,
կարծեց թէ յանկարծակիի եկաւ . վասն զի
աւազին վրայ տեսաւ մարդու ոտքի նշան-
ներ :

Իրաւ պէտք էր ուրախանալ որ մարդու
նշան տեսաւ . սակայն զիտէր թէ մարդու
պէս մարդու ոտքի նշան չէր , որ բնակա-
նաբար իրարու ընկեր և ցաւակից կըլլայ
քաղաքականութեամբ . հապա գազանինը
ման վայրենի մարդկանց նշան էր . լաւ
հասկըցաւ թէ գարայիպ կղզիներուն մար-
դակեր մարդիկն էին , որոնց անունը միայն
կը սարսեցընէր մարդը՝ որ այն ժամանակը
իրարու միս ուտելով կապրէին * :

Ծած հագուստ մը տեսայ Անգղիա : Այս ծառերը
Չին և Ճաբոն ալ կը գտուին . բնակիչները լաւ
թուղթ կը շինեն :

* Գարայիպներն էին գազանաբարոյ ժողովուրդ-
այն կղզիներուն մէջ . որոնց աչքը խոշոր սև ու
դուրս ելած էր . մարմիննին ուժով , իրենք կառավար-
յանգուգն էին , որ թշնամութեամբ միշտ մէկգմէկ
կը բռնէին կը տանէին անբնակ տեղ մը կուտէին :

Ռոպէնսոն թէ որ սովորութիւն ըրած ըլլար մեծ վտանգներու մէջ աւելի խոհեմութիւն բանեցընելու, այնչափ չէր զարհուրեր դողալով, նաև այսպէս արիւնը պաշած չէր մնար՝ սրտոտ կըլլար։ Թէ որ մարդ ամէն օր զինքը կրթելով ջանք ընէ՝ հոգին ալ զօրաւոր կըլլայ մարմինն ալ։ Իբրդի մարմինը զօրաւոր պահելու համար պէտք է որ վարքը կանոնաւոր պարկեշտ և աշխատաւոր ըլլայ. նմանապէս պէտք է հոգին ալ անարատ պահել հաստատուն բարեպաշտութեամբ։ Ասով մարդ քանի կերթայ կը զօրանայ ձախորդ վիճակին մէջ, ու որչափ մեծ վտանգ ըլլայ աչքին առաջը՝ կարհամարհէ, վասն զի ներքին ոյժը և խղճմտանքին մաքրութիւնը բոլոր խռովութիւնը կը փարատէ. ամենակալ երկնաւորին օգնութիւնն ալ կը հասնի, անանկ որ շուտով մեծապէս չարիքը՝ բարի կը դառնան։

Ինչպէս որ կերենայ Ռոպէնսոն այն աստիճան հաստատ յոյս և զօրութիւն գեռ չէր ստացեր կատարեալ աստուածաշտութեամբ բանէ մը չվախնալու, որպէս զի հանգիստ երջանիկ կեանք ունենար։

Թէպէտ բնական է որ չի կարծուած նոր բանը մարդուս վախ և սոսկում կը բերէ,

հիմա այս մարդիկներէն չի մնացին այն տեղերը. վասն զի Սաւանիացիք տիրէլէն ետև կամաց կամաց բոլորը ջնջեցին. հիմա Եւրոպացիք են անոնց տեղը, թէպէտ ներսերը կրնան գտուիլ։

բայց պէտք է միշտ արիանալ և Աստուծոյ ապաւինելով ձեռքէն եկածն ընել : Կը զարմանամ թէ ինչ սոսկալի զարհուրանաց մէջ ընկաւ յանկարծակի վախկոտ Ռոպէն, սոնը մէկ քանի ոտքի նշան տեսնելով, անանկ որ չորս դին կը նայէր դողալով . ամէն մէկ տերևին շարժմունքէն կը սարսափէր . վախէն չիյտէր թէ ինչ ընէ և ուր երթայ : Վերջապէս սիրտ ըրաւ սկսաւ փախչիլ, բայց կարծէր թէ մէկը ետեւէն ընկեր է . չէր համարձակեր որ զլուխը դարձընէ ու մէկ անգամ մը ետին նայի : Նայիս մէկէն կապուեցաւ մնաց . իր վախը աւելի սաստկանալով զինքը խռովեց : Վասն զի առաջն ելաւ մէկ փոս մը, մէջը նայեցաւ՝ որ կրակ վառած ու նոր մարած էր կրակը . փոսին քովերը տեսաւ որ մարդու ոսկորներ ձգած էին . ձեռքեր, ոտքեր և զլուխներ, որ բնութեան դէմ կերակուրի մնացորդ էին . անոր համար մեծ սոսկում բերին Ռոպէնսոնին :

Այս բանը Գարայիս կղզիին մարդակերներն էին ըրած . որոնց մարդ ըսելու չէ՝ հապա զազան մարդակերալ . որ թէպէտ մարդ են, բայց բոլորովին կատաղի զազան են, ոչ մարդկութիւն գիտեն, ոչ գութ ունին, ամենևին իրարու խնայել չիյտեն . բռնածներնուն պէս իրենց թշնամին կը մորթեն կուտեն : Ռոպէնսոնին առենը Անդիլեան կղզիներուն բնակիչներն՝ որ Գարայիս կըսուէին, բոլորը մարդակեր էին,

ինչպէս վերն ըսինք . ուստի երբոր թշնամիներէն մէկը գերի կը բռնէին՝ զարհուրելի տօն մը կը կատարէին , պար բռնած կը խաղային՝ հաչելու ձայներ հանելով կը նստէին կուտէին :

Ահա ամենասոսկալի բան . ամէն մարդ պէտք է մտածել , թէ ես ալ անոնց մէջն ստեղծուած ըլլայի՝ անոնց նման պիտի վայրենի մարդակեր ըլլայի . ոչ հաւատք պիտի ունենայի , ոչ օրէնք , անամօթ , մերկ վայրենի ըլլայի պիտի : Որոնք կերթային անտառները երեսնին և մարմիննին զանազան զուներով կը ներկէին , և աւելի կարմիր գունով . ականջներնուն և քթերնուն ծայրը կը ծակէին ու մէջը փետուրներ և ծովու ժժմունք կը խոթէին զարդի համար : Թէ որ անոնց մէջ ըլլայինք՝ մենք ալ այս բաները պիտի ընէինք . պէտք է ամչնալով շնորհակալ ըլլանք Աստուծոյ հազար բերան , որ ասանկ տեղ՝ այսպիսի մարդկութեան մէջ ստեղծեր է , և բարի ծնողաց զաւակ ըրեր է . որ մանկութենէ քաղաքավար են և բարեպաշտ . վայ անոնց որ մարդ են ու անտառներուն մէջ զազանային կեանք կանցընեն * :

* Հիմա Ամերիկայի մէջ շատ չի մնացին այս վայրենի մարդիկներէն . բայց ներս տեղեր անտառներու մէջ կը գտնուին , մանաւանդ Նոր Զէլանդա կղզին : Նաև Ափրիկէի ներսերն ալ շատ կան անոնց նման մարդակեր սև մարդիկ , որ մնադործներուն խանութները մարդու միս կը ծախեն .

Ուստի Ռոպէնսոն աչքը անդին դարձուց
այս զարհուրելի տեսարանէն , սրտադող
մը վրան գալով սարսափեցաւ . թէ բնու-
թիւնը իրենն օգնութիւն չընէր՝ հոն պիտի
իյնար մնար . վախուն մէկէն սիրտը ետ
եկաւ հոն , ու քիչ մը ոյժ առաւ սկսաւ
փախչիլ արագութեամբ , անանկ որ հազիւ
թէ իր լաման կրնար ետեէն հասնիլ . վասն
զի այս հաւատարիմ կենդանին կը ջանար
որ ետ չի մնայ , ուստի անդադար ետեէն
կը վազէր : Այս վախը անանկ խռովեց
Ռոպէնսոնին սիրտն որ մոռցաւ լաման ,
որով կենդանիին ոտքին ձայնն որ կառ-
նէր՝ կարծեր թէ մարդակեր մարդիկ ե-
տեէն կը վազեն : Քանի գնաց վախը զօրա-
ցաւ , այնչափ որ՝ որպէս զի միտքը դրած
վայրենի մարդիկ չըլլայ թէ իրեն հասնին ,
ուզեց թեթեւալ՝ որ աւելի արագ փախչի .
ձգեց ձեռքի տէգը , աղեղն ու կացինը , ո-
րոնք որ ան ատենը իրեն պէտք էին . ուրիշ
բան չէր մտածեր , միայն փախչի ետեի ե-
կողներէն ազատի , որ էր իր լաման : Ա-
մենեին չէր նայեր թէ ուր կերթայ . և ոչ
կուզէր հասկընալ դացած ճամբան , միայն
կը ցանկար որ միշտ վազէ ազատի . իր ու-
զածն այս էր , ուրիշ բան չիյտէր թէ ուր է
և ուր կերթայ : Լաման ժամ մը վազեց . ու-
րիշ բան չէր ըրած , բայց եթէ բոլորակ

վասն զի գերի կառնէն , քիչ քիչ կը մորթեն կը
ծախեն կտոր կտոր :

ճամբորդութիւն մը ըրեր էր , անանկ որ չգիտնալով՝ նայիս նորէն եկաւ հասաւ հոն՝ ուսկից որ սկսեր էր փախչիլ :

Դարձեալ զարհուրեցաւ ողորմելին , նորէն խռովեցաւ , որ չփոթելուն չի ճանչցաւ տեղը . միտքը վրան չեկաւ որ գիտնայ թէ առաջուան տեղն է , ուսկից որ փախած էր . այլ կարծեց ուրիշ տեղ է մարդակերներուն , որ ոսկորներ թողուցիր էին հոն ալ , ուստի նորէն սկսաւ նոյն արագութեամբ փախչիլ . նորէն առաջուան ճամբուն սկսաւ վազել , մինչև որ ոյժը հատաւ տկարացաւ . վերջապէս անզգայ ընկաւ գետինը . լաման ալ եկաւ հոն հասաւ ետեէն . քովը չորեցաւ , որ յոգնութիւն առնէ : Դիպուածը բերաւ որ գէնքերը նետած տեղըն ընկաւ Ռոպէնսոն : Երբոր աչքը բացաւ տեսաւ որ գէնքերը հոն են ճամբուն վրայ ձգած՝ կարծեց թէ երազ կը տեսնէ և երազին մէջ այս բաները գլխուն եկան . որ րովհետև ամենեկին խելքը չէր հասներ թէ այն բաները ինչպէս հոն եկան , և ինչպէս ինքը հոն գտնուեցաւ . ահա վախը այսչափ չարաչար խռովիր էր հոգին և խելքը տարեր էր :

Ոտքի վրայ ելաւ , քիչ մը վախը խռովութիւնը անցաւ՝ խելքը զուխն եկաւ չի թողուց գէնքերը՝ շուտ մը վազեց առաւ . միտքը դրաւ՝ որ այլ չի ձգէ այն հարկաւոր գործիքը՝ որով միայն զինքը կրնայ պաշտպանելու : Անանկ տկարացեր էր որ չէր

կրնար առաջուան պէս վազել , թէպէտ և
կը վախնար : Բոլորովին ախորժակը գո-
ցուեցաւ , նոյն օրը բան մը չի կրցաւ ու-
տել , շարունակ կերթար . մէկ անգամ մը
միայն ջրին քով կայնեցաւ ջուր մը խմեց :
Կը յուսար որ նոյն օրը կրնայ հասնիլ իր
բնակարանը , բայց անկարելի եղաւ . իրի-
կուն որ եղաւ հասաւ այն տեղն որ քանի մը
մղոն հեռու էր իր բնակարանէն , որուն ա-
նունը զրեր էր գեղ . անանկ տեղ մըն էր ,
որ ծառերը չորս դին պատած էին ընդար-
ձակ և զուարճալի . մինչև այս դաշտը լա-
մաներուն արածելու տեղ էր ըրեր , վասն
զի ուրիշ տեղերէն չատ աղէկ էր հոն խո-
տը * :

Նախընթաց տարին ամառուան չատ գի-
շերը հոս կը պառկէր , վասն զի մթեղներուն
ձեռքէն չէր զիմանար հոս կը փախչէր . ա-

* Ռուպէնսոն օրագրութեան մէջ կը պատմէ այս
տեղս ինչպէս գտնելը : Յուլիսի 15ին կըսէ երբոր
եւայ եղած տեղէս քանի մը մղոն առաջ գացի՝ տե-
սայ գեղեցիկ դաշտ մը բոլոր ծառերով և ծաղիկնե-
րով զարդարած . գտայ հոն ծխախոտի բոյս , լեմո-
նի ծառեր , և շաքարի եղէգներ . կերննար թէ հոն
միշտ գարուն է : Այնչափ գեղեցիկ էր այս դաշտն
որ որոշեցի հոն փոխադրել իմ բնակարանս , բայց
մտածեցի թէ առջի բնակարանս ծովին մօտ ըլլա-
լով կարելի է որ նաւ մը գայ զիս գտնէ : Ծառե-
րով բնակարան մը շինեցի ինձի հոն . որ երբեմն
երբեմն իբր գեղ երթալու պէս կերթայի հոն կը
նստէի :

սոր համար այս տեղին անունը գեղ էր
գրեր : Անանկ ոյժը տկարացեր էր՝ որ ան-
կարելի եղաւ այլ առաջ երթալու : Ինչ և ի-
ցէ որոշեց որ հոն անցընէ այն գիշեր՝ յոգ-
նութիւն առնէ , սակայն խռոված ըլլալուն
մէկէն պառկեցաւ որ քնանայ :

Հազիւ թէ քունը աչքն առեր էր , նորէն
անանկ վախ մը ունեցաւ՝ որ հոգին բե-
րանը եկաւ : Վասն զի յանկարծ ձայն մը
եկաւ վերէն , որ որոշ կը կանչէր . Ռոպէն-
սոն , խեղճ Ռոպէնսոն՝ ուր ես , և ինչպէս
եկար հոս : Մէկէն վեր ելաւ Ռոպէնսոն
բոլորովին գողալով , չիյաէր թէ ինչ պիտի
ըլլայ : Կեցաւ նայեցաւ , նորէն այն ձայնը
եկաւ իրեն . աչքը չորս դին կը դարձընէր
ամէն կողմը կը նայէր թէ ուսկից է , չէր
հասկընար : Վասն զի սովորութիւն է վախ-
կոտներուն՝ երբոր արտաքոյ կարգի բան մը
կըլլայ՝ իրենք զիրենք կը կորսնցընեն , չեն
կրնար պատճառ գտնել : Ռոպէնսոն ուշա-
դրութեամբ որ նայեցաւ , հասկըցաւ որ այն
ձայնը երկինքէն չէ՝ հապա իրեն թութակին
ձայնն է , որ հոն ծառի մը վրայ նստած էր .
որովհետեւ այս թռչունը ձանձրացեր էր մի-
նակութենէ . երբոր հոն հասաւ Ռոպէնսոն
փնտռելով գտաւ եկաւ նոյն ծառին վրայ
նստաւ . և շատ անգամ այն խօսքերս տի-
րոջմէն լսած ըլլալով սկսաւ ինքն ալ խօսիլ :

Երբոր Ռոպէնսոն պատճառը հասկըցաւ
սկսաւ ուրախանալով Փօլ կանչել , նայիս
թութակը թռաւ տիրոջը քովն եկաւ , սկը-

սան իրար սիրել : Թռչունը անդադար կը
կանչէր , Ռոպէնոն , խեղճ Ռոպէնսոն
ուր ես : Իսկ Ռոպէնսոն զրեթէ այն գիշեր
չի քնացաւ սրտին խռովութենէն . միշտ
աչքին առաջն էին այն ոսկորներն որ տե-
սաւ զարհուրելով . միշտ կը ջանար որ երե-
ւակայութենէն դուրս հանէ այս վախերը ,
բայց բոլորովին երեւակայութիւնը խռոված
ըլլալով անդադար աչքին առաջը կուգային .
իբր թէ Ռոպէնսոնին միտքը զոցուած ըլ-
լալով մութ խաւարով մը՝ այն գիշեր զանա-
զան բաներ կերեակայէր , ու խելքէ դուրս
բաներ կը մտածէր՝ որ զինքը ապահով ընէ :

Աս ալ միտքը դրաւ որ առաւօտուն բոլոր
չինած բաները արէ , և այնչափ աշխա-
տանքով ըրած բաներուն մէկը չի թողու :
Տնկած ծառերը կտրէ , չինած տեղերը և
սլարտէզը արէ . լամաները թող տայ որ
երթան , և իր բնակարանն ալ քակէ . վասն
զի կուզէր որ նշան մը չի մնայ ու չգիտցուի
թէ հոն մարդ կը բնակի , որպէս զի թէ որ
վայրենի մարդիկ յանկարծ այն կողմերն
ալ գան , չիմանան որ մարդ կայ հոն : Ես
միայն ապահով ըլլամ կըսէր , ասոնք ա-
մէնը իմ փրկութեանս համար զոհ թող ըլ-
լան :

ԺԵ . ԴԻՊՈԻԱՆ

Առակ մը կայ թէ գիշերը մամստը կը
բերէ , ինչպէս որ Ռոպէնսոնին զլխուն ե-
կաւ , որանցած գիշեր վախուն խելքէ դուրս
բաներ մտածելով կը տանջուէր մինչն ՚ի
լոյս : Առաւօտուն լոյսն որ ծագեց , իրեն
մտքին խաւար մտմտութիւն ալ փարատեց վեր
եկաւ . խելքը վրան եկաւ ու վախը զնաց
սրտէն , ան ատենը ամէն բան տարբեր
տեսաւ . գիշերուան այնչափ մտածած բա-
ներն որ իրեն խելքին շատ հարկաւոր երե-
ցեր էին , տեսաւ որ խիստ յիմար և անպի-
տան խորհուրդներ էին : Վերջապէս բոլոր
այն մտածմունքները ձգեց , որ սաստիկ
վախնալէն առաջ եկած էին . սկսաւ մար-
դու պէս պէտք եղած բաները մտածել խո-
հեմութեամբ :

Ահա այս բանը մեծ խրատ ըլլայ մար-
դուս , որ մտքէն անցած բանը մէկէնիմէկ
չընէ . հապա որչափ կարելի է ուշացընե-
լով միւս օրուան ձգէ , ու լաւ մտածէ ետ-
քը : Ռոպէնսոն հասկըցաւ որ առջի աւուր
քաջած վախը անցաւ . ես այսչափ ատեն
է հոս եմ , կըսէր , մէկ վայրենի մարդ մը
չի մօտեցաւ բնակարանիս քով , ուրեմն
յայտ է թէ անոնք այս կողմին մէջ չեն
բնակիր , հապա հաւանական է թէ ուրիշ
կողմ կը բնակին , ու ոմանք երբեմն այս
տեղերը կուգան , որ իրենց ըրած յաղթու-

թեանը վրայ ուրախանալով՝ դադանային տօնախմբութիւն մը կատարեն : Եւ ինչպէս կերննայ միայն հարաւային կողմը կղզիիս կը մօտենան , ու առանց առաջ երթալու և ուրիշ բանի հետաքրքրութիւն ընելու կը դառնան իրենց տեղը : Ուստի աս ալ աստուածային սքանչելի կարգադրութիւնն է կըսէր , որ այս կողմը եկայ ընկայ , ուր քիչ բարեբեր ըլլալուն համար , իմ կեանքս ապահով կըլլայ . վասն զի մարդակերները չեն մօտենար հոս * :

Որպէնսոն այսպէս խօսելով իրեն սիրտ կուտար . Ես ինչո՞ւ պիտի յուսահատիմ , միթէ նոյն ամենակարող նախախնամութիւնը չի՞ կրնար զիս պահել ամէն փորձանքներէն , որ մինչև հիմա ալ աւելի մեծ վտանգներէն յայտնապէս ազատեց իւր անհուն ողորմութեամբը : Ասանկ խօսելով ինք զինքը սաստիկ կը նախատէր , որ Աստուծոյ ողորմութեանը վրայ յուսահատեր էր այնչափ : Ուստի մեծապէս զղջանալով ընկաւ ստեղծողին առջին՝ ներում խնդրեց այս նոր սխալանացը :

Անկէ ետեւ սիրտը զօրացած՝ ելաւ այն տեղէն քաջութեամբ իր բնակարանը կեր-

* Վայրենի մարդիկ սովորութիւն ունէին , որ երբ թշնամիներէն մէկը գերի կընէին՝ նախ բաց տեղ մը կելէին , բռնած գերին կը մօրթէին խաղալով խնտալով կուտէին . ետքը կելէին պար կը խաղային հաջելու ձայներ հանելով և զարհուրելի շարժումներէրով :

Թար . բայց ճամբան նոր բան մը միտքն ընկաւ՝ որոշեց որ ընէ : Իբր զի ուզեց որ ինքն իրեն բարեպաշտական կանոններ դնէ . որ աւելի ապահովութիւն և համարձակութիւն ունենայ Աստուծոյ առջին : Եւ այս բանը խիստ հարկաւոր և բանաւոր էր , որովհետեւ սկարտք է որ ամէն մարդ հաստատ յուսով ապաւինի աստուածային նախախնամութեանը , հաւատալով թէ երբոր իր վարքը Աստուծոյ օրինացը յարմար է , ոչ երբէք Աստուած կը թողու անանկ մարդը կարօտութեան մէջ : Բայց պէտք է որ մարդն ալ անհոգութիւն չընէ . իր ձեռքէն եկածն ալ ընէ , ինչ որ կը ճանչնայ հարկաւոր մարդկային բարութեան և երջանկութեան համար : Վասն զի Աստուած ամենաբարին անոր համար մարդուս տուեր է խելք և այնչափ հոգևոր և մարմնաւոր կատարելութիւն , որպէս զի պէտք եղած ատենը զործածէ զանոնք՝ երջանիկ և առաքինի ըլլալու համար :

Ռոպէնսոն երբոր հասաւ իր բնակարանը , առջի գործքն եղաւ՝ որ միջոց տեղ մը շատ ծառեր տնկէ , որպէս զի պատնէշի պէս իրարու մօտ անտառ ձևանան բնակարանին առջին : այս մտքով՝ որ եթէ մէկը հեռուէն գալու ըլլայ՝ անտառը գոցէ զինքը չի տեսնէ եկողը : Եւ այսպէս ահա երկու հազար ծառեր տնկեց կարգաւ . բոլորը այն տեսակ ծառերէն տնկեց , որ զիտէր թէ քիչ ատենին մէջ կը մեծնան . որչափ կա-

րելի էր՝ ջանաց շիտակ տնկել . բայց չուզեց որ համեմատ և արուեստաւոր երևնան . որպէս զի բնական անտառ ըլլան , մարդու շինած չերևնան :

Ետքը որոշեց որ գետնին տակէն ճամբայ մը բանայ իր բնակարանէն մինչև լեռան մէկալ կողմը , որ եթէ թշնամիները բնակարանէն վեր ելլեն , փախչելու ճամբայ ունենայ : Թէպէտ սոսկալի դժուար և երկար աշխատանք էր այս բանը , բայց անձին ապահովութեան համար սկսաւ չարաչար աշխատիլ . և այս բաներուն հետ ըլլալով թողուց նաւ շինելը : Բայց այս գետնի տակի ճամբան շինելու համար տեղ տեղ հորեր բացաւ , ինչպէս որ կընեն հանքերուն մէջ բանողները . նախ հոր կը փորեն * , ետքը հորիզոնաբար ճամբայ փորելով առաջ կերթան :

Ռոպէնսոն այսպէս փորելով լեռան մէկալ զին անցաւ , որչափ որ կը փորէր միշտ կը ջանար հողը դուրս հանելով իրարու վըրայ դիզելով պզտի բերդ մը շինել : Այս բերդին միջոցը ութը ոտնաչափ էր , իսկ բարձրութիւնը տասը ոտնաչափ . տեղ տեղ

* Հանքի մէջ բանողները նախ վերէն վար հոր կը բանան ջուր կը գտնեն . անկէ ետքը կը սկսին ճամբայ բանալ , ու շարունակելով կերթան ուրիշ հոր կը բանան . մինչև որ հանքին երակը գտնեն : Թէ որ ասանկ չընեն ու հաստատ հող չի գտնեն , վերի հողը կը փլչի . Ռոպէնսոն ալ ասանկ ըրաւ :

սանդուղ կը շինէր ելլելու իջնելու համար . տեղ տեղ ալ ծակ կը ձգէր որ կարենայ դուրս նայիլ . կարելի է թէ , կըսէր , օր մը պէտք կըլլայ հոն մտնել թշնամեաց ձեռքէն :

Կարծէր թէ յանկարծ թշնամի մը անկէ անցնելու որ ըլլար՝ կրնար ապահով հոն փակուիլ . բայց թէ որ թշնամին երկար աւտեն կենար զինքը հոն պաշարեր , անկարելի էր դիմանալ : Իր քանքը անոր համար էր որ եթէ պատահական բան մը գլխուն դայ՝ հոն փախչի , և հոն ապրուստ պահելով անօթի չի մեռնի : Այս պատճառաւ որոշեց որ միշտ պատրաստ ունենայ բանի մը օրուան ուտելու բան , պանիր , մածուն , պտուղ , ծովի ժժմունք , որոնք օրէ օր կը նորոգէր . այս ինքն առջի օրուանը կուտէր , նորէն տեղը կը դնէր :

Այս միջոցը ուրիշ բանի մըն ալ ձեռք դարկաւ . բայց տեսաւ որ լմննալու բան չէ՝ թողուց : Իբր գի միտքը դրաւ որ ճամբայ մը բանայ ու այն վազած ջուրը բերէ իրեն բակին մէջ աղբիւր շինէ . որ եթէ ներս փակուի առանց ջրի չի մնայ : Բայց նայեցաւ որ ուղած բանը շատ ատենի կը կարօտի՝ ձգեց . ալ աւելի կուգէր երթալ իր նաւը շինել , քան թէ ասանկ բանի հետ ըլլալ :

Քանի մը տարի ասանկ զգուշութեամբ երթալով երևելի դիպուած մը չի պատահեցաւ : Մէկ առաւօտ մը օդը գեղեցիկ ըլլալով կաշխատէր իր նաւը շինելու , տեսաւ

որ չատ մուխ կելլէ հեռու տեղէ մը . մէկէն վախ եկաւ իրեն . ետքը հետաքրքրութիւնը դալով ուզեց հասկընալ թէ ինչ է : Ուտի ելաւ . քովի լեռան վրայ դիտեց՝ որ իմանայ այն ծուխին պատճառը . բայց սոսկաց՝ երբոր տեսաւ ծովին քով հինգ վեց պզտի նաւեր կապած . երեսուն հոգի լեռան մարդիկ , անանկ ահագին՝ որ գազանի ձայներ հանելով պար կը խաղային կրակին շորս դին * :

Ռոպէնսոն թէպէտ միշտ կը կասկածէր , թէ օր մը պիտի տեսնէ այս բանը , բայց այն աստիճան չի վախցաւ , որ զինքը կորսընցընէ . այլ ոյժ առնելով զօրացաւ , մէկէն Աստուծոյ ողորմութեանը ապաւինելով վստահութեամբ լեռնէն վար ինջաւ և շուտ մը դէնքերը վրան առաւ , երկնաւորէն օգնութիւն խնդրելով առաջադրեց որ մինչև ետքի շունչը պաշտպանէ զինքը : Այս մտքով զօրացաւ աստուածապաշտութեամբ ,

* Ռոպէնսոն կըսէ թէ տասներու թը ամիս կը դիտէի որ վայրենիներուն ձեռքէն մարդ մը ազատեմ . առտու մը տեսայ որ վեց քանոգ մօտեցան հեռուն , մարդակերները դուրս ելան կրակ վառեցին , ու պատրաստութիւն տեսան տօնախմբութիւն ընելու . մէկ նաւէն երկու գերի հանեցին . նայիս իրէք հոգի մէկ գերին մորթեցին փայտէ դանակով , կտրտեցին մարմինը շարեցին , մէկ դիէն կուտէին ու կը խաղային . մէկալ գերին միջոց գտնելով կապը փրցուց ու սկսաւ փախչել դէպ 'ի իմ բնակարանս :

և այնչափ քաջութիւն առաւ՝ որ ելաւ նորէն լեռանը վրայ սկսաւ աղէկ մը դիտել թշնամիները :

Մէկէն բարկանալով սարսափեցաւ . վասըն զի որոշ տեսաւ որ երկու ողորմելի գերի կապած էին կրակին մօտ , որ կերենար թէ պիտի մորթէին : Նայիս երկու հոգի եկան տարին մէկը մորթեցին կուտէին , ու խաղալով երբոր իրենց դաղանային տօնախմբութիւնը կընէին՝ մէկալ գերին ողորմելաբար խեղճ կը նայէր ընկերոջը չարաչար մահուանը վրայ , ու կը սպասէր որ զինքն ալ տանին ուտեն . բայց նայեցաւ որ բոլոր վայրենի մարդիկ թափեցան ընկերոջը վրան , ու ոսկորները կրծելու հետ էին , և մէկը այն գերիին վրայ չէր նայեր , միայն իրենց դաղանային զործքին հետ կը խաղային : Խեղճ գերին յուսալով թէ կըրնամ անոնց ձեռքէն փախչիմ ազատիմ , սկսաւ վազել սաստիկ արագութեամբ դէպի Ռոպէնսոնին կողմը :

Ռոպէնսոն զայն որ տեսաւ , ուրախութիւնն ու յոյսը , վախն ու սրտադողը իրար խառնուեցան , երեսին գոյնը դարձաւ . մէյմը մոխիր կտրեցաւ , մէյ մըն ալ կրակի պէս կարմրեցաւ : Սրտին մէջ կիմանար յոյս և ուրախութիւն , բայց տեսնելով թէ գերիին ետեւէն ընկեր կուգան՝ աւելի սարսափեցաւ , վասն զի ամէնքը շիտակ իր վրայ կուգային վազելով . ողորմելի գերին սաստիկ կը վազէր , եկաւ անանկ տեղ մը

որ ծովը ներս էր մտեր զէս 'ի ցամաք , հարկադրեցաւ գերին որ ջուրը նետուի՝ լողալով ասդին անցնի . թշնամիներէն ալ երկու հոգի ջուրը նետուեցան ետեէն կուգային . մէկալնոնք ետ դարձան գացին իրենց տօնը կատարելու : Ռոպէնսոն տեսաւ որ այն երկուքը այնչափ լաւ չէին կրնար լողալ գերիին պէս , որ բռնել կուզէին . իսկ գերին եկաւ ցամաքն ելաւ սկսաւ վազել , բայց թշնամիները դեռ ծովին կէսն էին : Այն կէտին Ռոպէնսոն անանկ զօրացաւ և սիրտը շարժեցաւ որ ոչ երբէք եղեր էր իրեն :

Աչքերէն կրակ կը ցատքէր , սիրտը կերէր որ երթայ օդնութիւն հասնի գերիին . առաւ ձեռքը իր տէգն , ու մէկէնիմէկ լեռնէն վար ցատքեց , ու կայծակի պէս անտառէն դուրս ելաւ՝ երկուքին մէջը մնաց . սկըսաւ պոռալ գերիին թէ կայնէ կայնէ մի փախչիր : Դարձաւ խեղճը տեսաւ մէկ զարհուրելի մարդ մը բոլոր մորթով ծածկուած , վախուն կարծեց թէ երկնային հոգի է , պաշարուեցաւ տարակուսելով՝ ոտքն իյնի՞ թէ փախչի : Ռոպէնսոն թևերը բացաւ նըշան տուաւ իրեն՝ թէ զինքը պիտի պաշտպանէ թշնամիներէն . և ինքը դարձաւ վազեց անոնց վրայ . վայրենիները իրարմէ հեռու ըլլալով Ռոպէնսոն տէգովը զարկաւ մէկը պառկեցուց :

Մէկալ ընկերը հարիւր քայլ հեռուն ըլլալով կայնեցաւ հանեց իր աղեղը պատրաստ

տեց ու նետեց Ռոպէնսոնին սրտին դարկաւ . բայց Աստուած տուաւ որ լամային կաշին հաղած ըլլալով վահանի պէս դէմ դրաւ՝ ամեններն չանցաւ , ուստի Ռոպէնսոն անխոց մնաց և ժամանակ չի տուաւ որ թըշնամին նորէն աղեղը նետէ , վրան վազեց և չարաչար վիրաւորեց :

Քաջն Ռոպէնսոն թշնամին ձգելէն ետե՛ դարձաւ դէպ 'ի գերիին կողմը , որուն թէպէտ ազատիչ եղաւ՝ բայց խեղճը ուրախութեան ու վախի մէջ ըլլալով անշարժ մնացեր էր չէր կրնար առաջ գալ . չիյտէր թէ արդեօք կեանքը պիտի բաշխէ իրեն՝ թէ պիտի զարնէ սպաննէ զինքը այս անձանօթէակը : Սակայն Ռոպէնսոն կանչեց զինքը քովը , նշան տուաւ որ իրեն մօտենայ :

Մէկէն հնազանդեցաւ զերին՝ թէպէտ կասկածելով կամաց կամաց կուգար , ու աղաչելու կերպերով մը կը մօտենար իրեն : Ռոպէնսոն բարեկամութեան նշաններ տալով խեղճին սէր կը ցցընէր՝ որ չի վախնայ իրեն քով գայ : Եկաւ մօտեցաւ զերին , բայց ամէն մէկ տասը քայլ առնելուն զետինը կիյնէր , երկրպագութիւն կընէր շնորհակալութիւն ընելով յարգութիւն տալով : Վար առաւ մորթը Ռոպէնսոն , բացաւ երեսը ծիծաղերես մարդավարութեամբ և բարեկամական սէր երեցընելով : Անանկ որ տեսաւ զերին առանց յապաղելու վազեց եկաւ ազատողին քով զետինն ընկաւ երկրպագութիւն ըրաւ , ու բռնեց Ռոպէնսոնին ոտքը

վզին վրայ դրաւ, հասկըցնելու համար թէ
կուզէ իրեն գերին ըլլալ: Իսկ քաջն Ռո-
պէնսոն՝ որ աւելի կարօտ էր բարեկամի
քան թէ գերիի, մէկէն ձեռք տուաւ անոր
բարեկամութեամբ վեր վերցուց, և որչափ
կարելի էր ուզեց իրեն հասկըցընել նշան-
ներով, թէ ամէն կերպով զինքը բարեկամ
պիտի ընէ իրեն և սիրելի բարեկամ:

Բայց նայինք այն վայրենի մարդն ինչ ե-
ղաւ, որ Ռոպէնսոն դարկեր գետինն էր
ձգեր: Այս մարդը չէր մեռած, նայիս որ
ելաւ քիչ մը խոտ հանեց դրա վէրքին վը-
րայ՝ որ արիւնը կտրի. Ռոպէնսոն ցոյց
տուաւ գերիին՝ թէ տես ինչ կընէ թշնամիդ.
ան ալ սկսաւ աղաչելով բաներ զուրցել, ո-
րուն լեզուն չէր հասկընար. և անանկ նոր
բան կերեւնար իրեն, որ կարծեր թէ մարդու
խօսք չէ. շատ տարի անցաւ, ահանջը չի
սորվեցաւ անոր ձայնին:

Գերին տեսաւ որ չի հասկըցաւ Ռոպէն-
սոն՝ աչքը դրաւ կայինին վրայ, մատովը կը
ցուցընէր, և նշաններով հասկըցուց որ կը
փափաքի կացինը առնէ ու երթայ թշնամին
մեռցընէ: Քաջն Ռոպէնսոն որ ոչ երբէք
մարդու արիւն մտած էր, բայց ահամայ
կամօք տուաւ կացինը գերիին, ու ինքը աչ-
քը անդին դարձուց որ չի տեսնէ. իսկ գե-
րին կայծակի պէս հասաւ թշնամիին վրայ,
մէյմը դարկածին պէս գլուխը կտրեց, և ու-
րախանալով դարձաւ եկաւ որ վրէժխնդիր
ըլլալով սիրտը հանդէսեցաւ: Անկէ ետեւ հա-

զար անգամ կերպ կերպ շարժմունքներով
և խաղալով եկաւ Ռոպէնսոնին ոտքին
տակը ձգեց իբրեւ յաղթանակ՝ կացինն ու
կտրած զուխը արիւնաթաթախ : Ռոպէն-
սոն նշաններով հասկըցուց որ թշնամիին
աղեղը առնէ ու միատեղ երթայ : Գերին
առաւ աղեղը , անանկ յաջողութեամբ նը-
շան կառնէր՝ որ գնաց մէկալ թշնամին ալ
աւազին վրայ գտաւ , աղեղը լարեց՝ նետա-
ծին պէս ան ալ դարկաւ սատկեցուց : Այս
բանը Ռոպէնսոն գերիին առաջ հասկըցու-
ցեր էր որ նայի զգուշանայ չըլլայ թէ ա-
նոնց նշանը հոն մնայ , որ մէկալնոնք ալ
չի դան չտեսնեն . կասկած ունէր որ կու-
դան , բայց անանկ արագութեամբ գերին
ըրաւ լմնցուց որ քառորդ ժամուն մէջ երկու
թշնամիին մարմինն ալ աւազին մէջ թա-
ղեց որ նշաննին ալ չի մնաց : Անկէ ետեւ
դարձան իրենց տեղը * :

* Թէպէտ աստուածային և բնական օրէնքը ար-
դիւեր է մարդասպանութիւնը , բայց ամէն մարդ
պարտական է իր կեանքը պահելու՝ որչափ որ Աս-
տուած տուեր է : Ուստի երբոր մէկը կուղէ քեզ
մեռցընել , պէտք է որ կեանքդ պահելու համար
զայն մեռցընես՝ որ դուն ազատիս , եթէ ուրիշ ճամ-
բայ չիկայ ազատելու : Ասանկ ատեն արդարու-
թեան դէմ չըլլար . սակայն եթէ ուրիշ կողմանէ
կրնաս պաշտպանել կամ փախչելով և կամ ուրիշ
արդեւքով , ան ատենը թշնամին մեռցընելը մար-
դասպանութիւն կըլլայ Աստուծոյ օրէնքին դէմ :

ԺԶ . Դ Ի Պ Ո Ի Ա Մ

Ռոպէնսոնն նորէն տարակուսանաց մէջ
ընկաւ , չիյտէր թէ զլխուն ինչ պիտի գայ
թշնամիներէն . ուստի միշտ անհանգիստ
ըլլալով կելէր լեռանը վրան անդադար կը
դիտէր վայրենի մարդիկն՝ որ կը խաղային
ծովուն քով : Շատ մեծ վախ ունէր թէ այն
դազանային հարկինքը կատարելէն ետե
կելեն կուգան երկու ընկերները փնտռե
լու . որ իրենք ուտելու հետ ըլլալով անոնք
գերիին ետեէն գացին : Եթէ գային այն
կողմերը նայելու՝ հարկաւ կը տեսնէին Ռո
պէնսոնին բնակարանը . և միաբան ամէն
քը վրանին թափելով Ռոպէնսոնն ալ կը
մեռցընէին իրեն գերին ալ . քհա այս բա
նը միշտ կը մտածէր :

Այս մտմտութենքով անանկ սիրտը խռո
ված էր , որ լեռանը վրայէն և ծառի մը
ետեէն աչքը տնկեր միշտ վայրենի մար
դիկներուն կը նայէր թէ ինչ կընեն . իսկ
անոնք սարսափելի ոռնալու ճայներ հանե
լով պար կը խաղային և զարհուրելի աղա
ղակներով կուրախանային այն զարչելի
տօնախմբութեան համար : Ուստի Ռոպէն
սոն միտքը դրաւ որ ուրիշ ճամբայ չի կայ
Աստուծոյ ապաւինելէն՝ ի դատ , միտքը վեր
վերցուց , երկնաւոր հօրը ապաւինեցաւ՝ որ
կողորմի անմեղներուն :

Այն կէտին սիրտը զօրանալով քաջու

Թիւն մը եկաւ վրան . միտքը դրաւ որ եթէ
զան այն կողմերը՝ չի փախչի դէմ դնէ :
Բայց անոնց աչքին չերևնալու համար ծա-
ռերուն ետեւէն սողալով վար ինջաւ , ու իր
սանդուղէն վեր ելաւ , նշան տուաւ զե-
րիին որ իրեն ետեւէն երթայ . երկուքը միա-
տեղ ինջան բնակարանին մէջ . գերին եր-
բոր տեսաւ բնակարանին մէջի եղած կար-
գը և պիտանի բաները՝ զարմացաւ մնաց ,
որ անանկ բան չէր տեսած . որպէս թէ մէկ
զեղացի մը բնաւ քաղաք չի տեսած ըլլայ ,
ու մէկէն զինքը մեծ պալատի մը մէջ գտնէ
որչափ կը զարմանայ , ասոր նման պաղե-
ցաւ գերին : Ռոպէնսոն պէսպէս նշաննե-
րով հասկըցուց գերիին իր տարակուսանքն
որ վայրենի մարդիկներէն կը կասկածէր
թէ վրանին կուզան :

Աս ալ իմացուց թէ պատրաստ եմ մինչև
ի մահ զիս պաշտպանելու , և քանի որ
ողջ եմ կը ծեծկուիմ . գերին հասկըցաւ այս
խօսքերս ամէն պարագայով և ինքն ալ զա-
նազան նշաններով հասկըցուց իրեն սիր-
տը . կացինը վեր բռնեց , և բարկանալով
առաւ տէգը բռնեց թշնամեաց կողմը . որ-
պէս թէ թշնամիները պատերազմի կը հրա-
ւիրէր : Նաև կուզէր հասկըցընել ազա-
տիչ Ռոպէնսոնին , թէ ամենայն կերպով
պատրաստ է զինքը պաշտպանելու քաջու-
թեամբ : Ռոպէնսոն ուրախանալով գովեց
անոր քաջասրտութիւնը , տէգը ձեռքը տը-
լաւ , և աղեղը վրան կախելով զինեց , ու

դրաւ զինքը պահապան այն շինած շրջապատին մէջ, որ անկէ զիտէ՝ թէ մարդ կերենայ դաշտին մէջ, որ տնկած ծառերուն մէկալ զին էր :

Գրեթէ մէկ ժամէն ետեւ յանկարծ լսեցին հեռուէն զարհուրելի աղաղակ մը՝ որ իրար կանչելով կը ժողովըվէին վայրենի մարդիկ : Նայիս Ռոպէնսոն ու զերին պատրաստուեցան պատերազմ ընելու, և իրարու երեսնայելով և զանազան նշանակով մէկմէկու սիրտ տուին որ քաջութեամբ դէմ դնելով պաշտպանեն իրենց անձը : Աղաղակը դադրեցաւ . նայիս նորէն աղաղակը լսուեցաւ աւելի մօտէն և աւելի սաստիկ . ետքը նորէն ձայներնին կտրեցին : Գարծեալ սկըսան անանկ սարսափելի ձայներ հանել՝ որ լեռներէն արձագանդի ձայներ կուգար : Արդէն այս երկու քաջ զօրաւորները պատրաստ էին, և իրենց աղեղը քաշած էր : Գերին կատարեալ կատաղի մարդ դարձաւ . աչքերէն արիւն կը կաթէր . սրտին քաջութիւնը երեսէն կերենար . միակերպ ծառերուն մէջէն կը զիտէր կը նայէր աղաղակ եղած տեղը :

Ռոպէնսոն ասանկ պատրաստ միշտ կը զիտէր թէ ինչ կընեն վայրենիները, մինչև իրիկուն միակերպ կը նայէին անոնց՝ ինքն ու զերին . բայց թշնամիներէն մարդ մը չի տեսան, և ձայն մը չի լսուեցաւ երկար ատեն . ուստի հաւանական կերևնար թէ վայրենիները չուզեցին հեռուն երթալ փնտռել

իրենց ընկերները , ելան նաւը մտան տեղերնին գացին : Այս մտքով ասոնք ալ ձգեցին զէնքերնին և Ռոպէնսոն եկաւ ուտելութան ճարել : Որովհետեւ այն օրն որ Ռոպէնսոնին այսչափ երևելի զիպուածներ պատահեցան ուրբաթ էր , ուղեց որ ասոր յիշատակը չի մոռցուի , և ուրիշ զիպուածներէն որոշուի , անոր համար ազատած գերիին անունը Ռարբար դրաւ :

Մինչև այս կէտս Ռոպէնսոն ժամանակ չէր ունեցեր ուշադրութեամբ գերիին վրայ նայելու , տեսաւ որ շնորքով պատանի մըն էր իբր քսան տարեկան , մարմինը սեւագոյն , մազերը սև ու երկայն , քիթը կարճ , բայց այնչափ տափակ չէր , պոկունքը բարակ , ակռաները ճերմակ ոսկորի պէս , ականջը քանի մը ծովու ժժմունք և փետուր անցուցեր էր զարգարանքի համար , ամենեին լաթ չէր հագած :

Ռոպէնսոն թէպէտ խիստ անօթի էր , բայց պարկեշտութեան համար ուղեց որ նախ անոր մերկութիւնը ծածկէ . ուստի լամային մորթէն հագուստ մը շինեց հագցուց գերիին . անկէ ետեւ կանչեց քովն որ կերակուր ուտեն : Ան ալ մօտեցաւ իրեն շատ զանազան ձևերով շնորհակալութիւն կընէր , զլուխ ծռելով յարգութիւն կուտար , ընկաւ ոտքը երկրպագութիւն ըրաւ . բռնեց ազատողին ոտքը իր վզին վրայ դրաւ ինչպէս որ առաջուց ալ ըրեր էր : Իսկ Ռոպէնսոն որովհետեւ այնչափ ատենէն ի վեր

կը փափաքէր մէկ մարդ մը տեսնելու՝ որ չափ որ գերիին վրան կը նայէր սիրտը ուրախութեամբ կը լեցուէր, ու անդադար բարեկամական սէր կը ցցընէր Ուրբաթին։ Սակայն չիյտէր թէ ինչ բնութեան տէր է. իրեն կերևնար թէ խոհեմ մարդ է. ուզեց անանկ վիճակի մը մէջ պահել զայն պատուաւոր հպատակութեամբ՝ որ ապահով ըլլայ, և պատշաճ մեծարանքն անկէ ընդունի՝ ինչպէս որ պարտական էր իրեն. քիչ մը ատենէն ետե թագաւորի պէս մեծութիւն կընէր։ Գերիին հասկըցուց նշաններով թէ գինքը միշտ պիտի պաշտպանէ, բայց կատարեալ հնազանդութիւն կը պահանջէ իրմէն, և ինչ որ իրեն հրամէ՝ պէտք է որ կատարէ. և ինչ բան որ իրեն արգիլէ իր տէրն ու թագաւորը առանձնական հաճութեանը համար՝ պէտք է որ զգուշանայ։

Այս պատուիրանները նշաններով տուած ատենը գերին ալ այս խօսքս կըսէր Քազիք. Ռոպէնսոնին միտքն ընկաւ որ լսած էր շատոնց, թէ Ամերիկայի լեւան մարդիկը իրենց զլխաւորին այս անունը կուտան։ Ուստի նշանէն աւելի այս խօսքով իրարու բան կը հասկըցընէին. անկէ ետե գերին երբոր կիմանար որ բան մը կուզէ իր տէրը՝ ինքն ալ հնազանդութիւն ցցընելու համար՝ քանի մը անգամ բարձր ձայնով կը կրկնէր այս Քազիք բառը՝ նորէն Ռոպէնսոնին ոտքն իյնելով։

Նաև ուզեց հասկըցընել թէ Ռոպէնսոնին թագաւորական իշխանութիւնը որչափ զօրութիւն ունէր . տէգը ձեռքը տուաւ ու ծայրը իր սրտին վրայ դրաւ . և անով կիմացընէր թէ իր տէրը իշխանութիւն ունի կեանքին վրան ալ՝ մահուան վրան ալ : Իսկ Ռոպէնսոն ինքնազուլօ իշխանութեամբ ձեռքը անոր վրան կը դնէր պաշտպանելու համար : Անկէ ետեւ նորէն հրաման տուաւ որ քովը նստի կերակուր ուտէ . իսկ զերին զայն պատուելու համար՝ զետինը նստաւ , տէրը խոտէ շինած նստարանին վրայ նըստեցուց :

Ահա ասոնց բանն էր մէկ պատկերք մը աշխարհքիս թագաւորութեանց սկզբնաւորութեանը . վասն զի այն մարդիկներն որ ուրիշներէն աւելի զիտուն էին , աւելի սըրտոտ և զօրաւոր , անոնք կըլլային առջի թագաւորը և առջի կառավարիչը մէկ տէրութեան մը : Աւելի տկարներն ու աղքատները ապստամբ մարդկանց անիրաւութեան տակն ըլլալով , որոնք առջի ժամանակը աւելի չատ էին քան թէ հիմա , այս բռնաւորներուն զրկանքէն զիրենք ազատելու համար , կը խնդրէին պաշտպանութիւն և օգնութիւն զօրեղներէն : Այս պաշտպանութեանը փոխարէն կը խոստանային կատարելապէս հպատակ ըլլալ անոնց , և տարուէ տարի տուրք տալու իրենց պտուղէն և ոչ խարներէն . անանկ որ՝ պաշտպանութիւն ընող իշխանները անոնց տուրքովը իրենց

ապրուստը հողալով ժողովուրդը կը կարողանային թշնամիներէն ապահով ընելու : Այս տարեկան տուրքը կոչուեցաւ բեռն ժողովրդեան որ կը սլարտաւորէին զհպատակները թագաւորին տալու : Ահա այսպէս է սկիզբը և հեղինակութիւնը իւրաքանչիւր թագաւորութեան և տէրութեան, և այսպէս է հնազանդութիւն և սլարտը հպատակաց :

Ուստի ահա Ռոպէնսոն ճշմարտապէս թագաւոր եղաւ . վասն զի այն կղզին էր իրեն թագաւորութիւնը, լամաներն ու պըտուղներն էին իր զանձը . Ուրբաթն էր իր հպատակը, թէպէտ մէկ հոգի մըն էր՝ բայց շատ մեծ յարգ ունէր անոր առջին : Թու թակն էր իրեն մէկ հատիկ պալատականը, թէպէտ անպիտան անասուն էր : Այս գերազանց թագաւորը շատ անգամ կը խոնարհէր իրեն գերիին այնչափ, որչափ որ արժանապատուութիւնը կրնար իրեն թոյլ տալ : Կերակուրէն ետև ուզեց Ռոպէնսոն շնորքով կարդադրել տալ ամէն բանն որ պառկելու համար պէտք էր :

Այնչափ խոհեմ մտացի էր Ուրբաթ գերին, որ քիչ ժամանակի մէջ ամէն բան կընէր հաւատարմութեամբ՝ բոլորովին իրեն հպատակելով իբր զխաւոր պաշտօնեայ, զօրապետ, խորհրդական, և սենեկապետ :

Սակայն խոհեմութիւն չի համարեց Ռոպէնսոն անջի բերան իր բնակարանին մէջ առնել գերին, հրամայեց որ երթայ համբարանոցին մէջ պառկի՝ ուր բան կը դնէր :

վասն զի մեծ անխոհեմութիւն կըլլար , չի
փորձած լեռան մարդը այնչափ հաւատա-
րիմ սեպել , մինչև մէկ տեղի մէջ պառկիլ ,
և քնանալով իր կեանքը անոր հաւտալ ,
նաև բնակարանին ծածուկ ճամբան յայտ-
նել : Ուստի հրամեց Ուրբաթին որ խոտէ
տեղ մը շինէ իրեն համբարանոցին մէջ ու
հոն պառկի . և Ռոպէնսոն միշտ խոհեմու-
թեամբ գգուչութիւն ընելով բոլոր զէնքերը
իրեն քով կը պահէր :

Ոչ երբէք անարժան կը համարէր որ խո-
նարհական գործքեր ընելով բարի օրինակ
տայ իր հպատակին , թէպէտ մարդուս զար-
մանք կուգայ թէ մէկ մարդով ինչ կըլլայ :

Այս պատճառաւ Ռոպէնսոնին վարքը
աշխարհքի խրատ եղաւ , որ ինքնիշխան
ըլլալով բոլոր կղզիին , և բացարձակ տէր
կենաց և մահու գերիին ու լամաներուն՝ չէր
խորշեր , միշտ կը խոնարհէր գերիին առջին
ծառայական գործքեր ընելով , լամաները
կը նայէր , ջուր կուտար , կաթ կը կթէր , և
գերիին ընելու գործքը ինքը կընէր՝ որ սիր-
տը հանգչելով հոգ չունենայ : Իսկ Ուրբաթ
գերին կը տեսնէր որ տէրը լամաներուն
կաթը կը կթէ , կը զարմանար թէ ինչ պիտի
ընէ , որովհետև ամենեին խելքը չէր հաս-
ներ թէ կենդանիին կաթը ասանկ պատուա-
կան սնունդ է , վասն զի ոչ երբէք բերանը
դրած էր . երբոր Ռոպէնսոնին ստիպելու-
վը քիչ մը խմեց՝ զուարճանալով կը զար-
մանար թէ ինչ աղէկ բան է : Այս աշխա-

տանքը լմնցնելէն ետեւ՝ որ բոլոր օրը յոգնեցան՝ երկուքն ալ ուղեցին հանգչիլ : Ռոպէնսոն հրամեց գերիին որ երթայ շնորհակալութիւն ընելով դէպ ՚ի երկիրնքն՝ պառկի՝ որ զինքը այնչափ վտանգներէն ազատեր էր , և անանկ մարդու ձեռք ձգեր էր՝ որ իրեն թէ ընկեր և թէ բարեկամ էր * :

ԺԷ. ԴԻՊՈԻԱԾ

Յայտնի է թէ՛ որչափ մեծ բան է մարդկային ընկերութիւնը , և որչափ մեծ բարիք կը ծագին անկէ . պէտք է զարմանալով չընորհակալ ըլլալ ստեղծողին որ բնապէս մարդուս սրտին մէջ դրեր է ընկերական հոգի ունենալ և իրարու օգնել՝ չէ՛ թէ զազանի պէս իրարու միս ուտել : Ռոպէնսոնին առջի գործքն եղաւ՝ որ միւս օրը առնէ ընկերը երթայ վայրենիներուն պար խաղացած տեղերը տեսնէ . ուր առջի օրը այն սատանայական տօնը կատարեցին :

Ճամբան երթալու ատեն հանդիպեցան այն տեղին ուր որ երկու վայրենի մարդիկ թաղուած էին , գերին խնդրեց Ռոպէնսոն

* Թէպէտ այս գերին կռապաշտ էր՝ սակայն Ռոպէնսոն հասկըցուց իրեն որ ամէն բան Աստուած է ընողը և ամէն մարդ պարտական է ստեղծողին երախտիքը ճանչնալ և շնորհակալութիւն ընել դէպ ՚ի երկիրնքը նայելով : Ահա այսպէս Ռոպէնսոն հիմակուց սկսաւ գերիին աստուածաբանութիւն սորվեցընել :

նէն որ իրեն հրաման տայ՝ անոնց մարմինը հանէ ուղածին չափ ուտէ որ աւելի սիրտը պաղի : Ռոպէնսոն սաստելով հասկըցուց , թէ այդ բանը զարհուրելի ատելութիւն և անդթութիւն է որ կուգես ընել . վերցուց տէգը սպառնացաւ իրեն թէ կը դարնեմ թէ որ այդպիսի կերակուր ուտես ասկէ ետե : Գերին վախնալով զգուշացաւ տիրոջը կամքին դէմ ընել . սակայն կը դարմանար թէ ինչու համար թող չի տար ուտելու թշնամիներուն միտն՝ որ մանկութենէն ՚ի վեր սրտին մէջ ատելութիւն կար անոնց վրայ : Հասան պար խաղացած տեղը , երբոր տեսան գետինը արիւնով ներկած , մարդու ոսկորներ ասդին անդին ձգած , Ռոպէնսոն անանկ զարհուրեցաւ , որ աչքը մէկալ դին դարձընելով հրամեց գերին որ շուտով փոս մը բանայ ու թաղէ բարբարոսական կերակուրին մնացորդը :

Գերին այս հրամանը կատարելու ատեն՝ Ռոպէնսոն մարած կրակը խառնելով կը նայէր թէ կրնայ կրակ գտնել . տեսաւ որ բոլորը մարած է՝ շատ վշտացաւ . վասն զի փափաքելով ընկերը գտնելէն ետե ուրիշ բանի չէր ցանկար կրակէն ՚ի դատ : Ուստի զլուխը կախեր տրտմութեամբ կրակին վրայ կը նայէր որ բոլորովին մարած էր : Գերին զինքը այսպէս տրտում տեսնելով շատ նշաններով կը հարցընէր , բայց Ռոպէնսոն չի հասկըցաւ . վերջապէս առաւ կացինը ձեռքն ու կայծակի պէս վազեց

անտառը . տէրը մինակ ձգեց , որ ամենևին
չի հասկընալով անոր միտքը կը զարմանար :

Ռոպէնսոն սկսաւ չփոթիլ և զարհուրե-
լով վախնալ . այս ի՞նչ բան եղաւ՝ կըսէր .
արդեօք ապերախտ գերիս զիս ձգեց գնաց՝
ալ պիտի չբերէ՞ կացինս . չըլլայ թէ նեն-
դութեամբ երթայ բնակարանս առնէ նըս-
տի , ու զիս անկէ հալածէ բռնութեամբ .
վախնամ թէ անօրէնը կերթայ զիս իր.քա-
ղաքացի լեռան մարդկանց կը մատնէ : Ա-
նանկ սարսափելով դառնացաւ՝ որ առաւ
տէղը ընկաւ գերիին ետեէն՝ որ գտնէ ու
պատուհասէ ապերախտն , որ չերթայ միտ-
քը դրած մատնութիւնը կատարէ : Երբոր
չփոթելով կերթար՝ տեսաւ որ գերին վա-
զելով կուգայ : Ռոպէնսոն սոսկալով մնաց
հոն՝ չի կրցաւ առաջ երթալ . վասն զի տե-
սաւ որ մատնիչ ըսած գերին , ձեռքը չոր
խոտեր առեր կուգար . նայիս խոտը մխա-
լով բոց ելաւ շուտ մը , գերին վար ձգեց
կրակն , ու չոր ծառի ճիւղեր և խոտեր վը-
րան գնելով աղէկ կրակ մը վառեց հոն :
Ռոպէնսոն կրակին վրայ նայելով շատ կու-
րախանար , ու կը զարմանար գերիին ըրած
բանին վրայ : Ուստի ուրախութենէն զինքը
չի կրցաւ բռնել , ցատքեց ելաւ գերիին վի-
զը փաթթուեցաւ ու սիրով գրկեց զինքն ու
շատ անգամ ներում խնդրեց որ անիրա-
ւութեամբ դատեր էր : Իսկ գերին անտառն
որ մտաւ՝ մէկէն երկու չոր ճիւղ կտրեց՝ ու
անհնարին արագութեամբ և ուժով իրար

կը քսէր , անանկ որ քիչ ատենի մէջ բռնկեցաւ . իր քովը պատրաստ չորցած խոտ կար , մէջը փաթթեց բերաւ և սաստիկ վազելուն հովը զարկաւ բոց հանեց . ինչպէս որ ըսինք Ռոպէնսոն ուրախութենէն պաղեցաւ մնաց՝ տեսնելով թէ իր կասկածը պարապ ելլելէն 'ի զատ կրակ ալ գտաւ՝ որ այնչափ ատենէն 'ի վեր զրկուած էր և որուն այնչափ կը փափաքէր . բոցին շարժմունքներուն վրայ նայելով կը զմայլէր . ետքը կրակոտ փայտ մը առաւ ելաւ զնաց բնակարանը գերիին հետ :

Բնակարանին քով շուտով մեծ կրակ մը վառեց , կրակին բոլորը գետնի խնձոր շարեց . զնաց լամաներուն մէջէն մէկ ձագ մը բերաւ մորթեց , կտրեց կտոր մը շամփուրն անցուց տուաւ գերիին որ դարձնէ : Եփելէն ետև կտոր մը կտրեց ու մէկ քանի գետնի խնձոր ալ հանեց կըճպեց . ետքը առաւ մայիգ հունտէն երկու քարի մէջ մանրելով իբր թէ ալիւր ըրաւ , պտուկը լեցուց ջրով կրակը դրաւ որ եփի ապուր ըլլայ , վասն զի ութը տարի էր բերանը չէր դրած , անոր համար մեծապէս կը փափաքէր :

Իսկ գերին կը տեսնէր այս պատրաստութիւնները՝ բայց խելքը չէր հասներ թէ ինչո՞ւ համար կըլլան , թէպէտ այսչափ միայն զիտէր՝ թէ միսը կը խորվեն . իսկ մէկալ բաները ամենեկին չիյտէր , չէր գիտեր թէ ջուրը ինչո՞ւ համար պտուկին մէջ

գրեր կեփէ : Ռոպէնսոն եկաւ բնակարանը մօտաւ , գերիին ձգեց որ եփելու բաները նայի զգուշութեամբ . բայց գերին կը դարմանար ջրին պղպջալուն վրայ թէ ինչպէս կեփի : Ետքը տեսաւ որ ջուրը վեր ելլելով յանկարծ ամանէն դուրս թափեցաւ . այս բանիս անգէտ ըլլալով՝ կարծեց թէ ամանին տակը կենդանի մը կայ՝ որ այս բանս կընէ . ուստի որպէս զի ջուրը ասանկ դուրս չի թափի՝ ձեռքը պտուկին մէջ խոթեց՝ որ կենդանին բռնէ . բայց անանկ խեղճ ընելով աղաղակ մը հանեց՝ որ բոլոր բնակարանը կոռաց :

Ռոպէնսոն այս ձայնէն անանկ զարհուրեցաւ՝ որ չիյտէր թէ ինչ եղաւ դուրսը . այն կէտին ուրիշ բան միտքը չեկաւ՝ բայց եթէ վայրենի մարդիկ եկան կոխեցին և Ուրբաթ գերին բռնեցին : Ուստի վախն ու բնական սէրն որ ունէր գերին պաշտպանելու՝ իրար խառնուեցան , ստիպեցաւ ծածուկ ճամբայէն փախչելով ազատիլ . բայց մօտածեց որ մարդկութիւն չէր իր գերին կամ ընկերը ձգէ թշնամիներուն ձեռքն ու փախչի : Ասոր համար այս խորհուրդը ձգեց , ու մէկէն ղէներերն առաւ ելաւ բնակարանէն դուրս , միտքը դրաւ թէ պէտք որ ըլլայ մինչև բոլոր արիւնը թափէ , միայն թէ այս անգամ ալ ազատէ գերին մարդակեր թշնամիներուն ձեռքէն : Բայց երբոր կացինը ձեռքը դուրս ցատքեց՝ տեսաւ որ գերին մինակ կը պոռայ կաղաղակէ , ինչ

պէս դարմացաւ մնաց , չիյտէր թէ ինչ
դուրցէ : Քիչ մը մտմտալէն ետե՛ հասկըցաւ
թէ գերին ձեռքն երեւուն համար կը պոռայ :

Ռոպէնսոն սիրտ տուաւ իրեն որ ձայնը
կտրէ . սակայն տարիէն ետե երբոր սկսաւ
գերիին խօսքերը և բնութիւնը հասկընալ ,
ան ատենը իմացաւ՝ որ այնչափ սոսկալի
աղաղակը չէ թէ միայն ցաւուն համար էր ,
հապա աւելի երեակայական զարհուրանա-
ցը համար : Վասն զի լեռան մարդիկ հա-
ւատք և կրթութիւն չունենալնուն համար ,
սովորութիւն ունին բան մը պատահածին
պէս պատճառը չգիտնալով սոսկալի կայ-
լայլին : Ուստի այս ողորմելի աւելորդա-
պաշտ հեթանոս գերին ալ միշտ միտքը դը-
րած էր թէ մէկ աներևոյթ հոգի մը կայ՝ որ
ասանկ ամէն բան կընէ , որոնց որ պատ-
ճառը չէր կրնար հասկընալ : Այս հոգին
ինքն իրեն բան չընէր կըսէր , այլ միշտ մէկ
մարդու մը հրամանով կընէ ասանկ բանե-
րը՝ որուն հրամանին տակն է : Եւ այն մար-
դուն տակը շատ հոգիներ կան՝ որոնց կը
հրամայէ . որ է կախարդ կնիկ մարդ մը
կըսէր : Զորօրինակ թէ որ լեռան մարդ-
կանց մէկ անասունը յանկարծ հիւանդա-
նար , պատճառը չգիտնալով մէկէն կը հա-
ւատային թէ կախարդ կնիկը կախարդելով
անասունը հիւընդցուց , կամ թէ չար հո-
գին ասանկ ըրաւ * :

* Մինչև հիմա ոչ միայն վայրենի մարդիկ այս

Յիրաւի շատ միամիտ ժողովուրդ ալ կայ որ աւելորդապաշտութեան մէջ են իրենց քուրմերուն չարութենէն , որ ժողովուրդին միտքը ասանկ աւելորդապաշտութեամբ պաշարեր են , որպէս զի կախարդութիւն ընելով ստակնին առնեն . շատ անգամ կը կեղծաւորին թէ կը ճանչնանք պատճառն , ու կը խոստանան թէ Աստուծոյ անունով կախարդութիւնը կաւրենք՝ բռնադատելով չար հոգին որ թող տայ : Ահա ասանկ սուտ խօսքերը ստըկով կը ծախեն ռամիկ ժողովուրդին : Նայիս հիւանդութիւնը բնականաբար կը դադրի , անոնք կուրախանան թէ մենք լաւցուցինք , և միամիտ ժողովուրդը կը խաբեն թէ մեր արուեստովը յաջողեցաւ : Շատ մարդիկ կան մինչև հիմա , որոնց միտքը ասանկ աւելորդապաշտութեամբ խաւարած ըլլալով՝ կախարդութեան կը հաւտան ու կը հետեին :

Ասկէ կը հետեի թէ այն վայրենի լեռան

մտքին վրայ են , հապա ամէն տեղի աւելորդապաշտ մարդիկ կարծեն՝ թէ խելքերնին չի հատած ծանր բանը չար հոգին կընէ , կամ չար ժամանակին մէջ ըլլալով կըլլայ . անոր համար կըսեն թէ լաւ «*հալի*» է : Ահա ասանկ աւելորդապաշտութեամբ շատ անխելք մարդիկ ժանտամահին պատճառը չգիտնալով՝ կարծեն թէ չար հոգի է . ուստի անոյշ բաներ կը գնեն որ այն չար հոգին իրենց չի դպչի : Բայց թէ որ ասոր վրայ անդրադառնան՝ պիտոր ամբնիան իրենց անխելքութեան վրայ՝ հասկընալով ժանտամահին պատճառը :

մարդիկ ինչպիսի տւելորդ ապաշտութեամբ մեծ կը համարին ասանկ բաները . մինչ զի որչափ որ զարմանալի բան իրենց հանդիպի , երբ իրենց խեղճ միտքը չի կրնար ըմբռնել՝ մէկէն կընծայեն չար հոգիներուն . ահա այսպէս եղաւ և Ուրբաթ գերիին ալ : Վասն զի ոչ լսեր էր և ոչ փորձով զիտէր թէ ջուրը տաքնալով կը պղպջայ , և բնաւ չէր փորձած ձեռքը տաք ջուրը խոթելու . ուստի չզիտնալով թէ ձեռքին կսկիծը ասկէ պատճառեցաւ՝ որ ջրին մէջ խոթելով մէկէն երեցաւ , հաստատ հաւատաց թէ կախարդ չար հոգին ցաւցուց . բայց աս ալ միտքը դրաւ թէ Ռոպէնսոն այն չար հոգիին տէրն է :

Ուրեմն երբոր մէկը չի տեսած բանը կը տեսնէ , որ խելքէ դուրս կերևնայ , կամ արուեստաւոր մարդու հանդիպելով զանազան բաներ կընէ առջին՝ որ անկարելի կերևնան , զորօրինակ թռչունին գլուխը կը կտրեն կը փակցընեն և այլն , ասանկ բաները կախարդութիւն սեպելով սատանայական չի կարծէ լեռան մարդիկներուն պէս : Չէ թէ անանկ բաները խելքէ դուրս են , հապա իր խելքը կարճ և հաստ ըլլալով՝ ասանկ արուեստներէն դուրս է . թէ որ խելքը բարակ և կրթած ըլլար՝ այնչափ չէր զարմանար , ու ամէն բանին պատճառը կը գտնէր :

Ինչպէս ըսինք՝ Ռոպէնսոն անանկ զարմացաւ մնաց՝ որ առջի բերան չի կրցաւ բան

մը զուրցել և մխիթարել գերին , նաև շամ-
փուրը ձեռքն առնելով միսը դարձրնել .
իսկ գերին դարհուրելով միակերպ պտու-
կին վրայ կը նայէր հետաքրքրութեամբ :
Եւ որովհետեւ Ռոպէնսոնը երկնաւոր հոգիի
մը տեղ էր դրեր՝ զողալով և մեծարանքով
միայն երեսը կը նայէր :

Ռոպէնսոն ասանկ ահաւոր երևնալուն
պատճառը՝ մէյ մը մարմինին ձերմակու-
թիւնն էր , մէյ մըն ալ երկայն մօրուքն էր .
որ գերին կը տեսնէր թէ ամենեկին իրենց
չի նմանիր ոչ զոյնը և ոչ մօրուքը . որովհե-
տեւ Ամերիկացիք մօրուք չունին , ու երկար
ատեն անցնելէն ետեւ քիչ մը կը բուսնի ,
ան ալ շուտ մը կածիլեն :

Բայց այս միջոցիս մէջ ապուր ու գետնի
խնձորը եփեցան , զգալ չըլլալուն համար
Ռոպէնսոն ապուրը լեցուց քոքոյին աման-
ներուն մէջ , որպէս զի խահուէի պէս քիչ
քիչ խմէ . իսկ գերին ամենեկին չի մօտե-
ցաւ ու բերանը չի դրաւ ապուրը՝ կարծելով
թէ կախարդած գեղ է : Նաև սոսկալով
Ռոպէնսոնին կը նայէր՝ որ այնչափ փա-
փաքանօք կուտէր . իսկ գերին ակորժանօք
կերաւ միայն խորուած մսէն ու գետնի
խնձորէն :

Ո՛րչափ քաջցր և ակորժելի եկաւ Ռո-
պէնսոնին այս կերակուրն՝ որ այնչափ տա-
րի չէր կերած . բոլոր քաշած նեղութիւննե-
րը մոռցաւ , և կարծեց որ չէ թէ անապատ
կղզիի մէջ է , հապա բաղմաժողով մեծ

քաղքի մը մէջ : Եւ ահա այսպէս աստուածային նախախնամութիւնը անկարծելի դիպուածով մը մէկ ըրպէին մէջ այնչափ տալուան փափաքը լեցուց և սրտին վէրքը փարատեց . շատ անգամ մեղի ալ այսպէս կընէ , բայց մեր զգայութիւնը չի համբերել լով՝ մէկ նեղութիւն մը տեսածին պէս կը յուսահատի՝ իբր անդարմանելի : Իսկ Ռոպէնսոն այս երջանիկ կէտին մէջ կարծէր թէ ամէն բարիք կատարեալ ունի կը վայելէ , և բոլոր սրտովը շնորհակալ կըլլար Աստուծոյ :

Կերակուրը լմնցաւ , Ռոպէնսոն մէկ դիքաշուեցաւ որ աղէկ մտածական ընէ այս երջանիկ դիպուածներուն վրայ , որ յանկարծ այսպէս փոխուեցաւ վիճակը . ամէն բան իրեն զուարճալի կերևնար , որովհետև մինակ չէր՝ ընկեր մը ունէր . թէպէտ չէր կրնար խօսակցութիւն ընել՝ բայց այսչափ ընկերութիւնն ալ շատ մեծ բան էր , և շատ մեծ մխիթարութիւն էր որ կրնար իրեն մեծապէս օգնութիւն հասնիլ : Նաև կրակ ունեցաւ որ կրնար լաւ առողջ կերակուր ուտել ինչ բան որ ուզէր : Կըսէր ինքն իրեն թէ ինչ բան կայ հիմա որ կարենայ իմ հանգստութիւնս արել և թող չի տալ որ երջանիկ ասլրիմ . ահա ասկէ ետև կը զուարճանամ խաղաղութեամբ այսչափ բարութեանց մէջ որ Աստուած ինծի պարգևեց : Ահա լեցուն պտուղ և այսչափ անասուններ՝ որ սեղանս ամէն կերակուրով կը լե-

ցընեն : Ասկէ ետքը մոռնամ անցածներն որ այնչափ տանջուեցայ , և այնչափ տարի անապատիս մէջ կեանքս մաշեցի : Ահա գերիս ուժով և զօրաւոր իմ տեղս կաշխատի :

Ասանկ մտածելով և ինքն իրեն խօսելով նայիս յանկարծ միտքը փոխուեցաւ : Ի՞նչ , թէ որ այս ամէն աղէկութիւնները մէկէն անցնին ես ի՞նչ պիտի ընեմ , կըսէր . եթէ գերիս մեռնի և կրակս մարի նորէն՝ ես ի՞նչ պէս կըլլամ : Այս խորհուրդը բոլորովին սիրան այլայլելով արիւնը պաղեցուց : Մանաւանդ եթէ զուարճութեամբ թոյլ և հանգիստ կեանքի սորովիմ , ետքը ի՞նչպէս պիտի դիմանամ նեղութեանց և խիստ աշխատանաց մէջ թէ որ զլխուս բան մը գայ ըսելով տրտմեցաւ : Սկսաւ սրտանց հառաչել , թէ ի՞նչ օգուտ եղաւ որ առաջուան տկար և պակասաւոր վարքս շտկեցի կըրթութեամբ . և դիպուածներուն բռնութեամբ այնչափ աշխատաւոր և պարկեշտ ըլլալս ինչո՞ւ պէտք եղաւ , երբոր հիմա պիտի ըլլամ ուտելու խմելու ետեէ առանց աշխատանաց . որով քաջութիւնս ալ կերթայ՝ առողջութիւնս ալ , հոգիս ալ պիտի տկարանայ մարմինս ալ : Ամենեին Աստուած չուզէր ասանկ բան : Այս խօսքս ըսած ատենը ցատքեց ելաւ սկսաւ բակին մէջ երթալ գալ : Այս միջոցիս մէջ գերին ժողովեց սեղանն , ու մնացած կերակուրը պահեց . և տիրոջը հրամանով զնաց լամաները կթելու :

Ռոպէնտոն նորէն սկսաւ խօսիլ . թէ որ աշխատանքէ փախչիմ կանոններս ձգեմ՝ շուտով կարուիմ և վիճակս գէշ կըլլայ . ձեռքերս որչափ որ անգործ մնան՝ ես կըլլամ անշնորհք և անպիտան մարդ մը : Ուստի ընկաւ երեսի վրայ երկրպագութիւն ընելով աղաչեց Աստուծոյ՝ որ թող չի տայ զինքը . փրկէ անանկ անկարգութենէ , և նոյնպէս զինքը պահէ պարկեշտ և խոհեմ :

Պէտք է որ , կըսէր , նորէն երգում ընեմ ստեղծողիս առջին . որպէս զի միշտ ըլլամ պահեցող և պարկեշտ , կերակուրս պարզ՝ այնչափ որ զիս առողջ պահէ՝ առանց որկրամոլութեան , թէպէտ և շատ բաներ ունենամ և մեծապէս առատութեան մէջ ըլլամ : Նաեւ պէտք է որ նոյն աշխատանքով իմ կեանքս անցընեմ , թէպէտ և այնչափ հարկաւոր չըլլայ ինծի : Ամէն շաբթուան մէկ օրը՝ չեփած կերակուրներ ուտեմ , և ամէն ամսուն ետքի օրը անանկ առանձնանամ՝ ինչպէս որ եղայ առջի օրն՝ որ հոս ոտք կոխեցի . նոյն օրը կը խրկեմ գերիս դաշտը քսանըջորս ժամ հոն թող մնայ :

Այս առաքինական առաջադրութիւնս ընելէն ետեւ՝ սիրտը քաղցրանալով բերկրեցաւ և հանգչեցաւ . որովհետեւ մարդուս հոգին աշխատանքով և առաքինութեամբ կատարեալ կըլլայ . լաւ կը հասկընար թէ որչափ բարիք յառաջ կուգան այս կամաւոր ձգնութենէս որ առաջադրեց :

Սիրտը հեռացընելով հեշտալի բերկրութիւններէ , խիղճը աւելի մաքուր և պարզ եղաւ : Սակայն իր փորձովը խիստ լաւ գիտէր մարդկային մտաց անհաստատութիւնը . անոր համար խիստ հարկաւոր կիմանար զգուշութիւն մը ունենալու ընդդէմ բնական փոփոխականութեան : Ուստի ուղեց որ տեղ մը գրէ նշանէ այս խրատը՝ որ պէս գիշատ անգամ տեսնէ . մանաւանդ թէ ամէն օր մէկ քանի անգամ կարգայ այս գովելի առաջադրութիւնը : Ասոր համար կացինով փորեց բնակարանին դռանը վրան այս երկու խօսքս . Աշխատողքիւն , Պահեցողորդքիւն :

Արդ Ռոպէնսոնին ըրած առաջադրութիւնը շատ մեծ խրատ է մահացուցման , և ամէն բանէն աւելի զարմանալու գործք է , որ առաքինական վարքը չի թուլցընելու համար՝ բոլոր ունեցած սուստութիւնը և հանգիստը ձգեց , ու իր առջի ճգնաւորական վարքը չի փոխեց : Ահա օրինակ ամէն մարդու , որ բարի վախճանի համար պէտք է կամքը կոտրել , առաքինութեան հետեւլով ամենեւին չար սովորութիւն մը չունենալ :

Ասով կըլլայ կատարեալ մարդ ինչպէս որ եղաւ Ռոպէնսոն . որ ամէն նեղութիւն քաշելէն ետեւ , և ամէն կերպով կամքը կոտրելէն ետեւ անանկ վիճակի մէջ դրաւ զինքն , որ քանի որ այն կղզին ոտք էր կոխեր այն պիտի երջանիկ կեանք չէր ունեցեր :

ԺԸ. ԴԻՊՈՒԱՅ

Ռոպէնսոն ամեն կողմանէ երջանիկ վիճակ մը ունենալէն ետե միայն մէկ անհանգըստութիւն մը մնաց իրեն , կը վախնար որ չըլլայ թէ վայրենի մարդիկ յանկարծ դառնան զան իրենց երկու ընկերները փրնտուելու համար . նաև հաւանական կերևնար որ եթէ զան , նորէն մարդասպանութիւն և վտանգ պիտի ըլլայ . վասն զի պէտք էր կռիւ ընելով ձեռնկուիլ և կատաղութեամբ իրարու արիւն թափել և իրար չարաչար մեռցընել :

Այս կասկածս բռնադատեց որ նորէն աշխատին իրենց ապահովութեանը համար , որպէս զի եթէ հանդիպի՝ կարենան զիրենք պաշտպանել : Շատոնցմէ կուգէր Ռոպէնսոն իրեն բնակարանը աւելի ամբըցընել , բայց որովհետեւ մինակ էր՝ անկարելի էր այս բանը կատարել . հիմա որ ընկեր ունեցաւ՝ միտքը հաստատեց որ կրնայ կատարել այս գործքը : Ուտի ելաւ լեռանը վրան որ նայի թէ ինչ կերպ կրնայ ամբըցնել . նայեցաւ դիտեց ամէն տեղ , որոշեց որ ծառէ պատին չորս դին փորէ՝ խորունկ ու լայն խրամ բանայ , և մէջ տեղը շինէ մէկ ամուր պատնէշ մը . նաև աս ալ միտքը դրաւ որ այն վազած ջուրը երկու բաժնէ . մէկ մասը խրամին մէջ թող տայ և մէկ մասն ալ բակին մէջ վազցընէ , որ-

պէս զի թէ որ պաշարուի առանց ջրի չի մնայ :

Այս խորհուրդը և շինելու բաները՝ գերիին հասկըցնելու համար շատ մեծ դժուարութիւններ կը քաշէր . սակայն ելան դացին ծովին քով . հոն որչափ խեցիներ կային՝ որ կրնային գետինը փորել , բոլորը ժողվեցին բերին , ու երկուսն ալ սկսան աշխատիլ : Յայտնի է թէ այս գործքը զիրին բան չէր . վասն զի պէտք էր որ փոսը ութը ոտք բարձր և լայն ըլլար , որ իրենց օգուտ ընէր . իսկ շրջապատը պիտի ըլլար հարիւր ոտք : Եւ սակայն այս զարհուրելի աշխատանքիս համար երկըթէ գործիք մը չունէր , ոչ բրիչ և ոչ թի ունէր . մանաւանդ թէ չորս հարիւր ցից պէտք էր պատնէշին համար , որ կտրելու և շտկելու էր զանոնք մէկ քարէ կացինով մը . ուստի շատ մեծ աշխատալի էր այս ջանքը : Վերջապէս ջուրը հոն վազցընելու համար պէտք էր ճամբայ մը փորել , ուր տեղ տեղ արգելքներ և բարձր տեղեր ըլլալով հարկաւ ճղքելու էր որ ջուրը անցնի :

Այս բոլոր դժուարութիւնները ամենեկին սիրտը չի պաղեցուցին Ռոպէնսոնին որ սկսեւ էր գերիին հետ աշխատիլ . իբր զի աշխատասէր և չափաւոր վարքը ամէն զրժուար բան իրեն զիրին կընէր . անանկ քաջութիւն մը ստացեր էր , որ ամենեկին դատարկ չէր կրնար կենալ , ոչ հեշտութիւն զիտէր և ոչ թուլութիւն . որչափ որ ծանր

և դժուար բանի մը ձևոք զարնէր՝ միշտ այս խօսքերս կըսէր . Աստուծով և շարունակելով : Ուստի ոչ երբէք թուլացաւ իր գործքէն որ դժուար կերենար՝ թէ կարենայ գլուխ տանել :

Այս կերպով երկուքը միատեղ կաշխատէին ուրախութեամբ առտուանց մինչև իրիկուն , և անանկ անյարմար գործիքով ամէն օր առաջ կը տանէին գործքը զարմանալի կերպով մը : Աստուած ողորմեցաւ որ երկու ամիս անցաւ՝ վայրենիներէն մարդ մը չերեցաւ . վասն զի հակառակ հով մը շարունակ փչելով արգիլեց որ այն կղզին չի կրցան զալ : Ուստի բոլոր այս ժամանակիս մէջ աշխատանքի հետ էին . վասն զի հարկ չեղաւ որ բանի մը համար զգուշութիւն ընելով գործքը ձգեն :

Որպէնսոն այս աշխատանքիս մէջ կը ջանար որ գերիին քիչ քիչ գերմանացւոց լեզուն սորվեցընէ . շատ կը փափաքէր որ այս լեզուով հետը խօսի . իսկ գերին այնչափ մեծ ջանք ունէր՝ որ քիչ ժամանակին մէջ շատ խօսք սորվեցաւ : Վարպետն ալ աւելի ախորժելով սկսաւ այլ և այլ ճամբայով զըստատան կարգով սորվեցընել . ամէն անգամ որ բան պէտք կըլլար՝ կը գնէր գերիին առջին ու անունը կուտար : Բայց երբ անանկ խօսք կըլլար՝ որ չէր կրնար ցցընել անոր , զանազան շարժմունքներով կիմացընէր . անանկ որ գերին կրնար հասկընալ :

Այս եղանակով աշկերտը վեց ամսուան մէջ սկսաւ գերմանացւոց լեզուով բաւական հասկըցնել պէտք եղած բաները : Ահա աս ալ նոր երջանկութիւն մը եղաւ Ռոպէնսոնին . որ մինչև ան ատենը գերիին հետ անլեզու մունջի պէս ընկերութիւն կընէր , բայց հիմա կրնար մտքին խորհուրդը յայտնել , և բարեկամութեամբ խօսակցիլ իրարու հետ : Ի՛նչ անպատմելի ուրախութիւն իմացաւ Ռոպէնսոն , որ առաջ անբան թութակին խօսքին վրայ այնչափ կուրախանար . հիմա որ բուն մարդու հետ կը խօսէր՝ ի՛նչ եղաւ սիրտը : Ո՛րչափ աւելի գերիին հետ խօսակցութիւն ըրաւ , ուղածէն աւելի զըտաւ : Վասն զի այս պատանին անկեղծութեամբ և ազատութեամբ լցուած էր . մանաւանդ անանկ փակած էր տիրոջն որ չէ եղած : Ուստի օրէ օր Ռոպէնսոնին սէրը կաւելնար վրան . շատ չանցաւ իր բնակարանին մէջ առաւ՝ որ գիշերն ալ միատեղ ըլլան :

Երկու ամիսէն ետեւ լմնացոյին փոսը , անանկ որ ալ թշնամիներէն փախնալու բան չի մնաց . նաեւ եթէ գային մօտենային հոն՝ դիւրաւ կրնային փախցընել . վասն զի ո՛վ որ մօտենար փոսին , մէկէն կրնային զարնել թէ աղեղով և թէ տէգով . ուստի հասկըցան որ բաւականապէս ապահով եղած են :

Օր մը Ռոպէնսոն ու գերին զացին ծովուն մօտ բարձր բարի մը վրան ելան , ուր

տեղաց կրնային ծովուն վրայէն հեռուն տեսնել . յանկարծ մէկ քանի կղզիներ տեսան , որ հեռուէն ամպի պէս կերեւային , դերին աչքը տնկեց դէպ 'ի այն կողմը կը նայէր : Նայիս մէկէնիմէկ ցատքեց այլայլելով՝ վար վեր ընկաւ . անանկ նորաձև շարժմունքներով՝ որ Ռոպէնսոն կարծեց թէ յանկարծակի կատաղութիւն մը եկաւ վրան . Զօրացիր զօրացիր կը կանչէր միշտ ցատքըրտելով : Ռոպէնսոն իրեն հարցուց , թէ ինչո՞ւ համար ասանկ դէմն անցած այլայլեցար :

Պատասխանեց թէ ահա իմ քաղաքս , ահա իմ ազգիս բնակարանը : Այսպէս ուրախութենէն շփոթած էր : Իր գէմքը աչքերը և շարժուածքը յայտնի կընէր հայրենասիրութիւնն ու քաղաքը տեսնելու փափաքը : Ռոպէնսոնին ախորժելի եկաւ այս գործքը , և ճշմարիտը խօսելով զովելի բան էր , որ փորձելով հասկըցաւ թէ դերին որչափ կը սիրէր իրեն հայրենիքն ու իր ծնողքը : Սակայն Ռոպէնսոն վախցաւ որ չըլլայ թէ օր մը առիթ գտնէ ու ձգէ զինքը դառնայ իր հայրենիքը : Ուստի հասկընալու համար կամեցաւ Ռոպէնսոն փորձել անոր սիրտը . և ետքը այս խօսակցութիւններս ըրաւ , որով կրնայ հասկըցուիլ թէ որչափ դերազանց բնութեան տէր էր դերին :

Հարցուց Ռոպէնսոն թէ կը փափաքիս հայրենիքդ երթալու , և անոնց հետ ապրելու : Գերին ալ սլատասխան տուաւ , թէ ո՛չ

որ էր, չատ կը ցանկայի տեսնելու : Կըրկ-
նեց Ռոպէնստն արդեօք անոնց քով եր-
թայիր նորէն մարդու միս պիտի ուտէի՞ր :
Ըսաւ գերին՝ թէ ճշմարիտ կըսեմ որ չէի ու-
տեր . ես անոնց կը սորվեցընէի որ վայրե-
նի չի մնան , հապա կաթ ու ոչխարի միս
ուտեն , և ամենեկին մարդու միս չուտեն :
Ռոպէնստն ըսաւ , կրնամք քանօթ նաւ մը
չինել և երկիրդ երթալ : Հրամար ես ըսաւ :
Ան ալ ըսաւ՝ խիստ լաւ . չինէ մէկ նաւ մը
ինչպէս որ կուզես . բայց ինչո՞ւ համար
աչքդ գետինը կը նայի տրտում : Անոր հա-
մար ըսաւ , որ կը տեսնեմ թէ տէրս բար-
կացած է ինծի , վասն զի կուզէ զիս խըր-
կել . բայց զիտնաս երբոր դուն հետս չես՝
ամենեկին չեմ երթար : Ռոպէնստն ալ ը-
սաւ , թէ քու ազգդ զիս թշնամիի տեղ դը-
նելով չըլլայ թէ բռնեն ուտեն զիս . քաւ
լիցի ըսաւ գերին : Յետոյ դարձաւ ըսաւ
գերին , թէ ինչո՞ւ համար կը ջարդես կա-
ցինով այս կողմի բոյսերը , և ի՞նչ պատճա-
ռաւ զլուխդ ծռած ես տրտում , ի՞նչ կուզես
որ ընեմ : Ան ալ ըսաւ , թէ որ սպաննես
զիս աւելի կուզեմ մեռնիլ , քան թէ քեզմէ
զատուիլ : Ասանկ ըսելով աչքէն շատ ար-
տասուք թափեց որ Ռոպէնստն չըլլայ թէ
ճամբայ տայ իրեն : Ռոպէնստնին սիրտը
զալարելով գրկեց գերին ու ըսաւ , մի լար
իմ սիրական Ուրբաթս , մեծ է իմ սէրս քու
վրայ՝ որ չուզեցիր ինծմէ զատուիլ . ես այս
խօսքս քեզ փորձելու համար զուրցեցի , որ

պէս զի հասկընամ թէ քու բարեկամութիւնդ իմինիս հաւասար է : Այս սիրուն քաղցր արցունքներդ որ կը թափես՝ իմ բարեսրտութեանս պտուղն են : Ահա նորէն քեզ կընդունիմ սիրով , արցունքնիս սրբենք և իրար չի ձգենք ամենեկին :

Այս տրտմալի խօսքերը փոխելու համար սկսաւ նորէն խօսք բանալ նաւակին վրայ , ու զանազան խնդիրներ ըրաւ . վերջապէս բռնեց գերիին ձեռքէն տարաւ կտրած ծառը ցցուց , որ այնչափ տարի աշխատելով կը փորէր : Գերին երբոր տեսաւ սկսաւ կամաց մը խնտալ , որ այնչափ տարիններուն մէջ անանկ քիչ էր փորեր՝ որ չորս մատ չի կար : Ռոպէնսոն հարցուց թէ այս աշխատանքէն ինչ հասկըցար . գերին ալ պատասխան տուաւ . թէ կը տեսնեմ որ շատ ժամանակ կորսնցուցեր ես զրեթէ պարապ տեղը . որովհետեւ կրնայիր այս ծառը քիչ օրուան մէջ կրակով շատ դիւրին փորել : Այս բանն որ լսեց Ռոպէնսոն՝ ուրախութենէն խելքը զլխէն գնաց . իրեն անանկ կուգար՝ որ նաւը լմնցաւ՝ ու ծովուն մէջ ժուռ կուգայ , և երջանիկ ճամբորդութեամբ ցամաք հասաւ , ու Եւրոպացւոց հետ խօսակցելով կը զուարճանայ : Այս խորհուրդներն անցնելէն ետեւ , որոշեց որ առտուանց կանուխ սկսի զործքն առաջ տանիլ :

Թէպէտ զործքին ճամբան դտան , բայց չիյտէր թէ կրնայ զլուխ ելլել , կամ թէ

կրնայ անով ճամբորդութիւն ընել , վասն
զի ապագայն միշտ անստոյգ ըլլալով շատ
փոփոխութեանց տակ է , որ շատ անգամ
պարապ կը հանէ մարդուս յոյսը : Անգա-
դար կը տեսնենք որ անյաջող կը մնայ մեր
հաստատ յոյսը , անոր համար միշտ պէտք
է իմաստութեամբ սպասել և պատրաստ
կենալ ասանկ զիպուածներու մէջ : Ռոպէն-
սոն այսպիսի բաները շատ անգամ փոր-
ձած ըլլալով ամէն բան յանձնեց աստուա-
ծային նախախնամութեանն ու դարձաւ իր
բնակարանը . որովհետեւ լաւ զիտէր՝ թէ
երկնաւոր հայրը իմաստութեամբ կը կառա-
վարէ ինչպէս որ իրեն հաճոյ է , և խիստ
աղէկ կը ճանչնայ իրեն օգտակար բարիքը :
Ուստի պէտք է որ ասանկ պարագաներու
մէջ մենք ալ այսպէս մտածենք * :

* Ռոպէնսոն օրագրութեան մէջ կըսէ , որ օր մը
հարցուցի գերիիս թէ ինչպէս բռնուեցար . ըսաւ
թէ թշնամինիս բազմութիւն ըլլալով մէկէն վրանիս
թափեցան . թէպէտ շատ ծեծկուելով գէմ գրինք ,
բայց գլուխ չիկրցանք ելլել : Հարցուցի թէ դուք
ալ ձեր թշնամիները կուտէիք . հապա ըսաւ , մենք
ալ որչափ որ կը բռնէինք , կը բերէինք այս կղզին
միւս կողմը կուտէինք . մէկ օր մը շատ բազմու-
թեամբ եկանք քսան մարդ կայինք՝ երկու կնիկ և
մէկ տղայ մը կերանք տօնախմբութեամբ . թէպէտ
ես սղտիկ էի՝ հետերնին բերին զիս : Քսան թիւը
չկտէր համբել , մանր քարեր շարելով հասկըցուց
Ռոպէնսոնին :

ԺԹ. ԴԻՊՈՒԱԾ

Առջի գիպուածէն յայտնի եղաւ որ շատ բան կը պատահի աշխարհքիս մէջ, որ պէս պէս արգելքներով կը խափանի, ու ճամբան չի գտնուելով երկար ատեն անկատար կը մնայ. սակայն մէկ պզտի գիւտ մը քիչ աշխատանքով և քիչ ժամանակի մէջ գլուխ կը տանի, որ տարիներով մարդու մը միտք չէր եկած. ինչպէս եղաւ Ռոպէնսոնին, որ այնչափ տարի հողին հանեց աշխատելով ծառը փորելու համար, և հիմա մէկ լեռան մարդ մը անանկ լոյս մը տուաւ իրեն, որ կարծեց թէ նաւը լմնցած է ու քաղքէ քաղաք կը պտըտի :

Բայց շատ բան ալ կըլլայ, որ գործքը կարգի դրած ատենը արգելք մը կը պատահի ու անկատար կը թողու. ինչպէս երբ Ռոպէնսոն ելաւ միւս օրն որ նաւը փորել տայ գերիին, նայիս յանկարծ անձրև մը սկսաւ այնպէս սաստիկ՝ որ քանի այն կըղզին եկած էր գիտելով տեսեր էր որ տարին երկու անգամ անանկ սաստիկ անձրև կուգար հոն՝ միշտ գիշերահաւասարին ատենը* : Այս անձրևային եղանակը հասարա-

* Գիշերահաւասար կըլլայ տարին երկու անգամ, մէյմը մարտի քսանըմէկին, մէյ մըն ալ սեպտեմբերի քսանուիրեքին, երբոր արեգակը այն կենդանակերպներուն մէջը կը մտնէ, որ գիշեր ցօրեկ հաւասար կըլլայ :

կօրէն երկու ամիս կը քչէր . այս միջոցիս մէջ շարունակ անձրեւելով՝ անկարելի էր դաւ որ գործքի ձեռք զարնեն : Նաև աս ալ փորձեր էր որ խիստ վնասակար էր առողջութեան այս անձրեւին ատենը դուրս ելլել թրջիլ . ուստի բռնադատեցան որ նաւը ձգեն և ուրիշ գործք մը հնարեն առանց դուրս ելլելու :

Ո՛րչափ մեծ երջանկութիւն էր Ռոպէնսոնին , որ այս տրտում անձրեւոտ եղանակին երկար զիշերները կրակ լոյս և ընկեր ունեցաւ , որ միատեղ կաշխատէր , և խօսակցութիւն ընելով սրտին նեղութիւնը կը փարատէր : Առաջ որ այս տրտմալի զիշերները մինակ կանցընէր անգործ և մութ տեղը , հիմա ընկերոջը հետ նստած կրակին և լուսին քով կաշխատէր ուրախութեամբ ամենեկին ձանձրութիւն մը չունենալով :

Եւստի մարդիկ որչափ դիւրին կերպով բաներ կը շինէին՝ Ռոպէնսոն սորվեցաւ գերիէն . և շատ բան ալ ինքն անոր սորվեցուց , որ ամենեկին մտքէն չէր անցած : Եւ այսպէս երկուսն ալ իրենց ճանաչմունքը և ուշիմութիւնը կատարելագործեցին փոխնիփոխ իրարու լոյս տալով . շատ մանտրմունտոր գործքեր շինեցին այս միջոցիս մէջ՝ որ եթէ մինակ ըլլային անկարելի էր որ կարենային մէկը շինել : Ան ատենը ոչ միայն հասկըցան՝ այլ և յայտնի տեսան թէ ո՛րչափ օգտակար մեծ բան է մարդկանց ընկերութիւնը և միաբանական կեանքը կե-

նակցութեամբ և բարեկամական սիրով . և որչափ դառն է բաժանումը՝ ամէն մէկը ասդին անդին ցրուելով գազանի նման :

Ուրբաթ գերին ծառի կեղևներէն զիտէր հիւսել բարակ աղնիւ փսիաթ որ կտաւի նման պատուական հագուստ կըլլար : Ռոպէնսոն ալ հետը զործելով շատ նիւթ պատրաստեցին հիւսելու , որ բաւական եղաւ երկուսին ալ հագուստ շինելու : Ի՞նչ մեծ հանգստութիւն եղաւ Ռոպէնսոնին երբոր այն կաշիէ կոշտ լաթերը ձգեց՝ որ հարկադրեր էր մինչև նոյն օրը հաղնելու , ու զոր ծած բարակ լաթ հագաւ :

Գերին նաև ճարտարութիւն ունէր քոքոյին թելերէն ալ թել մանել , և ուրիշ ծառերէն ալ չուան շինել Ռոպէնսոնին շինածէն աղէկ : Շատ զիւրին կերպով կը մանէր գիշերները . մինչ զի ասանկ աշխատելով գիշերներն իրենց խիստ կարճ կերևնային . թէ որ այս չըլլար՝ շատ ծանր պիտի գար իրենց :

Ասանկ նստուկ աշխատանքի մէջ ըլլալով Ռոպէնսոն ջանաց որ գերին մտքին ծուռ և հեթանոսական խաւար խորհուրդները ցրուէ , ու անոնց տեղը կամաց կամաց բարի խորհուրդներ և աստուածապաշտութեան սկզբունքներ հաստատէ՝ ինչպէս որ իրեն կը վայլէր . իսկ թէ ինչպիսի թանձր տղիտութեան և զարհուրելի մոլորութեան մէջ ընկղմած էր վայրենի գերին հաւատքի կողմանէ , ահա այս յետապայտրամախօսու-

Թենէս կիմացուի՝ որ իրարու հետ ըրին :
Ռոպէնսոն հարցուց , թէ ըսէ ինձի սիրելի .
գիտե՞ս աղէկ , ո՞վ է որ ստեղծեց այս
ծովն ու ցամաքը , կենդանիները , նաև
քեզ : Գերին ալ պատասխան տուաւ թէ
Թուփան ստեղծեց այս ամէն բանը : Ո՞վ է
ըսաւ՝ Թուփան : Է այն՝ որ որոտում կընէ
երկինքը . այսինքն խիստ շատ տարեց ծեր
մըն է , որ ամէն բանէն առաջ կենդանի
ըլլալով ստեղծեց կայծակը . նաև արեգա-
կէն լուսնէն և աստղերէն շատ առաջ է .
անանկ որ ամէն ստեղծածները իրեն կը
կանչեն ու կաղաղակեն օ :

Կրկնեց Ռոպէնսոն թէ մեռնելէն ետև
ո՞ր կերթան քու ընկերներդ : Պատասխա-
նեց թէ կերթան Թուփանին քով , որ կը
բնակի բարձր լեռներուն վրան : Այն բարձր
լեռներուն վրայ ըսաւ՝ ո՞վ է տեսեր զայն :
Միայն Օվոքաքէ քահանաները կը տես-
նեն , որ իշխանութիւն ունին հոն ելլե-
լու * , և Թուփանին կանչել օ : Նախ ամէն

* Այս վայրենիները օրէնք աստուածապաշտութիւն
չունենալով սոսկալի առասպելներով խաւարած էր
մտքերնին . բայց կը հաւտային որ մէկ գերազոյն
ծեր մը կայ Թուփան անունով՝ որ աշխարհքը ստեղ-
ծեր է . բարիներուն աղէկութիւն կուտայ , գէշե-
րուն ալ գէշութիւն : Իսկ իրենց քուրմերը Օվոքա-
քէ անունով կերթան Թուփանին քով , ու հետը
խօսելով կուգան օրէնք կը գնեն և գուշակութիւն-
ներ կընեն : Ահա ասանկ հեթանոսական առաս-

բան անոր կը հարցընեն , անկէ խորհուրդ
կառնեն , և յետոյ ինչ որ անկէ լսեն , մե-
ղի կը բերեն կիմացընեն : Ռոպէնսոն ը-
սաւ , թէ անոնք որ մեռնելէն ետե կերթան
Թուփանին քով , երանութեան մէջ կը
զուարճանան : Ո՛հ , ըսաւ , անտարակոյս
կը փառաւորուին , որ թշնամիները զիրենք
մեռուցին կերան :

Ռոպէնսոն այս հեթանոսական մոլորու-
թիւններս որ լսեց ականջները զոցեց . ան-
կէ ետե պարզապէս ետեէն եղաւ որ գե-
րիին միտքը սրբելով՝ բարի խորհուրդներ
տայ , և ստեղծողին ծանօթութիւնը տա-
լով հանդերձեալ կեանքը սորվեցընէ : Նաև
հասկըցուց իրեն , թէ Աստուած է գերազոյն
էակ մտքէ դուրս , ամենակարող ամենի-
մաստ և ամենաբարի , որ ինչպէս ստեղ-
ծեր է՝ անանկ ալ կը կառավարէ և կը պա-
հէ ամէն բան . որ չունի ամենեին սկիզբն ,
ամէն տեղ ներկայ ըլլալով ամենուն միտքը
և խորհուրդը կը տեսնէ , ամէն խօսք կը
լսէ , և ամէն գործք կը դիտէ . ամէն տե-
սակ բարիով լի է և ամէն չար կատէ : Թէ
հոս և թէ հանդերձեալը միայն զանոնք կը
փառաւորէ երանութեամբ որ կը ջանան օ-
րէ օր բարի ըլլալու * :

սէններով գերին պաշարուած ըլլալով կը պատմէ
Ռոպէնսոնի իր հաւատքը :

* Ռոպէնսոն կը պատմէ թէ օր մը հարցուցի
Ուրբաթին թէ դուք ինչ կը հաւատաք . ան ալ
ըսաւ թէ ծեր մը կայ որ աստղերէն առաջ է , ամէն

Ռւրբաթ գերին այս գերազանց և մխիթարական վարդապետութիւնը լսելով՝ ուշադրութեամբ և մեծ յարգութեամբ մտքին մէջ խորունկ տպաւորեց . Ռոպէնսոնին սորվեցընելու բարի նախանձը , հաւասար էր աշկերտին ջերմեռանդ մտադրութեանը՝ որ անանկ ցանկալով կը սորվէր՝ որ շուտ մը ամէն բան հասկըցաւ , և լուսաւորեալ հաւատքին զլխաւոր ճշմարտութիւնը սորվեցաւ՝ ինչպէս որ վարպետը ջանաց իրեն սորվեցընել :

Ահա անկէ ետեւ երանելի եղաւ գերին՝ որ իր տեղէն եկաւ այս կղզին ընկաւ աստուածապաշտութիւն սորվեցաւ . և այս մը տաժականը խորհելով միտք առաւ՝ թէ աստուածային նախախնամութիւնը յայտներ էր իրեն վրայ իր մեծ ողորմութիւնը՝ զինքը թշնամիներուն ձեռքը ձգելով . որովհետեւ այս զիպուածն որ չըլլար՝ ո՛ր պիտի տեսնէր Ռոպէնսոնը . ուրեմն , կըսէր , ես միշտ

բան ըրաւ և ամէն բան գիտէ . նաև ամէն ազգ ասոր կը կանչեն *օ* . որ իրենց լեզուով յարգութիւն կը նշանակէ . ո՛վ որ մեռնի ասոր քով կերթայ . ես ալ ինչ որ իրեն կը սորվեցընէի սիրով կընդունէր . բայց ինչպէս կը լլայ որ , կըսէր , Աստուած արեւէն վեր ըլլայ ու մեր բանը լսէ . մեր Աստուածը բարձր լեռներուն վրայ կը նստի , կերթանք մեր ծերերուն բերնովը բան կը հարցընենք ու պատասխան կառնենք : Ես իրեն հասկըցուցի որ այն սատանայ է : Ուստի երեք տարի միշտ սորվեցընելով կատարեալ քրիստոնեայ եղաւ :

խաւար կռապաշտութեան մէջ պիտի մընայի, պիտի չճանչնայի աս տէրս՝ ամենակարող բարի ստեղծողս : Անկէ ետքը Ռոպէնսոն կը ջանար միշտ աղօթք ընել գերիին առջին . մինչև մէկ սքանչելի տեսարան մը եղաւ ջերմեռանդութեան . որպիսի ուրախութեամբ և սիրով տիրոջը աղօթքին խօսքերը կը կրկնէր :

Եւ այսպէս երկուսն ալ անանկ երջանիկ փարք ունէին՝ որ բոլորովին մէկ սիրտ էին, և միայն մարմինով բաժնուած էին : Իսկ անձրեային տրտում՝ եղանակը անցաւ առանց ձանձրութիւն մը խմանալու : Սկսաւ երկինքը բացուիլ, հովերը դադրեցան և հողմաբեր ամպերը ցրուեցան : Ռոպէնսոն և գերին դուրս ելան օդին մէջ՝ զարնանքաղցր հոտն առին, նաև ոյժ առնելով՝ չատ դօրացան . ուստի վազեցին ուրախանալով զացին իրենց ցանկալի զործքին ձեռք զարկին՝ որ անձրեւէն առաջ որոշեր էին :

Գերին իբրև ճարտարապետ մը նաւին՝ սկսաւ կրակով փորել ծառին կոճը, անանկ գիւրին և յաջող կընէր՝ որ Ռոպէնսոն կը բռնադատուէր իր անձին տարտամութեան վրայ տրտնջալու, որ ամենեւին մտքէն չէր անցած այս ճարտարութիւնը . սակայն մը խիթարուելով այսպէս կըսէր ինքն իրեն . թէ որ միտքս ալ զար այս բանը՝ ինչ օգուտ որ կրակ չունէի :

Նաւին շինուիլը անանկ աղէկ առաջ կեր-

Թար օրէ օր՝ մինչև անկարելի կերևնայ պատմութիւնը . վասն զի Ռոպէնսոնին այնչափ տարիներով աշխատածը՝ գերիին օղնութեամբը կատարեցաւ երկու ամսուան մէջ : Ուստի ուրիշ բան չի մնաց ընելու , բայց եթէ առաջաստ մը որ գերին սկսաւ շինել , և թիերն որ Ռոպէնսոն վրան առաւ շինելու :

Թէպէտ զիւրին բան չէր առաջաստին շինելը , որ ոչ գործիք կար և ոչ բան կար , չիյտէր թէ ինչպէս պիտի գործէ՝ կտաւի պէս բան մը շինէ . բայց ինչպէս վերն ըսինք թէ ծառին կեղեք արուեստով մը կը հիւսէր , ու գործելով կտաւի պէս կը շինէր . տեսեր էր՝ որ լեռան մարդիկ ասանկ կը շինէին նաւերուն առաջաստը . ուստի այս կերպով սկսաւ առաջաստը շինել : Ռոպէնսոն ալ սկսաւ թիերը շինել . երկուքն ալ կը ջանային շուտով կատարել իրենց գործքը :

Սակայն այս նաւակը ցամաքն էր դերանի վրայ կեցած , պէտք էր որ ծովը տանէին , բայց իրենց ոյժը բաւական չէր : Մեծ դժուարութիւնը մնաց նաւը ջրին մօտեցընել՝ որ դժբաղդութեամբ քանի մը մղոն հեռու էր ծովէն . հիմա սլաշարուեցան մնացին թէ ինչպէս ընեն . ոչ հրելով կրնային տեղէն շարժել և ոչ քաշելով . նախն ծանրութիւնը իրենց կարողութենէն չատ վեր էր : Ռոպէնսոն կը մտածէր որ լծակով հրէ՝ ինչպէս որ երկրաշարժութեան ատենը այն

մեծ քարը հրելով դուրս ձգեց բնակարանէն . սակայն տեսաւ որ անանկ դժուար կըլլար այս կերպով ընելն՝ որ ամիսներ կու գէր ծովուն մօտեցընել : Ուրիշ ճամբայ մը յաջողութեամբ միտքն ընկաւ , որով Նւրոսլա բեռնակիրները ծանր բաները կը տանին , որ է պտուտակ : Ուստի կըոր հաստ գերաններ հաստատեցին տեղ տեղ . չուաններով նաւը կապեցին այն փայտին ու սկըսան ուրիշ երկայն փայտով մը հաստ գերանը դարձընել . նայիս զիւրութեամբ սկսաւ դառնալ գործիքը , և անով նաւն ալ առաջ կուգար : Ռոպէնսոն երբոր տեսաւ թէ նաւը առաջ կը քալէ՝ ուրախութենէն չիյտէր ինչ ընէ , որ երկու օրէն ետեւ ծովին քով հասաւ . բայց այս ուրախութիւնը կրկնապատիկ աւելի եղաւ՝ երբ նաւը ծովին վրայ երթալով , յայտնի եղաւ որ յաջող ճամբայ պիտի ընէ :

Ահա ամէն բան կատարեալ է , հիմա մնաց որ կերակուրի պատրաստութիւն տեսնեն ու ճամբայ ելլեն . իրենց պէտք եղածին չափ պատրաստեցին , սակայն ուր պէտք էր երթալ չիյտէին : Ուրբաթ գերին կը փափաքէր որ իր եղած կղզին երթան . Ռոպէնսոն կուգէր որ Սմերկայի ցամաքն ելլեն , ուր կը յուսար թէ կամ Սպանեօլ գտնէ , կամ ուրիշ Նւրոսլացի :

Գերին կղզին շատ հեռու չէր , մէկ քանի մղոն կը քչէր , իսկ ցամաքը քառապատիկ աւելի հեռու էր : Եթէ չիտակ այս

կղզին երթային՝ ցամաքէն տուլի կը հեռա-
նային ու ճամբուն վտանգը կեւելցընէին :
Գերին նաւարկութեան արուեստին անտե-
ղեակ ըլլալով հեռու ճամբայ ընել չիյտէր .
միայն իր կղզին հազիւ կրնար երթալ : Ա-
մենեին չիյտէր թէ Ամերիկայի ցամաքն
ինչ ճամբայով երթալու է . նմանապէս Ռո-
պէնսոն ալ նաւապետութիւն չզիտնալուն
համար՝ անտեղեակ էր այս ճամբորդու-
թիւնն ընելու :

Վերջապէս անստուգութիւնը առիթ տը-
ւաւ Ռոպէնսոնին՝ որ երթայ աւելի քա-
ղաքական մարդիկ փնտռէ . բոլոր դժուա-
րութիւնները և գերիին աղաչանքը մէկ դի-
ճգեց , ու որոշեց որ միւս օրը պատրաստուի
ճամբայ ելլել . ուստի յաջող հով մը եղա-
ծին պէս՝ առադաստը բանան , Աստուծոյ
յանձնելով դէպ ՚ի այն կողմն երթան , ուր
գերին կարծիք ունէր թէ մօտ տեղ ցամաք
կը գտնուի :

Ի . ԴԻՊՈԻԱԾ

Ահա եկաւ ժամանակն որ Ռոպէնսոն
թողու այսչափ տարուան բնակարանը ,
գերիին հետ միատեղ նաւը մտնէ երթայ
յաջող հովով՝ որ սկսաւ անոյշ փչել : Ահա
այսպէս է մարդուս փոփոխական վիճակը
որ միակերպ չի կրնար մնալ . շատ մարդիկ
իրարու հետ անանկ սաստիկ սիրով կը կա-
պուին , որ կարծես թէ յաւիտեան պիտի

չդատուին , կը նայիս քիչ ժամանակին մէջ
սղտի բանով մը անանկ տտելի կըլլան՝ որ
մէկմէկու անուն չեն ուղեր տալ :

Շատ մարդիկ տեղի մը վրայ անանկ սէր
կը ձգեն՝ որ կերենայ թէ մինչև վերջը այն-
պէս սլտի մնան . բայց քիչ մը կանցնի բո-
լորովին կը փոխուին : Շատ անգամ ծանր
նեղութեան մէջ ըլլալով անանկ կը յու-
սահատին , որ կարծեն թէ յաւիտեան այն
վիշտը սլտի քաշեն , նայիս օրերը կանց-
նի , այն նեղութիւնն ալ կը մոռցուի , ինչ-
պէս որ եղաւ Ռոպէնսոնին , որ ամէն
պատրաստութիւնը տեսնելէն ետե՛ երբոր
սլտի ձգէր բնակարանը երթար , ելաւ բը-
նակարանին վրայ կեցաւ , սկսաւ դիտելով
չորս դին նայիլ և մտածելով տրտմիլ : Այս
միջոցիս միտքն ընկան բոլոր քաշած բանե-
րը այն մինակութեան մէջ , և աստուա-
ծային նախախնամութիւններն՝ որ տեսած
էր . սկսաւ խորունկ մտածել , թէ ինչ դար-
մանալի կերպով Աստուած զինքը հոն ձգեց ,
ու ամենեկին ողորմութիւնը չի հեռացուց
իրմէն : Այս մտածականը անանկ շարժեց
սիրտն՝ որ ուրախալի արտասուք մը աչքէն
դետի պէս կը վազէր : Աչքը վերցուց դէպ
'ի երկինքն ու բազկատարած ջերմեռանդ
աղօթքով աղաղակեց առ ամենակարող
տէրը :

Ո՛վ հայր երկնաւոր , Աստուած սրտի ի-
մոյ . ի՛նչպէս կրնամ շնորհակալ ըլլալ ան-
չափ բարերարութեանցդ՝ որ մինչև հիմա

ինծի ըրիր : Անկարելի է որ խօսքով կարե-
նամ յայտնել սրտիս բորբոքը , կը թողում
չեմ կրնար ուրիշներուն յայտնել իղձս .
միայն բերանս հողին տալով առաջդ կիյ-
նիմ հողերուն մէջ խառնուելով կոչնչա-
նամ առջիդ : Բայց որովհետեւ քեզի ամէն
բան յայտնի է , ամենատես աչքդ թող
կարդա սրտիս վրայ դրած անպատմելի շը-
նորհացդ երախտազիտութիւնը : Ահա այն
սիրան է որ դուն ստեղծեցիր միայն քեզ
սիրելու և քեզի փափաքելու համար : Այս
սիրտը շատ անգամ կը վշտանայ , շատ
անգամ ալ կը մխիթարուի քեզմով : Ո՛վ
ստեղծող՝ ահա այս սիրտը միայն քեզի կըն-
ծայեմ անչափ բարերարութեանցդ համար ,
ընդունէ ամբողջ և կատարելագործէ : Ո՛վ
երկնաւոր հայր , սա զիս ամենակալ թեւե-
րուդ տակը , ուր տեղն որ ես զիս վստա-
հութեամբ յանձներ եմ , և կարգադրէ ին-
ծի՝ ինչ որ հայրական կամացդ հաճոյ է :
Ես ոչ երբէք առաքինութեան ճամբայէն
դուրս կելլեմ , որուն մէջ դրաւ զիս քու
բարութիւնդ , և ոչ բնաւ առաքինութենէ
կը թուլնամ : Ահա բոլորովին քեզի եմ ա-
պաւինեալ , դուն զիս կառավարէ բարեւեր
իմաստութեամբդ , հնազանդ եմ կամացդ
ուր որ ինծի առաջնորդես : Միամիտ քեզի
վստահանալով աներկիւղ կը մտնեմ նորէն
պէսպէս վտանգներու մէջ , միայն թէ ա-
ներևոյթ պաշտպանութիւնդ ինծի հետ ըլ-
լայ : Վթա իմ անմահ հողուոյս և մխիթարէ

որ զօրանայ փորձութեանց մէջ՝ որ անպա-
կաս են . նաև պահէ սիրտս տկարութենէ
անհամբերութենէ և ապերախտութենէ ով
երանական և յաւիտենական քաղցրութիւն
հոգւոյս , արարիչ իմ պաշտպան իմ և ամե-
նայն ինչ Աստուած :

Ռոպէնսոնին այս ջերմեռանդ խոկումը
անանկ ճմլեց սիրտն՝ որ երեսը զետինը քը-
սելով միայն կուլար . հուսկ յետոյ ծածուկ
մխիթարութիւն մը եկաւ վերէն՝ սիրտը զօ-
րացուց , վեր ելաւ նորէն իր տեղերուն վը-
րան նայեցաւ . վասն զի նոյն միջոցը խիստ
քաղցր եկան իրեն , վասն զի պիտի ձգեր
երթար առանց դառնալու . խեղճին աչքե-
րը թաց և տրտում անդադար տնկած ծա-
ռերուն վրայ կը նայէր ողորմազին որ իրեն
այնչափ օգտակար էին . կը դառնար կը
նայէր ըրած բաներուն վրայ՝ որ ձեռքին
աշխատանքով և ճակտին քրտինքովն ը-
րեր էր :

Այս տրտմութեան մէջ ամէն տեսած բա-
նը իրեն խիստ սիրելի կերևնար՝ որոնցմէ
պիտի դատուէր . ի՛նչ եղաւ սիրտը երբ վար
ինչաւ տեսաւ որ սիրական լամաները խոտ
կուտէին : Թէ որ Ռոպէնսոն մէկէն աչքը
անդին չի դարձընէր իր սիրական կենդանի-
ներէն միտքը կը փոխուէր չէր երթար : Վեր-
ջապէս իր քաջութիւնը յաղթեց այս կսկիծ-
ներուն ու զօրացաւ . թևերը բացաւ տեսած
բաներուն վրայ որպէս թէ կուղէր ամէն
բան զրկել . մնա՛ք բարով , կանչեց բարձր

ձայնով . մնա՛ք բարով՝ որ վկայ էք իմ քա-
շած նեղութեանցս : Վերջին անգամ ալ
մնա՛ք բարով ըսա՛ւ լալով սկսաւ երթալ , ու
աչքը նորէն երկինքը դարձուց՝ հեռացաւ
անկէ , բայց միշտ դէպ 'ի հոն կը նայէր .
երթալու ատենը տեսաւ իր հաւատարիմ
սիրական Փօլ թուրքալը որ ծառէ ծառ
թռչելով ետեէն կուգար . սիրտը չզիմա-
ցաւ , թեր երկնցուց ձեռք ըրաւ անունը ,
տալով կանչեց , որ հետը տանի . նայիս
նոյն կէտին թռչունը հոն հասաւ տիրոջը
ձեռքին վրայ նստաւ , և շուտ մը թեին վը-
րայէն քալելով ելաւ թիկունքին վրայ նըս-
տաւ : Առաջնստն զնաց նաւին եղած տեղը
հասաւ , ուր Ուրբաթ գերին ամէն բան
պատրաստած կը սպասէր իրեն անհամբե-
րութեամբ :

Աւտի առանց ուշանալու նաւը մտան՝
նոյեմբերի երեսունին . իններորդ տարին
էր որ Առաջնստն այն անմարդաբնակ կըղ-
զին եկեր էր : Առաջատը բացին՝ ճամբայ
ելան . հովը պաղ և յաջող , ու երկինքը
պարզ էր . բայց հագիւ թէ քանի մը մզոն
հեռացան նայիս ծովուն մէջ ապառաժի մը
հանդիպեցան , որ ջրին մէջէն չլթայի պէս
ետեէ ետե բուսած էին , որ կղզիին մէկ
սարէն սկսած մինչև ինը մզոն կերթար ծո-
վուն մէջ : Նայեցան որ վտանգաւոր էր ա-
սոնց մէջէն անցնիլ , հարկադրեցան նաւը
դարձնել ուրիշ կողմը , որպէս զի պտըտե-
լով կարենան անցնիլ այս ժայռերէն :

Այս վտանգաւոր տեղերէն անցնելնուն պէս՝ սկսաւ հովը սաստկանալ, և նաւը անանկ առաջ կերթար, որպէս թէ շատ առաջագաստներ բացած ըլլար. մինչև վախնալով առաջագաստը ցածցուցին, վասն զի կը վախնային որ չըլլայ թէ սաստիկ հովը զիրենք յափշտակէ. բայց այս զգուշութիւնը օգուտ չըրաւ, որովհետեւ նաւը նոյն արագութեամբ սաստիկ կը վազէր ալիքներուն վրայէն. ուստի հասկըցան որ հոսանքի մէջ էին*:

Յիրաւի Ռոպէնսոն անխոհեմութեամբ և յանդգնութեամբ զինքը փորձանքի մէջ չի ձգեց, այլ աստուածային թոյլտուութեամբ այս վտանգն ալ զլխուն եկաւ. կը մխիթարուէր՝ թէ ուրեմն Աստուծոյ վճիռն է որ ես ամէն տեղ բոլորովին իրեն յանձնեմ զիս:

Շատ աշխատեցան որ թիով կարենան ելլել այն ջրերէն բայց ճար չեղաւ. վասն զի ջրին բռնութիւնը զիրենք յափշտակեց կայծակի պէս կը տանէր, անանկ հեռա-

* Ծովին տակը խորտուբորտ ըլլալուն շատ լեռներ կը գտնուին. յայտնի է թէ ջուրը բնականապէս կը վազէ գէպ 'ի ցած տեղը լեռներուն մէջ ստորաւելով. ասկէ կըլլայ հոսանքն և ստոյտք ծովու, որուն մէջ շատ անգամ վտանգ կը սպտահի. ինչպէս եղաւ Ռոպէնսոնին՝ որ այսպիսի հոսանքի մէջ ըլլալով չկտէր թէ ուր կերթայ. բայց այս հոսանքը աւելի մակընթացութենէ սլաւաճառած էր. վասն զի ջուրը աճելով գէպ 'ի այն կողմը գետի պէս կը վազէր:

ցան՝ որ իրենց կղզին կորսնցուցին : Կերենար թէ անկարելի էր այս վտանգէն ազատիլ , որովհետեւ կէս ժամին մէջ այնչափ դացին որ բարձր լեռան գլուխն ալ չի կրըցան տեսնել : Ուստի եթէ այս հոսանքը դադրեր , չէին կրնար դառնալ երթալ իրենց կղզին . վասն զի այնչափ հեռուն ըլլալով կողմնացոյց չունէին՝ որ նաւը շտկելով ճամբան գտնէին* :

Ռոպէնսոն կողմնացոյց չունենալով անկարելի էր որ կարենար գտնել իր կղզին՝ երբ չէր երևնար : Ո՛րչափ մեծ վախու մէջ էին խեղճերը . կը նայէին որ ահագին ուկիսանոսին մէջ ճոթ ցամաք չիկայ , ուտելու բաներնին խիստ քիչ . քան զայս յուսահատելու և սոսկալի բան ի՞նչ կրնար ըլլալ : Ան ատենը յայտնի եղաւ որ ճշմարիտ բարեպաշտութիւնն ու մաքուր խղճմտանքն եղաւ Ռոպէնսոնին մէկ անգին գանձ մը այն փորձանքին մէջն որ այն դառն միջոցին մէջ առանց յուսահատութեան Աստուծոյ ապաւինեցաւ . թէ որ ասանկ չըլլար ի՞նչ պէս կրնար համբերել այսպիսի ծանր փորձանաց :

* Կողմնացոյց գործիքին մէջ գրած է երեսունուերկու հովերը և կիսահովերը , նաեւ աշխարհքիս չորս կողմը . մէջ տեղը կայ ասեղ մը՝ վրան գրած չըջական մագնիսը , որ միշտ գէտ ՚ի հիւսիս կը նայի . ուստի նաւը որ կողմը դառնայ կամ հովը որ կէտէն փչէ՝ կը յայտնէ . ասոր գործածութիւնը երեքսապաներորդ դարուն սկսաւ :

Իսկ գերին տիրոջմէն աւելի փորձ առաքինի չըլլալուն համար, ընկաւ վերջին յուսահատութեան մէջ, մինչև չի կրցաւ այլ աշխատիլ, բացարձակապէս սիրտը կոտրելով ձգեց թիերն ու սկսաւ խեղճութեամբ Ռոպէնսոնին երեսը նայիլ յուսահատ կերպով, և անոր հասկըցուց թէ իյնինք ծովն որ մէկէն մեռնինք յանկարծակի, ու այս վշտալի դառնութենէ ազատինք՝ որ մեզ կը սպառնայ :

Ռոպէնսոն մէկէն սաստեց և ուզեց քաջալերել սիրտը. ետքը անոյշ խօսքով երեսը դարկաւ անոր տկարութիւնն՝ որ աստուածային նախախնամութենէն յոյսը կտրեր էր՝ որ ամէն բան լաւ կը կարգադրէ : Նաև քիչ խօսքով միտքը ձգեց բոլոր մխիթարական խօսքերն որ ըսած էր իրեն առաջուց : Աշխարհքիս վրայ եղած ամէն բաները նաև մենք ալ Աստուծոյ ձեռքին մէջն չենք մի, կըսէր : Ինքը չէ՞ ովկիանոս ծովին ստեղծողը : Միթէ չի՞ կրնար հիմա հրամայել այս ալիքներուն, որուն մէջ չարաչար կը վտանգինք, և մեզ մէկ ապահով տեղ մը ձգել : Դուն կը մտածես ծովը խըղդուիլ, որ ազատիս անդառնալի վճռէն՝ որ քու վրադ զրուած է : Խելքդ զլուսդ ժողովէ անմիտ պատանի, գիտցիր որ հոգիդ անմահ պիտի մնայ յաւիտեանս յաւիտենից երկնաւորին անտահման իշխանութեան տակը, և չի կրնար հասնիլ երջանկութեան ասանկ անհնադանդ ըլլալով անոր իշխանութեանը :

Այս փրկարար խրատներս անանկ դպան Ուրբաթ գերիին սրտին՝ որ սկսաւ ամէնալ իր տկարութեանը վրայ . մէկէն երկուսն ալ թիերը ձեռք առին սկսան անդադար քաշել՝ թէպէտ ամենեին յոյս մը չի կար թէ կարենան ազատիլ : Առպէնսոն կըսէր , մենք որչափ որ հողինիս վրանիս է՝ Զանանք մեր պարտքն ընել մեզ փրկելու համար . սակայն եթէ ճարերնիս հատնի , թող մեռնինք մխիթարուելով թէ երկնաւորին կամքը այս է . նայէ սիրելի եղբայր՝ անոր կամքն է ամենաբարի և ամենազէտ , անանկ որ մեզի պէս անմիտ խեղճերուն խելքն ու միտքը չի հասնիր :

Իսկ հոսանքին արագութիւնը միակերպ ըլլալով շարունակ յափշտակեր կը տանէր նաւը , այնչափ որ առաջմիտյն բարձր տեղերը և լեռներուն ծայրերը կերկնային՝ անոնք ալ կորան . ուստի ալ յոյս չիմնաց ազատելու : Բայց սակայն երբոր մարդկային հնարքը՝ ճարը կը հատնի , ու անբազդնեւրուն կորուստը կը մօտենայ՝ ան ատենը կը հասնի ամենակարողին ձեռքն որ բոլոր աշխարհք կը կառավարէ , և մարդն որ պիտի այն կէտին կորսուէր՝ մէկէն կը փրկի անանկ զարմանալի եղանակով՝ որ ամենեին մտքէն ալ չէր անցած . ինչպէս որ այս դիպուածիս մէջ յայտնի երեցաւ :

Առպէնսոն բոլորովին յուսահատած էր՝ թէ պիտի կարենայ ազատիլ մօտակայ մահուանէ . բայց չարաչար աշխատելով անանկ

յողնեցաւ որ հարկադրեցաւ ձգել թիւերը . նայիս մէկէն տեսաւ որ հոսանքին վաղելը դադրեցաւ , վասն զի նաւակը այնչափ արագ չէր երթար և ջուրը առաջուան պէս խառնիխուռն չէր : Նաև դիտեց որ ծովուն երեսը այս հոսանքին ջուրը երկուս բաժնած էր անհաւասար . մեծ մասը արագ կը վազէր դէպ 'ի հիւսիս , և մէկալը այնչափ արագ չէր՝ որ դէպ 'ի հարաւ կը խոտորէր՝ ուրուն մէջ մտած էր նաւը :

Այս բանս որ տեսաւ դուարճանալով կանչեց գերիին՝ քաջալերուէ ուրախ եղիր , Աստուած կուզէ որ մենք չի մեռնինք . նաև շուտ մը անոր հասկըցուց թէ իր յոյսը Աստուծոյ վրայ է հաստատեր . ան ատենը երկուսը միատեղ ուրախութեամբ ձեռք առին թիւերը կը քաշէին՝ որ յողնելէն ձգեր էին :

Զօրանալով սիրտ առին քաղցր յուսով որ մեռնելէն պահուեցան . ետքի ճիգը թափելով ելան հոսանքին մէջէն , և դուարճութեամբ հասկըցան որ քաջած նեղութիւննին և ջանքը պարապ չեղաւ՝ ետքը եկաւ : Ռոպէնսոն որ սորված էր ամէն բան խորունկ քննելով դիտել և ուշադիր ըլլալ , նայեցաւ որ հովը կրնայ իրենց յաջող ծառայել . բացաւ առադաստը հովին տուաւ , ու երկու մանր առադաստներն ալ բացաւ , որ շուտով կարենայ ելլել այն տեղերէն ու մտնել խաղաղ ծովուն մէջ :

Գերին ուրախութենէն չիյտէր թէ ինչ

ընէ . նայիս ցատքեց փաթթուեցաւ տիրոջը . իսկ տէրը աղաչեց չափաւորել ուրախութիւնը այն միջոցին մէջ մինչև բոլորովին աղատին անկէ , վասն զի շատ աշխատանքի կարօտ էին որ բոլորովին աղատ ըլլան վտանդէն ու դառնան իրենց կղզին : Վերջապէս ելան այն գէշ ջրերուն մէջէն մտան խաղաղ ծովը . սակայն իրենց կղզին անանկ հեռացաւ որ հազիւ թէ սե կէտի նման հորիզոնին ճոթը կերենար : Որոնք անգաղար թի.քաշելով , և յաջող հովը գործածելով առաջ կերթային , որ դէպ 'ի արեւելեան կողմը կղզիին կը տանէր նաւը յաջողութեամբ ուր որ շտկեր էին . նայիս մէկէն տեսան կղզիին քանի մը լեռները : Երթանք սիրելի , կըսէր Ռոպէնսոն որ նաւին առաջը նստեր էր , կռնակին կողմն էր կղզին . երթանք բարեկամ , ահա մեր քաջածնեղութեանց վերջ եղաւ : Ասկէ ետեւ մեզի չի վայլեր ուրիշ տեղ երթալ , դառնանք մեր բնակարանը նստինք : Այս խօսքս չի լմնցուցած՝ նայիս յանկարծ նաւը անանկ սարսեցաւ որ թիերը ձեռքերնէն ելան՝ ու իրենք ալ ընկան նաւուն գողը . մէկէն ալիքները նաւուն մէջ գալով ջուրը ծածկեց զիրենք , մինչև մնացին ողորմելիները անշարժ . որ ինչ կերպ ըլլալը հետեւեալ դիպուածով կիմացուի * :

* Ահա Ռոպէնսոնին աստուածսպաշտութեան յոյսը այս վտանդէս ալ զիրենք աղատեց , որ ոչ

Ի Ա . Դ Ի Պ Ո Ի Ա Մ

Ռոպէնսոն առջի վտանգէն հազիւ ազատեր էր՝ նորէն ընկաւ ուրիշ վտանգի մէջ որ առաջինէն շատ ծանր էր . վասն զի նաւակը մէկէնիմէկ ցամաքը նստաւ մնաց անշարժ , ալիքները մէջը կը լեցուէին . եթէ իրաւցընէ քարի վրայ հեծած ըլլար՝ անտարակոյս կը կորսուէին : Ռոպէնսոն շուտ մը թիովը փորձեց նայեցաւ՝ որ ջրին բարձրութիւնը երկու ոտքէն աւելի չէր , ուստի յօժարութեամբ ցատքեց ծովուն մէջ : Նստէն ալ գերին ջուրը մտաւ , ու իրարու սիրտ տալով կը նայէին թէ ինչ պիտի ըլլայ . ետքը տեսան որ նաւը չէ թէ քարի վրայ էր , հապա աւազի վրայ խրած էր . երկուքն ալ իրենց ոյժը միացընելով կը հրէին դէպի ջրին խորունկ դին որ հանեն անկէ . հումի յետոյ աշխատելով նաւը վտանգէն ազատեցին յաջողութեամբ : Նաւուն մէջի ջուրը պարպեցին , որ լեցուն ըլլալով շատ աշխատեցան մինչև որ թիով և ափովնին ջուրը դուրս թափեցին : Նտքէն որոշեցին

երբէք ամէցուցեր էր զինքը . վասն զի թէ հաստաւ յոյսը չի կորսընցընէ մարդ , որչափ մեծ վտանգի մէջ լինի՝ Աստուծոյ ապաւինելով չի շփոթիր թերահաւատութեամբ . ուստի մեծ մխիթարութիւն է վտացելոց Ռոպէնսոնին այս դիպուածը , որուն նմանելով պէտք է ապաւինիլ Աստուծոյ ամէն նեղութեանց մէջ :

որ աւելի զգուշութեամբ երթալու համար՝
միայն թի. քաշեն առանց առաջաստի , որ
պէս զի ազատութեամբ կարենան նաւը
շտկել ուղածներնուն պէս : Նաւը դարձու-
ցին զէպ 'ի ցամաք լեզուն՝ որ քովէն անց-
նին , յուսալով թէ շուտով կը լմնայ , սա-
կայն չորս ժամ դացին չի կրցան վախճա-
նին հասնիլ , որ շատ երկնցած էր հիւ-
սիսէն հարաւ : Ռոպէնսոն տեսաւ որոշեց
որ ինը տարի առաջ հոն այն սոսկալի ալէ-
կոծութիւնը քաշեր էր և հոն ծովն էր ըն-
կած , և նոյն աւազն էր ուր առջի անգամ
նաւը խրեցաւ ալէկոծութեամբ : Արդ որով
հետեւ Ռոպէնսոնին գտնուած տեղը հան-
գարտ էր ծովը , հանգիստ կրնար առաջ
երթալ . ուստի թի. քաշելով ջանացին որ
կղզին հասնին որ կերննար թէ շատ հե-
ռուն չէ : Հուսկ յետոյ հասաւ նաւը Ռո-
պէնսոնին կղզին , արեգակը ծագեր էր
լեռներուն ծայրը . ելան ցամաքը հանգչե-
ցան , թէպէտ անհնարին յոգնած էին՝
բայց անանկ սոսկալի վտանգէն ազատել-
նուն համար՝ շնորհակալ ըլլալով կուրախա-
նային : Բոլոր այն օրը երկուսն ալ բան
չէին կերած նաւուն մէջ մինչև որ ցամաքն
եկան . անոր համար իրենց բնակարանը չի
զացած՝ նստեցան հետերնին առած պաշա-
րը կերան : Կերակուրէն ետեւ տարին նաւը
ծոցի մը մէջ կապեցին , ու նաւուն մէջ
գրած բաները առին բնակարանը դացին :

Ռոպէնսոն ու զերին պառկեցան , բայց

գերին մէկէն խորունկ քուն մտաւ , իսկ Ռոպէնսոն ջերմեռանդ սրտով շնորհակալ կըլլար Աստուծոյ այս նոր պարգեւացը վերայ որ ըրաւ իրենց . ետքը ինքն ալ պառկեցաւ քնացաւ :

Միւս օրը նախաճաշիկն ընելու ատենը ընկերոջն ըսաւ , թէ պատրաստ եղիր որ միատեղ նորէն ճամբայ ելլենք երկրորդ փորձ մըն ալ ընենք : Աստուած չընէ , ըսաւ գերին : Կրկնեց Ռոպէնսոն թէ ուրեմն դուն միտքդ դրեր ես որ ինձի հետ միատեղ կեանքդ անցընես այս կղզիին մէջ և տեղ մը չերթաս : Հրամեր ես ըսաւ , միայն թէ հայրս հոս ըլլար : Հայր ունի՞ս ըսաւ : Կըրնայ ըլլալ որ , ըսաւ , ես բռնուելէս ետեւ մեռած ըլլայ :

Այս միջոցիս մէջ Ուրբաթ գերիին սիրտըն ելաւ , անանկ կսկըծաց որ կերակուրը ձեռքէն ձգեց , ու սկսաւ աղբիւրի պէս արտասուք թափել սաստիկ լալով : Ռոպէնսոն չի կրցաւ ինքը զինքը բռնել ծնողքը միտքը զալով . ուստի երկուքը միատեղ սրտերնին ցաւելով իրենց ծնողացը վրան լացին երկաթաւոր առանց խօսելու : Ետքը Ռոպէնսոն ըսաւ . մի լար սիրելի Ուրբաթ , քու հայրդ պէտք է որ ողջ ըլլայ , շուտով կերթանք կը գտնենք ու հոս կը բերենք :

Ո՛րչափ մեծ եղաւ գերիին ուրախութիւնը այս բանս որ լսեց , խելքը զլխէն դնաց , չի կրցաւ իր աղաղակը բռնել , զանազան

չարժմունքներով Ռոպէնսոնին ոտքը փաթ-
թուեցաւ և չուղեց թող տալ . նաև սրտին
հառաչանքը թող չէր տար որ բան մը
խօսի :

Ի՞նչ զարմանալի բան էր որդիական սէ-
րը այս վայրենի մարդու , որ հօրմէն ոչ
կրթութիւն մը առած էր և ոչ օգտակար
բան մը սորված էր , սակայն բնութիւնը ի-
րեն սորվեցուցեր էր , որ Աստուծմէ ետև
ծնողքը սիրէ , անոր համար այսչափ կող-
բար : Հապա ո՛րչափ մեծ ամօթ է մեր ման-
կանց , որ այսչափ իրենց ծնողաց բարիքը
տեսեր են , այսչափ կրթութիւն առեր են ,
և վայրենի մարդու մը չափ ծնողաց վրայ
դուրս չունին :

Աստուած ամէն մարդու սրտին վրայ
դրեր է սէր և երախտագիտութիւն ունենալ
ծնողաց վրայ . ո՛հ քանի՜ սոսկալի հրէշ է
թէ որ ասանկ քաղաքական մարդկանց
մէջ այսպիսի տմարդութիւն ըլլայ , որ ծը-
նողքնին չպատուեն և ասով այն բնական
օրէնքը սրտերնուն մէջէն կաւրեն , ամե-
նին զուրթ մը չունենալով ծնողաց վրան ,
մանաւանդ թէ վիշտ և նեղութիւն տալով
անոնց : Արդարև ասանկ հրէշաւոր դադան-
ներուն քովէն պէտք է փախչիլ . վասն զի
այս բանս ժանտախտ է ընկերութեան , և
մեծ մահացու մեղք , անանկ որ շատ չու-
շանար՝ չուտով Աստուծոյ ահեղ պատիժը
կը թափի զխտունուն :

Երբոր զերիին ուրախական այլայլութիւ-

նը քիչ մը անցաւ , Ռոպէնսոն Հարցուց թէ կրնաս նաւը մինչև ձեր եղած կղզին տանիլ . ուղեց ապահով ըլլալ , որ երթալու ատենը մէկ վտանգ մը չի հանդիպի , ինչպէս առաջ պատահեցաւ : Ուրբաթ գերին հաստատեց թէ այնչափ լաւ գիտեմ այս ճամբան որ վստահութեամբ զիշերն ալ կրնամ երթալ . վասն զի շատ անգամ եկեր զացեր եմ , կըսէր , այս կղզին իմ քաղաքացիներուս հետ՝ տօնախմբութիւն կատարելու մեր յաղթութեան համար , որ շատ անգամ պատահած է :

Հարցուց Ռոպէնսոն թէ ուրեմն դուն ալ ուրիշ վայրենի մարդկանց պէս կընէիր , որոնք թշնամիները կը բռնեն կուտեն : Պատասխանեց գերին , թէ ասոր տարակոյս չի կայ : Դուն ալ քու բաժինդ կառնէիր ըսաւ . Հրամեր ես , ըսաւ , բայց վայինձ , չիյտէի թէ մեղք է : Հարցուց թէ այս կղզին որ կողմը կելլէիք հասարակօրէն : Մենք միշտ հարաւային կողմը կելլէինք , ըսաւ , վասն զի այն տեղը ամենեին մօտ էր մեր տեղին ուսկից որ կուգայինք . նաև շատ քոքոյի ծառ կը գտնէինք հոն :

Ռոպէնսոն զարմանալով իմացաւ Աստուծոյ ողորմութիւնը , որուն միշտ պարտական էր շնորհակալ ըլլալ , և փառաբանել արարիչն՝ որ զինքը հիւսիսային կողմը բերեր ձգեր էր . որովհետև թէ որ հարաւային դին եղած ըլլար՝ չուտով կերակուր կըլլար վայրենի մարդկանց : Ան ա-

տենը Ռոպէնսոն խօսք տուաւ զերիին թէ
ետքէն կերթանք հայրդ կը փնտռենք կը
գտնենք : Նաև անոր հասկըցուց որ մէկէն
այս բանը չեմ կրնար ընել . վասն զի այս
եղանակս մասնաւորապէս պարտէզները
փորելու՝ և բան տնկելու ատեն է . ուստի
ժամանակ չունէր ձգել անկէ հեռանալ :

Ապա երկուքը միատեղ սկսան աշխատիլ
դետինը փորել մէկզմէկէ աւելի ջանալով :
Իսկ պարապ ատենը կաշխատէին որ զոր-
ծիքնին աւելի կատարելագործեն : Ռոպէն-
սոնին համբերութիւնն ու ճարտարմտու-
թիւնը միակերպ զարմանալի ըլլալով, զիւս
հնարեց ու երկրագործի գործիք մը չինեց,
թէպէտ և ուրիշ բան չունէր՝ բայց եթէ
սուր քար մը ունէր՝ որով կը ծակէր այս գոր-
ծիքը ահռանք անցընելու համար . այս գոր-
ծիքը օգտակար համարեց որ ժամանակով
կրնար իրենց պէտք ըլլալ : Գերին ալ իր
կողմանէ սուր քարով մը չինեց երկու բրիչ,
անանկ կարծր փայտէ՝ որ երկաթի տեղ կը
բռնէր * :

Ռոպէնսոն ոչ միայն կը հոգար իրեն
պէտք եղած բաները այլ և կը մտմտար որ
իր բնակարանը քիչ քիչ զարգարէ : Ասոր
նման միշտ աշխարհքիս մէջի բաները ա-

* Այրենիները երկըծէ բան չինէլ չկտեն, անոր
համար ստեղծողը այն երկիրները անանկ ծառեր
բուսուցեր է՝ որ փայտերը խիստ կարծր ըլլալով
երկաթ գործիքի տեղ կը բռնեն . գրեթէ երկրա-
գործներուն ամէն բանը անկէ է :

ռաջ եկան ու արուեստները հնարեցին : Այսպէս աշխարհքիս մարդիկ պարտաւորեցան ուրիշ բան չի մտածել՝ բայց եթէ անանկ միջոցներ գտնել , որով կարենան աղէկ ապրիլ ապահովութեամբ . կամք չունէին անանկ արուեստներն ծաղկեցընել՝ որ կը ծառայեն միօրինակ գեղեցկացընելու շրջակայ առարկաները . կամ թէ հետութեամբ անանկ բան խնդրել՝ որ իրենց ու անասնոց մէջ հասարակ են :

Սակայն հաղիւ թէ մարդիկ իրենց ապահովութիւնն ու ապրուստը հոգացին , մէկէն խնդրեցին նախ հարկաւոր բաներ . ետեւէն բերկրական բաներն ալ հնարեցին , և օգտակարին հետ գեղեցիկն ալ սահմանեցին : Այս կերպով նախ և առաջ ամէն բան գտնուեցաւ՝ ետքը կատարելագործեցաւ , ճարտարապետութիւնը , քանդակագործութիւնը , պատկերահանութիւնը և այլ ամենայն արուեստներն որ կը ճանչնանք ազատական արուեստի անունով * :

* Արուեստն է կատարելութիւն մտաց արուեստաւորին՝ որ ուզած բաները կանոնով կը շինէ : Բայց հին ատենէն ՚ի վեր երկու կը բաժնուի արուեստը , Ազատական և Մեքենական : Ազատականը առաջ ազնուականները միայն կը սորվէին , որ են՝ Բերականութիւն , Բանաստեղծութիւն , Երաժշտութիւն , Բժշկութիւն , Նկարչութիւն , և այլն : Իսկ մեքենականը՝ ծառաներուն գործքն ըլլալով ծառաներուն ալ կըսուէր , որ է Հիւանութիւն , Դարբնութիւն , Երկրագործութիւն . և այլն :

Ռոպէնսոն սկսաւ դարդարել և զեղեցկացընել իր պարտէղը , պէս պէս ձևեր և քառակուսիներ կտրեց . աղէկ մը կարգաւորելէն ետև , լայն ճամբաներ բացաւ՝ չուանով չափեց , ծառատունկներով պէս պէս բաներ շինեց խուցի նման՝ կենդանիի նըման և այլն :

Ամէն մէկ պարտէղին մէջ զանազան բաներ տնկեց : Ասոնց մէջ լեմոնի ծառեր ալ աճեցուց՝ որ ամէնէն օգտակար ըլլալով ասղին անղին կղզիին մէջ բուսած էին : Շատ մատղաշ ծառերու վրայ հացի ծառի ճիւղեր պատուաստեր էր , որուն ուրիշ մէկ տեսակն ալ տեղ մը դտեր էր՝ հոն աճեցուց :

Գերին այս գործողութեանցս վրայ դարմանալով հաստատեց՝ թէ չեմ կրնար իմ դարմանքս յայտնել , և խելքս չի հասնիր թէ ինչպէս կըլլայ այս պատուաստն ու կաճի . թէ որ Ռոպէնսոն չի ցցնէր չի յայտնէր իրեն՝ ամեննին պիտի չկարենար հաւատալ :

Յետոյ զետնի խնձոր և շատ մախղ ցանեց՝ լաւ աճեցան . և ինչպէս որ երկիրս առանց մշակութեան էր հաւանականապէս , և առանց փորելու վարուցան կըլլար աշխարհքիս ստեղծուած ատեն , այսպէս հոն ալ ինչ որ կը ցանէր՝ ուղածէն աւելի կը բազմանար , ու քիչ աշխատանքով առատապէս կը պտղաբերէր իրենց :

Երբեմն երբեմն թօրը կառնէր ձուկ բռնելու կերթար . զերին ալ անձրև եկած ա-

տենը ձուկ կը բռնէր : Շատ անգամ այն-
չափ շատ ձուկ կը բռնէին՝ որ չէին կրնար
ուտել , մնացածը թող կուտային որ երթան
վասն զի աւելորդ տեղը աղէկ չէ Աստու-
ծոյ սլարդերը գործածել , կըսէր Ռոպէն-
սոն , և պէտք եղածէն աւելի բռնելն է դար-
չելի անգթութիւն , որ պարապ տեղը այն-
չափ կենդանի կը մեռցընեն , որոնք մարդու
փնաս մը չունին . նաև պէտք եղածէն աւե-
լի բան մը չենք կրնար գործածել առանց
մեղադրութեան :

Ձուկ բռնելէն ետե հասարակօրէն կը
լողային . Ռոպէնսոն խիստ կը դարմանար
գերիին վրայ , որ ձկան պէս ծովուն տակ
կը մտնէր կելլէր . հոն բարձր ապառաժ
մը կար , կելլէր ծայրէն կը նետուէր ծովը
և ժամանակ մը ջրին տակը կը մնար , ետքը
մէկէն ջրէն դուրս կելլէր զանազան շարժ-
մունքներով . երբեմն կռնակին վրայ կը
պառկէր , երբեմն ալիքներուն հետ կը խա-
ղար . անանկ անկարծելի բաներ կընէր՝ որ
տէրը դարմանք կը քաշէր : Ռոպէնսոն մը-
տածելով կը դարմանար մարդու բնական
յաջողութեանը վրայ , որ ամէն կերպ բան
ընելու կը յարմարի , երբոր փոյթ կունենայ
մանկութեան ատենը ինք զինք կրթելու :

Երբեմն գուարճանալու համար որսոր-
դութիւն կընէին . գերին շատ յաջող կը
գործածէր աղեղն ու տէգը , լամայի ձագեր
և թռչուններ կը դարնէր իրենց պէտք եղա-
ծին չափ . վասն զի ինչպէս ըսինք՝ Ռոպէն-

սոն զազանական անդթութիւն կը սեպէր միայն դուարճութեան համար կենդանի մեռցընել անօգուտ տեղը : Ռոպէնսոնին գերազանցութիւնը գերիին վրայ՝ էր խելքին և ճարտարութեանը կողմանէ . թէ պէտ գերին ալ անկէ շատ պակաս չէր խելքով . ունէր աղէկ ճարպիկութիւն և օգտակար արուեստ՝ որ տէրը մինչև ան ատենը չէր դիտեր . ոսկորէ բաներ շինել գիտէր , քարէ և խեցիներէ զանազան պիտանի գործիքներ կընէր . շատ յաջող էր փայտէ և տախտակէ բաներ հնարելու , անանկ ճարպիկ էր և զեղեցիկ կը շինէր՝ որ կարծէիր թէ երկըթէ գործիքներով շինած են . օր մը պատահմամբ գտաւ թնի ոսկոր մը , առաւ շինեց քերիչ (ըւէնտէ) մը . գտաւ մէկ ճիւղ մը բուստի՝ գործիք ըրաւ . խեցի գտաւ՝ զանակ շինեց . կարծրացած ձկան կաշի մը գտաւ՝ խարտոց շինեց : Ահա այս օգտակար գործիքներով յաջողութեամբ շինեց տան պիտանի բաներ մեծ ու պզտիկ , ասանկով աւելի հանգիստ եղաւ իրենց վիճակը ամէն բան հնարելով :

Գերին սորվեցուց Ռոպէնսոնին արուեստ մը որ ծառի պտուղներէն հաց շինէ՝ որ խիստ հարկաւոր էր . վասն զի հացի համունէր ու հացի պէս սնունդ կուտար . վայրենի մարդիկ առանց պատրաստութեան այս հացը կը շինեն կուտեն . բայց Ռոպէնսոն աման մը կը տաքցընէր՝ ու վրան կեփէր զգուշութեամբ՝ որ կատարեալ հաց կը դառնար :

Յետոյ սորվեցաւ դերիէն քաքառոյին պը-
տուղը եփել՝ որ առաջ գտեր էր . այս
պտուղները բոհրելով կըլլար մէկ համով
սննդարար բան մը : Ռոպէնսոն՝ որ միշտ
բան փորձել կը սիրէր՝ այս բոհրած պտուղ-
ներն առաւ երկու տափակ քարի մէջ դը-
րաւ մանրեց ալիւր ըրաւ , ետքը կաթով ե-
փեց . երբոր կերաւ՝ տեսաւ որ չիքուլաթ է՝
անպատմելի ուրախացաւ :

Եւ այսպէս օրէ օր յայտնեցան Ռոպէն-
սոնին նոր նոր գիպուածներ , որով իր հար-
կաւոր և օգտակար բաները կը լեցընէր :
Սակայն իր սովորութիւնը չէր փոխեր .
միշտ կը ջանար որ քիչով շատանայ , և
պարզ բաներ ուտէ չափաւոր :

Անկէ ետեւ երկուքը միատեղ կղզիին հե-
ռու տեղերը կերթային կը պտըտէին , շա-
տանգամ բոլոր կղզին կը շրջէին . մանաւանդ
որ հովը դէմ ըլլալով վայրենի մարդիկ չէին
կրնար հոն մօտենալ . ուստի առիթ գտնե-
լով շատ նոր բաներ տեսան՝ որ իրենց օգ-
տակար կրնար ըլլալ :

Արդ պարտէզին աշխատանքը լմնցաւ . օր
դրին որ ճամբայ ելլեն երթան գերիին հայ-
րը գտնեն . սակայն որչափ որ երթալու ա-
տենը մօտեցաւ՝ այնչափ ալ Ռոպէնսոնին
մտմտութիւնը սաստկացաւ : Եթէ այս վայրե-
նի մարդիկ զիս թշնամիի տեղ դնեն , կըսէր ,
կամ թէ քեզ չի ճանչնալով կերակուր ը-
լանք դադան մարդկանց՝ ինչպէս պիտի ը-
լայ . ամենևին չէր կրնար գերիին վրայ

վստահանալով այս կասկածները մէկ դի-
ղնել :

Իսկ զերին ամենայն կերպ երդումով հաս-
տատեց՝ թէ այդ ամէն կասկածներն են
սլարդ երեակայութիւն . որովհետեւ աղէկ
կը ճանչնար իրեն քաղաքացիները , երդում
կընէր՝ թէ անհնարին է որ ծուռ նային մէ-
կի մը որ իրենց թշնամի չէ : Ռոպէնսոն
լաւ հաւանեցաւ թէ զերին իրեն ասանկ
հաստատութեամբ չէր վկայեր թէ որ փոք-
րիկ տարակոյս մը ունենար . ուստի բո-
լոր ունեցած կասկածները նետեց , ու զե-
րին հաւատարմութեանը վրայ կապուե-
ցաւ , և բարի հաւատքով որոշեց միւս օրը
առաջաստը բանալ ճամբայ ելլել :

Այս խորհրդով նաւակն որ ցամաք քա-
շեր էին՝ ջուրը ձգեցին . և նոյն իրիկունը
գետնի խնձորներ եփեցին , և ուրիշ պա-
շարներ պատրաստեցին զրեթէ ութը օ-
րուան բան : Գերին յայտնեց թէ այս պա-
րագայիս մէջ ճամբու համար ուրիշ կերա-
կուր ալ կրնամ պատրաստել : Սորվեցուց
տիրոջը նոր կերպով բոլորը միատեղ խոր-
վելու մէկ լամայի ձագ մը քիչ ժամանակի
մէջ , որով միսը աւելի կակուղ և համով
կըլլար :

Այս բանիս համար գետինը փոս մը բա-
ցաւ երկու ոտնաչափ խորունկ , և մէջը լե-
ցուց չոր փայտեր և տափակ քարեր , կրակ
վառեց՝ ու վրան կախեց լաման . կրակին
վառելովը և բոցովը կատարելապէս մաղե-

րը խանձեց . յետոյ քերեց վրան խեցիով անանկ մաքրեց՝ որ կարծէիր թէ տաք ջրի մէջ խաշած մաքրած է : Նոյն խեցիով լամային փորը բացաւ պարպեց : Այսչափ ատենիս մէջ կրակն ալ հասաւ , ու փոսը չորս զիէն տաքցաւ , մէջի քարերն ալ կրակ դարձան : Զգուշութեամբ մէկ զի քաշեց կրակներն ու քարերը , որչափ որ պէտք էր փոսին տակը զոցելու համար թողուց : Այս քարերուն վրայ քոքոյին տերեւներէն շարեց , լաման ալ վրան դրաւ՝ ուրիշ տերեւներով ալ վրան զոցեց շուտով , և մնացած քարերն ալ վրան լեցուց , բոլորն եղաւ զետնի թոնիր մը :

Քանի մը ժամ անցնելէն ետեւ՝ հանեց լաման այն թոնիրին մէջէն . Ռոպէնսոն որ կերաւ՝ զարմացաւ համին վրայ , վասն զի անանկ կակուղ անանկ պատուական համեղ էր միսն՝ որ չի կրնար ըլլալ : Եւ այսպէս այս կերպը սորվելով շատ անգամ ատանկ կեփէր :

Ի Բ . Դ Ի Պ Ո Ի Ա Մ

Ռոպէնսոն և զերին ամէն բաներնին պատրաստելէն ետեւ՝ պառկեցան քնացան . կէս ժամ անցաւ՝ Ռոպէնսոն մէկէնիմէկ արթընցաւ ահաւոր կայծակի մը ձայնէն՝ որ փայլատակեց զարկաւ նոյն կէտին մէջ : Որոտման ձայները սոսկալի կը լսուէին , զեանաշարժութիւնը մէկ զիէն՝ փայլակն ու

ալէկոծութիւնը մէկալ դիէն : Ռոպէնսոն
ձայն տալով գերիին կըսէր , ել նայէ : Ա.չ.բը
բացաւ գերին սուրբ Աստուած ըսելով . ի՛նչ
պիտի ըլլայինք կըսէր , թէ որ ծովուն վրայ
դտնուէինք :

Այս միջոցիս հեռուէն լսեցին թնդանօ-
թի ձայներ . գերին կարծեց թէ որոտում
է , իսկ Ռոպէնսոն հաստատ հասկըցաւ թէ
թնդանօթի ձայն է . ուրախանալով մէկէն
ելաւ վառարանին քով վազեց , ընկերոջն
ալ ըսաւ որ ետեէն երթայ . քաշեց մէկ վա-
ռած փայտ մը առաւ ու չուանէ սանդուղէն
վեր ելաւ . գերին ալ ետեէն ելաւ , բայց
չիյտէր թէ տիրոջը միտքը ի՛նչ է : Ռոպէն-
սոն պատրաստուեցաւ մեծ կրակ մը վառե-
լու լեռան վրան որ նշան տայ ծովն եղողնե-
րուն , որպէս զի զիտնան թէ կղզիին մօտ
են , և հոն ապահովութեամբ օդնութիւն
կրնան դտնել . որովհետեւ՝ անտարակոյս
զիտէր՝ թէ կղզիին մօտ նաւ կայ վտանգի
մէջ , և թնդանօթին ձայնը յայտնի նշան
կուտար օդնութիւն հասնելու : Սակայն կը-
րակին բոցը հագիւ թէ վեր ելած էր՝ ա-
նանկ անձրև մը վրան եկաւ՝ որ բոլոր կրա-
կը մարեց : Ռոպէնսոն ու գերին հարկա-
դրեցան բնակարանին մէջ նստիլ՝ որպէս
զի անձրևէն չի թրջին : Երկնքին որոտումը՝
ծովին գոչումը և զարհուրելի փայլակները
աւելի սաստկացան . թէպէտ և այսչափ
սոսկալի աղաղակներ կըլլային՝ բայց Ռո-
պէնսոն մտադրելով երբեմն երբեմն թնդա-

նօթի ձայն կառնէր . վերջապէս տարակուսեցաւ՝ թէ այն ձայնը չըլլայ թէ ամպի գոռալ ըլլայ հեռուն :

Ի վերայ այսր ամենայնի բոլոր զիշերը սիրտը խղճալով՝ երևակայութիւնը զինքը տանջեց , միտքը կը բերէր որ մօտ տեղ նաւ մը ալէկոծութեամբ վտանգի մէջ է : Աս ալ կը մտածէր որ նաւապետը թէ որ այս ահագին վտանգէն ազատի , արդեօք զիրենք նաւին մէջ կընդունէր , ու Եւրոպա կը տանէր : Շատ անգամ ելաւ կրակ վառեց , ամէն անգամ անձրեր մարեց . ուրիշ ճարչի գտաւ օգնութիւն ընելու խեղճերուն , որ վտանգաւոր ալէկոծութեան մէջ կը չարչարուէին՝ ինչպէս կը կարծէր , միայն աղօթք կընէր Աստուծոյ անոնց համար և կաղաչէր Զերմեռանդութեամբ , որպէս զի այն մերձաւոր վտանգէն ազատէ խեղճերը : Ուրովհետեւ , կըսէր , աստուածային բարութիւնը միշտ բարի կընէ բարիներուն և առաքինիներուն , ու ինչ որ կուտայ՝ բարի է :

Առաւօտուն դադրեցաւ այն ահագին փոթորիկը . իսկ Ռոպէնսոն գերիին հետ միատեղ ելաւ մէյմը վախնալով մէյմը յուսալով ծովուն քով գնաց , որ նայի թէ ինչ կար և ինչ էր պատահած , աղէկ թէ գէշ . բայց մէկէն աչքերնուն երեցաւ մէկ տրտմալի բան մը՝ որ Ռոպէնսոնին սիրտը վշտացուց , և գերին յուսահատեցաւ . իբր զի ալէկոծութիւնը իրենց նաւը առեր տարեր էր մեծ ծովը . սկսան ողբալ արտասուք թափելով ,

գերին յուսահատելով սիրտը կոտրեցաւ՝ երբոր տեսաւ թէ իր բերկրալի յոյսը ոչնչացաւ, որ պիտի երթար հայրը գտնէր :

Խեղճին երեսին գոյնը մեռելի գոյն դարձաւ, լեզուն կապուեցաւ, չէր կրնար խօսք մը արտաբերել. աչուրները մթնելով գետին կը նայէր, և բոլոր մարմինը կը դողար, որպէս թէ հոգին մարմինէն պիտի դատուէր՝ մահուան դուռը հասածի պէս : Աչքէն արտասուքը աղբիւրի նման կը վազէր. սրտին հառաչանքը՝ խօսքը կարգելուր. երբեմն կուրծքին կը զարնէր և երբեմն մազերը կը փետտէր : Իսկ Ռոպէնսոն տեսաւ որ իր անբաղդութիւնը ամէն տեղ յայտնի կըլլայ՝ հարկ եղաւ որ ուրիշին ալ ցաւակից ըլլայ ու մխիթարէ. ուստի գերիին յուսահատութեանը վրայ սիրտը ցաւելով կը մխիթարէր և կը ջանար խելացի խօսքերով սիրտը դօրացընել :

Շատ բան դուրցելէն ետեւ ըսաւ քաղցրութեամբ. ո՛վ գիտէ սիրելի, կրնայ ըլլալ որ մեր նաւուն կորուստը մեզի աւելի օգտակար ըլլայ : Ո՛վ գիտէ թէ այս փոթորիկը ուրիշ կողմանէ ինչ օգուտ ետքը պիտի բերէ թէ մեզի և թէ ուրիշներուն : Արկնեց գերին դառնութեամբ, թէ ինչ օգուտ պիտի բերէ. զրկեց մեզ մեր նաւէն, ահա չափը : Իրաւ է, ըսաւ, որովհետեւ մարդ ենք՝ չափաւոր է մեր միտքը, և տեսութիւննիս կարճ է. մենք հիմա ուրիշ բան և օգուտ մը չենք տեսներ այս փոթորիկէն, բայց եթէ

մեր նաւին կորուստը : Գուն կը հաւտա՞ն որ Աստուած ամենաբարին անհուն իմաստութեամբը ուրիշ պատճառ մը չունենայ այս փոթորիկը տալու . ինչպէս քու տկար միտքդ կը համարձակի դատաստան կտրել և չափի մէջ դնել անսահման խորհուրդը ամենակալին :

Պատասխանեց գերին , թէ ճշմարիտ է խօսքդ ընդհանրապէս . բայց մեզի համար մասնաւորապէս ինչ օգուտ կրնայ ունենալ այս ալէկոծութիւնս : Այս բանը ինծի՞ կը հարցընես՝ ըսաւ . ահա ամենագէտը անանկ կը կառավարէ ընդհանուր տիեզերս՝ որ խելք ու միտք չի հասնիր . մարդ կրնայ շատ բանի վրայ կարծիք ընել դատաստան կըտրել . բայց ո՞վ կարող է հաստատել թէ ճշմարիտ է : Կրնար ըլլալ որ մեր կղզիին վերայ մահաբեր արտաշնչութիւն և թունաւոր դոլորչիք մը դար . այս փոթորիկն եղաւ՝ որ ցրուէ տանի , ու մեզ վտանգէն պահէ , որ կրնար հիւանդութիւն և մահ պատճառել : Կարելի էր թէ մեր նաւակը թէ որ մնար , որուն վրայ այսչափ կը կսկըծանք , մեզ կորսընցնէր : Կրնար ըլլալ որ բայց ինչո՞ւ համար կրնար ըլլալ . բաւական չէ՞ մեզի զիտնալ , թէ Աստուած ամենաբարին է՝ որ ըստ իւր կամացը կուզէ ալէկոծութիւն կը հանէ , կուզէ կը դադրեցընէ , և ամենայն արարածք կը ճանչնան իրենց արարիչը ի մաստուն հայր ամենագլխած : Գերին դատոնք լսելով ինքն իրենն եկաւ ու սկսաւ ա-

մըչնալ սխալանացը վրան , և շատ զղջա-
ցաւ ըրած տրտունջին համար , ու բոլորո-
վին Աստուծոյ արդար դատաստանին հնա-
զանդեցաւ : Սակայն Ռոպէնսոն անզադար
ծովուն երեսը կը նայէր , որ նաւ մը բան մը
տեսնէ . բայց ուրիշ բան չի տեսաւ՝ միայն
ընդարձակ ծով : Ուստի հետեցուց թէ խա-
բուեր է . և միտքն որ դրեր էր թէ թնդա-
նօթի ձայն եկաւ , անտարակոյս ամպի դո-
ւալու ձայն էր : Տրտմեցաւ որ այս յոյսն
ալ փուճ ելաւ , ետ դարձաւ սկսաւ իր բը-
նակարանը երթալ :

Բայց ամենևին սիրտը չէր հանգչեր ,
միշտ իրեն կերևնար թէ նաւ մը , երկըթի
վրայ կեցած է կղզիին քով : Զգիմացաւ ե-
լաւ լերան վրայ , ու նայեցաւ արևմտեան
կողմը . բայց բան մը չի տեսաւ՝ որ սիրտը
հանգչեցընէր :

Սակայն միշտ անհանգստութեան մէջ
էր և տրտում , ուստի ելաւ զնաց խիստ
բարձր լերան մը վրայ , ուսկից որ կրնար
տեսնել արևելեան կողմը կղզիին . մեծ հո-
գով ծայրը ելաւ ու մէկէն ծովը նայեցաւ .
բայց ի՛նչ մեծ բերկրութիւն զգաց սրտին
մէջ՝ երբոր տեսաւ որ չէ խաբուած . ահա
նաւ մը կեցեր էր ծովուն վրայ թէպէտ հե-
ռուն , և որոշ տեսաւ որ մեծ նաւ էր : Ան-
հնարին է Ռոպէնսոնին ըրած բաները
սլատմել , չափազանց ուրախութենէն չիյ-
տէր՝ ի՛նչ ընէ . կայծակի պէս թռաւ , շուն-
չը հատնելով հասաւ բնակարանը , և առաւ

զէնքերը վրան , որ առանց անոնց հեռու
տեղ չէր երթար . չի կրցաւ բան դուրցել
գերիին , որ զարմացեր էր անոր իրար անց-
նելուն վրայ՝ քան թէ խօսքին , որ այսպէս
կըսէր , Անոնք ահա հոն են , շուտ շուտ :
Մէկէն ելաւ սանդուղէն վեր , ու վազեց
գնաց թռչունի նման : Գերին այս խռովու-
թիւնը և շփոթած գործքը տեսնելով նաև
կէսկտուր խօսքը լսելով՝ կարծեց թէ լերան
մարդիկ եկան հոն հասան . ուստի ինքն ալ
առաւ իր զէնքերը ետեէն գնաց արագու-
թեամբ : Ասանկ ճամբայ ընելով տասուեր-
կու մղոն տեղ դացին , ու չի կրցան հասնիլ
ծովուն քով՝ ուսկից նաւը աւելի մօտ կերև-
նար . հոն գերին հասկըցաւ եղած բանե-
րուն պատճառը՝ երբ Ռոպէնսոն հեռուէն
նաւը ցցուց իրեն : Իսկ գերին զարմացաւ
մնաց . այնչափ հեռուն էր , որ կերևնար
թէ այս նաւը հարիւրապատիկ աւելի մեծ
պէտք էր ըլլար իրեն տեսածներէն :

Ռոպէնսոն չիցտէր թէ սրտին ուրախու-
թիւնը ինչպէս յայտնէ , երբեմն կը ցատ-
քէր՝ երբեմն ուրախութեան ձայներ կը հա-
նէր , և երբեմն կը գրկէր գերին . արտա-
սուք թափելով երգում կընէր անոր ալ
մասնակցելով սրտին մէջի կիրքը : Հիմա կը
դառնանք Եւրոպա կըսէր , և Ամպուրկ քա-
ղաքը պիտի տեսնես՝ ինչ տներ շինած կան .
և այս խեղճ օրերը՝ պիտի ուրախութեան օ-
րերու փոխուին . միշտ պիտի դուարձա-
նանք հանդիստ և ցանկալի վիճակի մը

մէջ : Ռոպէնսոնին բերնէն խօսքը աղբիւրի պէս կը վազէր՝ որ ոչ երբէք կը ցամքի : Այսպէս անընդհատ մինչև մէկալ օրը պիտի խօսէր , թէ որ չի մտածէր թէ անխոհեմութիւն է անգին ժամանակը կորսընցընել փութ խօսքերով . նաև ամէն բանէն աւելի պէտք էր մէկ կերպով մը հասկընալ , թէ ինչ ազդ են նաւին մէջի մարդիկը . իսկ թէ ինչ կերպ պէտք էր իմանալ՝ չղիտնալով պաշարուեցաւ մնաց :

Ուստի փորձեց թէ կրնայ լսել տալ ձայնը նաւուն մէջ եղողներուն , բայց անօգուտ . թէպէտ ալէկոծութեան ատեն հովը փոխուեցաւ՝ ու ցամաքէն դէպ ՚ի նաւը կը փչէր : Աղաչեց ընկերոջն որ շուտով կըրակ վառէ , որպէս զի նաւին մէջի եղողները կարենան տեսնել : Մէկէն կրակը վառեցաւ , բոցը մինչև ծառերուն բարձրութիւնը ելաւ : Աչքը միակերպ նաւուն վրայ էր հաստատեր ու ամէն վայրկեան կը դիտէր , թէ արդեօք մակոյկը կինջեցընեն ծովը՝ ցամաք գալու համար . բայց պարապ տեղը սպասեց :

Վերջապէս կրակը մէկ ժամէն աւելի վառեցաւ , բայց ամենեւին մակոյկ մը չերեցաւ : Ուրբաթ գերին ուզեց լողալով նաւն երթալ թէպէտ և հեռուն էր , որպէս զի կանչէ մէջի եղողներն՝ որ ցամաք դան :

Ռոպէնսոն զրկեց գերին , ու հաւանեցաւ որ երթայ՝ չէ թէ յանդգնութեան համար , այլ ձեռքէն եկած օգնութիւնը հեղ-

դութեամբ չի ձգէ՝ ընէ : Շուտով գերին լաթերը հանեց՝ ծառի մը ճիւղ կտրեց բերանն առաւ , սկսաւ ալիքներուն վրայէն լողալով երթալ : Ռոպէնսոն ընկեր եղաւ իրեն միայն աչքին տեսութեամբը և ջերմեռանդ աղօթքով :

Գերին յաջողութեամբ նաւը հասաւ ու մէկ երկու անգամ նաւուն բոլորը պտրտեցաւ : Անդադար ձայն կուտար մարդկանց , բայց մարդ մը չերեցաւ իրեն . հուսկ յետոյ տեսաւ՝ որ նաւուն մէկ կողմէն սանդուղ մը կախած էր , վեր ելաւ կանանչ ճիւղը ձեռքը * :

Երբոր վեր ելաւ նաւին վրայ՝ ասդին անդին կը նայէր , տեսաւ մէկ չի տեսած կենդանի մը , վախուն սարսափեցաւ՝ որուն մազերը սև էին և բրդոտ : Տեսածին պէս կենդանին անանկ հաջեց որ գերին անանկ ձայն լսած չըլլալով վախցաւ , բայց կենդանին մէկէն սկսաւ քծնիլ և քաղցրութեամբ իրեն քսուիլ . մինչև գերին ալ չի վախցաւ , կենդանին ալ մօտեցաւ ու հանդարտութեամբ իրեն կը քսուէր պոչը խաղցրնելով և ողբադին կոռնար , մինչև գերին հասկըցաւ թէ իրեն օգնութիւնը կուզէ :

* Ծառին կանանչ ճիւղը վայրենի մարդկանց մէջ նշան է խաղաղութեան . ո՞վ որ կանանչ ճիւղ մը ձեռքը կը մօտենայ մէկին՝ ամենևին վախնալու բան չի կայ . ասոր համար գերին ալ իրասրահովութեանը համար այս զգուշութիւնն ըրաւ , որ ուրիշը զինքը թշնամի կարծելով չի մեռցընէ :

Երբոր կենդանին զրանքով կեցաւ՝ գերին ալ համարձակեցաւ կենդանին սիրել և զգուել, կենդանին ալ կերևնար թէ ուրախութեամբ կը զուարճանար. իսկ գերին վեր վար կը պտըտէր շարունակ մարդ կը կանչէր, բայց մարդ մը չերեցաւ: Երբոր զբաղելով ասդին անդին կը նայէր ու չիտեսած բաներուն վրայ կը զարմանար՝ որ նաւուն վրայ աչքին կը պատահէին, կռնակը մէկալ դին դարձուց կը նայէր. նայիս յանկարծ ետեէն մէկը զարկաւ իրեն անանկ սաստիկ՝ որ վար ընկաւ * : Վեր ցատքեց սարսափելով՝ աչքը չորս դին դարձուց թէ ինչ է. մէկէն զարհուրեցաւ մնաց, տեսաւ հոն մեծ կենդանի մը ծուռ եղջիրներով և երկայն մօրուքով՝ որ ետևի երկու ոտքին վրայ ելաւ կեցաւ և սպառնալով պատրաստուեցաւ երկրորդ անգամ զարնել անոր: Քերին սոսկալով աղաղակեց և ինքը զինքը ծովը նետեց փախաւ: Առջի տեսած սև կենդանին հարկաւորապէս մազոտ շուն էր, որ գերիէն չի զատուելով ծովը նետուեցաւ ու սկսաւ անոր ետեէն լողալով դալ:

Քերին երբոր ետեէն լողալու ձայն կառնէր՝ կարծէր թէ այն եղջիրաւոր կենդանին է որ ետեէն կը վազէ, անանկ զարհու-

* Այս կենդանին մեծ այծ էր, որ կաթը խմելու համար Եւրոպացիք մեծ նաւերու մէջ կը պահէն. իսկ առջի կենդանին Եւրոպայի մեծ շուն էր: Ասոնք Ամերիկայ չըլլալուն համար՝ գերին շատ վախցաւ ու փախաւ:

րեցաւ վախնալով՝ որ արտաքոյ կարգի կը լողար, և մէկէն ծովուն տակը կը մտնէր ու կելէր: Ահա նոր օրինակ մը՝ որ կը տեսնենք թէ վախը որչափ մեծ վնաս կրնայ բերել. որովհետեւ անանկ վտանգի մէջ կը ձգէ մարդս՝ որ պիտի այն վտանգը չի դար թէ որ վախը չի տիրէր վրան:

Գերին չէր համարձակեր ետին նայելու. երբ քիչ մը կը հանգչէր՝ նորէն արագ արագ կը լողար, որ շունը չէր կրնար ետեւէն հասնիլ: Յամաքն որ հասաւ՝ վախուն չի կրցաւ խօսք մը դուրցնել. եկաւ Ռոպէնսոնին ոտքն ընկաւ մարեցաւ, քիչ մը անցաւ շունն ալ եկաւ հասաւ:

Ռոպէնսոնին խելքը զլխէն զնաց որ ճար ընէ, մարելն անցընէ հաւատարիմ ընկերոջը և անանկ խեղճ վիճակի մէջ չի թողու. վրան ընկաւ շունչ կուտար իրեն, կը շփէր կը ցնցէր, և բարձր ձայնով անունը կը կանչէր, բայց քանի մը բռնէ անցնելէն ետեւ գերին աչքը բացաւ և նշան տուաւ թէ ողջ է: Շուսկ յետոյ միտքը վրան եկաւ սկըսաւ խօսիլ և պատմել այն սոսկալի դիպուածն որ իրեն պատահեցաւ. նաև թէ ինչպէս այն նաւը փայտէ ահագին լեռ մը երեցաւ իրեն, որուն վրան երեք հաստ ծառեր տնկած էին: Նաև ինչպէս սև կենդանին այնչափ սիրելով քծնեցաւ իրեն, և ինչպէս այն մօրուքաւոր և եղջիւրաւոր հրէշ կենդանին դինքը պիտի մեռցընէր:

Դարձնալ ըսաւ թէ կարծեմ այն հրէշ

կենդանին այս մեծ շարժող լերան՝ այս-
ինքն նաւին տէրն էր , որովհետեւ ուրիշ
մարդ մը չէր տեսած հոն : Ռուպէնսոն այս
պատմութիւններս զարմանալով կը լսէր ,
մինչև մտածելով իմացաւ որ եղջիւրաւորը
սած կենդանին այժ պիտի ըլլայ : Նաև նա-
ւը աւագի վրայ նստած պիտի ըլլայ , որ մէ-
ջի ճամբորդները ձգեր փախեր էին մակու-
կին մէջ մտնելով . սակայն չէր կրնար հաս-
կընալ , թէ արդեօք փախչողները ողջ մնա-
ցեր էին . վասն զի ինչպէս յայտնի է , ե-
թէ դէպ 'ի այն կղզին եկած ըլլային , պէտք
էր որ իրենց եղած տեղը մօտենային , բայց
հոն ոտքի նշան մը չի կար . իսկ եթէ փախ-
չելու ատեն խղզուած ըլլային , պէտք էր որ
կամ մարմիննին և կամ մակոյկը տեղէ մը
երենար , և ծովուն քովերը դուրս զարնէր :
Սակայն միտքն ընկաւ թէ փոթորիկին ա-
տենը արեւմտեան հովը փոխուեցաւ արեւ-
ելեան . ասանկ ըլլալով հասկըցաւ որ մա-
կոյկը ուրիշ տեղ ընկած էր . այս բանս ա-
ռաջ չի կրցաւ իմանալ :

Ինքն իրեն կը մտածէր թէ հարկաւորա-
պէս արեւելեան հովը թող չտուաւ որ մա-
կոյկը այս կողմերս մօտենայ , փոթորիկը
ղանոնք տարաւ դէպ 'ի արեւմուտք . կրնայ
ըլլալ որ խեղճերը կորսուած ըլլան անձա-
նօթ տեղ մը . և կամ կարելի է թէ հոսան-
քի մը մէջ ընկած ըլլան , նաև կրնայ ըլ-
լալ որ արեւմտեան կղզիներուն մէկը զացած
ըլլան . Աստուած տար որ այս ետքի կար-

ծիրքս ճշմարիտ ելլէր՝ ըստ հառաչելով : Այս մտմտութենքը յայտնեց գերիին , անոր ալ հաւանական և ճշմարիտ երեցաւ :

Ասկայն մենք հիմա ինչ կրնանք ընել , կըսէր . թէ կորսուած ըլլան ողորմելիները և թէ հովին բռնութեամբը մոլորած՝ մենք ամենեւին անոնց ճար մը չենք կրնար ընել , մեզի կիյնի՝ որ ջանանք նաւին մէջէն պիտանի բաները դուրս հանենք որչափ կարելի է : Բայց հիմա մենք ինչ կրնանք ընել որ նաւակնիս կորսնցուցինք : Ռոպէնսոն սաստիկ կը կսկծար նաւակը , ինչպէս առաջ կսկծաց գերին , ճար կը փնտռէր որ հնարք մը գտնէ , ուրիշ ճամբայով բան տեսնէ՝ որ նաւին գործքն ընէ . սակայն երկար ատեն մտածեցին յարմար բան մը չի գտնուեցաւ , նորէն ուրիշ նաւ մը շինել՝ շատ ժամանակի կարօտ էր : Ռոպէնսոն չէր համարձակեր լողալով նաւն երթալ այնչափ հեռու ըլլալով . թէպէտ և երթար՝ ինչ շահ՝ ինչ կրնար ազատելու : Վերջապէս մտածեց որ լաստ շինէ , ասկէ ուրիշ յարմար ճամբայ չի կայ կըսէր , որով կարենանք երթալ նաւինքով , և պիտանի բաները կարենանք ազատել :

Որոշեցին որ իրենցմէ մէկը դառնայ բռնակարանը՝ ուտելու բան բերէ , նաև չուան և ուրիշ պիտանի բաներ բերէ ինչ որ կար : Գերին պատրաստ ըլլալով՝ այս աշխատանքը վրան առաւ , ճամբայ ելաւ : Ռոպէնսոն ալ այն միջոցը սկսաւ ծառեր կտրել լաստին համար : Գերին իրիկուան դէմ հազիւ կըր-

ցաւ դառնալ . իսկ Ռոպէնսոն շատ զուար-
ճացաւ շանը հետ , որ իրեն քաղաքացին ըլ-
լալով Եւրոպայէն՝ կը խաղար հետը սիրե-
լով : Շունն ալ իրեն կողմանէ սէր և ուրա-
խութիւն յայտնելով իր երջանկութեանը
վրայ կը զուարճանար . ու Ռոպէնսոնին
հաճոյ ըլլալու համար իր սորված խաղերը
կընէր առջին : Պերին որ դարձաւ եկաւ՝
Ռոպէնսոն ամէն բանէն առաջ կտոր մը
բան կերցուց շանը՝ որ նոյն օրը բան մը չէր
կերած : Աստուած յաջողեց որ այն զիշերը
աղուոր լուսին կար , բոլոր զիշերը երկուսն
ալ աշխատեցան շարունակ : Կէս զիշերէն
ետեւ քուներնին կոխեց , պառկեցան խոտին
վրան , շունը ոտքերնուն տակը իրենց պա-
հապան կեցաւ մինչև առաւօտ , որ յոգնու-
թիւննին անցնելով ոյժ առին անոյշ քնով :

ԻԳ. ԴԻՊՈՒԱԾ

Հաղիւ թէ արշալոյսը բացուեցաւ և ա-
րեւելեան կողմի երկինքը սկսաւ կարմրիլ՝
Ռոպէնսոնին քունը այլ չի տարաւ՝ կանուխ
ելաւ արթընցուց գերին , որ ելլէ գործքը
առաջ տանի՝ որ զիշերուրնէ սկսեր էին :
Այնպիսի ջանքով աշխատեցան բոլոր օրն ,
որ նոյն իրիկունը կատարեցին լաստը : Ա-
նանկ լաւ յարմարեցին ծառին փայտերը ի-
րարու հետ , և այնպէս գերանները կար-
գով կապեցին չուանով և ուռիի ճիւղերով ,
որ հաստատ տախտակամած եղաւ յարմար

ճամբայ երթալու . զրեթէ քսան ոտնաչափ երկայնութիւն և լայնութիւն ունէր : Նաև առաջուց մտածելով այս լաստը ծովին քով չինեցին , որ դիւրին եղաւ ծովը ձգել առանց ժամանակ կորսնցնելու :

Մեծ յաջողութիւն եղաւ որ առտուանց սկսաւ մակընթացութիւնը , և շատ չանցաւ ծովը բարձրանալով լաստը ջրին վրայ ելաւ , որ վեց ժամէն ետեւ երբոր տեղատութիւն ըլլալով ծովը կը քաշուէր՝ ջուրը ետ վազելու ատեն դետի պէս լաստը պիտի առնէր տանէր մինչև մեծ նաւուն քով : Եւ այսպէս ժամանակն որ եհաս՝ նստեցան լաստին վրան՝ ծովն առաւ քչեց լաստը , կէս ժամին մէջ հասան նաւուն քով :

Ռոպէնսոն Եւրոպայի նաւ տեսնելով առանկ սիրտն ելաւ՝ որ նաւին շատ տեղը համբուրեց շատ անգամ . վասն զի Եւրոպայէն եկած էր , և Եւրոպացի մէջը նըստած էր . այս պարագայները սրտին զութը կը շարժէին : Սակայն աւանդ ափո՞ո՞ս , ո՛ր էին այն սիրելի Եւրոպացիները , նաւը կար՝ իրենք չի կային , արդեօք ալիքներուն մէջ խղզուած էին չիյտէր :

Այս մտքերով խիստ շատ ցաւեցաւ Ռոպէնսոնին սիրտը , որ յօժարութեամբ կը զոհէր տրտմալի կեանքին կէսը որչափ որ պիտի ապրէր , միայն թէ մարդ և նաւավար դանէր ու միատեղ Եւրոպա երթար : Բայց այս ակնկալութիւնը մտքէն հանելէն ետեւ մինակ պէտք էր մտածել՝ որ նաւուն մէ-

ջէն պէտք եղած բաները դուրս հանէ՝ որ չափ որ կարելի էր և յետոյ գործածէ , որովհետեւ նաւը անտէր մնացեր էր . թէ որ ինքը չառնէր՝ կամաց կամաց ծովը պիտի երթային . ասոր համար Ռոպէնսոն իրաւունք ունէր որ առանց խղճմտանքի պէտք եղած բաները նաւէն դուրս հանէ ու գործածէ . քաջած աշխատանքին տեղը իբր աւանդ , և երբոր տէրն ելլէ՝ ետ տայ :

Հասարակօրէն այսպէսէ Նւրոպայի օրէնքը , որ ծովէն ելած բաները իրեք կը բաժնեն . մէկ բաժինը տիրոջը կուտան . մէկ բաժինը ծովէն հանողին է , մէկալ բաժինն ալ քաղքին տիրոջը կուտան : Ասով Ռոպէնսոն ալ իրաւունք ունեցաւ նաւը պարպելով բաներուն տէր ըլլալ . մէյ մը որ տէր չի կար , երկրորդ՝ աշխատանքովը պիտի հանէր . և երրորդ՝ կղզիին օրինաւոր տէրը ինքն էր , որուն մօտ ցամաքն ընկեր էր նաւը . իբր զի օրէնքը կը ցցնէ , թէ մէկ երկիր մը և ինչ և իցէ բան՝ երբոր տէր չունի՝ անոր կիյնի բնականապէս՝ որ նախ և առաջ զայն ժառանգեց :

Ռոպէնսոնին ուշը երբոր վրան եկաւ , որ ուրախութենէն այլայլեր էր Նւրոպայի նաւ տեսնելուն համար , առջի ջանքն եղաւ՝ նաւը անվնաս ցամաքին վրայէն հանել : Անանկ որոշեր էր որ գերիին հետ միատեղ մէջը մտնէ Նւրոպա երթայ . եթէ Նւրոպա չըլլայ , գէթ Ամերիկայի Նւրոպացիները երթայ գտնէ : Միտքը զրեր էր՝ որ այս ան-

կազմնաւով մեծ ծովը ճամբայ ընէ՝ որ նաւաւարութեան արուեստը չիյտէր : Ռոպէնսոն իրեն լաստովը նաւին չորս բոլորը պըտըտեցաւ , և ամէն զիէն ջրին բարձրութիւնը չափեց . հուսկ յետոյ յուսահատելով շատ սիրտը կոտորեցաւ , վասն զի անանկ ցած էր ջուրն՝ որ անհնար էր թէ կարենար նաւը ջրին վրայ ելլել : Իբր զի փոթորիկը բերեր նաւը երկու քարի մէջ էր ձգեր , այն պէս դամուեր էր՝ որ անկարելի էր ոչ առաջ երթալ և ոչ ետ դառնալ : Հարկ էր անանկ մնալ մինչև որ ալիքները կտոր կտոր խորտակէին :

Ռոպէնսոն երբոր յոյսը կտրեց այս բանիս վրայ , պատրաստուեցաւ նաւուն մէջ մտնել , ու նայիլ թէ ինչ բան կրնար պարպել մէջէն : Գերին մէկալ օրուան քաշած վախը չի մոռնալով տիրոջը հետ միատեղ մտաւ նաւին մէջ . սակայն վախուն սկսաւ դողալ երբոր տեսաւ եղջիրաւոր հրէշը որ զինքը այնչափ վախցուցեր էր : Բայց այժը առջի օրուան պէս կատղած չէր , ուժէ ընկած տկարացեր էր՝ անանկ որ չէր կրնար վեր ելլել . վասն զի իրեք օր էր որ բան չէր կերած կենդանին :

Ռոպէնսոն ամէն բանէն աւելի նայեցաւ որ բան մը գտնէ անօթի այծին կերցընէ՝ որ ուտելով տկարութենէն զօրանայ : Արով հետև նաւի մէջի եղած բաներուն ծանօթ էր՝ առանց դժուարութեան փնտռած խտորը գտաւ . երբոր այծին առաջը լեցուց՝ ա-

նանկ փափաքելով կուտէր՝ որ կուզէր բո-
լորը մէկէն կլլել . շատ զուարճացաւ Ռո-
պէնսոն այս բանիս վրայ , թէպէտ զերին
անանկ կը սարսափէր այծին ձեռն՝ որ վա-
խուն չէր կրնար աղէկ մը նայիլ . վասն զի
այն երկիրները չըլլալուն համար իրեն ան-
ժանօթ էր :

Հուսկ յետոյ Ռոպէնսոն մտաւ նաւին
համբարը խորշ խորշ պտըտեցաւ , ամէն
տեղ գտաւ բիրաւոր բարիք որ Եւրոպա
մեծ բան մը չեն համարիր , բայց իրեն առ-
ջին ամէն մէկ բանը՝ անդին դանձ էր : Հոն
գտաւ աղնիւ պակսիմաթ , բրինձ , ցորեն ,
ալիւր , գինի , վառօդ , դնտակ . հոն գտաւ
թնդանօթ , հրացան և դանազան թուրեր ,
դանակներ , նաւ կացիններ , սղոցներ ,
մկրատներ , կռաններ , և այլ շատ պէս պէս
երկրթէ գործիքներ : Դարձեալ տեսաւ հոն
կերպ կերպ ամաններ , ափսէներ և ամէն
սեղանի և խոհարանի բաներ : Վերջապէս
գտաւ հոն ամէն տեսակ զգեստներ , հազ-
նելու լաթեր , կտաւ , չուխայ , կօշիկ , գուլ-
պա , և այլ շատ բաներ՝ մինչև Ռոպէնսո-
նին խելքը զլխէն դնաց :

Ասոնցմէ մէկ բան մը եթէ իրեն տեղէ
մը ցցընէին առաջ՝ սիրով կուտար այն իրեն
ոսկիէ գունտը , որ արդէն ձգեր մոռցեր
էր : Իսկ Ուրբաթ զերին այսչափ դանա-
զան բաներ տեսնելով՝ սասանեցաւ մնաց .
ամէնն ալ իրեն անձանօթ էին , և ամենե-
ւին գործածութիւնը չիյտէր : Եւ ընդհակա-

առկն Ռոպէնստն ուրախութենէն կուլար տղու նման՝ որն որ ամէն բանի կը դաչի և ամէն տեսած բանին վրայ կուրախանայ թէ պիտի առնէ . բայց ուրիշ բան մը որ տեսնէ՝ աւելի ազէկ կարծելով՝ առջինը կը ձգէ՝ անոր կը փակչի սիրտը : Հուսկ յետոյ Ռոպէնստն ուզեց նաւին տակն ինջնիլ , բայց տեսաւ որ լեցուն ջուր է , որպէս թէ նաւին գոգը լիճ դարձեր էր :

Սկսաւ մտածել թէ առջի դառնալուն ինչ բան պէտք էր տանիլ ցամաքը . ամենին չի կրցաւ որոշել՝ թէ որք առնէ և որք թողու : Երբեմն մէկ բանը կուզէր առնել , երբեմն ուրիշ բան՝ որ իրեն կերակնար թէ բացարձակապէս աւելի հարկաւոր է . շատ անգամ ալ պիտանի բանը կը ձգէր՝ ուրիշ բան մը կընտրէր , ետքը ան ալ կը ձգէր : Հուսկ յետոյ այսպէս որոշեց իր ընտրութիւնը , նախ ուզեց հանել ամէն բանէն աւելի պիտուական սեպուած բաները . զոր օրինակ ա . երկու տակառ վերցուց՝ մէկը վառօդ , մէկալը մանտր գնտակ . բ . երկու հըրացան և երկու զոյգ ատրճանակ . երկու թուր , և երկու դանակ . գ . երկու հագուստի լաթեր , մէկը իրեն համար , մէկալն ալ գերիին . դ . երկու կապոց շապիկ . և . երկու կացին , երկու սղոց , երկու քերիչ , և երկըթէ դաւաղաններ , քանի մը կռան , և շատ երկաթեղէն պիտանի գործիք . զ . քանի մը զիրք , ճերմակ թուղթ՝ զրիչ՝ մեղան . ե . հրահաններ արեթով և քարով . բ . մէկ տակառ

պակսխմաթ . ք . քանի մը կտոր հաստ կը-
տաւ . ժ . այծը : Որովհետեւ Ռոպէնսոն սառ-
տիկ զթած ըլլալով չի կրցաւ այս կենդա-
նին հոն ձգել անխնամ վտանգի մէջ . որ
կրնար իրեն դառնալէն առաջ նաւը ընկըղ-
մելով կորսուիլ : Մանաւանդ թէ ամէն
հարկաւոր բաներէն առաջ այծին տեղ չի-
նեց լաստին վրայ՝ կասկածելով չըլլայ թէ
մոռնայ : Չարմանալին այն եղաւ որ զին ը-
նելու բաներուն չի դպաւ , վասն զի անար-
ժան համարեցաւ առնել այնպիսի բաներն
որ Եւրոպա մեծ համարում ունին : Նաւա-
պետին խուցին մէջ գտեր էր աման մը ոս-
կիի մանրուք և մէկ սնտուկ լեցուն ան-
զին անզամանդ , բայց չի կամեցաւ մօտե-
նալ անոնց՝ որ իրեն օգուտ մը չունէին :

Շատ անգամ ժուռ դալով նաւին մէջ
զիտեց առաւ պէտք եղած բաները՝ զետե-
ղեց լաստին վրայ՝ ինչ որ կուզէր տանիլ ,
մինչև ամէնը կատարեցաւ : Ընելու այլ բան
չի մնաց , բայց եթէ քիչ մը ատեն կուզէր
որ մակընթացութիւնը սկսի . ասոր համար
հարկադրեցաւ որ սպասէ ու ետքը ճամբայ
ելլէ՝ որ լաստը ջրերով ցամաքն երթայ . ո-
րովհետեւ առանց մակընթացութեան ան-
կարելի էր ցամաք հասնիլ :

Ռոպէնսոն այս միջոցս ուզեց կերակուր
ուտել Եւրոպայի կերպով , որ երկար ատեն
էր չէր կերած : Վնաց նաւին մէջ փնտը-
ռեց չորցած միս և չոր ձուկ գտաւ , քանի
մը պակսխմաթ , կարագ , եղ և պանիր . զը-

տաւ նաև շուշայ մը գինի, սեղանը դրաւ նաւաւարին խուցը . կանչեց զերին՝ աթոռնէրով սեղանն ստանալ : Ահա այսպիսի սեղանն ստիլ զանակով պատառաքաղով կտրելու տել Եւրոպացիի պէս՝ մեծապէս զուարճացուց Ռոպէնսոնին սիրտը, մանաւանդ Եւրոպայի կերակուրներն ու հացը . մինչև ուրախութենէն չիյտէր թէ ինչ ընէ : Այս բաներու շատ անգամ այնչափ տարի կը փափաքէր ու չէր գտներ : Մարդ չի կրնար երևակայել թէ անոր քիմքը ինչպիսի համ և ի՞նչ քաղցրութիւն կառնէր : Եւ իրաւունք ունէր, որովհետև ինք տարի միակերպ զըրկուած էր բոլոր այս կերակուրներէն և ամէն հանգստութենէն :

Իսկ զերին որ չիյտէր թէ Եւրոպացուց կերակուրը և սեղանը ինչ է՝ խիստ զարմացեր էր, և չիյտէր թէ ինչպէս զօրծածէ զանակն ու պատառաքաղը . Ռոպէնսոն կը սորվեցընէր իրեն . զերին ալ բաղձալով նմանիլ տիրոջը՝ պատառաքաղով կտոր մը միս առաւ, բերանը տանելու ատենը՝ իրեն սովորութեամբը պատառաքաղին կոթը ձեռքին հետ բերանը տարաւ, և մըսին կտորը գէպ ՚ի ականջը դնաց : Ռոպէնսոն զինի մը ուղեց անոր խմցընել . հրաժարեցաւ զերին խմելու, որ մինակ ջուր խմելու սորված էր, և բնութիւնը չէր կրնար տանել բարկ խմելիքի : Բայց պակսիմաթին վրայ խնցաւ՝ ախորժակին յարմար ըլլալով :

Մակընթացութիւնը երբ սկսաւ՝ անոնք ալ ինչան լաստին վրայ մեկնեցան նաւէն . ջրին բարձրանալովը հանդիստ լաստը դէպ ՚ի ցամաք կերթար , մինչև քիչ ժամանակին մէջ կղզին հասան և պատրաստուեցան ցամաք հանել բաներն որ լաստին վրայ բեռցուցած էին :

Գերին հետաքրքրութիւն ունեցաւ զիտնալ թէ ինչ զօրութիւն և ինչ օգուտ ունէին այն բաներն որ դուրս հանեցին : Ասոր հետաքրքրութիւնը լեցընելու համար Ռոպէնսոն ծառի մը ետին անցաւ ու իր լաթը հանեց՝ նաւէն հանած լաթերը հազաւ . զուպաները և կօշիկները ոտքն անցուց , կատարեալ զօրապետի կերպարանք մտաւ . զլխարկ զլուխը դրաւ , սորն ալ մէջքը կտպեց . մէկէնիմէկ եկաւ Ուրբաթ գերիին և բնցաւ : Գերին զարմանալով հիացաւ ու ետե ետե փախաւ . վասն զի մէկէն չի ճանչցաւ տէրը , կարծեց թէ գերազանց հոգի է : Իսկ Ռոպէնսոն չիկրցաւ զինքը բռնել՝ որ չծիծաղի , սկսաւ բարեկամութեամբ ձեռք ընել քովը կանչել՝ հաստատելով թէ ես միշտ նոյն Ռոպէնսոնն եմ և միշտ քեզի բարեկամ , միայն հազուստս ու բազդս փոխուեցաւ : Յետոյ հանեց նաւափարի հազուստ մը տուաւ գերիին , ու հակըցուց ինչպէս պիտի հազնէր . և պատուիրեց որ երթայ ծառերուն ետին լաթերը փոխէ :

Գերին զնաց լաթը փոխելու , բայց զար-

դարանքը երկար քշեց . վասն զի ամէն մէկ լաթը ծուռ կը հագնէր , որչափ որ փորձեց՝ չեղաւ . զորօրինակ երկու ոտքը խաթեց չապիկին թևերուն մէջ . նմանապէս երկու թևերը անցուց վարտիքին մէջէն՝ որ վարտիքով գլուխը գոցուեցաւ . կը ջանար որ բաճկոնը կռնակի դիէն կոճկէ : Վերջապէս փորձելով փորձելով հագիւ հասկըցաւ սխալանքն ու շտկեց :

Երբոր շիտակ կարգով լաթերը հագաւ՝ ուրախութենէն վեր ցատքեց տղու պէս . մանաւանդ երբոր հասկըցաւ թէ որչափ հանդիստ և պիտանի էին այս հագուստներս , որ ճանճերուն խայթելէն ալ կը պահէին զինքը : Միայն կօշիկներուն վրայ չուրախացաւ , որ անհանդիստ և անօգուտ բան կերենային իրեն . ուստի խնդրեց որ անոնք ձգէ չի հագնի . Ռոպէնսոն ալ իրեն կամքին ձգեց , ինչպէս որ ուզէ՝ անանկ ընէ : Ետքը իրեն սորվեցուց կացինին գործածութիւնը և ուրիշ գործիքներուն օգուտը , որով գերին շատ զարմանալով ուրախացաւ : Այս գործիքներով մէկէն սկսան շինել լաստին համար կայմ . որպէս զի առաջաստին օգնութեամբը կարենան երթալ մեծ նաւուն քով առանց սպասելու մակընթացութեան . ինքը կայմը կը շինէր՝ գերին ալ խրկեց որ երթայ բնակարանը լամաները կ'իթէ , որովհետեւ երկու օր էր որ ձգեր էր կենդանիները : Գերին որ անկէ հեռացաւ՝ Ռոպէնսոն լեցուց հրացանը սլահեց՝ որ

նետելով դարմացընէ ընկերն ու զուարճա-
նայ :

Գերիին դառնալու ատենը տեսաւ Ռոպէն-
սոնին ջանքն որ լմնցուցեր էր զսրծքը ,
չատ դարմացաւ : Իսկ Ռոպէնսոն մէկ ծո-
վու բազ մը տեսաւ՝ որ ձուկ մը բերանը կը
թռչէր , ըսաւ գերիին թէ նայէ սա թռչու-
նը հիմա պիտի իյնի . նոյն կէտին Ռոպէն-
սոն ծնկան վրայ եկաւ , ու թռչունին նշան
առնելով նետեց հրացանը , նայիս մէկէն
թռչունը վար ընկաւ : Մտմտա թէ ի՞նչ վախ
և ի՞նչ սարսափ եղաւ գերիին , որ մէկէն
գետինն ընկաւ՝ որպէս թէ իրեն զարկած
ըլլար :

Շուտ մը իր առջի աւելորդապաշտութիւ-
նը միտքն եկաւ , այս վախին մէջ միտքը
դրաւ՝ թէ Ռոպէնսոն է Թուփան չաստուա-
ծը : Մէկէն վեր ելաւ ծնկան վրայ եկաւ
դողալով թները բացաւ Ռոպէնսոնին գէմ
աղօթք ըրաւ , չէր կրնար բան մը խօսիլ :

Ռոպէնսոնին սիրտը չիքաշեց այս բանե-
րուն վրայ զուարճանալ , որովհետեւ մոլո-
րական բան տեսաւ գերիին վրայ : Այս ա-
ւելորդապաշտութեան կարծիքը տեսնելով
չատ նեղացաւ , ու անկէ ետեւ ջանաց որ
չտկէ ընկերին պակասութիւնը : Ուստի
Ռոպէնսոն բարեկամաբար վերցուց գերին
ու զրկեց սիրով , յորդորեց որ դադրեցընէ
վախը և ապահով ըլլայ . ետքը ըսաւ՝ թէ
տակէ ետեւ քեզ ալ կը սորվեցընեմ հրա-
ցանք կրակելով անանկ ձայն հանել տալ

կայծակի նման . անոնք ուրիշ բան չեն՝
բայց եթէ բնական գործքեր են :

Հասկըցուց գերիին թէ գիտես վառօդը
ինչ գորութիւն և ինչ գործք ունի : Ան ա-
տենը հրացանին հնարքը և շինուածքը իրեն
բացատրելու համար՝ լեցուց հրացանը և
տուաւ ձեռքն որ նետէ : Սակայն գերին մեծ
վախի մէջ ըլլալով՝ աղաչեց Ռոպէնսոնին
որ առնէ ինքը նետէ : Ան ալ հարիւր քայլ
հեռուն նշան մը դրաւ՝ նետեց հրացանը
դարկաւ՝ գերին քովը կեցած էր :

Քիչ մնաց նորէն գետինը պիտի փռուէր
գերին . ինչ որ տեսաւ և լսեց՝ իրեն կուգար
թէ բնութենէ դուրս բան է : Դրած նշանը
կտոր կտոր եղած էր նետած գնտակէն , որ
չատ առաջ դացեր՝ մինչև անտառին մէջ
հասեր էր : Ռոպէնսոն այս պարագան
հասկըցնելով անոր՝ հետեցուց թէ ասկէ ե-
տե ո՞րչափ ապահով կրնան հալածել վայ-
րենի մարդիկը ասանկ որոտում հանելով , և
այս արուեստաւոր կայծակը անոնց վրայ
նետելով :

Ահա այս գործքը և նաւին մէջ միւս բա-
ները ապացոյց եղան ու գերիին սիրտը ա-
նանկ շարժեցին՝ որ մեծ յարգութիւն և խո-
րին ակնածութիւն մը ունեցաւ Եւրոպա-
ցւոց վրան ընդհանրապէս , և Ռոպէնսոնին
վրան մասնաւորապէս , որ այնչափ օրուան
մէջ անկարելի եղաւ նորէն ունենալ բարե-
կամին հետ այն ընտանի եղանակն՝ որ ար-
դէն առաջուց սորված էր : Իրիկուն որ ե-

դաւ՝ թողուցին այն երջանիկ օրուան աշխատանքն ու հանդէսեացան :

ԻԴ . ԴԻՊՈՒԱՅ

Ռոպէնսոն քանի որ իր կղզին մտեր էր անանկ անոյշ և հանդիսա քուն չէր քնացեր՝ ինչպէս այս գիշերուան քունը : Որովհետև այսպիսի երջանկութիւն ոչ երբէք տեսած էր . բայց չէ եղած որ մարդ մը ասոր նման աստուածային բարերարութիւնը ճանչնայ ու ստեղծողին սիրովը վառուի , որուն մեծապէս պարտական էր տեսած երջանկութեանը համար : Որչափ որ մինակ կըլլար , ինչ ջերմեռանդութիւններ և քանի՜ երկըրպագութիւն կընէր յարգութեամբ երկնաւոր թագաւորին՝ վասն այնչափ բարերարութեանցն որ իրեն շնորհեր էր :

Բաւական չի համարեցաւ իր երախտադէտ սիրտը , ուղեց զերիին ալ հազորդել , անոր ալ սորվեցուց պառկելէն առաջ մէկ շնորհակալութեան երգ մը՝ տուած շնորհացն համար . երբոր սկսան երգել , աւելի սրտերնին շարժեցաւ զովել և փառաբանել իրենց երկնաւոր հայրը :

Հետեւեալ օրը խիստ կանուխ ելան՝ բոլոր հանած բաները տարին անտառին մէջ դրին , վրան ալ ծածկեցին տերեւերով՝ որ անձրեկէն պահուին՝ եթէ անձրեկէր : Երբոր ծովն սկսաւ բարձրանալ՝ նորէն ճամբայ ելան որ նաւուն բով երթան , լատին վրայ

քանի մը թի էին շիներ՝ որ քաշելով քիչ ժամանակին մէջ յաջող հասան հոն , մէկէն նաւը մտան ու որչափ տախտակ գտան զրին լաստին վրան՝ որպէս զի աւելի մեծնայ ու աւելի բեռ առնէ , և առջի օրուրնէ շատ բան բերէ ցամաքը :

Ռոպէնճոն նորէն մտածեց նաւը պարպելուն համար՝ որ ընտրելով աւելի պիտուական բաները հանէ այնչափ զանազան բաներուն մէջէն . վասն զի անհնարին էր բոլորը մէկէն դուրս հանել : Այս անգամ պաշարուեցաւ մնաց , որովհետեւ առջի անգամ ամէն հարկաւոր բաները հաներ էր , ուստի չէր կրնար որոշել թէ ինչ բան հանէ : Վերջապէս որոշեց որ նաւուն թնդանօթին մէկը դուրս հանէ . վասն զի իր վիճակին նայելով խիստ հարկաւոր համարեցաւ թնդանօթը , որպէս զի ապահով և հանդիստ կարենայ ըլլալ :

Իբր զի լաստը պարպած տեղը ուր որ բաները առ ժամն կը հանէին՝ բաց տեղ էր , և զիպուածով մօտ էր այն տեղին՝ ուր որ կուգային կելլէին վայրենի մարդիկ . հշմարիտ է թէ առանց թնդանօթի ալ կըրնար ապահով ըլլալ , եթէ ծեծկուիլ ալ պէտք ըլլար՝ կրնար հրացանով թշնամիները հաւածել . բայց իրեն կերենար թէ մեծ անգըթութիւն է վայրենի մարդիկը հրացանով ջարդել մեռցընել , հապա բաւական էր զանոնք վախցընել երբոր հոն մօտենային : Ուստի կը մտածէր որ եթէ մէկ թնդանօթ

մը դնէր ծովին քով , և լերան մարդիկ թէ որ նաւով գային մօտենային կղզիին , թընդանօթը վերէն նետելով կրնար դանոնք վախցընելով ետ դարձընել :

Ռոպէնսոնին ասանկ խորունկ մտածմունքը շատ մարդու խրատ կրնայ ըլլալ՝ որ ամէն բանին ետքը մտածէ , և ուրիշին միտքը չի հասկըցած վրան դատաստան չի կտրէ և ըրած բանը չիդատէ , վասն զի շատ անգամ կը խաբուինք չի ճանչնալով թէ ինչ մտքով ըրած է այն բանը . որովհետեւ անկարելի է թէ մէկ բանին ամէն սլարագաները ճանչնանք , ուրեմն ինչպէս դատաստան կրնայ կտրուիլ : Ասոր համար զիտուն մարդը ուրիշին գործքը չի դատեր , միայն իր գործքին նայելով կը զգուշանայ : Ամէն մարդ ասանկ պէտք է ընել . ուրիշին միտքը չի հասկըցած վրան դատաստան չընէ , ինչպէս որ մեծապէս կը սխալէր՝ թէ որ մէկը Ռոպէնսոնին ըրած բաները դատէր անդիտութեամբ : Այսպէս Ռոպէնսոն ետքը մտածելով թնդանօթը դրաւ լաստին վրայ , նաև հարկ համարեցաւ՝ որ այս բաներն ալ առնէ . ա . իրեք տօպրակ ընդեղէն . բ . երկու սնտուկ դամ ու զինի . գ . տասուերկու կացին . դ . տակառ մը վառօդ և կապարէ զնտակ . ե . մէկ առագաստ մը , և մէկ երկանի քար՝ ցորեն աղալու համար . որ իրեն աւելի հարկաւոր ըլլալով աղամանդը ձգեց ու այս քարերը դրաւ լաստին վրայ :

Նաւէն դեռ չէին զատուած , Ռոպէնսոն նաւը քննեց նայեցաւ , որ ջուրը լեցուն է մէջը . և ալիքները զարնելով ապառաժին՝ երկու կողմէն ալ շատ տախտակներ փըրցուցեր էին , ուստի հասկըցաւ որ ալէկոծութիւն մը եղածին պէս պիտի խորտակէ նաւը . այս պատճառաւ պատրաստուեցաւ , որչափ որ կրնայ մէջի բաները պարպէ ազատէ :

Որովհետեւ ան ատենը հովը ծովէն ցամաքը կը փչէր , առազաստը բացին թի.քաշելով դացին հասան յաջողութեամբ . թէպէտ և տեղատուութիւնը սկսած ըլլալով ջուրը իրենց ներհակ էր : Ճամբան զալու ատեն Ռոպէնսոնին միտքը բան ընկաւ և ինք դինքը անարգելով զղջաց , որ ոսկին ու ազամանդը չէր բերած հոն թողուցեր էր : Թէպէտ այն վիճակին մէջ իրեն հարկաւոր չէր , սակայն ասանկ կը մոտածէր թէ կրնայ ըլլալ՝ որ տէրը ողջ ըլլայ , ու օր մը զայ այս կողմերս քննէ , թէ բան մը կրնայ զըտնել :

Աս ալ կըսէր , թէ որ հովը զարնէ նաւը կտոր կտոր ընէ ես նորէն չի դարձած՝ ոսկին ու ազամանդները ծովն որ երթան , ես Աստուծոյ առջին պարտական չեմ մընար . ինչպէս պիտի արդարանամ արդար դատաստանէն և իմ խղճմտանքէս՝ որ ուրիշ բան չազատեցի՝ միայն ինծի պէտք եղած բաներուն նայեցայ , առանց ջանալու ուրիշին անգին բաներն ազատելու , որպէս

զի ազատածներս ալ արդարութեամբ եղած
 Ըլլային : Արնար Ըլլալ որ տիրոջը բազդը և
 շատ մարդու յաջողութիւնը այս պղտի ու-
 չադրութենէս կախուի՝ որ ես զանց ըրի :
 Ռոպէնսոն, Ռոպէնսոն՝ կանչեց ինքնիրեն
 տոգոհութեամբ, քանի՜ հարկաւոր է որ
 դուն արդար Ըլլաս՝ ինչպէս որ պարտական
 ես : Նոյն կէտին կարելի Ըլլար, լաստը
 ճամբայէն ետ կը դարձընէր՝ որ նորէն նա-
 ւուն մօտենայ և այն բաներն ազատելով
 խղճմտանքը շտկէ, որ խռոված էր արդա-
 րութեան դէմ ընելուն համար, որով պար-
 տաւորութեան տակ զինքը կը ճանչնար :
 Սակայն ցամաքին մօտեցան, տեսան որ
 հանած բաներուն վտանգ պիտի Ըլլայ և ծո-
 վը պիտի թափին որովհետեւ դեռ ջուրը քա-
 չուելու հետ էր : Ասանկ Ըլլալով՝ եղած տե-
 ղերնին ցամաք էր, լաստին զլուխը աւա-
 զին վրայ խրեցաւ մէկէն, ու ետեի կողմը
 բարձր մնաց ջրին վրայ՝ որ միշտ ցածնալու
 հետ էր : Աստուած տուաւ որ Ռոպէնսոն ու
 զերին լաստին ետեի կողմն էին, որ թող չի
 տուին ետեի բաները ծովը թափելու, որ
 ծովուն ալիքները դարնելով ջուրը պիտի
 ձգէին :

Լաստը աղէկ մը հաստատուէն ետե՛
 վրայի բաները ցամաքը կրեցին տղմին և
 ջրին մէջէն անցնելով, որ մինչև ծունկը կը
 հասնէր, անանկ ջանքով և զգուշութեամբ
 պարպեցին՝ որ անմնաս բան մը չի կորած՝
 ամէն բան ցամաքը դրին, ու ջուրը չի բարձ-
 րացած նորէն դարձան :

Ռոպէնսոն նաւին վրայ ելածին պէս մէկէն ոսկիին ու ազամանդին սնտուկը դրաւ լաստին վրայ որ խղճմտանքի բեռէն ազատի ու պարտական չի մնայ՝ միայն իր բանին նայելուն համար :

Այս ճամբորդութեամբ ուրիշ բաներէն ՚ի դատ դուրս հանեց քանի մը պղտի սայլեր , որ գտաւ նաւուն վրայ , չիյտեմ ինչ բանի համար . շատ զգեստներ և կտաւներ հանեց . գործիքներ և տան գործածելու բաներ , կանթեղ մը , նաև բոլոր թղթերն որ գտաւ նաւավարին խուցը հանեց :

Երբոր ծովն սկսաւ բարձրանալ՝ նորէն ճամբայ ելան , չուտ մը հասան ցամաքը ջրին բերելովը և հովին օգնութեամբը : Ռոպէնսոն մնացած օրը չուղեց այլ երթալ . ուրիշ բանի աշխատեցաւ զգուշութեան համար , որ իրեն խիստ հարկաւոր կերեւնար . վասն զի վախուն կը գողար որ չըլլայ թէ անձրև դայ , որով անկարելի էր թէ կարենայ վառօդը գործածել , որ այնչափ ցանկալի էր իրեն : Այս գիպուածէն պահուելու համար , նոյն օրը տաղաւար մը շինեց բերած առազաստն՝ որ ազատեր էր , որուն տակը պահեց իր գանձերը անձրևէն :

Որովհետև Ռոպէնսոն մկրատ , ասեղ և թել հաներ էր նաւէն , մէկէն սկսաւ գործածել կարել տաղաւարը և գերիին ալ սորվեցուց գործածութիւնն . որ իրեն օգնութիւն բնելով կը զարմանար Եւրոպացւոց ճարտա-

րամիտ զիւտին վրայ՝ որ ասեղն ու մկրատը
հնարեր էին . և անդադար մտածելով կը
բազդատէր իր ազգը Եւրոպացւոց հետ . ու
րիշ բան չենք , կըսէր , բայց եթէ խեղճ
յիմար և թանճրամիտ : Այս գործքս կա-
տարելէն ետև՝ Ռոպէնսոն տեսաւ թէ իրի-
կուն ըլլալու դեռ ժամանակ կայ՝ ուզեց որ
գերիին հասկըցընէ թնդանօթին զարմանա-
լի գործքը զուարճութեան համար :

Թնդանօթը գետեղեց ծովուն դէմ , անոր
համար՝ որ ուսմբը ծովին երեսը ցատքուտե-
լով՝ գերին որոշ տեսնէ թէ որչափ հեռուն
կրնայ երթալ . Ռոպէնսոն կրակ տուաւ
թնդանօթին : Երբոր գերին թնդանօթին
ահեղ ձայնը լսեց՝ անանկ խռովեցաւ որ
բոլոր մարմինը կը դողար . թէպէտ երկու
անդամ հրացանին ձայնը լսած եր : Խեղքը
չէր հասներ թէ ի՞նչպէս կը ցատքուտէր
ուսմբը ծովին երեսը . որ ծովին ջուրը խը-
ռովելով սաստիկ զնաց հեռուն՝ մինչև մը-
տաւ ջրին մէջ աներևոյթ եղաւ : Գերին վը-
կայեց՝ որ եթէ միանգամ նետես այս գոր-
ծիքը , բոլոր իմ ազգս ասոր ձայնէն կը հա-
լածին թէպէտ բիրաւոր ըլլան . վասն զի
չեն տարակուսիր թէ այս որոտումը Թու-
փան չաստուածին ձայնն է :

Երբոր զիշեր եղաւ՝ Ռոպէնսոն բերած
կանթեղը վառեց , որ կարգայ նայի թէ հա-
նած թղթերը ի՞նչ են , որպէս զի հասկը-
նայ նախն տրամադրութիւնը թէ ուսկից
ուր սկիտի երթար . բայց զժբազդութեամբ

բոլոր զրեբը անանկ լեզուով զրուած էին՝ որ
չէր կրնար հասկընալ :

Հոս նորէն կսկիծ մը ունեցաւ , որ ման-
կութեան ատենը ծուլութեամբ չեր սորված
ուրիշ ազգի լեզուները՝ բայց այս կսկիծը
անանկ ատեն ունեցաւ որ աւելորդ և անօ-
գուտ էր՝ ժամանակը անցեր գացեր էր :

Սակայն և այնպէս երկու մասնաւոր բան
գիտեց , որ իրեն շատ լոյս տուին այս նա-
ւին ճամբորդութեանը և վախճանին հա-
մար : Անոնց մէջ բանի մը բարեազիր զը-
տաւ Պարպատ կղզիին վրայով որ Ամերի-
կա է , ուր մեծ առուտուր կըլլայ գերինե-
րու . ինչպէս առաջուց ալ պատմեցինք՝ որ
Ափրիկէ ալ կըլլայ այս առուտուրը Սեւե-
րուն մէջ :

Այս սև ազգերը թանճրամիտ ըլլալով
դազանի վարք ունին . որոնց իշխանը կամ
թագաւորը իրենց պէս վայրենի ըլլալուն
համար ասանկ կը կառավարէ : Երբոր Եւ-
րոպացիք հոն կերթան՝ ասոնք անասունի
պէս կը ծախեն մէկզմէկ : Իրենց հարազատ
հայրը կը բերէ փուճ բանով կը փոխէ կամ
կը ծախէ որդին . Եւրոպացիք ասոնցմէ
բազմութիւն կը գնեն Ամերիկա կը տանին՝
ու ծանր աշխատանքի մէջ կը ծառայեցը-
նեն մեծ նեղութեամբ : Որովհետև այս գե-
րիներուն վիճակը այսպէս է՝ կը կոչուին
թշուառ ողորմելի . շատը աւելի կը փափա-
քին մեռնիլ քան թէ ողջ մնալ . ահա այս
առուտուրը այն կղզին ալ շատ կըլլար , որ

է անիրաւ վաճառականութիւն . յոյս կայ որ ժամանակով դադրի այս անօրէն մարդու առուտութիւն :

Ռոպէնսոն թղթերուն մէջ մէկ ծանուցման թուղթ մը դտաւ . ասով քիչ քիչ հասկըցաւ թէ նաւուն մէջ հարիւրաւոր զերիներ կային , որ այն կղզին պիտի տանէր : Այս բանս զերիին հասկըցնելէն ետեւ ըսաւ . ո՛վ գիտէ թէ այս խեղճ զերիները ինչպէս շնորհակալ եղան ալէկոծութեան , որ նաւը ցամաք նստեցուց ու իրենք ազատեցան : Ո՛վ գիտէ թէ ինչպէս ազատեցան մակոյկին մէջ մտնելով . արդեօք կըցան կղզիի մը մօտենալ : Արնայ ըլլալ որ իրենց բռնաւոր տէրը վրանին չըլլալով հիմա հանդիստ են իրենց խեղճութենէն և ուրախ :

Գերին ալ հաւանելով հաստատեց՝ թէ այդ կարծիքդ պէտք է որ ճշմարիտ ըլլայ : Ուրեմն բարի է սիրելի ընկեր՝ ըսաւ Ռոպէնսոն տաքնալով . հիմա դուն կրնաս այն բանը ինձի գուրցել , որ առաջ կը հարցընէիր թէ ինչ օգուտ կրնայ բերել փոթորիկն՝ որ մեր նաւակը քչեց տարաւ : Գերին ամչնալով սկսաւ առջեր նայիլ :

Ո՛վ Ռոբբաթ , կանչեց Ռոպէնսոն աստուածապաշտութեան նախանձով մը . ճանչցիր ստեղծող թագաւորին ամենակարող ձեռքն՝ որ այս դիպուածով յայտնի ըրաւ իմաստուն կառավարութիւնը . մտմտա թէ այս փոթորիկը մեզի ո՛րչափ բարիք ըրաւ , ինչ բաներ հանեցինք . մէյմը նայէ թէ որ

պիսի՛ր զանազան ուտելու և հագնելու բաներ ունեցանք, որով երջանիկ և հանդիստ կեանք մը կրնանք վարել: Ասոնք սւր տեղէն պիտի ունենայինք թէ որ փոթորիկը եղած չըլլար: Հշմարիտ է որ աղէկ բան չէ ուրիշին խեղճութեամբը երջանիկ ըլլալ, սակայն այս նաւին մէջ եղողներուն շատը՝ կրնայ ըլլալ որ առաջուանէն երջանիկ եղած ըլլան այս դիպուածովս: Որովհետեւ այս ենթադրութիւնս ճշմարիտ կերենայ, հիմա դուն ինչ կը մտածես ամենակարողին վրայ որ աշխարհք կը կառավարէ:

Պատասխանեց գերին թէ ես կը մտածեմ՝ թէ ամենակարողը պէտք է որ ունենայ անհուն իմաստութիւն և անճառելի բարութիւն, իսկ ես եմ մէկ տխմար թանձրամիտ մը: Այս բանիս վրայ գերին աչքն ու թեւերը երկինք վերցուց՝ լալով թողութիւն խնդրեց սխալանացը համար՝ որ յիմարութեամբ գործեր էր: Ռոպէնսոն զգուշութեամբ կը սլահէր թղթերն ու ոսկին և աղամանդը. որպէս զի թէ որ Եւրոպա երթայ, կարենայ անով հասկընալ և հատուցանել զանձը տիրոջն՝ որ նաւէն հաներ էր: Ա՛հ եց օր չարունակ օրը երկու իրեր անգամ նաւ կերթային, ու որչափ կարելի էր՝ մէջի բաները ցամաք կը բերէին: Հագար տեսակ բան կար մանտր մունտր, որ մենք երեսը չենք նայիր, որովհետեւ անանկ բաներ չունենալը մեզի սլակսութիւն

չենք սեպեր : Բայց անոնց քով մեծ յարգ
ունենալնուն՝ բոլորը չի մոռցան ժողովեցին :
Նաւուն մէջ շատ փղի ակռաներ կային և
շատ տակառ խահուէ : Ռոպէնսոն ձգեց
հոն չառաւ՝ որ իրեն բանին չէին ծառայեր ,
մանաւանդ առաջադրեր էր՝ աւելորդ սովո-
րութիւն մը չունենայ և աւելորդ բան չընէ ,
թէպէտ և զուարճալի բան եղած ըլլայ : Սա-
կայն շատ տախտակներ փրցուցին ցամաք
բերին , որ իրենց խիստ պիտանի և հար-
կաւոր էին : Նաև հինգ թնդանթ դուրս
հանեցին և որչափ երկաթ գտան՝ փրցուցին
ամէնը բերին :

Վերջապէս տասներութը անգամ՝ ճամ-
բայ ընելէն ետև և յաջողութեամբ ուղած
բաները հանելէն ետև վերջի անգամն որ
նաւուն մէջն էին , դիտեցին որ փոթորիկ
պիտի ելլէ . պատրաստուեցան շուտով ճամ-
բայ ելլել յուսալով թէ փոթորիկ չելած ցա-
մաքը կը հասնին թի քաշելով : Սակայն այս
յոյսը պարապ ելաւ , վասն զի կէս ճամբան
չի հասած յանկարծ սոսկալի հով մը ելաւ
հանդերձ կայծակով անձրևով և որոտու-
մով , անանկ ծովը խռովեց որ ալիքները
լաստին վրայէն անցնելով բոլոր բաները
տարին ծով :

Այս միջոցին մէջ երկուսն ալ կայմին
փաթթուեցան ուժով մնացին , որպէս զի
ալիքները զիրենք չի տանին . թէպէտ եր-
բեմն երբեմն ալիքները կուգային գլխունը-
նէն բարձր վրաներնէն կանցնէին : Հուսկ

յետոյ տկար լաստը երկար ատեն չդիմա-
ցաւ սոսկալի ալիքներուն դէմ. կապերը
թուլցան որ բռներ էին գերանները, բո-
լորը ցրուեցան իրարմէ :

Ողորմելի մարդիկ, տես ի՞նչ բան եկաւ
զուխնին : Գերին կը ջանար որ լողալով
ցամաքն ելլէ, իսկ Ռոպէնսոն գերանի մը
վրայ փաթթուած, երբեմն ծովին անդուն-
դը կինջնար, և երբեմն ալիքներուն վրան
կեկէր, խեղճը անանկ խռոված էր որ ոչ
բան կը տեսնէր և ոչ կը լսէր : Սաստիկ ու-
ժէն տկարացեր էր ողորմելին, արդէն
խելքն ալ կորուսեր էր. սոսկալի աղաղա-
կեց՝ ու մէկէն զինքը թաղուած դտաւ ահա-
դին մեծ ալիքի մը մէջ՝ որ իրեն գերանն ալ
առաւ տարաւ :

Սատուած տուաւ որ հաւատարիմ գերին
միշտ քովէն չէր հեռանար, որ եթէ ուզե-
նար շատոնց կը հասնէր ցամաքը : Երբոր
տեսաւ թէ Ռոպէնսոն ծովին տակը կեր-
թայ անշարժ առանց լողալու՝ հասաւ վրան
բռնեց ձախ թեէն, կաշխատէր որ ջրին
տակը չերթայ. վերջապէս սաստիկ ոյժ տա-
լով յաջողեցաւ՝ որ քանի մը րոպէէն ետե
ցամաքը բերաւ հանեց Ռոպէնսոնին մար-
մինը՝ անշարժ ամենեկին ողջութեան նշան
մը չունենալով :

Գերին ցամաքին վրայ երկնցուց տէրն
ու յուսահատեցաւ. սրտին կսկըծուն վրան
ընկաւ բարձր ձայնով կը պոռար. երբեմն
կը շարժէր և երբեմն կը շփէր բոլոր մար-

մինը , ետքը բերանը բերնին դրաւ , որ իր շունչը անոր հաղորդելով շունչ տայ իրեն : Ի՛նչ սոսկալի կսկիծի մէջ էր խեղճ գերին : Վերջապէս յանկարծ ողջութեան նշան մը վրան տեսնելով սիրտ առաւ անսլաւաբանութիւն : Այնչափ շարունակեց այն բաներն որ մինչև Ռոպէնսոնին զգայութիւնը վրան եկաւ : Նայիս աչքը բացաւ , ես ո՛ր եմ՝ հարցուց տկար և ողորմելի ձայնով մը : Պատասխանեց գերին լալով թէ սիրելի տէր իմ , ահա իմ գիրկս ես : Այն տեղը անանկ խեղճ պատկերք մը ձևացաւ՝ որ կը կտրրտէր մարդուն սիրտը : Ռոպէնսոն չը նորհակալ ըլլալով գերիին՝ դուն իմ ազատիչս ես , ըսաւ : Իսկ գերին տեսաւ որ տէրն ողջընցաւ՝ ուրախութենէն խելքը զլխէն գնաց :

Ի Ե . Դ Ի Պ Ո Ւ Ա Ծ

Ռոպէնսոն ահա այս անգամ ալ ազատեցաւ մեռնելէն : Նոյն գիշերը գերին տեղ չինեց տաղաւարին տակը տարաւ պառկեցուց գինքը , բոլոր գիշերը քնացաւ մինչև ՚ի լոյս : Արթնցաւ որ ոյժ առեր է . շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ՝ որ գինքը պահեց կենդանի և առողջ : Իսկ փոթորիկը բոլոր գիշերը տեւեց : Ռոպէնսոն անհամբերութեամբ կը նայէր որ աղէկ մը լուսնայ ու տեսնէ թէ ինչ եղաւ նաւը : Արեւն որ կելէր Ռոպէնսոն տրտմութեամբ տեսաւ որ նաւն ա-

ներևոյթ եղեր է, տախտակները ասդին անդին ցրուած են ծովուն քովերը, հասկը ցաւ որ ալէկոծութիւնը խորտակեր է նաւը : Ասանկ որ տեսաւ՝ մխիթարուելով գովեց ըրած ջանքն՝ որ առանց ծուլութեան այնչափ բաներն ազատեր էր :

Երանի՛ այն մարդուն որ իմաստութեամբ և խոհեմութեամբ կը վարէ իր զնացքը և ամէն դիպուածի մէջ կրնայ օգուտ մը հանել, ինչպէս որ Ռոպէնսոն այս դիպուածին մէջ իրեն ընկածն ըրաւ խոհեմութեամբ առանց պակասութեան : Այս բանը խրատ ըլլայ տրտնջողներուն՝ որ տժգոհութեամբ իրենց նեղութիւնը աւելի կը դառնացընեն :

Ռոպէնսոն ու զերին աշխատեցան բոլոր նաւին տախտակները ժողվեցին ծովուն քով դիզեցին, զիտնալով թէ ատենով ամէն մէկը կրնան իրենց ծառայել : Այս գործքը լմնցնելէն ետե կարգի դրին իրենց բանն որ հետեաբար պիտի ընէին : Նախ և առաջ կուզէին որ հանած բաները տանին բնակարանին մէջ, բայց իրենց վնասակար երեցաւ այս բանս . որովհետեւ ամէն մէկ անգամ երթալու ատենը՝ մնացած բաները ձգէին հեռանային պիտի անկէ երկար ատեն, կրնար ըլլալ՝ որ թշնամիները գային տիրէին այն զէնքերուն . ուստի Ռոպէնսոն կարգաւորեց՝ որ մէկը առտուանց սպասէ՝ մէկալը բաները կրէ, ընկերն ալ իրիկուան տանի այս կերպովս : Թնդանօ-

Թը լեցուց պատրաստելով ծովին քով դրաւ շտկեց դէպ ՚ի ծովը : Քովն ալ կրակ վառեցին . ով որ պիտի հոն սպասէր՝ պէտք էր որ զգուշութեամբ նայի կրակը . պատրոյկն ալ բռնկեցուցին թնդանօթին քով դրին , որպէս զի պատրաստ գտնուի նետելու՝ երբոր հարկը պահանջէ , կամ թէ երբոր մէկը հոն մօտենայ : Ռոպէնսոն առջի ճամբորդութիւնն ընելով սկսաւ բաները կրել . և որպէս զի հազած աղէկ լաթերուն վնաս մը չի գայ՝ հանեց զանոնք՝ նաւավարի լաթ հազաւ , և փոխանակ հին զէնքերուն՝ մէջքը զարկաւ մեծ դանակ մը և երկու լեցուցած ատրճանակ :

Նախ և առաջ տարաւ իրեն սայլովը տալիս մը վառօդ և ուրիշ պիտանի բաներն , որ կը վախնար խոնաւութենէն , չըլլայ թէ հոն մնալով թրջին : Իսկ չունը ոչ երբէք իրմէն կը զատուէր , սկսաւ ընկերութիւն ընելով հետն երթալ : Ռոպէնսոն ալ կապեց չունը սայլին առջին՝ որ քաշելով կօզնէր առաջ տանելու :

Որովհետեւ Եւրոպայի շները կրթուած են այսպիսի բաներ ընելու , այս չունն ալ մէկէն սկսաւ քաշել անանկ աղէկ որպէս թէ բուն քաշող կենդանի ըլլար : Նաեւ կապոց մը բան ալ բերանը բռներ կը տանէր՝ ինչպէս որ առաջուց սորված էր :

Ի դարձին Ռոպէնսոն բոլոր լամաները առաւ հետը բերաւ որ վրանին բան բեռցընէ : Ասոնք եօթը հատ էին , որ յիսնա-

կան հոխայ բեռ կրնային բերել, դարմանալի բան էր, որ ամէն անգամ այնչափ ծանրութիւն կը բերէին առանց յոգնելու:

Այսչափ բանը բնակարանին մէջ չի սղմելով պէտք եղաւ որ քովի համբարանոցն ալ լեցընեն, և բակին մէջ ալ դետեղեցին: Ութ օրուան մէջ բոլորը կրեցին բաց 'ի տախտակներէն, որ ծածկի տակ զրին և խիտ մացառներուն մէջ շարեցին: Իսկ այժը զրին լամաներուն գոմին մէջ, որ բնական ընտանութիւն ունենալով անոնց հետ խիստ աղէկ կերթար:

Ո՛րչափ մեծ զբաղմունք ունեցան հիւմա՛ որ առաջ չունէին. հազիւ թէ կրնային որոշել թէ նախ ո՛ր բանն ընեն, և ո՛ր բանը չտկեն: Սակայն Ռոպէնսոն կարգաւորեալ բան ընելու սորված ըլլալով, շուտ մը որոշեց ամէնէն աւելի հարկաւոր բաներն ընել, և քիչ հարկաւորները ետքը ձգեց: Ամէն բանէն աւելի հարկաւոր իրեն կերննար՝ որ մէկ տեղ մը չինէ՝ որ դուրս մնացած բաները ծածկի տակ առնէ ու ապահով պահէ: Ուստի առաջ կամեցաւ հիւանութիւն ընել և տախտակները չտկել. թէպէտ երկուքն ալ արուեստին տեղեակ չէին:

Բայց ինչ դժուարութիւն կրնար ըլլալ Ռոպէնսոնին պէս ճարտարամիտ մարդուն, որ ամէն հարկաւոր բաները ձեռքէն կուգար: Ո՛րչափ մեծ աշխատանք և դժուար բան ըլլար՝ որ տեղեկութիւն ալ չունենար այն բանին, իրեն առջին խաղկընելիք էին,

որ առանց օգնութեան գեղեցիկ յաջողութեամբ դուրս կը հանէր : Զարմանալի արագութեամբ փայտերը կտրեց , գերաններն ու տախտակները տաշեց . սլատերը շինեց չտկեց . վրայի ծածկը շինեց նախ տախտակով , յետոյ քոքոյի տերևով ծածկեց : Ահա սղտի շէնք մը շինեց լմնցուց՝ որ դեղի տներէն աղուոր եղաւ : Ռոպէնսոնն ալ ին սլատուհանները փրցուցեր էր , որոնք յարմարցուց զրաւ իր շէնքին :

Այս գործքս կատարելէն ետե՛ բաները զրաւ մէջը կարգաւորեց . մտածեց որ իր առաջուան շինած բերդին ճամբայ մը շինէ , որ առանց անոր ոչինչ էր . ուստի միտքը զրաւ որ դուռ շինէ , ու շարժական կամուրջ մը դնէ , որովհետեւ ամէն բան առատապէս ունէր այս գործքիս ծառայելու համար , զամ , երկաթ , շղթայ , կղպար , և այլն . ասոր համար շուտով այս գործքիս ալ ձեռք զարկաւ :

Ուստի երկուքը միատեղ կաշխատէին դուռն ու կամուրջը շինելու . ետեւ լուսամուտ շինեցին սլատին և սլատնէշին զրանը համեմատ : Ասոնք կարգի դնելէն ետեւ կանգնեցին շարժական կամուրջը զրան զիմացը , վրան ալ ծածկոց շինեցին : Այսպէս կատարելէն ետեւ սլատնէշին վրայ թնդանօթներ շարեցին . երկուքը աջ կողմը շտակեցին , երկուքը ձախ կողմը՝ երկուքն ալ բերդը պաշտպանելու համար շտկեցին : Անկէ ետեւ բոլորովին ազատեցան վայրենի

մարդկանց վախէն՝ ուր մինակ մէկ դուռ մը կար ելլելու մտնելու այսպիսի հանգստութեամբ :

Հնձելու ժամանակն ալ եկաւ , Ռոպէնսոն սուր մանգաղ մը առաւ որ նաւէն հաներ էր , սկսաւ կտրել մայիղը և ժողվեց , նաև գետնի խնձորն ալ հանեց խիստ մեծ դիւրութեամբ նոր գործիքներովը . շատ դուարճութեամբ այս բաներս լմնցուց առանց դժուարութեան : Յետոյ շինեց երկու դաւաղան մայիղը ծեծելու համար , և զատեց յարգն ու երկու ամանի մէջ լեցուց պահեց :

Թէպէտ Ռոպէնսոն նաւէն շատ պակասի մաթ հաներ էր , բայց իրեն տարեկան հացը պատրաստեց , ինչպէս որ հարկաւոր էր . ուստի ուզեց փորձելով հաց շինել . և որովհետև նաւէն երկանի քար էր հաներ , մայիղը աղաց ալիւր ըրաւ՝ մաղեց ու խմոր շինեց , փուռը դրաւ եփեց՝ հաց ըրաւ խիստ պատուական : Յետոյ տօպրակ մը շինեց մէջը դրաւ պահեց :

Եւ այսպէս երկու տեսակ հաց ունէր . մէկն էր հաճարի ալիւրէ՝ որ նաւէն աղատեր էր , մէկալն ալ էր մայիղի ալիւրէ՝ որ է մսրացորենի նման , բայց առջինը աւելի համով էր : Այս բաներն ըրաւ պատրաստեց անձրևները չըսկսած : Ռոպէնսոն միտքը դրաւ որ հաճար ալ ցանէ , որ իրեն աւելի ախորժելի էր . ուստի գերիին օգնականութեամբը շատ դաշտեր հաճար ցանեց

մայիգին տեղը՝ մինչև հացի կարօտ չի մընաց . և հոն տարին երկու անգամ առատապէս կը հասցընէր :

Այս բաներուն վրայ նայելով Ռոպէնսոն ուզեց որ երկրագործութեան ամէն գործիքներն ունենայ , և այս գեղեցիկ արուեստը հոն լաւ ծաղկեցընէ : Որովհետև ամէն բան ունէր՝ բայց աղէկ բրիչ չունէր՝ զերին կարծր փայտէ շիներ էր , բայց այն հողին աղէկ բրիչ պէտք էր . անոր համար սկսաւ դարբինի խանութ մը շինել , որ ուղած գործիքները կարենայ շինել :

Անձրեւներն որ սկսան՝ Ռոպէնսոն ծովէն հանած տախտակներով դարբինի խանութը կատարեց , ու այն թաց եղանակին մէջ բրիչը և ուրիշ պէտք եղած բաները շինեց . նաև իր ուժին համեմատ սայլ մը շինեց , որ բաները կը վերցընէր կը տանէր հեռու տեղեր ալ կաշխատէր : Որովհետև հոն ձի կով չի կար , անանկ շինեց սայլն որ երկուսին ուժովը դիւրին կը շարժէր , և ուղածներնուն պէս կը գործածէին :

Ռոպէնսոն անպատմելի կուրախանար այս յաջողութեանց վրայ . մանաւանդ զի տերուն՝ որ ուղած բաները կը հնարէր . ինչպէս հին ատենը նոր բաներ որ կը հնարէին՝ մեծ իմաստուն կը սեպուէին , որոնք Ռոպէնսոնին շինած բաներէն պարզ էին . մանաւանդ շինած սայլը շատ պիտուական բան էր , զոր օրինակ կառքը Փիւնիկեցոց մէջէն Գազոն անունով մէկը գտաւ . այն-

չափ մեծ բան համարեցան որ երկնային
հակ ըսին իրեն և որդի երկնից :

Թէպէտ լամաները աւելի բեռ կրելու յար-
մար էին քան թէ սայլ քաշելու , սակայն
Ռոպէնսոն անանկ կրթեց որ ամէն բանի
կը ծառայէին յաջող , ինչպէս հոս եղն ու
ձին կաշխատին :

Անձրեն որ կտրեցաւ ցանեցին հաճար ,
դարի , ոլոռն , որ հինգ ամիսէն ետե տաս-
նապատիկ աւելի պտղաբերեցին՝ որ իրենց
չատ էր . բայց խոհեմութեամբ մտածելով
աւելի կը պահէր , որ չըլլայ թէ դիպուած
մը պատահի՝ որ չըլլայ : Ուստի որոշեց որ
համբարանոց մը շինէ , որ վեց ամիսէ վեց
ամիս հնդեղէն կը լեցընէր ու կը պարսէր :
Ռոպէնսոն ամէն կերպ աշխատանացը
յադթեց , և բոլոր ուզած բաներն ըրաւ :

Իսկ այժը յդի ըլլալով երկու ձագ ծնաւ .
չունը պահապանի պէս գիշերը դիրենք կը
նայէր . Փօլ թութակը իրենց հետ ժուռ
դալով կը խաղար : Իսկ լամաները առա-
ջուանէն շատ պիտուական եղան . վասն զի
կաթէն կը շինէին մածուն , եղ և պանիր .
դաշտին մէջ ալ միշտ կաշխատեցընէին :

Ռոպէնսոնին երջանիկ կեանքը ուրիշ
պակասութիւն մը չունէր , միայն կը փափա-
քէր որ ծնողքը տեսնէ , և մէկ քանի ըն-
կեր ալ ունենայ . որովհետեւ երկու հողի ըլ-
լալով , եթէ մէկը մեռնէր , մէկալը ամէն
մարդկային ընկերութենէն դուրկ ըլլալով
խիստ ողորմելի կըլլար : Սակայն Ռոպէն-

սոն զգուշանալով մեզք կը սեպէր ուրախութեանը վրայ դառնութիւն լեցընել այսպիսի մտածմունքներով : Ուստի այսպէս կըսէր ինքնիրեն . այն ստեղծող տէրն որ մինչև հիմա զիս հոգաց իր անհուն բարութեամբը՝ ասկէ ետքն ալ կրնայ հոգալ :

Ասանկ խորհելով բոլոր օրերը ուրախութեամբ զոհ կանցընէր առանց այլայլութեան : Մեծապէս կը դուարճանար ներսէն հոգւոյն հանգստութեանը վրայ . դուրսէն ալ կուրախանար , որ ոչ պակասութիւն մը և ոչ տեղէ մը վախ ունէր . կատարեալ երջանիկ էր Աստուծոյ ուղածին պէս :

ԻԶ . ԴԻՊՈՒԱԾ

Ուսպէնսոն այսպէս զբաղելով հանած բաներուն հետ՝ ամէն օր նոր նոր գործքեր կը հնարէր և զանազան բաներ կը շինէր այն գործիքներով : Ուստի ասանկ փորձեր ընելով զրեթէ ամէն արուեստի բան շինեց , և ամէն արուեստաւորի կատարելութիւն ունէր . զոր օրինակ հիւանդութիւն կընէր . դարբնութիւն , դերձակութիւն , կօշկակարութիւն , հացագործութիւն , պարաիզպանութիւն , ձկնորսութիւն , որսորդութիւն , բրտութիւն , և այլն :

Անանկ յաջող ճարպիկութեամբ մը այս գործքերս կընէր , որ քիչ ժամանակին մէջ շատ կերպ կերպ բաներ հնարեց սխառական և զեղեցիկ , որ Եւրոպայի մէջ վար-

պետ մարդիկ միայն կրնային ընել : Եւ այսպէս այս մարդիկ շարունակ աշխատելով թէ իրենց մարմիններն առաւելապէս յարմար եղան գործելու , և թէ հոգիներն և խելքերնին աւելի ուշիմութեամբ առատացան , և օգտակար գործքերով օրէ օր կատարելութեան հասան : Ասկէ յայտ է թէ ամէն մարդ ունի միակերպ յարմարութիւն մը արուեստի . սակայն հետզհետէ կրթուելով բան կը սորվի , ու հարկաւ առաքիների քաջ և խելացի կըլլայ :

Վեց ամիս շարունակ զուարճալի գործքեր շինելով զբաղեցաւ , բայց գերին ամենին չի համարձակեցաւ ըսելու թէ երբ պիտի երթանք իմ հայրենիքս : Սակայն շատ անգամ երբոր ձեռքի գործքը կը կատարէր՝ կելէր լերան վրայ չորս դին կը դիտէր և ծնած կղզիին կողմը նայելով սրբտանց կը հառաչէր , ու կուլար իր ողբալի վիճակին վրան , որ հօրմէն դատուեր էր , ու կրնար ըլլալ՝ որ ալ չի տեսնէ : Իսկ Ռոպէնսոն իր կողմանէ ամենևին բան չէր խօսեր , որովհետեւ ատեն չունէր անոր փափաքը լեցընելու : Ուստի համբերեց մինչև որ այս պէտք ըլլալու բաները բոլոր կատարուեցան , որ նոր վիճակին և նոր եղանակ կենացը համար աշխատեր շիներ էր :

Արդ պէտք եղած օգտակար բաները կատարելէն ետև՝ Ռոպէնսոն առաջարկեց գերիին որ ուրիշ նաւ մը շինենք , ու երթանք հայրդ փնտռենք : Այս բանս որ լսեց գե-

րին շատ ուրախացաւ , և մեծապէս պարտաւոր ճանչցաւ զինքը Ռոպէնսոնին : Միւս առտու մէկէն նաւին շինելն սկսաւ . որ կայիններուն և ուրիշ գործիքներուն օգնութեամբը քիչ ժամանակին մէջ թէ՛ աղէկ և թէ՛ դիւրին կերպով շինուեցաւ նաւը՝ առաջուանէն շատ աղէկ :

Մէկ առտու մը Ռոպէնսոն գործքի հետ ըլլալով՝ խրկեց գերին ծովուն քով՝ որ կրիայ բերէ , վասն զի երկար ատենն էր որ չէր կերած : Քիչ մը անցաւ նայիս վազելով դարձաւ եկաւ խռոված՝ շունչը հատած վախէն և վազելէն . մինչ զի հազիւ կրցաւ թոթովելով զուրցել , թէ ահա՛ եկան , ահա՛ հոս են : Ռոպէնսոն զարհուրելով հարցուց մէկէն թէ ինչ կը խօսիս : Պատասխանեց գերին , թէ ո՛վ տէր իմ , մէկ , երկուք , իրեք , վեց քանօդ նաւ են . այնչափ սարսափած էր որ մինչև վեցը չի կրցաւ համբել : Ռոպէնսոն վազեց բնակարանին վրան ելաւ տեսաւ որ գերին չէ խաբուած . ահա վեց նաւ լեցուն լերան մարդիկ կուգան , և մօտեցեր էին ցամաքին : Շուտով վար ինջաւ , ու սիրտ տուաւ գերին որ կը դողար . և հարցուց թէ որ պատահի թշնամիները վրանիս զան՝ ամէն ոյժդ թափելով հաւատարմութեամբ պիտի ծեծկուիս մինչև ՚ի մահ :

Պատասխանեց գերին թէ արիւնովս և կեանքովս կեցեր եմ . և անկէ ետեւ ժամանակ անցնելով կամաց կամաց վախն անցաւ սիրտ առաւ՝ որ ծեծկուի : Խիստ աղէկ

ըսաւ Ռոպէնսոն , հիմա պէտք է ջանալ որ արգիլենք վայրենիներուն դարչելի տօնա-
խումբութիւնը՝ և չի թողունք կատարելու :
Ես քեզ կը հասկըցնեմ , կըսէր , ընելիքս
երթալու ատենս , երթանք շուտով , ատենը
չէ խօսելու , պէտք է ջանանք : Նոյն կէտին
մէկ թնդանօթը բերդին վրայէն վար առին
դրին սայլին վրան , ու անիւները ամրցու-
ցին . վեց հրացան լեցուցին և չորս ատրճա-
նակ , և երկու սուսեր . ասոնց կէսը մէկն
առաւ , կէսն ալ մէկալն առաւ մէջքը խո-
թեց . նմանապէս հրացաններն ալ կռնակ-
նին առին , բաւական վառօդ և դնտակ ա-
ռին հետերնին , քաշեցին թնդանօթը հե-
տերնին կը տանէին ցամաքէն . և ամենայն
պատերազմական պատրաստութեամբ դաշ-
տին ճամբայէն կերթային : Երբոր շինած
կամուրջէն անցան՝ քիչ մը հանդիստ առին :
Գերին մտաւ բերդին մէջն ու կամուրջը
վերցուց , դուռն ալ ամրացուց : Ետքը չուա-
նէ սանդուղով ելաւ եկաւ տիրոջը քով :
Ռոպէնսոն տեսնելով թէ այս զգուշութիւ-
նը խիստ հարկաւոր էր զանց չըրաւ . վասն
զի եթէ պատերազմը չի յաջողէր՝ կասկած
ունէր որ չըլլայ թէ թշնամիները դային տի-
րէին բերդին :

Այս միջոցս Ռոպէնսոն կը պատմէր դե-
րիին թէ ինչ պիտի ընէր . կըսէր թէ լերա-
նը ետեւէն պտըտինք խիտ անտառներուն
մէջէն երթանք , որ չի տեսնեն թշնամիներ-
ը , ետքը մտնենք կարգաւ ծառերուն մէջ ,

որոնք զրեթէ մինչև ծովին քով կը մօտե-
նային . և այսպէս կը մօտենանք վայրենի
մարդկանց առանց երևնալու . երբոր մօտ
կը հասնինք մէկէն թնդանօթը կը նետենք
զլխըններէն վեր . բարբարոսները վախեր-
նուն կը ձղեն իրենց որսն ու կը փախչին
նաւերուն մէջ : Գերին խիստ հաւնեցաւ այս
խորհուրդիս . Ռոպէնսոն երթալով այսպէս
կըսէր , թէ մեզի բաւական է որ աղատենք
խեղճ գերիներն՝ որ պիտի ուտեն , առանց
կաթ մը արիւն թափելու :

Սահայն եթէ այս ըսածիս հակառակն ըլ-
լայ , ան ատենը՝ սիրելի , պէտք է մեր քա-
ջութիւնը յայտնենք կարճութեամբ՝ առանց
վախնալու . որպէս զի եթէ վտանգ հանդի-
պի՝ դէմ դնենք ձեռնուինք բարի դիտաւո-
րութեամբ : Իսկ ամենազէտն Աստուած եր-
բոր կը տեսնէ թէ վտանգի մէջ պիտի լի-
նինք , կը պահէ մեր կեանքը եթէ օգտակար
է : Եւ այսպէս եղիցի կամք տեսաւ օրհ-
նեալ : Այս խօսքերս խօսելէն ետեւ իրար
զրկեցին , և իրարու երզում ըրին որ մինչև
ետքի կաթիլը արեան թափեն և իրարու օղ-
նեն : Երբոր հասան առանց ձայնի մօտ
տեղը՝ քիչ մը հանդիստ առին , Ռոպէնսոն
կամաց մը ըսաւ գերիին որ գետնին վրայէն
սողալով երթայ մինչև ծառին ետին՝ որ
խիստ մօտ էր անոնց . որպէս զի աղէկ մը
դիտէ հասկընայ թէ թշնամիները ինչ կը-
նեն : Գնաց հոն ինչպէս պէտք էր դիտեց
նայեցաւ որ վայրենիները կրակին չորս դին

չարուած էին , ու գերիի մը ոսկորները կը կրծէին , որ մորթեր միսը կերեր էին : Նաև քիչ մը հեռուն մէկ կապած մարդ մըն ալ գետինն ընկած էր , որ էր մօրուքաւոր և ճերմակ , ան ալ պիտի մորթէին ուտէին :

Ռոպէնսոն երբոր այս բաները լսեց գերիէն , սիրտը կտրտեցաւ , մանաւանդ երբոր լսեց որ ճերմակ էր կապած մարդը , չուտ մը դիտակը հանեց՝ որ նաւէն հաներ էր . զնաց ծառին ետին դիտեց տեսաւ՝ որ Ուրբաթ գերիին ըսածը իբաւ է . և յիսուն մարդակեր կային որ կրակին չորս դին նստած էին , և որոշ տեսաւ որ կապած գերին էր Եւրոպացի : Այնչափ սիրտը շարժեցաւ որ չէր կրնար զինքը բռնել , արիւնը կեփէր , թէ որ սրտին տաքութեանը հետեւէր՝ մէկէն առանց մտածելու պիտի երթար մարդակերներուն հետ զարնուէր ու արիւնը թափէր . բայց գիտէր որ կոյր կրից շարժմունքը մտաց դէմ ըլլալով միշտ վնաս կը բերէ և ետքը չար կըլլայ անխոհեմութեամբ :

Որովհետև եղած տեղերնին խիստ մօտ էր և մորմենին կը զոցէր զանոնք որուն ետին մտան , թնդանօթն ալ բերին հոն դրին , և արուեստով շտկեցին , որ ուսմբը զլիւրներնուն վրայէն անվնաս անցնի մարդակերներուն , և սորվեցուց գերիին ալ թէ ինչ պիտի ընէ : Երկու հրացանը գետինը դրաւ , մէկը ձեռքն առաւ գերին ալ այնպէս ըրաւ . ետքը թնդանօթին մօտեցաւ ձեռքը

կրակ , տուաւ կրակն ու ետ փախաւ : Երբոր Թնդանօթը բարձրէն նետուեցաւ՝ մարդակերները բոլոր միատեղ գետնին վրայ փռուեցան ընկան՝ որպէս թէ մէկէն մեռած ըլլային : Ռոպէնսոն ու գերին՝ որ կը դիտէին եղած բաները , չիյտելով թէ ինչ պիտի ըլլայ , իրենց կողմանէ պատրաստուեցան որ պատերազմին , թէ որ պէտք ըլլայ : Նոյն կէտին մէջ մարդակերներուն խելքը զուխնին եկաւ վեր ցատքեցին , որոնք որ աւելի վախկոտ էին իրենց նաւերը վազեցին փախան . և որոնք որ կտրիճ էին զէնքերնին ձեռք առին որ կռուին :

Ասոնք միայն Թնդանօթին ձայնէն աւանկ զարհուրեցան՝ առանց տեսնելու կըրակն ու ռումբը . բայց առջի վախը չի մնաց իրենց քով , աչքերնին չորս դին տնկեր կը նայէին , ամենեին վախու բան մը չի տեսան . ուստի ապահովութեամբ պատրաստուեցան կռուելու . նաև փախչողներն ալ մէկէն ետ դարձան , ու սկսան զարհուրելի կերպով ոռնալու ձայներ հանել . և պատերազմի պար խաղալով զէնքերն ալ ձեռքերնին առած կատաղութեամբ կը շարժէին դանազան ձևերով :

Ռոպէնսոն անանկ կեցաւ սպասեց , մինչև որ խաղը լմնցաւ . բայց զարմանալով դիտեց՝ որ մարդակերներուն խումբը ոչ միայն առջի կեցած տեղերնին եկան , այլ և իրենց մէ երկու հոգի վազեցին որ Եւրոպացի գերին մորթեն ու դուարճանան . բայց ան-

կարելի եղաւ իրենց այս բանս ընելու . վասն
դի Ռոպէնսոն նայեցաւ դերիին ու ցած ձայ-
նով ըսաւ , դուն աջ կողմէն , ես ալ ձախ
կողմէն կոխենք Աստուծոյ կարողութեամբ
բը . երկուքը միատեղ հրացաննին նետել-
նուն պէս նայեցան որ ձախ կողմէն հինգ հո-
դի ընկան , և աջ կողմէն երեք հոգի միայն
ընկան . բայց աջ կողմիները մեռած էին ,
ձախ կողմիները վիրաւորուած էին . մնա-
ցածներն անանկ սարսափեցան՝ որ փախ-
չելէն 'ի դատ ուրիշ բանի չի նայեցան :
Ուստի ոմանք մէկ դի փախան , ոմանք ալ
մէկալ դի , ամէնքը սոսկալի ձայներ հանե-
լով հալածեցան : Ռոպէնսոն ծառերուն մէ-
ջէն դուրս ելաւ թուրը ձեռքը . որպէս զի
երթայ շուտով ազատէ Եւրոպացի կապած
դերին . բայց զարմանալով տեսաւ՝ որ քա-
նի մը հոգի թշնամիներէն յանկարծ միա-
ցան , ու կամեցան նորէն դէմ դնել . ուստի
պէտք եղաւ որ Ռոպէնսոն ու Ուրբաթ գե-
րին հրացանը նետեն անոնց վրայ : Նայիս
երկու հոգի ընկան անոնցմէ և չատը վիրա-
ւորուած փախան զարհուրելի աղաղակով .
այս միջոցիս մէջ երեք հոգի ալ ընկան փախ-
չողներէն , բայց ողջ էին :

Ռոպէնսոն ձեռքի հրացանը ձգեց ու լե-
ցուն հրացանը առաւ . և դերիին ըսաւ որ
հիմա դուրս ելլենք երևանք թշնամիներ
ուն . երկուքն ալ յայտնի դուրս ելան ,
Ռոպէնսոն վազեց կապած մարդուն վրայ
ազատելու համար՝ որ զոհ պիտի ըլլար :

Երբոր մօտեցաւ անոր՝ նայեցաւ անդին որ ումանք փախչողներէն առաւել կատաղի ըլլալով երբոր տեսան իրենց թշնամիները կեցան հոն մէկտեղ միացան որ ծեծկուին . ուստի Ռոպէնսոն զանոնք նորէն ցցուց Ռւրբաթին և ըսաւ որ առաջ երթայ նետէ հրացանը . ան ալ նետեց մէկ հոգի մը ձգեց :

Ան ատենը Ռոպէնսոն զանաւր հանեց կտրտեց չուաններն՝ որ կապեր էին խեղճ զերիին ձեռքերն ու ոտքերը : Հարցուց իրեն անդդիերէն և զերմաներէն թէ դուն ո՞վ ես : Այն խեղճ ողորմելին ալ պատասխան տուաւ լատիներէն թէ Սպանեօլ Քրիստոնեայ եմ : Սակայն վերջի աստիճանի տկար ըլլալով այլ չի կրցաւ խօսելու : Ռոպէնսոն առաջուց հոգալով հետը լաւ դինի առերէր , որ եթէ յանկարծ զարնուէր՝ կրնար իրեն պէտք ըլլար : Այս գինիէն խմցուց Սպանեօլին , որ շուտ մը ոյժ առաւ :

Երբոր մարդը աղէկ մը զօրացաւ՝ Ռոպէնսոն տուաւ իրեն սուր և զէնք , որ իրեն օգնէ եթէ նորէն ծեծկուին . իսկ Ռւրբաթին ալ պատուիրեց որ հրացանները լեցընէ : Սպանեօլը զէնքերը ձեռքն առածին պէս կատաղած գազան դարձաւ , ու մէկէն վազեց թշնամիներուն վրան յանկարծ երկու հոգի զարկաւ մեռցուց : Ռւրբաթն ալ հրացանին մէկն առաւ վազեց , երկուքը միատեղ դնային թշնամիներուն վրան , բայց իրարմէ գատ : Սակայն Սպանեօլը կտրիճ մարդակերի մը վրայ հասաւ կը ծեծկուէր : Ռւր-

բախն ալ մէկալ կողմը հրացանը պարպելէն ետեւ չարաչար տաքցած սուրը ձեռքը կը ծեծկուէր քանի մը հոգիի հետ, որոնցմէ մէկ քանին զարնուեցան, ոմանք ալ ծովը նետուեցան, որ լողալով քանօդին մէջ մտնեն փախչին. մնացածն ալ անտառնէրուն մէջ պահուեցան :

Իսկ Սպանեօլը անանկ տաքցած կը ծեծկուէր, որ այնչափ տկարութեամբը մարդակերին հետ սաստիկ կռուեցաւ՝ երկու անգամ սրովը անոր գլուխը վիրաւորեց չարաչար : Բայց այս վէրքը անանկ կատաղեցուց թշնամին՝ որ իրեն քարէ չինած ծանր դանակովը վազեց՝ Սպանեօլին վրայ ընկաւ նեղը ձգեց . թէպէտ ան ալ սաստիկ դէմ դնելով շատ զինքը պաշտպանեց, բայց վերջապէս այս վայրենի կատղած մարդուն հետ գլուխ չի կրցաւ ելլելու, մինչև զինքը տակն առաւ ու սուրը ձեռքէն առաւ որ պիտի մեռցընէր . յանկարծ Ռոպէնսոն տեսաւ, ու նոյն կէտին պարպեց հրացանը լերան մարդուն գլուխը զարկաւ խորտակեց :

Սպանեօլը վեր ցատքածին պէս առաւ լեցուցած հրացանն՝ ու նոյն կատաղութեամբ Ուրբաթին հետ միատեղ վայրենիներուն ետեւէն ընկաւ, որոնք անտառը փախած էին . որովհետեւ շատը ջարդուած էին՝ քիչը մնացեր էր : Ռոպէնսոն ուզեց որ մէկէն չերթայ պատերազմի, կենայ ու զիտէ փախչողներուն շարժմունքը, որոնք քանօդնէրուն մէջ լեցուեցան փախան : Ան ատե-

նը եկան հոն հասան երկու ծեծկուռչները , և սպառմեցին Ռոպէնսոնին թէ անտառը փախչողներուն մէկը չի մնաց բոլորը ջարդեցինք :

Երկուքը միատեղ ուղեցին որ շուտ մը մնացած քանօղին մէջ մտնեն ու նաւով փախչողներուն ետեէն հասնին մեռցընեն , որ առազգաստը բացեր հեռացեր էին . բայց Ռոպէնսոն զանոնք արգիլեց : Սիրելիք ըսաւ , բաւական է այսչափս . կարծեմ՝ չափէն աւելի արին թափեցինք . թողուցէք որ ողջ մնան , որոնք ասկէ ետքը չեն կըրնար մեզի վնաս մը բերել :

Պատասխանեց Ուրբաթ գերին . թէ որ մենք ազատ թողունք զանոնք , նորէն կը դառնան սաստիկ ուժով մեզի հետ կը դարնուին : Կրկնեց Ռոպէնսոն բարեկամաբար կռնակը ծեծելով թէ հիմա առտուրնէ աւելի չէ՝ մեր զօրութիւնը : Մենք հիմա կարող ենք դէմ դնել մեր տկար թշնամիներուն մեծ խումբին . սակայն եթէ կամենանք սպասել այս փախչող թշնամիներուն , երբեմն պէտք է դիտել՝ որ յանկարծ չիզան :

Արդարեւ ահա Ռոպէնսոնին իմաստուն և մարդասէր գործքը . վասն զի դիտէր որ հարկ չեղած տեղը մարդ մեռցընելն է անդըթութիւն . թէպէտ և տարակոյս չունէր որ այն թշնամիները թէ որ կարողութիւն ունենային՝ զիրենք չարաչար կը մեռցընէին . և անանկ մոլորութեան մէջ էին որ մեծ բարեգործութիւն կը սեպէին մեռցընել ուտել

իրենց թշնամիները : Արուհետե մանկութեան ատենէն ամենեին կրթութիւն չունին , և խրատ մը չեն առած այսպիսի բաներու համար . նաև իրենց մեծերը հայրն ու մայրը միշտ կը սորվեցընեն իրենց , թէ շատ աղէկ հոգևոր բան է մեռցընել ուտել թըշնամիները :

Աւրեմն տարակոյս կը մնայ ասանկ տըղուն վրան . հարկաւորապէս որչափ հասակը աճի՝ այս կրթութիւնն ալ հետը կաճի , որ մարդ ուտելով տօնախմբութիւն կատարէ :

Ահա այս պատճառաւ այսչար մարդակերները այսպիսի մոլորութեան մէջ մնացեր են : Շնորհակալ ըլլանք Աստուծոյ , որ մեզ անոնց մէջ չէ ստեղծեր . նաև տուեր է մեզի այսպիսի բարեպաշտ ծնողք , որոնք անանկ կրթեր են զմեզ՝ որ կրնանք չարն ու բարին ճանչնալ , արդարութիւնն ու անիրաւութիւնը որոշել :

Իսկ առաքինի և մարդասէրն Առաքենսոն պատերազմ եղած տեղը ժուռ գալով կուլար , ու ցաւելով օգնութիւն կընէր զարնուողներուն , որ դեռ չունչ կուտային կանէին . ոմանց վէրքին վրայ զինի լեցընելով կը կապէր , և կը զօրացընէր որ ողջ մնան . ոմանք ալ իր զրկին վրայ հոգի կուտային : Եւ այսպէս վայրենիներէն քսանըմէկ հոգի մեռան նոյն օրը իսկ յաղթողներուն բան մը չեղաւ , առանց վէրքի մնացին . միայն թէ ծեծկուելու ատեն Սպանեօլին մարմինը չարաչար ճղմուեր էր :

ԻԷ. ԴԻՊՈԻԱԾ

Հետաքրքիր Ռոպէնսոն ելաւ զնաց քանօդները նայելու, որ վայրենիները ձգեր էին հոն. երբոր մօտեցաւ մէկ նաւին քով խիստ շատ զարմացաւ. վասն զի մէջը զըտաւ ուրիշ ողորմելի զերի մը՝ ձեռքն ու ոտքը կապած, ինչպէս էր Սպանեօլը, որ աւելի մեռած կերևնար քան թէ ողջ: Ռոպէնսոն մէկէն վազեց որ կապերը կտրէ, և ուզեց որ վերցընէ. սակայն խեղճը ոչ կրնար շարժիլ, և ոչ կրնար խօսիլ, միայն կը հառաչէր, կերևնար թէ հոգեվարք է:

Բայց որովհետեւ այս մարդս Եւրոպացի չէր՝ հապա լերան մարդ էր որ մեռնելու վրայ էր՝ Ռոպէնսոն կանչեց Ուրբաթ գերին՝ որ բնական լեզուն խօսի հասկընայ թէ ինչ մարդ է: Գերին տեսածին պէս խելքը զլխէն զնաց, և անանկ ողորմելի տեսարան մը եղաւ՝ որ Ռոպէնսոն ու Սպանեօլը սկսան արտասուօք լալ: Իբր զի Ուրբաթը այս կապած գերին որ տեսաւ՝ մէկէն վազեց վրան ընկաւ, խելագարի նման զըրկեց զինքը փաթթուեցաւ. երբեմն կուլար, երբեմն կը խնտար, մէյմը կը խաղար, ձեռքերը կը սխմէր, երեսին կուրծքին կը դարնէր, նորէն կը պոռար, կը ցատքէր՝ ինչպէս խենթ մը: Երկար ժամանակ Ռոպէնսոն հարցընելով և ստիպելով հազիւ կրցաւ բերնէն առնել այս երկու խօսքս, թէ այս իմ հայրս է:

Անկարելի է գրով պատմել ամէն եղած
դորձքերը որդիական սիրոյ՝ որ այս առթիս
մէջ ցցուց իր հօրը այս սքանչելի պատա-
նին : Քսան անգամ քանօթէն ցամաքը
ցատքեց , և ցամաքէն ալ քանօղը : Մէկէն
նստեցաւ՝ բացաւ իր կուրծքը բռնեց հօրը
զլուխը ծոցը խօթեց՝ որ տաքցընէ , երբեմն
կը շփէր ձեռքին ու ոտքին յօդուածները՝
որ սաստիկ կապերէն միսերը կը տըրտեր և
դօտացեր էին , և երբեմն նորէն վրան կը
փաթթուէր ու կը պագնէր : Իսկ Ռոպէն-
սոն քիչ մը գինի ունէր ամանին մէջ ,
տուաւ իրեն՝ որ հօրը անգամները լուայ՝ որ
չարաչար ուռած էին . յետոյ թոյլ տուաւ
առանձին թողուց՝ որ Ուրբաթ գերին զըլ-
խովին ուրախութեան մէջ ընկղմի : Քիչ
մը ժամանակ անցնելէն ետեւ եկաւ հարցուց՝
թէ արդեօք հայրը ուտելու բան մը կուզէ :
Անօթի ծերը պատասխան տուաւ զինքը
ցցընելով թէ անօթութենէս ես զիս կերած
եմ արդէն :

Ռոպէնսոն իր ուտելու նախաճաշիկէն
անոր ալ տուաւ՝ որուն չէր դպած , և գերին
ալ իրեն բաժինը հօրը տուաւ : Հայրը առա-
ծին պէս կերաւ . որդին փութացաւ ցատ-
քեց դուրս ելաւ նաւէն՝ ու սկսաւ վազելով
երթալ , անանկ որ Ռոպէնսոն այս խօսքս
չի լինցուցած թէ ո՛ր կերթաս՝ Ուրբաթը
աներևոյթ եղաւ . նայիս մէկէն եկաւ ձեռ-
քը ամանով ջուր և ուտելու բան . ջուրը հօ-
րը տուաւ , և կերակուրը տիրոջը , որպէս

դի տէրը անօթի չի մնայ կերակուր ուտէ , որ իր հօրը տուեր էր . ծերը ջուրն որ տեսաւ հոգի առաւ զօրացաւ . վասն զի ծարաւը զինքը մահուան դուռն էր հասուցեր :

Ան ատեն Ռոպէնսոն դարձաւ Սպանեօլին զին , որ յողնելէն խոտին վրայ մարեր ընկեր էր , որուն ծառայութիւն ընելով Ուրբաթը շատ զօրացուց : Սպանեօլն ալ իր կողմանէ կը ջանար որ անոր հասկըցընէ իրեն երախտագիտութիւնը : Փորձեց որ վեր ելլէ՝ չի կրցաւ . վասն զի կապերուն տեղերը խիստ կը ցաւէին , որ սաստիկ ուժով կապած ըլլալով ուռած էին չարաչար : Ուրբաթը տիրոջը հրամանով կը ջանար սիրով նայիլ և օգնել Սպանեօլին , շարունակ զինիով չփելով կապերուն տեղերը , իր հօրը պէս կը հոգար :

Ահա քեզի մէկ խեղճ տեսարան մը , ազնիւ պատանին բոլոր սրտով կը հոգար Սպանեօլը , և ամէն մէկ վայրկեան կը դարձընէր զուխը հօրը կը նայէր թէ ինչպէս է : Խեղճ ծերը հանգիստ պառկելու համար երկընցաւ . որդին անհանգիստ ըլլալով մէկէն քովը վազեց , բայց տեսաւ որ հանգիստ պառկեր էր , նորէն զնաց Սպանեօլին ծառայութիւն ընելու : Ռոպէնսոն ուզեց որ գերիին օգնութեամբը վերցընէ Սպանեօլը քանօղին մէջ դնէ , բայց չի կրցաւ . վերջապէս գերին զօրեղ պատանի ըլլալով կըռնակն առաւ ու նաւը բերաւ . անկէ ետքը որչափ որ բան կար հոն՝ հրացանները ,

թնդանօթը և մեռածներուն զէնքերը բերաւ նաւը դրաւ :

Այս քանօղ նաւերը երկուք էին , Ռւբաթ գերին մտաւ մէկին մէջ թէպէտ հովը հակառակ էր , բայց անանկ ուժով թիկը քաշէր՝ որ Ռոպէնսոն ցամաքէն վազելով չէր կրնար անոր արագութեանը հասնիլ : Մինչ զի Ռոպէնսոն կէս ճամբան չի հասած՝ գերին հասաւ բնակարանին քով . նաւը հոն կապեց ու ետ դարձաւ որ մէկալ նաւն ալ բերէ : Անանկ սոսկալի արագութեամբ կաշխատէր՝ որ երբոր Ռոպէնսոն հասաւ բնակարանին քովի նաւին քով , որուն մէջ հիւանդներն էին , նայիս գերին մէկալ նաւն ալ բերաւ :

Նաւերը բնակարանին դիմացը կապեցին . Ռոպէնսոն զնաց պատգարակ (թէճկէրէ) ճարելու , որ զիւրութեամբ կարենան հիւանդները բերել բնակարանին մէջ . և այս կերպով բերին հիւանդները պառկեցուցին : Ի՛նչ մեծ ուրախութիւն եղաւ Ռոպէնսոնին՝ որ միշտ կը փափաքէր ընկերութիւնը շատցընել և Եւրոպացի մը տեսնել . սաստիկ բերկրութենէն սիրտը կը զոզդողար , երբոր կը մտածէր թէ ալ ազատեցայ թշուառ մինակութենէ՝ անպատմելի կուրախանար : Տեսաւ թէ հիւանդները կերակուրէն աւելի դեղի կարօտութիւն ունէին՝ ելաւ զինի տաքցուց՝ ու ուռեցները փաթեց . գերին ալ իրենց տեղ շինեց մէկէն պառկեցան :

Հիմա մնաց այս երկու օտարականներուն լաւ կերակուր մը պատրաստել . գերին հըրաման առաւ որ երթայ լամայի ձագ մը մորթէ . մէկալ բաներն ալ Ռոպէնսոն կը պատրաստէր , ու կենար կենար կը ծիծաղէր կը զուարճանար , երբոր ընկերներուն վրայ կը նայէր՝ իրեն կերակուր թէ կամաց կամաց թաղաւոր կը ձևանար :

Որովհետեւ բոլոր կղզին իր տէրութեանը տակն էր , հպատակներն իրենց կեանքը անոր պարտական էին՝ որ օրինաւոր տէր կը ճանչնային զինքը , թէ որ պէտք ըլլար կեանքերնին ալ անոր համար կը դնէին : Բայց մէկ դիտելու պարագայ մը կար՝ որ հպատակներուն ամէն մէկը մէյմէկ հաւատք ունէին . Սպանեօլը ուղղափառ էր . գերին զեռ չէր մկրտուած , հայրը կռապաշտ էր : Հիմա ինչ ընելու է , կըսէր Ռոպէնսոն . արդեօք չի՞ կրնար ըլլալ որ բռնադատելով ամէնուն հաւատքը մէկ ընենք : Ժամանակ կուզէ՝ որ կըսէր , այս բանիս վրայ մտածենք . վասն զի մարդկութեան զէմ բան կը սեպէր հաւատքի համար գերին նեղութիւն տալ . միայն բարի օրինակ տալով պէտք էր ուրիշին հոգին շահիլ՝ չէ թէ բռնութեամբ , որ շատ անգամ աւելի զէշ կըլլայ . իբր զի առանց առաջը դնելու ուրիշին մոլորութիւնը և առանց համոզելու միայն բռնադատելը ի՞նչ շահ կրնայ ընել . մանաւանդ թէ աւելի կասկածի մէջ կը ձգէ զիմացինը , և աւելի մոլորութիւնը կը հաւ-

տատէ , երբոր նեղութիւն տալով կուզէ ընդունել տալ իրեն հաւատքը . թէպէտ ճշմարտութիւնը ինք զինքը յայտնի կընէ :

Աստուած է միայն աղբիւր ճշմարտութեան , անոր կիյնի փոխել մարդու սիրտը . և ճշմարիտ հաւատքը պայծառացընել լուսաւորելով մոլորելոց միտքը : Ռոպէնսոն այսպէս մտածելով կըսէր , թէ հեռու ըլլայ ինծմէ որ այսպիսի աւելորդ նախանձով ուրիշը բռնադատեմ , և այսպիսի կոյր կատաղութեամբ մարդու մը հալածանք տամ կենացս մէջ հաւատքի համար : Ասանկ բան Աստուած չի տայ որ իմ կղզիիս մէջ ըլլայ . ես միայն պարտական ըլլամ իմ քաղաքացիներու բարի օրինակ տալու : Անոնց նեղութիւն տալով ես երջանիկ չեմ ըլլար , և իմ հաւատքիս ճշմարտութիւնը ասով չի պայծառանար . հապա իմ վարքս աղէկ ըլլալով և անով ուրիշները խրատելով : Բնաւ չեմ ուզեր որ հաւատքիս համար մարդ մը զիս փառաւորէ և ինձի հաւատայ՝ որ իրենց պէս մարդ եմ սխալական . այլ կուզեմ որ միայն Աստուծոյ հաւատան , և Աստուծոյ պատուիրանացը հետեին առանց իրարու հետ հակառակութիւն ընելու :

Այս միջոցիս մէջ Ուրբաթ գերին կերակուրները պատրաստեց բերաւ . և նոյն օրը մեծապէս ուրախանալով կրկին տօնախումբութիւն կատարենք , ըսաւ Ռոպէնսոն . մէյմը երկու ընկեր աղատեցինք մարդակեր զաղաններուն ձեռքէն , մէյ մըն ալ որ հայրդ

գտար . ուստի որչափ աղէկ բան ունինք՝
պէտք է որ սեղանը դնենք այսօր : Իսկ
Ուրբաթ գերին անանկ անպատմելի ուրա-
խութիւն ունէր , որ կենացը մէջ չէր տե-
սած . անդադար ծիծաղելով կը ցատքը-
տէր . որչափ ուրախութիւն և ցնծութիւն
կրնար ընել՝ բոլորն ըրաւ չափազանց եղա-
նակով : Եւ այսպէս առանց պակասութեան
ամէն բան պատրաստեցին :

Իսկ երկու նոր օտարականները վեր ե-
լան պառկած տեղերնէն . թէպէտ դեռ ոտ-
քերնին ու թևերնին կը ցաւէին , սակայն
չատ հանգիստ և դօրացած գտան զիրենք
Ռոպէնսոնին և Ուրբաթին դարմանովը :
Ուստի եկան սեղան նստան . ծեր Ամերի-
կացին կերակուրներուն վրայ նայելով դար-
մացաւ . մանաւանդ տեսնելով որդւոյն ճար-
տարութիւնն՝ որ Եւրոպացւոց կրթութեամբ
սորված էր , և ամէն բանի մէջ յաջող :

Ուրբաթը թարգման եղաւ տիրոջն ու եր-
կու օտարականներուն մէջ . Ռոպէնսոն
ինչ որ խօսեցաւ , Ուրբաթը կը թարգմա-
նէր Սպանեօլին ու ծեր Ամերիկացւոյն . որ
թէպէտ չիյտէր Սպանեօլի լեզուն , բայց
Սպանեօլը վեց ամիս վայրենիներուն մէջ
ըլլալով բաւական կրնար խօսիլ Ուրբաթին
քաղքի լեզուն , և կրնար հասկըցնել :

Իսկ թէ Սպանեօլը ինչպէս ընկաւ վայ-
րենիներուն ձեռքը , ահա այսպէս է պատ-
մութիւնը . մեր նաւը , կըսէր , որոշուած էր՝
որ սև գերիներու վաճառականութիւն ընէ ,

որ Ափրիկէի կողմէն ելեր էինք . զերի բերինք որ փոխենք ամէն կերպ ազնիւ բանի հետ . այսինքն ոսկիի , փղոսկրի և աղամանղի հետ :

Այս բազմութիւնը զերիններուն Պարսպատ կղզին պիտի տանէինք վաճառելու համար . որոնցմէ արդէն քսան հոգիի չափ մեռեր էին , իրարու վրայ լեցուցած ըլլալով : Մէկ սաստիկ երկարատե հով մը մեզ մեր ճամբայէն մոլորցուց , և նետեց Պրազիլի կողմերը : Նայիս նաւը ջուր առաւ չի համարձակեցանք բացէն երթալ , շտկեցինք նաւը դէպ 'ի ցամաք երկիր : Այս միջոցս նորէն ալէկոծութիւն ելաւ , անանկ սաստիկ կը փչէր արեւմուտքէն՝ որ մեզ շատ հեռացուց ցամաքէն . յանկարծ գիշերանց նաւերնիս քարի վրայ նստաւ կղզիի մը մօտ : Շատ թնդանօթներ նետեցինք , և ուրիշ նշաններ տուինք որ լսեն ու մեզի օգնեն՝ ճար չեղաւ . ուստի որոշեցինք որ մինչև ետքը նաւը չի ձգենք . զերիններուն երկաթները հանեցինք աղատ ըրինք , որ մեզի օգնելով նաւին ջուրը պարպենք :

Բայց նաւը ամէն դիէն ջուր կառնէր : Իսկ զերինները աղատելնուն պէս ամէնքը միաբանեցան բռնի առին մակոյկներն՝ որ փախչին և իրենց կեանքն աղատեն : Մենք ինչ կրնայինք այնչափ մարդկանց ընել , անհնարին էր որ բռնութեամբ կարենայինք անոնց տիրել . վասն զի մենք տասներհինգ հոգի էինք , անոնք ութսուն հոգի , որոնց

չատը քաջեցին զէնքերնիս ալ առին : Քանի՜ ողորմելի էր մեր վիճակը այնպիսի նա-
ւի մը մէջ՝ որ մակոյկ չունի , տեղէն չի շար-
ժիր , ջրով լեցուն է . մեզի մեռնելէն 'ի դատ'
ուրիշ ճամբայ չի կար :

Սկսանք մտմտալ թէ ի՞նչ ընենք , կաղա-
ղակէինք խեղճ ընելով կը խնդրէինք՝ որ ո-
ղորմին մեզի հետերնին դուրս հանեն : Սա-
կայն այս սև գերիներուն մեզի բրած մար-
դավարութիւնը չի պատմուիր : Որոնք թէ-
պէտ մեզմէ շատ խստութիւն տեսեր էին և
շատ վիշտ քաշած էին , բայց ողորմեցան
մեզի խիստ մեղքնալով , և թոյլ տուին որ
մակոյկներուն մէջ լեցունք այս դաշամբ
որ զէնք չառնենք հետերնիս : Ուստի ա-
ռանց զէնքի թափեցանք մակոյկներուն
մէջ , որոնք անանկ ծանրացած էին բեռով ,
որ ամէն բոպէ կը սպասէինք որ պիտի ըն-
կըղմինք :

Իսկ մենք՝ որ հոգւով մարմնով կը ջա-
նայինք որ կղզին երթանք հասնինք՝ անհը-
նարին եղաւ . վասն զի հովը շուտով փո-
խուեցաւ ու մեզ զէպ 'ի ծովը բացաւ , թէ-
պէտ և սաստիկ ուժով թի կը քաշէինք :
Ան ատեն հասկըցանք որ անտարակոյս
մահը մեզի հասաւ : Մակոյկները անհնա-
րին լեցուն , և ալիքները սոսկալի վրանիս
կուգային . բայց Սատուծոյ յաջողութեամբ
բը զէմ կը դնէինք՝ չէինք ընկղմեր . վերջա-
պէս առանց մէկ մարդ մը կորսընցնելու
հասանք անձանօթ կղզի մը , որուն բնա-

կիչքը մարդավար և բարեսիրտ ըլլալով սիրով մեզ ընդունեցին * :

Որչափ որ մնացինք այս վայրենի մարդկանց քով՝ միշտ կը քանային մեզ սլափաւել , և որչափ կրնային՝ մեզ կը հոգային առանց կարօտութեան թէպէտ աղքատօրէն : Խեղճերը աղքատ ըլլալով ուրիշ ապրուստ չունէին , բայց եթէ ձուկ և պըտուղ , որ ինքն իրեն կելլէր այն կղզիէն : Իրենց ապրուստը կը բաժնէին , կէսը մեզի կուտային կէսն ալ իրենք կառնէին : Մենք ալ իրենց ձուկ բռնելու կերպերը սորվեցուցինք , որպէս զի կարենանք մենք ալ առատ կերակուր գտնելու : Իսկ սև գերիններուն վիճակը մերինէն շատ աղէկ էր , նախ որ ազատեցան գերութենէն . երկրորդ իրենց վարքին յարմար ըլլալով հանդիստ կը վարուէին , որուն արդէն սորված էին : Ատեն մը այսպէս անցնելէն ետեւ՝ մօտակայ ազգ մը եկաւ ասոնց երկիրներուն տիրեց . ուստի բոլոր ժողովուրդը զէնք առին որ պատերազմին . մենք ալ պարտաւորեցանք միատեղ պատերազմի երթալ , որոնք մեզ այնչափ պատուելով բարերարութիւն ըրեր էին : Ես այս զօրաւոր ծերուն հետ

* Ահա այս կղզին էր Ուրբաթ գերիին քաղաքը , և այն նաւն էր Ռոպէնսոնին պարպած նաւը , որ ձգեր փախեր էին . իսկ Ուրբաթին հայրը իրենց քաղքին մէջ երևելի մարդ էր՝ որ թշնամիները բռնէր էին :

միատեղ էի , որ քաջութեամբ կը ծեծկուէր
առիւծի պէս . նայիս մտաւ խիստ զօրաւոր
թշնամիներուն մէջ խառնուեցաւ , տեսայ
որ զինքը փաթթեր էին , վրայ հասայ որ
ազատեմ . բայց թշուառութեամբ անոր հետ
միատեղ բռնուեցայ՝ գերի եղայ :

Այս սարսափելի գերութեան մէջ երկու
օր երկու զիշեր մնացինք ձեռքերնիս ոտ-
քերնիս չարաչար կապած՝ առանց բան մը
ուտելու . անարգանօք մեզ կը նայէին՝ ինչ-
պէս անպէտ անասուն մը , բերին առաջ-
նիս հոտած ձուկ մը ձգեցին՝ որ ծովը բե-
րեր էր աւազին վրայ :

Այս առաւօտ արեւը չի ծագած մեզ առին
քանօղներուն մէջ ձգեցին , որ դուրս տեղ
երթալով ինչպէս որ բարբարոսները սովո-
րութիւն ունին , մեզ ուտելով տօնախմբու-
թիւն պիտի ընէին : Սակայն աստուածային
նախախնամութիւնը ձեզ խրկեց մեզի օղ-
նելու համար , ո՛վ գերազանց և ողորմած
մարդիկ՝ դուք մեզ ազատեցիք , կեանքեր-
նիս ձեզի պարտական ենք , անանկ որ հա-
տուցում պիտի չկարենանք ընել ամենեին :

Այս միջոցիս Սպանեօլին սիրտն ելաւ
սկսաւ սաստիկ լալ . Ռոպէնսոն իր կողմա-
նէ զարմացաւ մնաց , թէ նաւը գտած ատե-
նը ինչ կարծիք որ ըրած էր՝ բոլորը համե-
մատ եկաւ այս պատմութեանս . կատա-
րեալ իրենց գտած նաւն էր որ պարպեցին :
Ռւրբաթ գերին ալ տիրոջը հետ միատեղ կը
զարմանար աստուածային խմաստութեան
վրայ :

Հարցուց թէ ի՞նչ բեռ զրեր էիք նաւը . Սպանեօլն ալ պատասխան տուաւ , թէ շատը ղէնք և զործիք էին , որ երկու վաճառական բարձուցած էին Քատիչէ քաղաքէն * . մէկը հրաման էր տուեր իրեն՝ որ սև գերի գնէ . իսկ մէկալը այսպիսի վաճառականութիւնը անիրաւ սեպելով՝ պատուիրած էր որ ծախած բաներուն տեղը ոսկի բերէ :

Վերջապէս Ռոպէնսոն բռնեց Սպանեօլին ձեռքէն տարաւ բնակարանին մէջ , ետքը տարաւ շինած խուցին մէջ , և իրեն ցցուց նաւէն հանած պիտուական բաները , տեսնէ թէ կը ճանչնայ բան մը : Ռրբաթ գերին սկսաւ բոլոր պատմութիւնը անոր պատմել . Սպանեօլը այս պատմութիւնս լսելով՝ դարմացաւ մնաց , անանկ որ բան մը չէր կրնար խօսիլ : Ռոպէնսոն դարձեալ ցցուց աղամանղները և աղուոր հազուստները : Հասկըցաւ որ ասոնք էին մէկ Անգղիացի զօրապետի մը , որ երկար ատեն Հնդկաստան նստեր էր , յետոյ Անգղիա դառնալու ատեն՝ ճամբան կը հիւընդնայ , կը խնդրէ որ ղինքը ցամաք հանեն Ափրիկէի կողմը ,

* Քատիչէ է մեծ և հռչակաւոր քաղաք Սպանիացւոց . այս քաղաքիս նման հարուստ և վաճառականութեան քաղաք չի կայ այն կողմերը . ամէն տէրութեան նաւեր լեցուն են միշտ , մանաւանդ Չինաց , Հնդկաստանու և Ամերիկայի : Այս քաղաքէն ելեր էր այն նաւն որ Ռոպէնսոն գտաւ և սլարսեց :

և հոն կը մեռնի . իսկ նաւը այս բաներս
կառնէ Սմերիկա կերթայ դէպ 'ի Պարսպատ
կղզին՝ որ յետոյ անկէ Անգղիա պիտի եր-
թար :

Հուսկ յետոյ Ռոպէնսոն ցցուց անոր բո-
լոր թղթերն որ նաւէն հաներ էր . Սպանեօ-
լը կարգաց զտաւ թէ ոսկին և հանդերձնե-
րը այն մեռնող զօրապետին կնկանը պիտի
հասնէին : Անկէ ետքը Ռոպէնսոն անանկ
զգուշութեամբ կը նայէր աղամանդը՝ ոս-
կին և թղթերը , ինչպէս մէկ նուիրեալ ա-
ւանդ մը՝ որ իրեն հաւտացեր էին : Իրի-
կունն որ մօտեցաւ՝ ամէնքը չարաչար յոգ-
նած ըլլալով նոյն օրուան մէջ՝ ուղեցին շու-
տով պառկիլ յոգնութիւն առնելով զօրա-
նալ , և հանդիատ քնանալով ոյժ առնել :
Ուտի շնորհակալութիւն ընելով Աստուծոյ
զացին պառկեցան :

ԻԸ. ԴԻՊՈԻԱԾ

Հետեւեալ օրը Ռոպէնսոն միաբանեց իր
տէրութեան ոյժն՝ որ պէտք եղած բաները
միաբանութեամբ կատարէ առանց ուշացը-
նելու : Իբր զի թշնամիներուն մարմինը
դաշտին մէջ ձգուած էին և կը հոտէին , կը
փախնար որ չըլլայ թէ օդը ապականի , ու
հիւանդութիւն պատճառէ հոն : Ուտի մէյ-
մէկ կացին առին եկան պատերազմ եղած
տեղն՝ որ չէ թէ փոս փորեն թաղեն , հապա

փայտ կտրեն կրակ վառեն , ու մեռածնե-
րուն բոլոր մարմիններն երեն * :

Թէպէտ մեռել երելն է Հնդկաստանցւոց
և հին ազգերուն սովորութիւնը , բայց Ռո-
պէնսոն չուզեց Եւրոպացւոց սովորութեա-
նը հետեիլ . որոնք իրենց մեռելները եկեղե-
ցիներուն և քաղքին մէջ կը թաղեն . որ ող-
ջերը այն հոտած օդը շնչելով մեծապէս կը
փնասին հիւանդութեամբ : Այս վտանգա-
ւոր սովորութիւնը հին ըլլալուն համար՝ դը-
ժուար է վերնալ . ինչպէս ուրիշ շատ հին-
ցած սովորութիւններ ալ կան փնասակար ,
որ դժուար է վերցընել : Այս պատճառաւ
միշտ պէտք է խոհեմութեամբ կասեմա-
րուիլ և ամէն բան ըստ տեղւոյն կատարել :

Վասն զի մէկ անկարգութիւն մը սովո-
րութիւն եղածին պէս՝ դժուար է վերցընել .
թէպէտ փնասակար ըլլալը ամէնուն յայտ-
նի ըլլայ : Ահա ամէն աշխարհք զիտէ թէ
մեռելին հոտած գոլորշիքը ողջերուն թոյն
ըլլալով մեծ փնաս կը բերէ , և սակայն շատ
քաղքի մէջ հորեր փորած կայ , կը տանին
մեռելները հոն կը լեցընեն , որ ասոնց հո-
տը ապականելով օդը կրնայ հիւանդութիւն
պատճառել : Այսպէս շատ բան կայ որ վը-

* Ռոպէնսոնին կողմէն տաք ըլլալուն համար պէտք
եղաւ այսպէս ընել՝ որ չապականի օդը . վասն զի
Թաղելով ալ չէր ըլլար , արեգակին տաքութիւնը
օդը կաւրէր փնասակար գոլորշիքներով . անոր հա-
մար խոհեմութիւն բանեցուց Ռոպէնսոն ու երեց
ղանոնք :

նաստակար ըլլալը ամէնքը գիտեն : Բայց հին սովորութիւն ըլլալուն համար չեն փոխեր՝ այնպէս կը մնայ : Ահա այս է նախապաշարումն , որ միտքը պաշարուելով ինչ որ տեսեր է այն կընէ . և սակայն պէտք չէ կուրօրէն հին սովորութեան ետեւէն երթալ առանց որոշելու աղէկն ու գէշը . հապա պէտք է աղէկ բանին հետևող ըլլալով անկարգ բաները ձգել , և անխելք բաներն ալ կատարելագործել . որպէս զի ամէն աշխարհ , ամէն քաղաք և ամէն տուն՝ բարեկարգ ըլլայ և բարեպաշտութեամբ զարդարուի * :

Ամէն տղայ պարտական է որ ուսման ետեւէն ըլլալով խելք սորվի , հասկընայ թէ այն ազգերն որ միայն իրենց նախնեացը հետևելով՝ աղէկ բանի ետեւէ չեն եղած , մինչև հիմա կոչտ մնացեր են . և այն կոչտ ազգերն որ իրենց նախնեաց անկարգ բաները ձգելով՝ բարեկարգութեանց ետեւէ եղեր՝ իրենք զիրենք շտկեր են , խիստ զիտուն և բարեպաշտ են եղեր ** :

* Եւրոպացիք հին ատենը ամէն ազգէն աւելի կոչտ և անխելք էին . բայց Հռովմայեցիք երբոր սկսան ուրիշ ազգերուն տիրել , ամէն ազգին աղէկ բաները ժողովեցին , իրենց հաստ բաները ձգեցին աղէկին հետևեցան . կամաց կամաց ամէն աղէկ բան և խելք և իմաստութիւն ստացան , ու մի միայն բարակ և գիտուն եղան , ինչպէս որ կերևնան :

** Հնդկաստանցիք և Չինք մինչև հիմա իրենց նախնեաց սովորութիւնը չի ձգելու համար՝ շատ

Ուստի այսպէս ճանչնալէն ետև մէկ տը-
ղայ մը պէտք է որ մեծցած ատենը երբոր
բանի մէջ մտնէ՝ ձեռքէն եկածին չափ բա-
րեկարգութիւն ընէ՝ թէ՛ իր աղղին , թէ՛ իր
հայրենեացը և թէ՛ իր տանը , ինչպէս որ
Ռոպէնսոն ղիտնալով թէ մեռելները ա-
նանկ ձգել կամ փոսի մը մէջ լեցընելը օղը
կապահանէ , ուղեց երել որ հիւանդութիւն
մը չի պատճառի , թէպէտ իր Ամպուրկ քա-
ղաքը մեռելները ժամերուն մէջ կը թա-
ղէին :

Արդ Ռոպէնսոն մեռելներն երեւէն ետև
ընկերներուն հետ միատեղ դարձաւ իր բը-
նակարանը : Ուրբաթ գերին իր հայրը խրա-
տելով կը հասկըցընէր , թէ գաղանի պէս
մարդու միս ուտելը սրչափ դարչելի և սոս-
կալի բան է Եւրոպացոց առջին , և ամէն
քաղաքականութեան գէմ գործք է : Այս
բանիս վրայ ծերը խիստ կը դարմանար . իսկ
որդին ինչ որ սորվեր էր իր տիրոջմէն , բո-
լորը կը հասկըցընէր հօրը . որպէս զի դար-
չելի երեցընէ իրեն այնպիսի բարբարոսա-
կան սովորութիւնները :

տեղ իրենց Թուաբանութիւնը չուանի կապերով
կընեն , և ան ալ շատ դժուարաւ իրենց աղոցը կը
սորվեցընեն , մինչև որ լաւ մը չափահաս չըլան
բան չեն հասկըցընէր . վասն զի իրենց նախնեացմէ
տաանկ կերթան . ոչ միայն չեն ետևէ ըլլար Եւրո-
պացոցմէ խելք և Թուաբանութիւն սորվելու , այլ
և կը գայթակղին անոնց վրայ , որ սղտի աղոց ալ
բան կը սորվեցընեն :

Իսկ Ռոպէնսոն՝ որովհետեւ որդւոյն ա-
նունը Ուրբաթ զրեւ էր, հօրը անունը
Հինգշաբթի զրաւ . մենք ալ ասկէ ետեւ այն-
պէս պիտի կոչենք : Ռոպէնսոն ուզեց խոր-
հուրդ ընել, զամէները կանչեց՝ Ուրբաթը
անոնց զուլս և թարգման ըրաւ, որ խոր-
հուրդին մէջ անոնց հասկըցընէ այս պա-
տուիրանները :

Սիրելի բարեկամք, ըսաւ, քանի հոգի որ
հիմա հոս ժողոված էք՝ զիտեմ որ կու-
ղէք հանդիստ և երջանիկ կեանք մը փարել .
սակայն ես կը փորձեմ՝ որ այս ամէն բա-
րիքը փայելելով իմ սիրտս պիտի չհանդ-
չի, մինչև որ չզիտանամ թէ արդեօք կա՞ն
ինձմէ արժանաւոր մարդիկ՝ որ զերութեան
մէջ կը տանջուին զուրկ ամէն աղէկութե-
նէ, թէ Եւրոպացի ըլլան՝ թէ Սպանեօլ
և թէ ուրիշ ազգ, որ մարդակերներուն
ձեռքն են ընկած . արդ ես կը փափաքիմ
որ ձեր ալ կարծիքն ինձի հասկըցընէք, որ
կերպով զիւրին կըլլայ այն խեղճերուն օգ-
նութիւն հասնիլ . որպէս զի անոնք ալ զան
մեր վիճակին մասնակից ըլլան :

Ամէն մէկը սկսաւ ինքն իրեն մտածել .
Սպանեօլը առաջ նետուեցաւ, որ մինակ
երթայ իր ընկերները փնտռէ . ուստի ու-
ղեց մտնել մէկ քանօղին մէջ թշնամիներ
ունեալէն երթալու համար * :

* Ռոպէնսոն կը պատմէ՝ թէ կասկած ունէի որ
փախչող վայրենիները նորէն բազմութեամբ կը

Հինգշաբթի գերին ալ ըսաւ որ ես ալ պատրաստ եմ. որդին պատասխանեց հօրը թէ դուն ծեր ըլլալով պէտք է հոս մնաս. աւելի ինձի կը վայել Սպանեօլին հետ միատեղ երթալ. ծերը որդւոյն դէմ կենալով ասոնց մէջ մէկ ազնուական հակաճառութիւն մը ծագեցաւ : Վերջապէս Ռոպէնսոն նայեցաւ որ այս վէճը չի լմննար՝ ատենը կանցնի, մէջ մտաւ որոշեց որ ինքն ինչ որ ըսէ՝ այնպէս ընեն. հրամեց որ ծերը Սպանեօլին հետ մէկ տեղ երթայ թշնամիներուն ետեւէն. Ուրբաթը քովը մնայ, վասն զի մտերիմ բարեկամութիւնը թող չի տուաւ որ գերին քովէն դատէ և վտանգի մէջ ձգէ. մանաւանդ որ հայրը աւելի փորձ էր և իր զաւկէն աղէկ գիտէր նաւավարութիւն : Իսկ Սպանեօլին երթալը խիստ հարկաւոր էր. վասն զի կրնար ըլլալ՝ որ իր քաղաքացիները ազատէին ու գային Ռոպէնսոնին հարկիքը վայելէին : Այս միջոցս արտերը բոլոր ցանեցին տասնապատիկ աւելի. որովհետեւ մէկ դիէն կը բազմանային, պէտք էր որ ուտելիքներն ալ շատցընեն :

դառնան կուգան, անոր համար միշտ զէնքով պատրաստ ժուռ կուգայի. սակայն Հինգշաբթի գերին ապահով ըրաւ թէ անոնք երկար ատեն վախերնուն հոն չեն հանդիալիր. Իսկ Սպանեօլը կըսէր, թէ տասնըվեց հոգի Եւրոպացի էինք այն կղզին՝ որ ալէկոծութեամբ գացինք ընկանք. ումանք Սպանեօլ են՝ ոմանք Փորթուգալ, խեղճերը հոն մնացին, պէտք է որ երթամ զանոնք ազատեմ :

Այս գործքերս շատ աշխատելով կատարեցին քանի մը շաբթուան մէջ . աղէկ սրտով աշխատելնուն համար՝ անանկ աղէկ աճեցան բոյսերն՝ որ տասնըհինգ օրուան մէջ բաներնին լմնցաւ . պատրաստուեցան որ ճամբայ ելլեն մտքերնին դրածը կատարեն :

Բայց յառաջ քան ճամբայ ելլելը Սպանեօլը փորձ մը ցցուց ոչ միայն իր պատուոյն և երախտադիտութեանը համար որ ունէր առ Ռոպէնսոն , այլ և նախատեսութեան և զգուշութեան համար : Յայտնեց Ռոպէնսոնին որ միւս Սպանեօլները իրեն պէս չէին , հապա նաւաւար էին . ուստի կրթութիւն մը չունէին , և հաստ մարդիկ ըլլալով իրեն կատարելութիւնը չունէին : Եւ որովհետեւ զիտէր որ Ռոպէնսոն էր կըղզիին տէրը՝ առաջարկեց որ դաշնադրութիւն մը հաստատէ , որպէս զի հոն եկողը այն դաշինքները նախ զիտնայ ընդունի ու անանկ զայ բնակի հոն :

Ռոպէնսոն շատ ուրախացաւ ասոր հաւատարմութեան վրայ . և հաւանեցաւ խորհուրդին , շինեց մէկ դաշնադրութիւն մը , որ այս բանիս վրայ կը կայանար :

Ո՛վ որ կուգէ Ռոպէնսոնին կղզին բնակիլ՝ հանգիստ կեանք վարելու համար , կը հրաւիրէ որ դան մատնակից ըլլան իրեն բարեացը այս պայմաններովս :

ա . Պէտք է հնազանդ ըլլալ օրինաւոր տիրոջը կղզիին . այսինքն ամենայն յօժարութեամբ պիտի հնազանդի օրինաց և կա-

նոնաց՝ ինչպէս որ կարգադրեր է քաղաքապետը համարակաց բարւոյն համար :

բ . Պէտք է ըլլալ առաքինի աշխոյժ և աշխատասէր . իսկ դատարկ՝ զինով և ախտաւոր մարդիկ ամենեկին չի մտնեն այս կղզին :

գ . Ամենեկին կռիւ և խռովութիւն չըլլալու համար , նաև զրկողութեան դիպումը պատահելով՝ չըլլայ թէ մարդ ինքն իրեն դատաստան կտրէ . հապա պէտք է քաղաքապետին երթալ դատը հասկըցընել , կամ թէ ո՛վ որ դատաւորի պաշտօն ունի՝ անոր քով երթալ դատաստան տեսնել :

դ . Առանց տրտնջալու պէտք է ամէն աշխատանք յանձն առնուլ՝ որ վասն օգտի ընկերութեան կը պահանջուի . և երբոր հարկաւոր ըլլայ՝ մինչև արիւնը թափէ , և կեանքը տայ հետեւելով քաղաքապետին :

ե . Եթէ մէկը յանդգնի դէմ ելլել այս հաստատ օրէնքներու , բոլոր մնացած բընակիչները միաբան դէմ ելլեն անոր՝ ու բռնութեամբ հնազանդել տան օրինաց . նաև արսորեն կղզիէն դուրս , որ մէյ մըն ալ չի հանդիպի հոն :

Ամէն մէկը յորդորեց որ աղէկ մը հասունութեամբ մտածեն այս կանոններու վրայ , և լաւ ուշ դնեն որ հոմաճայնութիւն չըլլայ բառերուն , և ուրիշ կերպ չի հասկըցուի . որ լաւ որոշուելէն ետև ամէն մարդ հաւատարմութեամբ պահեն բոլոր այս կանոններս : Սպանեօլը այս դաշինքս առաւ

իրեն լեզուովը թարգմանեց, ու թուղթ զը-
րիչ առաւ զրեց՝ որ տանի իր քաղաքացի-
ներուն ցոյց տայ, հոն չի բերած հասկըցը-
նէ իրենց: Ասկէ ետեւ այն երկու քանօղին
մէկ լաւն ընտրեց և պատրաստուեցաւ եր-
թալու: Թէպէտ այս քանօղը քիչ կուլար
բոլոր Սպանեօլները հոն բերելու համար,
սակայն Սպանեօլը զիտէր որ իրենց նա-
ւուն մակոյկը բան չէր եղած, պէտք էր որ
անով դային:

Ճամբու պաշարը հոգացին, հովն ալ յա-
ջող կը փչէր, այս երկու ճամբորդները նա-
ւը մտան, առադաստը հովին տուին. մէկ
տրտմալի սիրով մը բարեւէէն ետեւ Ու-
պէնսոնն ու Ուրբաթը դատուեցան: Այս
դատուիլը անանկ տրտմեցուց Ուրբաթին
սիրան, որ աչքին արտասուքը չի կտրե-
ցաւ, և ակործակը զոցեց բան չի կրցաւ
ուտել: Հօրմէն դատուելու ատեն այնչափ
անմխիթար էր, որ միշտ հօրը կը փաթ-
թուէր կուլար՝ չի դատուեցաւ իրմէն. մին-
ջև ծերը բռնի դատուեցաւ մտաւ նաւը ճամ-
բուեցաւ. բայց որդին ծովը նետուեցաւ լո-
ղալով զնաց ցամաքին ծայրը կեցաւ, որ
հայրը անկէ անցնելու ատենը ետքի բարեն
ալ տայ անանկ դայ. որ ապա լալով դար-
ձաւ եկաւ բարձր տեղ մը նստաւ՝ միակերպ
քանօղին ետեէն նայելով կուլար, մինչև
որ բոլորովին անյայտ եղաւ տեսութենէն:
Իսկ Ուպէնսոն գերին մխիթարելու հա-
մար՝ բոլոր օրը միատեղ որսի զնաց և լեռ-

ներուն վրայ ելան ժուռ եկան : Այլ առաջ
պիտի երթային՝ տեսան որ շունը իրենց հետ
երթալու ատենը՝ ապառաժի մը տակ որ բռ-
լորովին փուշերով ծածկած էր՝ կեցաւ ան-
դադար կը հաչէր : Երբոր մօտեցան տեսան
որ ծակ մը կայ ապառաժին վրայ , որուն
մէջ սողալով միայն կրնային մտնել : Որով-
հետեւ Ռոպէնսոն կուղէր որ ամէն տեսած
բանը քննէ , գերիին ըսաւ որ փորձէ նայի
կրնայ ներս մտնել . գերին ալ փորձելով
զլուխը ներս խոթածին պէս անանկ զար-
հուրեցաւ որ սոսկալի պոռաց , և անանկ
խենդի պէս փախաւ արագութեամբ՝ որ Ռո-
պէնսոնին ձայնը ամենեին չէր լսեր , որ
զինքը անդադար կը կանչէր : Վերջապէս
տէրը իրեն հասաւ զարմանալով հարցուց
թէ ի՞նչ եղար , ինչո՞ւ կը փախչիս : Պատաս-
խան տուաւ թէ ո՛հ սիրելի տէր իմ՝ փախ-
չինք ազատենք մեր կեանքը . ահա այս քա-
րանձաւին մէջ մէկ ահեղ հրէշ մը կայ . աչ-
քերը կրակի նման կը փայլին և բերանը ա-
նանկ լայն է՝ որ երկուքնիս ալ կրնայ միա-
տեղ կըլլել :

Այս ի՞նչ սարսափելի բան է եղեր ըսաւ
Ռոպէնսոն . պէտք է որ ես տեսնեմ զայն :
Աղաղակեց գերին ոտքն ընկաւ , թէ ի՞նչ
կրնես՝ Աստուծոյ համար ըլլայ մի մօտե-
նար : Անտարակոյս քեզ կը կըլլէ , և խեղճ
Ուրբաթը անտէր պիտի մնայ :

Պատասխանեց տէրը խնտալով թէ քեզ
կերա՞ւ : Գերին վախուն պատասխան չի

տուաւ : Ռոպէնսոն խրկեց զինքը բնակա-
րանն որ երթայ լապտեր բերէ՝ որ նաւէն
հաներ էին : Այս միջոցս գնաց Ռոպէնսոն
ծակին մօտ հրացանը ձեռքը՝ տեսնելու
թէ ինչ կայ : Արդեօք ինչ կրնայ ըլլալ որ
այսչափ սարսափեցուց Ուրբաթը : Արդեօք
կատղած դադան կայ , առիւծ կայ , վագր
կայ , կամ թէ ասոնց նման կենդանի մը
կայ , ինչ կայ :

Յանգզնութիւն կը սեպէր ծակէն ներս
մտնել . բայց այնպիսի կատղած կենդանի
չէր տեսած այն կղզիին մէջ . եթէ դադան
ըլլար՝ Ուրբաթը ինչպէս կրնար փախչիլ
անկէ : Չէ կըսէր , կերննայ թէ անանկ
կատղած կենդանի պիտի չըլլայ . սիրտ կը
նէր որ ներս մտնէ նայի՝ թէ ինչ է . վասն
զի մանկութենէն 'ի վեր այսպէս սորված
ըլլալով բանէ մը վախ չունէր : Այս խոր-
հուրդիս վրայ Ուրբաթն ալ վառած կան-
թեղը ձեռքն եկաւ . որ լալով կաղաչէր ու
կը ջանար՝ որ տէրը այս խորհուրդը ձգէ ,
և զինքը այնպիսի յայտնի վտանգի մէջ չի
ձգէ . վասն զի իր կարծիքովը անտարակոյս
պիտի կորսուէր : Իսկ Ռոպէնսոն՝ որ վախ
ըսած բանը չիյտէր , երբոր մէկ բանի մը վը-
րայ լաւ կը մտածէր հասունութեամբ՝ անկէ
ետեւ ոչ երբէք ետ կը կենար . ուստի յոր-
դորեց Ուրբաթն որ սիրտ առնէ զօրանայ ,
և լապտերը մէկ ձեռքն առաւ՝ հրացանն ալ
մէկալ ձեռքը՝ սկսաւ երթալ ծակին քով :

Գլուխը ներս խոթածին պէս ճրագին

չուսովը զարհուրելի բան մը տեսաւ՝ բայց չի վախաւ . այլ դէպ 'ի ներս երկնցուց լոյսն , որ լաւ տեսնէ այն հրէշ կենդանին : Երբոր աղէկ մը նայեցաւ որոշ տեսաւ՝ որ ծեր լամա մը պառկեր էր , ծերութենէն չէր կրնար շարժիլ : Զորս զին զիտելէն ետե հասկըցաւ որ ուրիշ կենդանի չիկար անկէ 'ի զատ , ներս մտաւ ու կանչեց որ գերին ալ ետեէն երթայ :

Իսկ գերին անանկ սարսափած ալ ըլլալով չի կրցաւ տէրը մինակ ձգել , այլ վերջի ճիգն ընելով վախը մէկ զի ձգեց , ու սիրտ առնելով տիրոջն ետեէն գնաց . մէկէնիմէկ զարմացաւ մնաց երբոր տեսաւ թէ ինչպէս փուճ տեղը ինչ կերպ վախցեր էր , ու լամային աչքին և բերնին մեծութիւնը այնչափ զինքը սաստիկ խռովեր էր . երբոր ներս մտաւ՝ Ռոպէնսոն զուարճանալով ըսաւ իրեն , տեսա՞ր սիրելի թէ վախը ինչ բան կընէ մարդուն . ո՛ր է կրակի պէս աչքերն որ կը պատմէիր , և ո՛ր է սարսափելի բերանն որ տեսեր էիր :

Պատասխանեց Ռոբաթ գերին՝ ինձի կերենար թէ անանկ կը տեսնէի ճշմարտապէս : Կրկնեց Ռոպէնսոն թէ տարակոյս չունիմ , զիտեմ որ քեզի այսպէս երեցաւ . բայց պէտք է զիտնաս , որ վախը շատ անգամ կը խարէ մարդը . անանկ որ չեղած բաները երեւեցուցեամբ կերեցընէ , և հազար կերպ բան կը ցցընէ՝ որ մէկը չի կայ : Մտիկ զիր սիրելի Ռոբաթ և զիտցիր

Թէ այսպիսի բաները երեակայութիւն են
և պարզ մտմտութէ առաջ կուգան :

Շատ անգամ վախկոտ ծերերը , կամ
վախկոտ կանայք որ իրենց բան կերենայ ,
երեակայելով քեզի պէս կըսեն , Թէ չի
տեսնուած բան տեսանք . մէկը երկուք կե-
րենայ , և ոմանց ալ սիրտը վախով պաշա-
րուած ըլլալով կնիկ մարդէն աւելի վախ-
կոտ և տկար կըլլան : Գերին խօսք տուաւ
որ ասկէ ետե գօրանայ , բանէ մը չի վախ-
նայ :

Այս միջոցիս մէջ ծեր լաման տեղէն ե-
լաւ՝ Ռոսպէնսոն ու գերին հրեցին զուրս
ձգեցին . յետոյ քննեցին նայեցան այն բը-
նակարանը , տեսան որ խիստ ընդարձակ
պատուական տեղ էր գոյ և ցամաք՝ նաև
խիստ զուարճալի , որ շատ հարկաւոր կըր-
նար ըլլալ իրեն : Այս քարանձաւը կերե-
նար Թէ կամաւ չինած էր բնակելու հա-
մար , որ չոր էր առանց խոնաւութեան , և
սրտերը ապակի (պիլօս) քարի նման
ըլլալով ամէն դիէն լոյս կը ցոլար , որպէս
Թէ չորս դին ճերմակ պատած ըլլար :

Ռոսպէնսոն որոշեց որ իրեն հանգստու-
թեան տեղ ընէ . հոն քանի մը ժամ զուար-
ճացաւ գոյ տեղը արեւին տաքութենէն .
միտքը դրաւ ուտելու բաներն ալ հոն պա-
հէ , որ առանց այլայլութեան ցամաք և ա-
նապական մնան ու սաստիկ տաքութենէն
չի թթուին : Այս տեղս ընդարձակ ըլլալուն
համար՝ խրկեց գերին որ երթայ գործիքնե-

րը բերէ . որով նախ դուռը մեծցուց , և երկուքը միատեղ աշխատելով լաւ մը շտկեցին , ամէն օր ուրախութեամբ կաշխատէին :

ԻԹ . ԴԻՊՈՒԱՆՍ

Ութ օր անցաւ՝ զացողները չերեցան , ասոնք ալ սկսան խռովիլ և մտմտալ անոնց վրայ : Ուրբաթ գերին օրը քառասուն անդամ կելլէր լերան վրայ , և կերթար ծովուն քով՝ դիտելու համար . բայց պարապ տեղը աչքը կը յողնեցընէր՝ որ զանոնք տեսնէ : Օր մը Ռոպէնսոն բնակարանին մէջ կաշխատէր՝ գերին վաղելով եկաւ մէյմը կը խնտար , մէյմը կը ցատքէր , երբոր տէրը տեսաւ հեռուէն , սկսաւ պոռալ կանչել խենդի պէս թէ եկան եկան :

Այս ուրախական լուրն որ լսեց Ռոպէնսոն , առաւ դիտակն և ելաւ լերան վրայ՝ որ դիտէ : Յայտնի տեսաւ աչքովն որ մակոյկ մը հեռուէն կուգայ գէպ իր կղզին . բայց երբոր դիտակով նայեցաւ՝ նեղանալով և գլուխը շարժելով ըսաւ գերիին , թէ կարծեմ որ մերոնք չեն . գերիին սիրտը փրթաւ : Ռոպէնսոն կրկին անգամ դիտալ կը զրաւ նայեցաւ , բայց կասկածը խռովութիւն փոխուեցաւ . վերջապէս որոշ հասկըցաւ , որ եկողները իր մարդիկը չէին . ուստի գնաց իր սրտին խռովութիւնը Ուրբաթին յայտնէ , որ արդէն սառսանած էր :

Սիրելի , ըսաւ , ահա ասոնք ոչ Սպանեօլ
են , և ոչ քու հայրդ է , հասա այս մէկ
Անգղիացիի մակոյկ մըն է , Անգղիացիներ
րով լեցուն : Եկո հետս ըսաւ տէրը , ելան
բարձր տեղ մը . ուսկից աղէկ կերևնար ծո-
վին հիւսիսային կողմը :

Այս տեղէն ծովուն վրայ նայածնուն
պէս պաղեցան մնացին . լեզունին բռնուե-
ցաւ փայտ կտրեցան : Վասն զի երկու մը-
դոն հեռուն տեսան մեծ Անգղիացիի նաւ
մը՝ երկըթի վրայ կայնած : Հիմա հոս դար-
մանքն ու վախը և ուրախութիւնը փոփո-
խակի կը շարժէին Ռոպէնսոնին սիրտը .
կուրախանար տեսնելով Եւրոպայի նաւ ,
որ զինքը կրնար այն կղզիէն ազատել . կը
դարմանար կը վախնար , վասն զի չիյտէր
թէ ինչ պատճառով կուգային կը մօտե-
նային իր կղզին . կը նայէր որ ալէկոծու-
թեամբ եկած չեն , որովհետեւ քանի մը շա-
բաթ կար՝ որ ծովը խաղաղ էր . նաւուն
կերպին կը նայէր որ հարկաւորութիւն մը
չէր երևնար հոն մօտենալու : Վասն զի
ինչ պատճառ կրնար ունենալ նաւապետը
հոն երթալու . այն կողմը Անգղիացիի բնա-
կութիւն չունէին և վաճառականութիւն մը
չի կար . ուրեմն պէտք եղաւ վախնալ՝ չըլ-
լայ թէ այն աւաղակներն ըլլային , որ Բի-
րադ կը կոչուին . որոնք այն կողմի կղզիներ
րուն մէջ կը բնակէին , բոլորը վայրենի
մարդիկ էին և մօնկութենէ առանց կրթու-
թեան մեծնալով , ամենևին մեղք չէին

ճանչնար, ինչ որ ընէին վնաս չունի կրակին .
 դրկողութիւն յախշտակութիւն ըլլայ , խո-
 րամանկութիւն նենդութիւն ըլլայ , մանա-
 ւանդ ուրիշին բանը կողոպտել իրենց մէջ
 կտրճութիւն էր :

Ծովուն ցամաքին վրայ զոգութիւն աւա-
 զակութիւն իրենց տրուած է , ամենայն
 չարիք կընեն : Այս անզգամ ժողովուրդը
 թէպէտ Եւրոպացւոցմէ եկած Անգղիացիք
 են , բայց վայրենիներուն մէջ երկար ատեն
 բնակելով անոնց բարքը ստացեր են , ի-
 րենք ալ անզգամ մարդիկ ըլլալով բոլորը
 աւազակ եղեր են : Արդ Ռոպէնսոն առջի
 տարիները առանձնական խեղճ կեանքին
 մէջ ըլլալով խիստ կը ցանկար այս Բիրադ-
 ներուն ձեռքն իյնիլ ու գերի երթալ . որպէս
 զի այս միջոցով կարենայ մարդկային ըն-
 կերութիւն տեսնել . սակայն հիմակուան
 վիճակին մէջ , որ էր այնչափ կարգաւորեալ
 և քաղցր , դարհուրեցաւ որ չըլլայ թէ այն
 աւազակներուն ձեռքն իյնելով կորսնցընէ
 իր երջանկութիւնը . ուստի յայտնեց կաս-
 կածը Ռոբբաթ գերիին . ելան միատեղ նո-
 րէն դիտեցին մակոյկն՝ որ կը մօտենար կըղ-
 ղիին . և ջանացին որ հասկընան անոնց
 միտքը թէ ինչո՞ւ համար հոն կուգան :

Ռոպէնսոն ու գերին զացին բարձր տեղ
 մը ելան , որ ծառերով զոցուած էր . ուսկից
 առանց երևնալու՝ կրնային դիտել թէ ինչ
 կընեն եկողները . տեսան որ մակոյկին մէջ
 տասներմէկ հոգի կային , եկան ցամաքն և

լան մէկ մղոն իրենցմէ հեռուն : Այս մարդիկը դուրս ելան ցամաքը , ութ հողին դինեալ էին , և իրեքը կապած : Այս կապածներուն ողորմելի տեսքը յայտնի կիմացընէր՝ որ մէկալնոնցմէ ողորմութիւն կը խընդրէին որ իրենց խնայեն . վասն զի մէկէն դէնք ունեցողներուն ոտքն ընկան աղաչանք կընէին . իրենցմէ երկուքը թներնին վերցուցած երբեմն երբեմն կը խնդրէին՝ որ դիրենք աղատեն : Ռոպէնսոն այս խեղճ բանն որ տեսաւ՝ սիրտը չզիմացաւ , սաստիկ կըսկըծալով կը մտածէր թէ ինչ ընէ : Գերին ան ատենը մօտեցաւ տիրոջն ու ծիծաղելով ըսաւ . Բէհ, ահա ձեր քաղաքացիներն ալ կուտեն եղեր իրենց գերիները : Գնա՛ ըսաւ Ռոպէնսոն բարկանալով , ասանկ բան չեն ըներ : Միակերպ Ռոպէնսոն անոնց կը նայէր դիտակով :

Մեծապէս զարհուրեցան երբոր տեսան թէ գէնք ունեցողները վախցընելու համար թրով կը դաչէին մէկալնոնց գլխուն , որ ծունկ չոքած էին առջևին : Վերջապէս տեսան որ այն գերիները մինակ մնացին հոն . և մէկալնոնք անտառին մէջ ցրուեցան : Այս իրեք խեղճ գերիները սաստիկ խռոված և բոլորովին յուսահատած նստեցան հոն :

Այս ողորմելի տեսարանը Ռոպէնսոնին սիրտը շարժելով միտքը ձգեց այն խորհուրդն որ կղզին մտած ատենը առաջադրեր էր , թէ երբոր հանդիպի՝ ամէն վտանգի

մէջ մտնէ խեղճ գերիներուն օգնութիւն հասնելու համար : Ուստի մէկէն Ուրբաթը խրկեց որ նայի հրացանները և ուրիշ գործիքները բերէ՝ որչափ որ կրնայ :

Ռոպէնսոն կամեցաւ հոն մնալ ու դիտել թէ ինչ կրնեն . գերին զնաց բոլոր պէտք եղած գործիքները ժողովեց բերաւ . աղէկ մը դիտելէն ետեւ հասկըցան որ մակոյկը բերող նաւավարները ծառերուն տակը պառկած էին ասդին անդին կը քնանային կէսօրուան տաքին ատենը : Ռոպէնսոն չորս ժամ դիտելէն ետեւ՝ կտրճութեամբ առաջ զնաց գէպ 'ի խեղճ կապածներուն քով , որոնք նոյն տեղը ծովին քով նստած էին կռնակնին ասդին . Ռոպէնսոն իրենց մօտենալուն պէս կանչեց , թէ ո՞վ էք դուք . անոնք անանկ դարհուրեցան որ կարծեցին թէ կայծակ զարկաւ իրենց : Մէկէնիւմէկ վեր ցատքեցին կուղէին փախչիլ . Ռոպէնսոն Անդղիերէն ըսաւ իրենց՝ թէ մի վախնաք ես ձեզի օգնելու համար եկայ : Անոցմէ մէկը գլուխը ծռելով պատասխան տուաւ , թէ արդեօք դուք երկիրքէն եկած էք մեզի համար , և զարմանալով միակերպ կը նայէր անոր երեսը :

Կրկնեց Ռոպէնսոն թէ օգնութիւնը երկրնքէն կուղայ . բայց հիմա ինծի այս գուրցեցէք , թէ դուք ո՞վ էք , ձեզի ինչ պէտք է ընել , և ինչ ճամբայով կրնամ ձեզ ազատել : Մէկը պատասխան տուաւ , թէ ես այն նաւին նաւապետն եմ . ընկերներուն

Համար ալ ըսաւ, թէ ասոնց մէկը զեկա-
վարս էր, մէկալն ալ ճամբորդ էր: Մեր նա-
ւավարները մեզի դէմ ելան նաւը մեզմէ
յափշտակեցին. կուղէին որ մէկէն մեռցը-
նեն զիս երկու ընկերներովս. զի ասոնք
չմիաբանելով անոնց հետ անարգեցին ըրած
գործքերնին. բայց ետքը մտածելով մեր
կեանքը մեզի բաշխեցին, թէպէտ այս չը-
նորհքը մեռցընելէն սարսափելի է. վասն
զի բերին մեզ հոս ձգեցին այս անմարդա-
բնակ կղզին, ուր ամէն բանէն զուրկ ըլ-
լալով ողորմելի պիտի կորսուինք:

Կրկնեց Ռոպէնսոն թէ երկու դաշինքով
ձեզ կազատեմ այս խեղճութենէս, ու ձեզի
համար ոչ արիւնս կը խնայեմ և ոչ կեանքս:
Ի՞նչ բան են հարցուց նաւապետը: Ան ալ
ըսաւ թէ որչափ որ այս կղզիիս մէջ բնա-
կիք, պէտք է որ իմ կամացս հնազանդ ըլ-
լաք. իսկ եթէ ձեր նաւը առնեմ, պարտա-
կան ըլլաք զիս ու ընկերս Անդղիա տանե-
լու: Պատասխանեց նաւապետը թէ մենք
ու նաւը և բոլոր մէջի եղածները ձեզի ըլ-
լան բացարձակապէս:

Խիստ բարի ըսաւ Ռոպէնսոն կապերնին
քակելով ահա ձեզի կուտամ մէյմէկ հրա-
ցան մէյմէկ սուր այս դաշամբ որ մինչև ես չի
կարգաւորեմ՝ զուրք չի գործածէք: Գիտնաք
որ հիմա ձեր թշնամիները սլառկեր կը քը-
նանան մէկզմէկէ հեռու. երթանք բռնենք
դանոնք կապենք առանց արիւն թափելու.
ճամբայ ելան, քակած չուանները զերին

Հետն առաւ , որ այն իրերը կապած էին : Նախ տեսան որ նաւաւար մը մօտ տեղ փռուեր պառկեր էր զետնին վրայ , անանկ խոր կը քնանար , որ ձեռքը ոտքը չարժեցին ու բերանը բան զրին՝ չարթնցաւ . յետոյ ձեռքերը ետեէն կապեցին , երբոր արթընցաւ պատուիրեցին իրեն որ նոյն տեղը անանկ մնայ առանց ձայն մը հանելու . թէ չէ՝ նոյն կէտին կը կորսնցընէ կեանքը : Այս մարդը ծովը բռնած ըլլալով զըլուխը դարձած էր , և անանկ ալ ըզեզը տաքցած էր՝ որ չիյտէր զինքը . որուն զլուխը դէպ 'ի ծով դարձուցին , որպէս զի չի տեսնէ թէ մէկալնոնք ինչ կըլլան : Երկրորդ նաւաւարն ալ նոյն վիճակին մէջն ըլլալով կապեցին զինքն ալ ու անդին դարձուցին , և առջինին պէս ըրին :

Ահա այսպէս աստուածային նախախնամութիւնը յայտնի եղաւ այս զիպուածիս մէջ , թէ անմեղաց պաշտպան է Աստուած և վրէժխնդիր անօրէնութեանց , որով վեցն ալ զիւրին կերպով բռնեցին կապեցին . բայց ետքի երկուքը մէկէն արթընցան վերցատքեցին , զէնք առին ու դէմ գրին . Ռոպէնսոն մէկէն կանչեց իրենց , թէ թշուառականներ տեսէք ձեր ընկերները , ճանչցիք մեր իշխանութիւնը ձեր վրան , չուտով վար ձգեցէք ձեր զէնքերը , մէկ սլզտի սլա կասութիւն մը թէ որ ընէք՝ ձեր կեանքը վտանգի մէջ կը ձգէք :

Շուտով զէնքերնին ձգեցին ու Ռոպէն

սոնին ոտքն ընկան թողութիւն խնդրեցին իրենց նաւապետէն . անոնց ալ ձեռքերը կտակեցին ինչպէս մէկալնոնց , և ամէնը միատեղ տարին բանտը դրին այրի մը մէջ որն որ գտեր էին : Իրենց աս ալ սլատուիւրեցին թէ պահապանն որ զիրենք պիտի նայէր զլուսնին կը կտրէր՝ ո՞վ որ իրենց մէջէն Զանայ դուռը բանալու : Զգուշութեան համար ամէնուն վրայէն դանակները առին : Անկէ ետեւ Ռոպէնսոն ու գերին նաեւ նաւապետը իրեն ընկերներովը դարձան ծովուն քով , մակոյկը ցամաքը քաշեցին ու տակը ծակեցին որ չըլլայ թէ մէկը մտնէ մէջն ու նաւն երթայ՝ մինչև որ բանը կարգի չի դնեն : Որովհետեւ նաւավարներուն շատը նաւին մէջն էին , միայն ութը հոգին եկան որ այն խեղճերը անմարդաբընակ կղզին ձգեն ու նաւն առնեն երթան . այս խորհուրդով այսպէս ըրին՝ որ նաւուն մէջի եղողները երբոր տեսնէին թէ մակոյկը չեկաւ , հարկաւ ուրիշ մակոյկ մըն ալ կը խրկէին , որ զան առջի եկողները նաւը տանին :

Ռոպէնսոնին այս խորհուրդը պարապ չեկաւ . վասն զի կէս օրէն երեք ժամ ետեւ նաւէն թնդանօթ նետելով նշան կուտային , որ ցամաքն եղած նաւավարները մակոյկն առնեն դան . տեսան որ դացող չի կայ , թէպէտեւ երեք անգամ՝ նշան տուին , հարկադրեցան ծովն ինջեցընել միւս մակոյկն ու շտկեցին դէպ ՚ի ցամաքը կուղային : Ռո-

պէնսոն ընկերներուն հետ միատեղ բարձր տեղ մը ելաւ՝ կը դիտէր թէ ինչ կընեն :

Վերջապէս մակոյկը ցամաքն հասաւ , տասը հոգի ելան մէջէն վրանին լեցուն դէնք , դուրս ելածնուն պէս դարմանալով ասդին անդին կը նայէին , վեր վար կը վազէին , ու իրենց ընկերները կը կանչէին անուննին տալով . բայց տեղէ մը ձայն չի կար , պատասխան չի կար : Երբոր տեսան մակոյկը ցամաքը քաշուած՝ տակը ծակ՝ սոսկացին մնացին : Ռոպէնսոն նաւապետէն իմացաւ որ այն դերի բռնուած նաւավարներուն մէջէն երեք հոգին ակամայ մէկալնոնց վախուն հաւանք էին ապստամբութեան . ուստի խրկեց Ուրբաթն ու ղեկավարն՝ որ զանոնք բանտէն հանեցին բերին :

Նաւավարը Ռոպէնսոնին միտքը հասկընալէն ետե՛ լաւ մը նախատեց զանոնք ապրտամբելնուն համար . ետքը այսպէս ըսաւ իրենց . թէ որ մենք ձեր յանցանքը ներենք , մեզի հետ հաւատարիմ կը մնա՞ք առանց զատուելու : Ամէնքը միաբերան դողալով պատասխան տուին , թէ մինչև 'ի մահ ձեզի հետ մէկ ենք : Մէկէն նաւապետին ոտքն ընկան . նաւապետը կրկնեց թէ ապստամբութենէն առաջ ես ձեզ պարկեշտ ե պատուական մարդիկ ճանչցեր էի . կարծեմ թէ դուք ակամայ միաբանեցաք ապրտամբներուն հետ . ուստի առջի անուննիդ կրնաք ստանալ եւ ապստամբութեան անունը վրաներնէդ քերել հաստատ հաւատար-

մութեամբ և փորձով : Այս խօսքերով ա-
նանկ զգլացան այն երեք նաւաւարներն՝
որ մէկէն սկսան լալ անկեղծութեամբ , և
չնորհակալ ըլլալով նաւապետին ձեռքը
պագին : Ան ալ սիրով զիրենք ընդունեց
զէնքերը իրենց տուաւ , ու երդուընցուց՝ որ
ամենայն զգուշութեամբ հնազանդ ըլլան
հրամանաց իրենց զլխաւորին՝ որ էր Ռո-
պէնսոն :

Իսկ երկրորդ մակոյկին մարդիկը անդա-
դար կը պոռային , ու երբեմն երբեմն հրա-
ցան կը նետէին յուսալով թէ իրենց առջի
ընկերները ասդին անդին ցրուած ըլլալով
կուգան կը միանան : Հուսկ յետոյ տեսան՝
թէ բոլոր իրենց յոյսը ոչնչացաւ , իրի-
կուան դէմ սկսան իրենք ալ վախնալ , ուս-
տի ամէնքը մէկ տեղ եկան ու մտան մա-
կոյկին մէջ սկսան՝ երթալ . վասն զի կը
վախնային որ չըլլայ թէ նաւը չի հասած՝
նաւուն մէջիները նաւն առնեն երթան ա-
ռանց սպասելու իրենց : Ասոնց այս կերպ
շարժումը տրտմեցուց Ռոպէնսոնին և նա-
ւապետին սիրտը , խռովեցան որ չըլլայ թէ
փախցընեն զանոնք : Ուստի պէտք եղաւ
որ ուրիշ ճամբայ մտածելով պատուիրեն
Ուրբաթին և նաւաւարներուն մէկին՝ որ
ծածուկ երթան մակոյկին մօտ ծառերուն
տակը պահուին ու կանչեն թէ հոս ենք ,
որոնցմէ հազար քայլ հեռուն էին , աս ալ
պատուիրեցին թէ երբոր մէկալնոնք ձայ-
ներնին լսելով մակոյկէն ելլեն դան զէպ 'ի

ձայնը՝ իրենք կամաց կամաց հեռանան , անտառներէն ձայն տան , մինչև որ լաւ մը հեռացընեն անկէ՝ և ուրիշ ճամբայ տանին :

Այս խորհուրդը խիստ լաւ յաջողեցաւ . վասն զի նաւավարները մակոյկը մտեր երթալու ատեն՝ նայիս ձայնը առածնուն պէս՝ ետ դարձան ու դուրս թափեցան և հրացանը ձեռքերնին դէպ 'ի ձայնը վաղեցին . երկուք միայն մնացին որ մակոյկը նային : Իսկ Ուրբաթը իր ընկերին հետ միատեղ խիստ աղէկ բանը կատարեց , որոնք ներս քաշելով անտառը խոթեցին զանոնք երեք մղոնէն աւելի , և ուրիշ ճամբայով վաղեցին եկան Ռոպէնսոնին պատմեցին , որ իր խորհուրդը հասկըցուց նաւավարին . որպէս զի առանց արիւն թափելու զանոնք ալ բռնեն :

Գիշերը վրայ հասաւ՝ կամաց կամաց մութը կոխեց : Երբոր ձայն ձուն տեղ մը չի կար՝ Ռոպէնսոն ընկերներուն հետ միատեղ զնաց դէպ 'ի մակոյկը իբր քսան քայլ հեռու՝ առանց իմանալու երկու նաւավարներուն՝ որ մակոյկը կը նայէին : Ան ատենը յանկարծ ամէնքը միատեղ մակոյկին վրան թափեցան պոռալով և ղէնքերնին շարժելով սպառնացան , թէ հիմա երկուքնիդ ալ կը մեռցընենք թէ որ տեղերնէդ շարժիք : Երկու նաւավարները վախերնուն անձնատուր եղան . ասոնք ալ վրանին գացին ձեռքերնին ետին կապեցին : Այս բանս կատարելէն ետեւ մակոյկը ցամաք հանեցին և

որչա՞մ կարելի էր հեռուն տարին . ետքը երկու կապածներն ալ տարին մօտ տեղ անտառին մէջ պահեցին , ու կը սպասէին միւս նաւաւարներուն որ մուրրած կը պտըտէին :

Վերջապէս անոնք ալ եկան ետեւէ ետեւ հասան՝ խիտտ յողնած պարփալ վազելէն : Սահայն երբոր մակոյկը չի դտան հոն՝ դարհուրելով յուսահատեցան և անպատմելի խռովեցան : Ասոնք հինգ հոգի էին՝ որ միատեղ կը մտածէին թէ ինչ ընեն . բայց Ռոպէնսոն մէկ նաւաւար մը խրկեց իրենց հարցուց՝ թէ կամ դէներենիդ վար կը ձգէք ու անձնատուր կըլլաք ձեր կամքովը կղզիիս գլխաւորին , և կամ կը ջարդուիք . ահա երեսուն քայլ հեռուն կեցած է , որ ձեր երկու մակոյկն ալ առաւ , մէկալ ընկերնիդ ալ գերի ըրաւ . ուստի ձեզի ուրիշ բան չի կայ ընելու , պէտք է որ ընտրէք , մեռնիլ կուղէք թէ անձնատուր ըլլալ :

Ան ատեն Ռոպէնսոն ալ ընկերներուն հետ միատեղ դէներեւու ձայն հանեցին՝ որ նաւաւարները դարհուրեցան : Արդեօք ներում կուտայ մեզի իշխանը՝ հարցուցին : Նաւապետը հոն մօտ ըլլալով ձայն հանեց , և առանց երենալու այսպէս ըսաւ . Թոմաս Սմիթ դուն իմ ձայնս կը ճանչնաս . հիմա ձգեցէք դէներենիդ , կեանքերնիդ կը բաշխենք ձեզի , բաց 'ի Աքին նաւաւարէ , որ էր ապստամբներուն գլուխը : Ամէնքը դէներենին վար ձգեցին : Աքին ալ սկսաւ լալով թողութիւն խնդրել նաւապետէն՝ ըրած

անօրէնութեանը համար , և կը ցցընէր թէ ինքը ուրիշներէն աւելի յանցաւոր չէ :

Պատասխանեց նաւապետը՝ թէ որչափ որ ձեռքէս կուգայ միջնորդութիւն կընեմ իշխանին ձեր փրկութեան համար : Յետոյ խրկեց Ուրբաթը իրեք ընկերով որ անոնց ալ ձեռքերը կապեն : Այս միջոցիս մէջ իրեք հոգի ալ ապստամբներէն եկան հոն հասան՝ որ ետե մնացեր էին . երբոր ասոնք ալ բանը հասկըցան , ամենեկին դէմ չի կեցան՝ մէկէն անձնատուր եղան , որ ձեռքերնին կապեցին :

Ան ատեն Ռոպէնսոն զօրապետի հաղուստով երեցաւ նաւապետին հետ միատեղ , և մօտեցան գերիներուն քով . ասոնց մէջ որոնք որ ուղիղ զղջացեր էին՝ իրենց հետ միատեղ տարին բնակարանը , մէկալնոնք խրկեցին բանտը : Առաջուց հոն եղած նաւաւարներուն մէջ երկու հոգի ալ կային որ նաւապետը գիտէր թէ սրտանց զղջացեր են , անոնք ալ բերել տուաւ . միատեղ նոյն դիշերը անցուցին :

Լ. ԴԻՊՈՒԱԾ

Բոլոր այս եղած յաջողութիւնները շուտով որոշեցին Ռոպէնսոնին վիճակը , խիստ ծանր կուգար իրեն անկէ ետե մնալ կղզիին մէջ . վասն զի սաստիկ սիրտը ելած էր որ երթայ ծնողքը տեսնէ . բայց այս յաջող դիպուածը նաւապետէն կը կախուէր՝ որ

հոգ տանի . սակայն կը մտմտար՝ թէ արդեօք կրնայ նաւուն մէջի մնացողները հնազանդեցընել . կրնայ արդեօք երթալ նաւուն տիրել ու անոնց վրայ իշխել : Եթէ այս բանս յաջողէր՝ ահա ուղածը կըլլար՝ ամէն նեղութենէն կաղատէր , թէ չէ՝ նոյն վիճակին մէջ պէտք էր մնալ , և յոյս չէր ունենար որ անկէ ետքը կարենայ այն կղզիէն դուրս հլլել :

Որոնց որ ներում ըրեր էր և իրեն հետ կը բնակէին՝ տասը հոգի էին . Ռոպէնսոն ասոնց հասկըցուց թէ ձեր յանցանքը բոլորովին չեմ ներեր մինչև որ իմ կողմանէս չի ջանաք և ինձի ջօղնէք որ տիրեմ՝ նաւին : Ամէնքը միաբերան երգում ըրին որ կամբղ կը կատարենք ամենայն հաւատարմութեամբ . Ռոպէնսոն ալ խօսք տուաւ որ եթէ ինչպէս պէտք է ձեր պարտքը կատարէք՝ ոչ միայն ամէն պատիժէն ազատ կընեմ ձեզ , հապա կապած ընկերնիդ ալ ձեզի կը բաշխեմ . իսկ եթէ այս իրիկուն նաւը իմ ձեռքս չի տար , ամէնքնիդ ալ վաղը կը մեռնիք : Այս վճիռը իմացուց կապածներուն ալ , և ետքը ուղեց որ ամէնքը մէկ տեղ դան ու մտածեն . որպէս զի նախատես ըլլալով իրենց յանցանացը և մօտաւոր մահունը՝ ասով հաստատուին հաւատարմութեան մէջ , որ էր մի միայն միջոց իրենց կեանքը ապատելու :

Այս խօսքին վրայ՝ իրենց մէջէն մէկ զըլխաւորը ըսաւ ընկերներուն , որ մէկէն

պատրաստեն մակոյկը և միւս ծակ մակոյկըն ալ շինեն . շուտ մը նայիս պատրաստեցին երկուսն ալ ծովն ինջեցուցին : Հրաման եղաւ որ նաւապետը մէկ մակոյկին գլուխըլլայ՝ դեկավարն ալ մէկալին . և նաւաւարներն ալ բաժնեցին կէսը մէկին մէջը մտան՝ կէսն ալ մէկալին : Բոլորն ալ զէնք առին՝ մակոյկներն ալ աղէկ մը զօրացուցին :

Ռոպէնսոն փաթթուեցաւ նաւապետին , և յաջողութիւն խնդրելով իրենց համար՝ ճամբայ դրաւ : Սակայն Ռոպէնսոն չէ թէ վախնալուն համար չի գնաց միատեղ՝ հապա խոհեմութիւն ընելով կեցաւ , որ չըլլայ թէ հեռանալով անկէ կապած գերինները ոտք ելլեն ու տիրեն իր բնակարանին : Այս մի միայն պատսպարանն՝ որուն մէջ ամէն պէտք եղած բանը ունէր , ինչպէս կրնար անխոհեմութեամբ վտանգի մէջ ձգել :

Նաեւ նաւապետն ալ այսպէս կը մտածէր . ուստի երբոր իմացաւ թէ Ռոպէնսոնն ու Ուրբաթը հոն պիտի մնան իրենց բնակարանը պահելու համար՝ շատ ուրախացաւ : Մութն որ կոխեց սկսան երթալ նաւուն վրայ : Թէպէտ Ռոպէնսոն ամէն բան կարգի դրաւ , բայց մեծ անհանգստութեան մէջ էր , և անանկ խռոված էր՝ որ ամենեին սիրտը հանդիստ չէր : Երբեմն բնակարանը կերթար , երբեմն իր բերդը կը վազէր , և երբեմն սանդուխէն վեր կելլէր բնակարանին վրան՝ որ զիշերուան լռութեան մէջ

նայի՝ թէ ինչ ձայն կը լսէ նաւէն , և բան մը կրնայ հասկընալ նաւին վրայ : Թէպէտ բոլոր նոյն օրը բան մը չէր կերած՝ բայց անհնարին եղաւ որ բան մը ուտէ : Քանի զնաց իր հոգն եւելցաւ , վասն զի կը սպասէր որ նշան մը ձայն մը առնէ նաւէն . այնպէս խօսք զրեր էին որ եթէ իրեք թընդանօթ նետուէր՝ յաջողութեան նշան էր . սակայն կէս զիշեր եղաւ՝ բան չի կար : Հուսկ յետոյ մտածեց թէ ասանկ վախի և յոյսի մէջ տանջուիլը աղէկ բան չէ . մէկ միտք մը եկաւ իրեն՝ հասկըցուց Ռբբաթին՝ թէ երբոր կասկածելի զիպուած մը պատահի՝ պէտք է միշտ ձախորդին սպասել : Եթէ ձախորդը չի պատահի՝ մեծ երջանկութիւն կըլլայ . եթէ իրաւ պատահի ալ՝ առաջուց նախատես ըլլալով պատրաստ կըլլայ մարդ և ճամբայ մը կը գտնէ : Ռոպէնսոն ահա այսպէս միայն ձախորդը մտածելով՝ կարծեր թէ անտարակոյս զէշ պիտի ըլլայ այս բանին վերջը . սակայն բոլորովին Աստուածային նախախնամութեանը զինքն յանձնեց՝ որ այս վտանգն ալ անցընէ : Նայիս յոյսը նորոգուեցաւ երբոր հեռուէն յանկարծ լսեց թնդանօթի շփոթ ձայն մը . մէկէն ականջ դրաւ զգուշութեամբ մտիկ կը նէր՝ երկրորդ անգամ նոյն ձայնը առաւ , յետոյ երրորդ անգամ ալ լսեց . ուստի սկըսաւ ուրախանալ թէ անտարակոյս նաւին տիրեցի , և մօտեցաւ ժամանակն՝ որ ելլեմ՝ երթամ Եւրոպա :

Սաստիկ ուրախութենէն խելքը զլխէն
 դնաց , մէկէն ինչաւ եկաւ Ուրբաթին վիզը
 փաթթուեցաւ՝ որ խոտին վրայ նստած կը
 մրափէր . անանկ կուլար՝ որ չէր կրնար
 բան մը խօսիլ : Պատասխանեց Ուրբաթը
 աչքը բանալով , թէ ինչ կայ տէր իմ . ինչ
 եղաւ քեզի . վախուն չիյտէր թէ ինչ եղած
 է՝ այսպիսի փոփոխութիւն տեսնելով տի-
 րոջը վրան . Ռոպէնսոն անպատմելի խըն-
 դութենէն ուրիշ բան չի կրցաւ ըսելու ,
 միայն այսչափ ըսաւ . Ա՛հ սիրելի Ուրբաթ :
 Ա՛ն ալ ինքնիրեն ըսաւ , Աստուած ողորմի
 տիրոջս ու խելքը զլուխը բերէ . կարծէր
 թէ յանկարծ խելքին բան մը եղաւ : Պէտք
 է երթաւ պառկիս , կըսէր , սիրելի տէր
 իմ . և ուզեց որ ձեռքէն բռնէ բնակարանը
 տանի : Ռոպէնսոն ուրախ ձայնով կրկնեց .
 Ես պառկիմ Ուրբաթ , Ես պառկիմ՝ այս
 առթիս մէջ , որ Աստուած ամենաբարին
 իմ փափաքս պիտի սլտակէ , որուն այսչափ
 տարի կը ցանկայի : Դուն չի լսեցիր իրեք
 անգամ թնդանօթին ձայնը , չիյտէս որ յա-
 ջողութեամբ տիրեցինք նաւին : Գերին եր-
 բոր լսեց՝ խիստ շատ ուրախացաւ . բայց
 աւելի տիրոջը համար կուրախանար քան
 թէ իրեն համար . վասն զի երբոր կը մտա-
 ծէր թէ իր ծնած երկիրները պիտի ձգէ եր-
 թայ , հայրը այլ չպիտի տեսնէ՝ չարաչար
 կը վշտանար սիրտը . և այս խորհուրդը
 միայն անչափ սիրտը դառնացուց՝ որ մին-
 չև մոռցաւ այնքան տեսած աղէկութիւնն .

րը և հրաշքները Ռոպէնսոնին հետ ըլլալովը . վասն զի հոն տեսաւ հայրը , նաև մեծ յոյս ունէր ալ աւելի բարիքներ տեսնելու :

Իսկ Ռոպէնսոն անանկ այլայլութիւն չէր տեսած՝ որ ուրախութենէն չիյտէր ինչ ընէ , մէկէն վեր ելաւ լեռը գնաց երեսի վըրայ ընկաւ երկրպագութիւն ըրաւ ու աչքը վերցուց դէպ ՚ի երկինք Աստուծոյ շնորհակալ եղաւ , որ իրեն ողորմելով վերջապէս այս միջոցը տուաւ որ այս կողմէն ելլէ : Անկէ շուտով վար ինջաւ եկաւ սիրելի Ուրբաթին քով՝ միայն Ամպուրկ քաղքին վրայ կը խօսէր . և սկսաւ բաները կարգի դնել : Բոլոր նոյն գիշերը ասանկ բաներով անցուց , ամենեին չի հանդչեցաւ : Առաւօտուն կանուխ չի լուսցած աչքը դրաւ նաւուն վրայ միշտ այն կողմը կը նայէր , ուր որ նաւը երկթի վրայ կեցած էր : Նայելով սիրտը հատաւ , կը փափաքէր որ աղէկ մը լուսնայ , որպէս զի ուղածին պէս զուարճանալով դիտէ նաւն՝ որ զինքը պիտի ազատէր անկէ :

Ահա նոյն փափաքելի ըտպէն եկաւ՝ լուսացաւ . բայց ուրախանալու տեղը խեղճ ողորմելին աղաղակելով գետին ընկաւ , վասն զի տեսաւ որ նաւը աներևոյթ եղեր է . ինչ խեղճութիւն թափեց , ինչ ողբեր ըրաւ՝ չի պատմուիր : Ուրբաթը վաղեց եկաւ , երկար ատեն զարմացաւ մնաց՝ թէ ինչ եղած է իր տիրոջը : Հուսկ յետոյ տէրը

դողալով ցոյց տուաւ Ռւրբաթին , նայէ
դէպ 'ի ծովը՝ կըսէր , տկար և մարած ձայ-
նով . իսկ Ռւրբաթը հասկընալով տիրոջը
վշտանալուն պատճառը շատ խոռովեցաւ :

Ռոպէնսոն այս իրեն օրինակովը կը
յայտնէ , թէ որչափ պէտք է մարդուս
համբերութիւն ունենալ , որ իր կիրքը իրեն
չի յաղթէ , ու կիրքը տէր չըլլայ մարդուն .
որովհետեւ եթէ Ռոպէնսոն քիչ մը առաջ
այնչափ չափազանց ուրախութեան մէջ
ընկած չըլլար , հիմա ալ այսպիսի չափա-
զանց տրտմութեամբ չէր պաշարուեր , և իր
ազատ բանականութիւնը տրտմութեամբ
չէր խաւարեր : Նաև կրնար ուշաբերել՝
թէ միշտ ձախորդ դիպուածին մէջ հաստատ
մնալու է , և նեղութեանց մէջ Աստուծոյ
կամացը համակերպելու է , թէպէտ և յա-
ջողութեան յոյս մը չըլլայ : Մանաւանդ
թէ կը վայլէր իրեն մտածել , թէ աստուա-
ծային նախախնամութիւնը կրնայ դիւրին
կերպով վիշտը փոխել ուրախութեան , ու
րուն առջև չի կայ անկարելի բան մը : Այս-
պիսի բաներ թէ որ մտածեր , պէտք էր որ
սիրտը հանգչէր ու ասանկ չի յուսահա-
տէր : Ռւրեմն որչափ կատարեալ ըլլայ
մարդ և ծեր , պէտք է որ միշտ զինքը կրթէ
փորձութեանց մէջ անխռով մնալու :

Երբոր Ռոպէնսոն ասանկ յուսահատեր
էր և Ռւրբաթ գերին զինքը կը մխիթարէր ,
յանկարծ ոտքի ձայն առին լերան մէկալ
կողմանէ , անանկ կերեւնար որ շատ մար-

դիկ կուգան : Մէկէն վեր ցատքեցին ու չորս դին կը նայէին : Նայիս հիանալով տեսան որ նաւապետը մէկ քանի հոգիով լեւրան վրայ կելլէր : Ռոպէնսոն թները բացած երբոր դարձաւ նաւապետին դին , տեսաւ որ նաւը երկթի վրայ կեցած էր կըզգիին արեւմտեան կողմը , ահա բոլոր տըրտմութիւնը ուրախութիւն փոխուեցաւ : Այսչափ միայն հասկըցաւ որ նաւապետը դիչերանց նաւը միւս կողմը տարեր էր . հոն մօտիկ տեղ ըլլալով ցամաքին՝ և ասպհով ըլլալուն համար՝ աւելի դիւրին կըլլար իրենց բանը հոգալ , անոր համար հոն գացեր էր : Ռոպէնսոն ուրախութենէն նաւապետին փաթթուած մնաց՝ չէր կրնար գատուիլ . նմանապէս նաւապետն ալ իրեն կողմանէ սաստիկ ուրախութենէն՝ որ ինչ խեղճութենէն ինչ երկանկութեան հասաւ , չիյտէր ինչպէս շնորհակալ ըլլայ Ռոպէնսոնին , ան ալ անոր փոփոխակի :

Նաւապետը սկսաւ պատմել թէ ինչպէս յաջողեցաւ իրեն տիրել նաւին առանց մարդ մը մեռնելու և վիրաւորուելու . վասն զի մութ զիչերանց առանց մարդ տեսնելու ընկերներուն հետ միատեղ նաւը կը մօտենն դիւրութեամբ , և նաւուն մէջի եղողներուն շատը զինքը կընդունին . թէպէտ ոմանք աւելի չար ըլլալով ուզեցին դէմ դնել . բայց բան մը չի կրցան ընել մէկէն ստիպուեցան զէնքերնին վար ձգել : Նաւապետը պատմութիւնը լմնցուց ու սկսաւ երախտազի-

տութիւն ցըցնելով իրեն ազատողին շնորհակալ ըլլալ, որ այսչափ աղէկութեանց պատճառ եղաւ * : Ահա դուն ես ազատիչս ո՞վ բարերար Ռոպէնսոն՝ կըսէր լալով . որ քու ցաւակցութեամբդ և խոհեմութեամբդ զիս ալ ազատեցիր նաւս ալ ազատեցիր : Սակայն քեզ կը վայլէ այն , ինչպէս որ կուզես անանկ կարգադրէ նաւը . յետոյ հանեց նաւէն բերած պաշարները , և նոյն օրը ամէնքը միատեղ մեծ ուրախութեամբ տօնախմբութիւն ըրին ազնիւ կերակուրներով և զինիներով :

Այս միջոցիս մէջ Ռոպէնսոն ալ իրեն հանդիպած արտառոց զիպուածը պատմեց . որուն վրայ խիստ շատ կը զարմանար նաւապետը : Յետոյ աղաչեց Ռոպէնսոնին , թէ ինչ որ կուզես ինձի պատուիրէ : Պատասխանեց Ռոպէնսոն թէ բաց'ի իրիկուան ըրած դաշինքէս՝ որ վարձատրեցիք քեզ ըրած ծառայութեանդ համար , իրեք շնորհք ալ տէրութենէդ կը խնդրեմ : Նախ՝ կաղաչեմ՝ մինչև որ Սպանեօլն ու Ուրբաթին հայրը չի գան՝ չերթանք ասկէ . երկրորդ՝ չէ թէ

* Օրագրութեան մէջ կըսէ թէ նաւը դացողները տասուերկու հոգի էին . որոնք երբոր գիշերանց մօտեցան նաւին , նաւապետը պատուիրեց մէկ նաւավարին որ ձայն տայ նաւին մէջի պահասաններուն թէ ընկերնիս գտանք բերինք : Ուստի մօտեցան նաւին , նախ նաւապետը իր ընկերներով նաւը մտան զէնքով , մէկէն կոխեցին միաբան տիրեցին նաւուն :

միայն մենք մեր մարդիկներով երթանք, հապա բոլոր Սպանեօլներն ալ հետերնիս տանինք իրենց հայրենիքը : Երբորդ՝ ինծի բաշխէ ապստամբներուն կեանքը որ բանտն են, և մի պատուհասեր զանոնք վրէժխընդրութեամբ իմ կզգիիս մէջ. զիտնաս որ այս ճամբայով ալ աղէկ կրնաս զանոնք ուղղել : Նաւապետը խօսք տուաւ, թէ ամենայն զգուշութեամբ պարտական եմ կատարել այս խնդիրքներդ . յետոյ բերել տուաւ ապստամբները, և ըրած անօրէնութիւննին երեսնին տուաւ ու զատապարտութեան վճիռը առաջնին դրաւ :

Երբոր լսեցին ամեննին բերաննին չի բացուեցաւ . վասն զի զիտէին՝ որ ըստ արդար օրինաց արժանի են մահու : Իսկ Ռոպէնսոն մարդավար և գթած սրտով խրատեց զանոնք . յետոյ հասկըցուց թէ ինչ եղանակաւ պիտի վարուէին հոն . իրենց խոստացաւ ոչ միայն չի պատուհասել, հապա բոլոր կզգին իրենց պիտի յանձնէր մէջի եղած զանձովը, կենդանիներովը և բոլոր շինած բաներովը : Նաև իրենց պատուիրեց շատ բաներ, որպէս զի Սատուծոյ ապաւինելով՝ միաբան սիրով աշխատին, աս ալ հասկըցուց որ այս առաքինութիւնը շարունակ այսպէս ընելով՝ տնանկ կը բաղցրանայ իրենց այն կեանքն, որ չեն ուզեր կզգիէն դուրս ելլել :

Երբոր այսպէս կը խրատէր՝ Ռոբաթը վազելով եկաւ աւետիս տուաւ՝ թէ հայրս և

Սպանեօլը եկան ցամաքն ելան : Նայիս ա-
մէնքը միատեղ վազեցին դէմ գացին . իսկ
Ռւրբաթ թռաւ կայծակի պէս հասաւ հօրը
փաթթուեցաւ . մէկալնոնք ալ հոն հասան :
Ռոպէնսոն նայեցաւ ու խիստ զարմացաւ .
վասն զի տեսաւ որ եկողներուն մէջ եր-
կու ալ կնիկ մարդ կային . հարցուց Հինգ-
շաբթիին , իմացաւ՝ որ անոնք էին երկու
Սպանեօլներուն ընկերները : Ասոնք երբոր
լսեցին թէ Ռոպէնսոն մէկ քանի նաւավար
պիտի ձգէ կղզիին մէջ ու ինքը պիտի եր-
թայ , ազաչեցին որ ղիրենք ալ հոն ձգէ ի-
րենց կնիկներովը . խօսք տուին թէ ուր
տեղ որ կամենայ , հոն կը բնակին իրեն
հրամանովը : Ռոպէնսոն ուրախանալով ա-
նոնց խնդիրքին վրայ , խիստ բարի , ըսաւ
զուարճութեամբ . վասն զի շատ հաճեցաւ
որ այսպիսի մարդիկ բնակին իր կղզին , ո-
րոնց վրայ բարի վկայեցին ընկերները . որ-
պէս զի կարենան վարուիլ ապստամբնե-
րուն հետ , որ պիտի հոն ձգէր , և քաղցր
կարգաւորեալ կեանք մը իրարու հետ վա-
րել : Եւ այս խորհրդով որոշեց որ ասոնց
իշխանութեանը տակն ըլլան անոնք , որոնց
վեցը Անգղիացի էին , երկուքը Սպանեօլ
իրենց ընտանեօքը . Ռոպէնսոն ամէնը մէկ-
տեղ կանչեց՝ իր կամքը յայտնեց իրենց այս
խօսակցութեամբս :

Յուսամ թէ , կըսէր , ձեզմէ մարդ մը իմ
կարգադրութեանս չի հակառակիր , որով
պիտի տրամադրեմ իմ ստացուածքս , որ է

այս կղզին , և մէջի ամէն բանը . ևս կը
փափաքիմ՝ որ հաւասարապէս ամէնուդ
բարի ըլլայ . բայց որպէս զի հաստատու-
թեամբ մնաք հոս , պէտք է ձեզի կարգ և
կարգադրութիւն : Ուստի ահա իմ կողմա-
նէս ևս կը զնեմ երկու Սպանեօլները իմ
տեղս զլուխ , որ ասկէ ետեւ ըլլան օրի-
նաւոր տէր կղզիիս : Պարտական էք որ ա-
ստնց կատարեալ հնազանդութիւն ընէք . ո-
րոնք պէտք է որ իշխեն բերդին և անոր մէ-
ջը բնակին . բոլոր զէնքերը լաւ պահեն , և
զգուշութեամբ նային ամէն պատերազմա-
կան գործիքները և բոլոր բաները . սակայն
երբոր հարկաւոր ըլլայ՝ պարտական ըլլան
ձեզի տալու այս պայմանով՝ որ դուք ալ ա-
մենայն կերպով ըլլաք խոնարհ հպատակ և
հանդարտ : Որչափ որ վտանգ պատահելու
ըլլայ՝ պէտք է որ ամէնքնիդ միատեղ ջա-
նաք մէկդմէկ պաշտպանելու :

Հասարակաբար ըլլայ նաև երկրագործու-
թեան աշխատանքը թէ արտերուն մէջ և
թէ պարտէզներուն մէջ . նմանապէս հա-
ւասար բաժնուի ելած պտուղը : Արնայ ըլ-
լալ որ օր մը լսեմ ձեր բարի լուրը . նմա-
նապէս կրնայ ըլլալ՝ որ օր մը դառնամ
դամ հոս կատարեմ իմ մնացած օրերս . ինչ-
պէս որ ահա մեծապէս փորձ եմ՝ կիմանամ
թէ ինչպէս սիրելի է ինծի այս կղզիս : Ան
ատենը՝ վայ անոր որ իմ կարգիս զէմբան
մը գործած ըլլայ . առանց ողորմութեան
սաստիկ տանջանօք ծով կը նետեմ այնպիւ-

սին : Ամէնքը հաւանեցան այս կարգադրութեանս , և խոստացան ճշմարիտ հնազանդութիւն :

Յետոյ Ռոպէնսոն նշանեց ինչ որ հետը պիտի տանէր . և պատուիրեց որ մէկէն նաւը տանին , որ էին . ա . կաշիէ հագուստը , հովանոցը և երեսին ծածկոցը , որոնք որ ինքն էր շիներ . բ . տէգը , քարէ կացինը և աղեղը , որ էին իր գործիքը . գ . փօլթութակը , շունը և երկու լաման . դ . մինակութեան մէջ շինած բաները և ամանները . և . ոսկիի մանրուքն ու ադամանդը . նաև ճոյլ ոսկին՝ որ գտեր էր հողին մէջ :

Բոլոր այս բաներս նաւը դրաւ , հովն ալ յաջող կը փչէր , որոշեց որ միւս օրը ճամբայ ելլէ : Ռոպէնսոն ու Ռրբաթը պատրաստեցին լաւ հարկիք մը , որ տօնախումբութիւն կատարեն երթալէն առաջ և աղէկ մը հարկեն նաւապետը՝ նաև զանոնք՝ որ կղզին պիտի բնակէին : Այնպիսի ազնիւ բաներով լաւ պատուեցին զամէնքը՝ մինչև նաւապետը սաստիկ զարմացաւ Ռոպէնսոնին ճարտարութեան վրայ , թէ ինչպէս զամէնքը կուրախացընէր և ամէնուն սիրտը կը շահէր պատուասիրութեամբ և մարդավարութեամբ : Նաւապետն ալ Ռոպէնսոնին նմանելով և անոր առատասրտութեանը պատասխանելու համար նաւէն բերել տուաւ ուտելու բաներ , նաև վաւօդ և երկաթեղէն գործիքներ ու ընծայ ըրաւ նոր բնակիչներուն :

Իրիկուն եղաւ, Ռոպէնսոն ազաչեց որ թող տան իրեն՝ մէկ ժամ մը մինակ նստի մտածէ նայի՝ երթալէն առաջ ընելու բան մը կայ նէ՝ ընէ : Ամէնքն որ իրմէն հեռացան, ելաւ լերան վրայ չորս դին նայելով միտքը բերաւ բոլոր քաջածններն, որ մինչև նոյն օրը քաջեր անցուցեր էր հոն. աստուածային բարիքները մտածելով անանկ սիրտը ելաւ, որ մորմոքելով բերանը հողին տուաւ շնորհակալ եղաւ իր բարերար ստեղծողին որդիական սիրելութեամբ :

Ինչպէս կարենամ յայտնել կըսէր՝ անհուն բարիքն որ տեսեր եմ, լաւ կը ճանչնամ, սակայն խօսքս կը պակսի չեմ կրնար բացատրել սրտիս մէջի տպաւորուած երախտիքն՝ որ երկնաւորն ինծի ըրած է, պարտական կը ճանչնամ զիս յաւիտեան : Այս խոկումներն ըրաւ կատարեց մեծ շնորհակալութեամբ : Ահա եկաւ ժամանակը անկէ մեկնելու. Ռոպէնսոն բարձրէն սկսաւ անոյշ խօսքերով յորդորել վարի եղողներն՝ որ միաբան ըլլան, սիրով աշխատին միշտ. մանաւանդ բարեպաշտ և բարի վարք ունենալով միշտ նոյն խրատները սրբտերնուն մէջ պահեն, որոնք իբրև իր եղբայրները յանձնեց Աստուծոյ ձեռքը. որուն շատ անգամ մեծամեծ հրաշքը տեսեր էր երջանկութեամբ : Հուսկ յետոյ վերջի անգամն ալ աչքը դարձուց չորս դին նայեցաւ դուարձութեամբ, և նորէն Աստուծո շնորհակալ եղաւ՝ որ զինքը այնչափ վտանգ

ներէ պահելով նոյն օրուան հասուց , և այնպիսի սքանչելի հրաշքներ և աղէկութիւններ իրեն յայտնեց մինչև նոյն օրը :

Վերջապէս ետքի մնաք բարովն ալ ըսաւ նոր բնակիչներուն . բայց տրտմութենէն այլ ձայնը հատեր էր : Ուրբաթն ու Հինգշաբթի գերին հետն առաւ չորս դին բարեւելով լալազին մտաւ մակոյկին մէջ , դնաց մեծ նաւը մտաւ , նաև Սպանեօլներն ալ եկան նաւն որ միատեղ երթան : Եւ այսպէս այնչափ տարուան բաղձանքը Ռոպէնսոնին կատարուեցաւ , և տասուերկու տարի հոն բնակելէն ետև մեկնեցաւ անկէ՝ ճամբայ ելաւ՝ որ իր հայրենիքն երթայ և ծնողքը տեսնէ :

Հովը յաջող և անոյշ կը փչէր , անանկ լաւ կերթային որ նաւուն մէջի եղողներուն կերևնար թէ կղզին կը փախչի իրենցմէ արագութեամբ : Ռոպէնսոն նաւին վրայ կեցած շարունակ իրեն կղզին կը նայէր տրտում և անխօս , ամեննին աչքը չէր փոխեր անկէ . վասն զի տասուերկու տարուան հոն բնակիլը , և այնչափ բաներ քաշելը և ամէն վշտաց յաղթելով յաջողութիւն գտնելը՝ բուն իր հայրենիքէն աւելի քաղցր և սիրելի ըրեր էին իրեն այն կղզին : Հուսկ յետոյ կղզին աներեւոյթ եղաւ տեսութենէն . սկսաւ հառաչելով երգ ընել իր զատուելուն վրայ . յետոյ դնաց նաւապետին խուցը մտաւ Ռուբաթին և Հինգշաբթին հետ միատեղ , որ ուրախական խօսքերով մխիթարէ սրտին

տրամութիւնը բարեկամական կենակցութեամբ :

Այս ճամբորդութիւնը այնչափ յաջող եղաւ , որ քսանըջորրորդ օրը հասաւ նաւը Քատիչէ քաղաքը , և հոն հանեցին ճամբորդ Սպանեօլներն՝ որ Ամերիկայէն բերեր էին :

Ռոպէնսոն քաղաքն որ մտաւ , հարցուց վաճառականներուն որ զիտնայ թէ որո՞ւն պէտք էր տալ ոսկիի մանրութիւն՝ որ ցամաքը նստած նաւէն հաներ էր : Շատ մեծապէս ուրախացաւ երբոր գտաւ տէրը . և հասկըցաւ որ երևելի վաճառական ըլլալով թշուառութեան մէջ էր ընկեր նաւուն կորսուելովը , և այն մէկ տակառ ոսկին ձեռք ձգելով նեղութենէն ազատեցաւ . որով հետեւ նաւին կորուստը յուսահատութեան մէջ էր ձգեր խեղճ վաճառականը , և առանկ շփոթեր էր որ պիտի բացի ելլէր , բոլոր ունեցածը բաժնելով առնելիքի տէրերուն՝ զոցէր պիտի առուտուրը :

Ահա մէկ տակառ ոսկին բաւական եղաւ զինքը վերցընելու , և սուջի աստիճանը հանելու . ասոր համար այնչափ մեծ ճանչցաւ իր բարերար Ռոպէնսոնին ըրած շնորհքն՝ որ ուզեց ոսկիին կէսը անոր ընծայ ընել , բայց Ռոպէնսոն ամենեին չի մօտեցաւ . նաև յայտնի վկայեց թէ ես եմ պարտական ձեր երախտագիտութեանը , և ալ առելի պէտք էր ձեզի հատուցանել , որ քեզի պէս պատուաւոր վաճառական մը իր վա-

ճառականութեան պատիւը գտաւ . ահա այս ինծի մեծ բան է :

Այն քաղքէն ելան որ Անգղիա անցնին , ճամբան երթալու ատեն մէկ խեղճ դիպուած մը պատահեցաւ . վասն զի Հինգշաբթի գերին մէկէնիմէկ հիւրնդցաւ , որչափ որ դեղ և ճար ըրին ամենեկին օգուտ մը չեղաւ : Որդւոյն ըրած խեղճութիւնները չի պատմուիր . տրտմութենէն յուսահատեցաւ երբոր սիրական հայրը մեռաւ : Երկու լամաներն ալ անոր նման հիւրնդցան և ծովուն օդին երկար չդիմանալով մեռան * :

Նաւը յաջողութեամբ հասաւ Անգղիա . Ռոպէնսոն կը յուսար որ կարենայ գտնել հոն որբէվարի կնիկը այն Անգղիացւոյն՝ որուն ազամանդները քովն էր : Շատ փրնտուեց հարցուց՝ վերջապէս փնտուելով գտաւ . բայց խիստ ողորմելի աղքատ եղեր էր . որովհետեւ երկու տարիէն ՚ի վեր ոչ Հնդկաստանէն բան եկած էր և ոչ երկանէն

* Որովհետեւ վարի աշխարհքին օդը վերի աշխարհքին չի յարմարիր , զոր օրինակ վերի աշխարհքէ գացողներուն շատը կը մեռնին և կը վնասուին հիւանդութեամբ , ինչպէս որ Ռոպէնսոն եղաւ , այսպէս ալ վարի աշխարհքին մարդկանց վերի օդը չի դար : Ուրբաթին հայրը տարիքն առած ծեր մարդ ըլլալով չդիմացաւ վերի օդին և ջրին՝ մեռաւ . նմանապէս լամաներն ալ վարի աշխարհքի կենդանի ըլլալով վնասուեցան . շատ կենդանի կայ հոս՝ որ թէ հոն երթան չուտով կը մեռնին :

օգնութիւն մը եղած էր իրեն , անոր համար իր զակրններովը վերջին աղքատութեան հասեր էր . հինումին լաթերով անանկ ու զորմելի էին՝ որ երեսնին մեռելի գոյն էր , խեղճութիւնը վրաներնէն կը կաթէր :

Ռոպէնսոնին մեծ ուրախութիւն եղաւ այս անգամալ , և շատ բերկրեցաւ սիրտը այս խեղճերուն բարերարութիւն ընելով . շնորհակալ կըլլար՝ որ աստուածային նախախնամութիւնը զինքը իրեն գործիք ընելով անանկ խեղճերուն սիրտը կուրախացընէր և ուրիշներուն կարօտութիւնը կը լեցընէր : Ուստի տուաւ այն խեղճերուն սընտուկ մը ազամանդը , որոնք աղքատութեամբ չորցած ծառի նման էին եղեր , մէկէն սկսան կանանչնալով ծաղկիլ հարստութեամբ և մեծութեամբ : Եւ այսպէս իրեն պատճառ ըլլալովը՝ տեսաւ որ այս մարած տունը հարստացաւ , և մեծ ուրախութեամբ կը զուարճանային իրենց բաղդին վրայ , որ այնչափ ողորմելութեան հասեր էր :

Ռոպէնսոն նաւահանգստին մէջ նաւ մը գտաւ որ Ամպուրկ պիտի երթար . հրաման ուղեց իր Անգղիացի նաւապետէն որ մէկալ նաւին հետ երթայ , կը վախնար որ անոր անոյշ բարքը կը պարտաւորէ զինքն որ հետը ուշանայ հոն . ուստի Ուրբաթին հետ միատեղ պատրաստուեցաւ որ Ամպուրկի նաւը մտնէ , որն որ առանց ուշանալու չուտով պիտի ելլէր : Այս փոփոխութիւնը շատ օգտակար եղաւ Ռոպէնսոնին որ շուտ

մը ճամբայ ելան , ու յաջողութեամբ Հէյ-միլեան ճամբայէն կերթային : Վերջապէս սկսաւ երևնալ Ռոպէնսոնին ծնած քաղաքներուն հորիզոնը կամ եղերքը . որ այնչափ կը փափաքէր տեսնելու , մինչև ուրախութենէն սիրտը կը հալէր :

Ահա հասաւ նաւը Էլպա գետին բերանը . նայիս յանկարծ սաստիկ հով ելաւ ու սաստիկ ալէկոծութիւն հանեց , անանկ որ նաւը յափշտակուեցաւ հովէն դէպ 'ի ցամաքն ընկաւ բռնութեամբ : Այնչափ աշխատեցան չի կրցան նաւը շտկել և անհնարին եղաւ վտանգէն ազատել : Մէկէնիմէկ սաստիկ փոթորիկ մը վրայ հասաւ , ամէն բան վերիվար ըրաւ . ետքը վերցուց նաւը տարաւ ցամաք տեղ մը ձգեց՝ և նաւին տակը բացուելով ջուրը լեցուեցաւ մէջն ու նաւն ընկողմեց . ուստի ուրիշ բան չի կրցան ընել , ջանացին միայն հողինին ազատել . բոլոր նաւին մարդիկը լեցուեցան մակոյկին մէջ մեռնելէն ազատեցան :

Ռոպէնսոն ընկերներուն հետ միատեղ հասաւ Քիւսքաւ քաղաքը մերկ և աղքատ ինչպէս ողորմելի ճամբորդ մը , և շատ անգամ ալէկոծութիւն քաշելով վերջապէս ցամաքն ելաւ և իր երկիրները հասաւ՝ բայց բոլոր հարստութիւնը կորսնցուց . միայն հաւատարիմ շունը ազատեցաւ՝ որ ծովը նետուեցաւ ու ետեէն եկաւ . նաև փօլթութակն ալ ալէկոծութեան ատեն քովէն չի դատուելով ազատեցաւ :

Քիչ մը ատենէն ետե տեսաւ որ նաւուն մէջի բաներէն բան դուրս զարկաւ . զնաց փնտռեց գտաւ հովանոցն ու կաշիէ հագուստը և երեսին ծածկոցը , ասոնք առաւ պահեց . բայց մեծ կտոր ոսկին կորաւ զընաց : Եւ այսպէս ահա Ռոպէնսոն Ամպուրկէն ելած ատենը որչափ որ բան ունէր և ինչ աստիճանի մարդ էր , նոյն աստիճանով դարձաւ եկաւ նորէն Ամպուրկ :

Կրնայ ըլլալ որ Աստուած ամենաբարին խորհրդով այսպէս կարգաւորեց . որպէս զի խրատուն կարճամիտ պատանիք , որ չըլլայ թէ առանց մտածելու ուղեն Ռոպէնսոնին նմանիլ և աշխարհք պտըտելով չըրջիլ , որ դանձ գտնեն ու հարուստ դառնան իրենց հայրենիքը : Սակայն Ռոպէնսոն իր կողմանէ ամենեկին բան մը չէր մտածեր , և կորուսածին վրայ ոչ երբէք կը կսկծար : Որովհետեւ միտքը զրեր էր որ մնացած կեանքը պարզ և չափաւոր անցընէ , միշտ աշխատանքի հետ ըլլայ՝ ինչպէս որ սորված էր իր կղզիին մէջ . ասոր համար իրեն մեծ բան մը չէր երևնար՝ գտներ չի գտներ այն կտոր ոսկին ,

Քիւսքաւ քաղքէն նաւը մտաւ գէպ 'ի Ամպուրկ ճամբայ ելաւ . Էլպա դետէն երթալով հասաւ Սթատին զիմացը . երբոր ասկէ Ամպուրկին զանգակատունները տեսաւ՝ սաստիկ ուրախութենէն կուլար : Զորս ժամ մնաց որ հասնի իր ծնած քաղաքը , և սիրական հայրը տեսնէ ու կարօտն առնէ .

վասն զի Քիւսքաւ քաղաքը լսեց որ մայրը մեռած է , դառն արտասուօք կուլար սիրելի մօրը վրայ : Ծովին բարձրանալովը և հովին յաջողութեամբը նաւը անանկ կը վազէր որ աւելի կերենար թէ կը թռչի քան թէ կը քալէ : Անցան Պլանքէնէզը և հասան Նէօէնսթատ , և անկէ Ալթոնա : Հուսկ յետոյ մտաւ Ամպուրկին նաւահանգիստը :

Ռոպէնսոնին սիրտը ուրախութենէն սկըսաւ զարնել և զողալ , մինչև չղիմացաւ նաւէն դուրս ցատքեց ցամաքը , և առանց նշկատելու այնչափ բազմութենէն որ կը նայէին , ընկաւ գետին՝ երեսը հողին քսելով կը համբուրէր իր հայրենիքը . տեսաւ որ հետաքրքիր բազմութիւնը վրան թափեցան՝ ելաւ զնաց այն տեղի եղած օթարանը որ կըսուի Պոմոյ : Անկէ հօրը տունը մարդ խրկեց , որ իմացընէ թէ որդին եկաւ . և այն անկարծելի բանը ուզեց որ կամաց կամաց իմանայ հայրը : Խրկած մարդուն պատուիրեց որ հայրը գտնէ զուրցէ , թէ մէկը կուզէ զինքը տեսնել , և որդւոյն վրայ իրեն բաներ ունի պատմել , որով շատ պիտի ուրախանայ : Անկէ ետեւ աս ալ ըսէ՝ թէ որդին ճամբան է Ամպուրկ պիտի գայ . վերջապէս յայտնի ըսէ որ այս լուրը բերողը քու գաւակիդ է , որ եկաւ հասաւ : Մտածեց որ եթէ ասանկ չընէ՝ խեղճ ծերը սաստիկ ուրախութենէն պիտի վտանգի . որ կրնար մահուանն ալ պատճառ ըլլալ :

Այս զգուշութիւնն ընելէն ետեւ , որով-

Հետե Բոսպէնսոն դեռ կը ճանչնար ճամբա-
ները՝ ելաւ դնաց հօրը տունը . ներս մտա-
ծին պէս սաստիկ այլայլեցաւ սիրտը , և
անպատմելի ուրախութեամբ վազեց հօրը
վիզն ընկաւ . իրար փաթթուելով լացին ու-
րախութեամբ , և անանկ գող ելան՝ որ չիյ-
տէին թէ ինչ խօսին . մէկը կըսէր , ո՛հ սի-
րելի՛ հայրիկ , մէկալն ալ կըսէր ան՛հ սիրա-
կան՝ որդեակ , ուրիշ բան չէին կրնար խօ-
սիլ : Սրտերնուն գողէն լեզուին կապուե-
ցաւ , մունջ իրարու վրայ նայելով կը զմայ-
լէին , ասանկ երկուսն ալ կապուեցան մնա-
ցին :

Վերջապէս քիչ մը անցաւ քաղցր ար-
տասութ մը անոյշ անոյշ սկսաւ աչքերնէն
վազել աղբիւրի պէս , որ սրտերնուն ոյժ
տալով գօրացուց . վասն զի չափազանց ու-
րախութիւնը սխմեր էր սրտերնին * :

Իսկ գերին այնչափ զանազան և շատ
բաներ տեսնելով հոն՝ խիստ զարմացեր էր ,
լուռ չորս դին կը նայէր ու չէր կրնար նայե-
լով կշտանալ . այնչափ որ՝ առջի օրը ինչ
բանի որ կը նայէր՝ բոլորը չփոթ կը տես-

* Սաստիկ ուրախութիւնը մարդուս սիրտը աւե-
լի ընդարձակելով խօսքը և շունչը կարգելու . նոյն
պէս և սաստիկ տրամոլութիւնը սիրտ սխմելով ար-
տասութի ճամբաները կը գոցէ՝ թող չի տար լալու :
Բայց ասոնց կիրքը չափազանց ըլլալուն սրտերնին
գոցուեցաւ չէին կրնար ուրախութիւն իմանալ .
մինչև որ կիրքը թուլնալով սիրտը ընդարձակեցաւ ,
որ կրցան լալ և ուրախանալ :

նէր . վասն զի սաստիկ զմայլելով խռոված էր միտքը և երեսակայութիւնը :

Երբոր Ռոպէնսոնին դառնալուն ճայնը և զարմանալի դիպուածները քաղբին մէջ լսուեցան , ամենուն բերանը Ռոպէնսոն էր . ամէնքը կը փափաքէին զինքը տեսնելու , և զարմանալի պատմութիւնը լսելու իրեն բերնէն : Ուստի հօրը տունը առտըւանց մինչև իրիկուն լեցուն մարդ էր , աչխարհք հոն թափեցաւ . մինչև չէր հասներ՝ որ բոլոր օրը պատմութիւնը պատմէ :

Ո՛րչափ որ բան կը պատմէր միշտ այս խրատս ծնողաց կուտար , որոնք իրեն մըտիկ կընէին . Թէ որ կըսէր՝ կուզէք սիրել ձեր զաւակը , խրատ ըլլայ ձեզի որ աղէկ կրթէք զանոնք ուսմամբ , բարի վարքով , բարեպաշտական սովորութեամբ , պարկեշտութեամբ և աշխատանօք : Որչափ որ հոն տղաք և պատանիք կուգային՝ անոնց ալ այս խրատս կուտար . Սիրելի որդիք , հնազանդ եղիք ձեր հօրն ու մօրը , նաև ձեր վարժապետներուն . ինչ որ ձեզի կը սորվեցընեն աղէկ ուլ դրէք , ջանացէք լաւ սորվելու . Աստուծոյ վախը սրտերնիդ ըլլայ . զգոյշ կեցիք , ո՛հ զգոյշ կեցիք զատարկութենէ , որ է մայր ամենայն մոլութեանց :

Ռոպէնսոնին հայրը վաճառական ըլլալով՝ կուզէր որ որդին ալ վաճառականութեան մէջ մտնէ ու սորվի . որպէս զի հայրը մեռնելէն ետեւ տեղն անցնի : Բայց Ռոպէնսոն երկար ատեն աշխատանքի մէջ

սորված ըլլալով՝ խնդրեց որ իրեն հրաման տայ հիւանութիւն ընելու։ Հայրը չուզեց որ զաւակը վշտացընէ՝ հրաման տուաւ որ ուղածն ընէ։ Ուստի Ուրբաթին հետ միատեղ փայտեղէն բաներ կը շինէր . և այնչափ առաջ գնացին՝ որ տարիէն ետեւ իրենց շինած զարմանալի բաները երևելի վարպետները չէին կրնար շինել։

Գործատուն մը շինեցին ու երկուքը միատեղ կաշխատէին . անանկ հաւատարիմ և սիրելի էին իրարու հետ՝ որ անհնար էր իրարմէ զատուիլ բոլոր կեանքերնուն մէջ։ Աշխատանքն ու բարեպաշտութիւնը այնպէս սիրելի էր երկուսին ալ, որ երկրորդ բնութիւն էր եղած . մինչ զի անհնար էր որ կէս ժամ ատեննին պարապ անցընէին։

Իրենց առջի առանձնական վարքին յիշատակ ըլլալու համար՝ շաբաթին մէկ օրը հաստատեցին՝ որ կղզիին մէջ ինչպէս որ էին՝ հոն ալ անանկ անցընեն նոյն օրը . առանձին իրենց աղօթքին և բանին հետ ըլլալով ուրիշի հետ կենակցութիւն չէին ընեն։

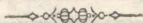
Զարմանալի էր իրենց միաբանական սէրը . պատրաստ էին ուրիշին պակասութեանց ներելու, կուգէին որ ամէնուն աղէկութիւն ընեն, ամէնուն հետ քաղցրութեամբ և մարդավարութեամբ կերթային։ Այս առաքինութիւնները այնպէս սովորութիւն եղած էր իրենց, որ առանց կատարելու չէին կրնար հանգիստ ըլլալ . և իրենց

յատուկ եղած էր պարզ անկեղծ և զործունեայ բարեպաշտութիւնը : Որչափ անգամ որ Աստուծոյ անունը կուտային՝ ուրախութիւնն ու սէրը կը փայլէր դէմքերնուն վրայ : Մեծապէս կը վշտանային երբոր կը լսէին՝ թէ այս սքանչելի անունը ստեղծողին՝ պարապ տեղը թեթևութեամբ բերան կառնեն կը յիշեն մարդիկ :

Ահա աստուածային օրհնէնքն ալ իրենց վրայէն չի պակսեցաւ . ինչ բանի ձեռք որ կը դարնէին՝ կը յաջողէր : Միշտ օգտակար զործքերու հետ ըլլալով աղէկ ապրեցան առողջ և հանգիստ կենօք մինչև 'ի խոր ծերութիւն հասան : Ուստի երկարատե ապագայ ժամանակը պարտական է որ յարգէ մեծարէ Ռոպէնսոնին և Ուրբաթին յիշատակն , որ այսչափ և այսպիսի բարի օրինակ թողին մարդկանց . ցոյց տալով թէ ինչպէս անցընէ պիտի հանգիստ կեանք մէկ բարեպաշտ մարդ մը ինչ վիճակի մէջ որ ըլլայ թէ այս աշխարհքիս երջանկութեանը համար , և թէ՛ յաւիտենական երանութեան համար :

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ի Ա Ծ

Ահա հոս կը լմննայ այս գիրքս . սակայն ընդարձակ պատմութեանը մէջ երկար դժբաժ է Ռոպէնսոնին մնացած վարքը , որ համառօտելով պատմենք :

Ռոպէնսոն հօրը սիրուն համար այս առանձնական կեանքին մէջ երկար մնաց ու գերիին հետ միատեղ զարմանալի կերպով կաշխատէր իրեն դրած կանոնովը , և ամենեւին վարքը չի փոխեց՝ քանի որ հայրը ողջ էր , որպէս զի չըլլայ թէ վարքը փոխուելով վիճակն ալ փոխուի , մինչև հարկադրի նորէն հայրը ձգէ ու ճամբորդութիւն ընելով ուրիշ տեղ երթայ :

Այս միջոցիս մէջ իրեն նաւապետը կը դառնայ կուգայ Ամպուրի , որուն որ կեանքըն ու նաւը ազատեր էր . որ Ռոպէնսոնին վիճակը տեսնելով իրեն շատ ընծաներ կուտայ : Աս ալ առած բաները ուրիշներուն կը բաժնէ . ո՛վ որ իրեն աղէկութիւն ըրեր

էր երթալու ատենը՝ կրկին կը հատուցանէ , նմանապէս Փորթուզալցի նաւապետին ալ տուած ստակը կուտայ :

Ռոպէնսոն կը պատմէ՝ թէ տէրութիւնը ուզեց դատաստանական քննութեամբ հաստատել իմ գլխուս եկածները . կանչեց նաւապետը բոլոր նաւավարներովը քննեց և վճիռ ըրաւ , թէ ես նաւակոծութեամբ այն կղզին ընկայ այսչափ տարի նստեցայ , և նախ հոն ոտք կոխելուս համար իրաւամբք ես եղայ տէր կղզիին . և այս թղթերը բոլոր հրապարակներուն մէջ փակուցին կը կարգային : Այս նաւը ելաւ նորէն զնաց Ամերիկա , ու քանի մը տարիէն ետեւ շատ բարիքով դարձաւ եկաւ . և շատ բան ալ Ռոպէնսոնին տուաւ , մինչև որ լաւ մը հարստացաւ : Ռոպէնսոնին հայրը եօթը տարիէն ետեւ կը մեռնի . իսկ Ռոպէնսոն կառնէ Ուրբաթ դերին ու վաճառականութեամբ կերթայ Հնդկաստան . և որովհետեւ շատ կը փափաքէր որ նորէն դառնայ իր սիրական կղզին տեսնէ , ութը ամիսէն ետեւ կը հասնի Ամերիկա իր կղզին :

Տասը տարի անցեր էր կըսէ , որ զատուեր էի կղզիէս , տեսայ որ շատ բան փոփոխած էր . թէպէտ Սպանեօլներն որ իմ տեղս դրեր էի , խիստ աղէկ նայեր էին կղզին , բայց Անգղիացիք շատ վիշտ էին հասուցեր անոնց : Շատ անգամ ալ վայրենիները եկեր ծեծկուեր էին , և անոնցմէ հինգ հոգի և քանի մը կնիկներ զերի էին

ըրեր . որոնցմէ շատ հոգի բազմացեր էին լեցուն տղաքներով :

Ռոպէնսոն ատեն մը կը նստի հոն , ու կարգադրելով երկիրը բնակիչներուն կը բաժնէ , որ երկրագործութեամբ աշխատին . նաև Անդղիայէն բերել կուտայ իրենց համար վառօդ , հրացան , գործիք , թուր , կացին , բրիչ , և այլն : Անկէ կելլէ կերթայ Պրազիլ որ հոն հաստատէ բնակութիւնը , որովհետև հոն բազմամարդ և վաճառականութեան տեղ ըլլալով շատ Եւրոպացի կային : Պրազիլէն ինը տուն Անդղիացի կը խրկէ հոն՝ որ բազմանան . նաև քանի մը կով , եզ և խոզ կը խրկէ որ չի կար հոն . որոնք խիստ աղէկ անեցան ու շատցան :

Անկէ ետև օր մը երեք հարիւր հոգի վայրենիներէն կուգան Ռոպէնսոնին կղզին կը կոխեն , սակայն բնակիչները սաստիկ ծեծկուելով քաջութեամբ զանոնք կը խորտակեն , և չարաչար կը վռնտեն . անանկ որ մարդ չի կրնար անկէ ետև հոն մօտենալ . ուստի բնակիչները հանգիստ կանցընեն իրենց կեանքը շարունակ աշխատելով Ռոպէնսոնին կարգադրութեամբը :

Ռոպէնսոն նորէն ելաւ զնաց իր կղզին նստաւ . տեսաւ որ բնակիչները շատցեր էին՝ խրկեց Սպանեօններուն կղզիէն մէկ ուղղափառ քահանայ մը բերել տուաւ . որ խոհեմ և սրբակաց ըլլալով զանոնք ուղղափառութեան մէջ հաստատեց . պսակ չե-

ղածները պսակեց , և չի մկրտուածներուն քրիստոնէութիւն սորվեցուց ու մկրտեց :

Անկէ ետե նորէն եկաւ Ռոպէնսոն վերի աշխարհք , և Հնդկաստան ժուռ եկաւ , ու մեծ վաստակով դարձաւ Պրազիլ . և անկէ իր կղզին կերթար կուգար մինչև որ ծերացաւ և շատ փարթամացաւ : Ինչպէս որ ինքը կը գրէ՝ թէ Պրազիլէն ելլելէս ետե Հնդկաստան գնացի , անկէ եկայ հայրենիքս նստեցայ :

Այս ճամբաներուն մէջ շատ բաներ ալ գլխէս անցան , և շատ կերպ կերպ վտանգներէն ազատեցայ , մինչև որոշեցի որ ալ տեղ մը չերթամ . ես եօթանասունուերկու տարուան էի երբոր եկայ Ամպուրի նստայ Ուրբաթ գերիիս հետ միատեղ : Այս դիպուածներուս մէջ լաւ սորվեցայ՝ թէ մարդ մը հանգիստ և աղէկ ապրելու համար պէտք է որ ըլլայ առաքինի , աշխատասէր , առանձնակեաց և երկայնամիտ . որով խղճմտանքը մաքուր պահելով՝ կրնայ ըլլալ աստուածապաշտ և երջանիկ :

